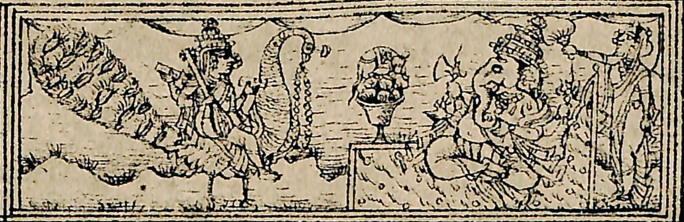

अथश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वप्रारभ्यते.

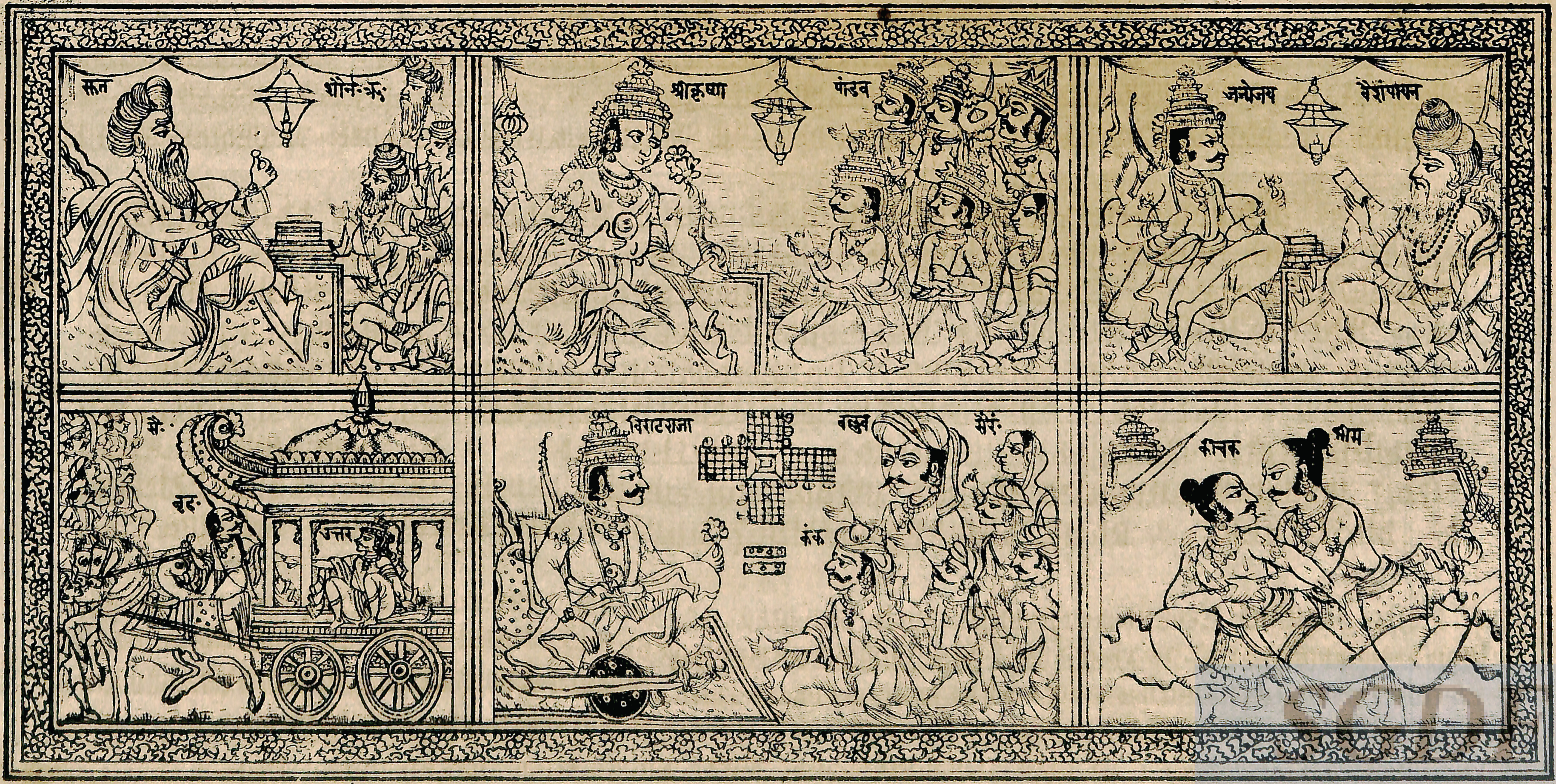

Sri Gargeshwari Digital Foundation

श्रीगणेशायनमः श्रीसरस्वत्यैनमः श्रीमद्गोपालमानम्यप्राचीनाचार्यवर्त्मना विराटपर्वप्रद्योतीभावदीपोवितन्यते १ तत्रपूर्वस्मिन्पर्वणि दिष्ट्यापंचस्फरक्तो
सिदिष्ट्यातेषट्पदाजिता द्वेपूर्वेमध्यमेद्वेचद्वेचांत्येसांपरायिके इतिशांतोदांतउपरतस्तितिक्षुः समाहितोभूत्वात्मन्येवात्मानंपश्यतीतिश्रुतिप्रसिद्धेष्वात्मदर्शन
साधनेषुशमादिषुरक्तः षड्र्मिलक्षणं षट्पदीजातमात्रस्याशनापिपासेप्ररूढस्यशोकमोहौवृद्धस्यजरामृत्यू इतिलोकेयोशनायापिपासेशोकंमोहंजरामृत्युमत्ये
तीतिवेदेचप्रसिद्धंजयतीत्युक्तम् तांजितवताव्यक्तलिंगेनस्थेयंआसंतिक्यांकृत कृत्यतायांतुव्यक्तलिंगेनापिभाव्यंइत्येतत्पांडवाचरणप्रदर्शनेनदर्शयितुंवि
राटपर्वारभते तत्र वर्षत्रयोदशमिदंमत्प्रसादात्कुरूद्वहाः विराटनगरेगूढा अविज्ञाताश्चरिष्यथेतिप्राक्कथितंधर्मवाक्यार्थमनुवदन् जनमेजयउ० कथमिति पूर्वःपि

श्रीकृष्णायनमः नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् देवींसरस्वतींचैवततोजयमुदीरयेत् १ जनमेजयउवाच क
थंविराटनगरेममपूर्वपितामहाः अज्ञातवासमुषितादुर्योधनभयार्दिताः २ पतिव्रतामहाभागासततंब्रह्मवादिनी द्रौपदीच
कथंब्रह्मन्नज्ञातादुःखितावसत् ३ वैशंपायनउवाच यथाविराटनगरेतवपूर्वपितामहाः अज्ञातवासमुषितास्त
च्छृणुष्वनराधिप ४ तथासतुवराँल्लब्ध्वाधर्मोधर्मभृतांवरः गत्वाश्रमंब्राह्मणेभ्यआचख्यौसर्वमेवतत् ५ कथयित्वातुत-
त्सर्वंब्राह्मणेभ्योयुधिष्ठिरः अरणीसहितंतस्मैब्राह्मणायन्यवेदयत् ६ ततोयुधिष्ठिरोराजाधर्मपुत्रोमहामनाः सन्निवर्त्या-
नुजान्सर्वानितिहोवाचभारत ७ द्वादशेमानिवर्षाणिराज्यविप्रोषितावयम् त्रयोदशोयंसंप्राप्तः कृच्छ्रात्परमदुर्वसः ८ ससा
धुकौंतेयइतोवासमर्जुनरोचय संवत्सरमिमंयत्रवसेमाविदिताःपरैः ९ अर्जुनउवाच तस्यैववरदानेनधर्मस्य
मनुजाधिप अज्ञाताविचरिष्यामोनराणांनात्रसंशयः १० तत्रवासायराष्ट्राणिकीर्तयिष्यामिकानिचित् रमणीयानिगुप्तानि-
तेषांकिंचित्स्मरोचय ११ संतिरम्याजनपदाबह्वन्नाःपरितःकुरून् पांचालाश्चेदिमत्स्याश्चशूरसेनाःपटच्चराः १२

तापरिक्षित्तस्यपितामहाः अज्ञातवासंयथास्याचथाकथंउषिताः यासंकृतवंतःसमूलघातंन्यवधादितिवत्कषादित्वाद्धसतेरनुप्रयोगः वासमितियमुलं
तम् २ ब्रह्मवादिनीश्रीकृष्णकीर्तनशीला ३ ४ ५ अरणीसहितंअरण्योर्मिथनम् अरणीसहितंमंथमितिपाठेमंथोग्निनिर्मथनदंडस्तंअरणीभ्यांस-
हितंब्राह्मणायन्यवेदयदित्यर्थः ६ सन्निवर्त्यएकत्रआनीय अत्रवर्ततिर्गत्यर्थःनचपुनरावर्तनइत्यादिप्रयोगदर्शनात् सन्निकृष्येतिपाठेपिसएवार्थः ७ अयंसंवत्स
रःसंवत्सरमिममितिवाक्यशेषात् वत्स्यामइतिपाठेअविदिताइतिच्छेदः ८ ९ नराणामज्ञाताइतिसंबंधः १० ११ १२ ५ ६ ७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१३ १४ प्रक्षर्धर्मः यद्यपिस्वेनरूपेणचरिष्यथमहीमिमाम् नवोविज्ञायतेकश्चित्त्रिषुलोकेषुकश्चनेतिअब्रवीत् १५ यद्यप्येवंतथापिकश्चित्प्रच्छन्नतयाव
स्तव्यमेवेत्याह अवश्यंत्वेवेति १६ १७ १८ वत्स्यामहेनिर्वोढुंशक्ष्यामहेइतिवहेरिदंरूपंप्रब्रूतप्रत्येकमितिशेषः १९ २० २१ २२ २३ सभास्तारः सभ्यः स-
भासदः सभास्तारइत्यमरः कंकोनामतः कंकश्छद्मद्विजेख्यातोलोहपृष्ठकृतांतयोरितिविश्वकोशात् स्वस्यकृतांतसूनुत्वेन आत्मावैपुत्रनामासीतिश्रुतेस्तदनन्य
त्वात्तन्नाम्नोधारणेमिथ्यावादित्वंनभविष्यतीतिभावः मताक्षः सुहृदश्वान्ज्ञाताक्षतत्त्वः प्रियदेवनः क्रीडाप्रियः २४ दांतान्गजदंतमयान्दंतः पर्वतसानुतत्स

दशार्णानवराष्ट्राश्चमल्लाःशाल्वायुगंधराः कुंतिराष्ट्रंचविपुलंसुराष्ट्रावंतयस्तथा १३ एतेषांकतमोराजन्निवासस्तवरोचते
यत्रवत्स्यामहेराजन्संवत्सरमिमंवयम् १४ युधिष्ठिरउवाच श्रुतमेतन्महाबाहोयथासभगवान्प्रभुः अब्रवीत्सर्वभू
तेशस्तत्तथानतदन्यथा १५ अवश्यंत्वेववासार्थंरमणीयंशिवंसुखम् संमंत्र्यसहितैःसर्वैर्वस्तव्यमकुतोभयैः १६ मत्स्योवि-
राटोबलवानभिरक्षोथपांडवान् धर्मशीलोवदान्यश्चवृद्धश्चसततंप्रियः? १७ विराटनगरेतातसंवत्सरमिमंवयम् कुर्वंतस्त-
स्यकर्माणिविहरिष्यामभारत १८ यानियानिचकर्माणितस्यवक्ष्यामहेवयम् आसाद्यमत्स्यंतत्कर्मप्रब्रूतकुरुनंदनाः १९ अ
र्जुनउवाच नरदेवकथंतस्यराष्ट्रेकर्मकरिष्यसि विराटनगरेसाधोरंस्यसेकेनकर्मणा २० मृदुर्वदान्योह्रीमांश्चधार्मिकः
सत्यविक्रमः राजंस्त्वमापदाकृष्टःकिंकरिष्यसिपांडव २१ नदुःखमुचितंकिंचिद्राजन्वेदयथाजनः सइमामापदंप्राप्यकथंघो
रंतरिष्यसि २२ युधिष्ठिरउवाच शृणुध्वंयत्करिष्यामिकर्मवैकुरुनंदनाः विराटमनुसंप्राप्यराजानंपुरुषर्षभाः
२३ सभास्तारोभविष्यामितस्यराज्ञोमहात्मनः कंकोनामद्विजोभूत्वामताक्षःप्रियदेवनः २४ वैडूर्यान्कांचनान्दांतान्फ-
लैर्ज्योतीरसैःसह कृष्णाक्षाँल्लोहिताक्षांश्चनिर्वर्त्स्यामिमनोरमान् २५

दृशान्वाशारान्निर्वर्त्स्यामिचालयिष्यामि दंतःसानुनिकुंजयोरितिविश्वः तानेवचतुर्वर्णानाह वैडूर्यान्हरितमणिमयान्नीलान् कांचनान्सौवर्णान्पी
तान्ज्योतींषिचरसाश्चज्योतीरसाः तैःसहज्योतिःशब्देनात्रलोहितंलक्ष्यते यदग्नेरोहितंरूपंतेजसस्तद्रूपमितिश्रुतेःज्योतीरूपाःलोहिताःरसः पारदः तद्रूपाः
श्वेताः तैरुभयैः सहचतुर्वर्णसंपत्तिः तथाफलैः शारीस्थापनार्थानिकोष्ठयुक्तानिकाष्ठादिमयानिफलकानितैः सहतेषांनिर्वर्त्तनेकारणमाह कृष्णाक्षान् १
कृष्णाः आक्षाः पाशाः येषांचालनार्थाइतिकृष्णाक्षास्तान्शारानेव तथालोहिताक्षानित्यपि २५ ६ ६ ६ ६

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२६ युधिष्ठिराख्यस्यशरीरस्ययथाप्राणउत्थापकस्तद्दच्चिदात्मापीतिप्राणसाम्येनयुधिष्ठिरात्मैवविवक्षितइतिभावः अनुयोक्ष्यतेप्रश्नंकरिष्यति २७ २८
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायांप्रथमोऽध्यायः १ पौरोगवः पुरःपुरस्तात् गावोरश्मयोयस्यसपुरोगुः वायुःपिंडोत्पत्तौहिप्रथमंरजोरेतसोःकल्के
वायुरश्मिभूतः प्राणआविर्भवतिपश्चादिंद्रियांतराणीतिशास्त्रप्रसिद्धम् तस्यपुत्रःपौरोगवः लोकेतुपौरोगवोमहानसाध्यक्षः बल्लवःसूपकारःएतदेवममात्यर्थं
नाम १ २ ३ ४ ईश्वरःयथेष्टंविनियोगकर्त्ताऽतएवनृपोयथातथाप्रियोहंलोकानांभविष्यामीत्युक्तम् ५ ६ नियोत्स्यामिनिगृहीतंयथास्यात्तथामारणवर्जयो

विराटराजंरमयन्सामात्यंसहबांधवम् नचमांवेत्स्यतेकश्चित्तोषयिष्येचतंनृपम् २६ आसंयुधिष्ठिरस्याहंपुराप्राणसमः
सखा इतिवक्ष्यामिराजानंयदिमांसोनुयोक्ष्यते २७ इत्येतद्धोमयाख्यातंविहरिष्याम्यहंयथा वृकोदरविराटेत्वंरंस्यसेकेनहे
तुना २८ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिप्रथमोऽध्यायः १ भीमसेनउवाच पौरोगवोब्रुवाणोहंबल्लवोना
मभारत उपस्थास्यामिराजानंविराटमितिमेमतिः १ सूपानस्यकरिष्यामिकुशलोस्मिमहानसे कृतपूर्वाणियान्यस्यव्यंजना
निसुशिक्षितैः २ तान्यस्याभिभविष्यामिप्रीतिंसंजनयन्नहम् आहरिष्यामिदारूणांनिचयान्महतोपिच ३ यत्प्रेक्ष्यविपुलंक
र्मराजासंयोक्ष्यतेसमाम् अमानुषाणिकुर्वाणस्तानिकर्माणिभारत ४ राज्ञस्तस्यपुरेप्रेष्यामंस्यंतेमांयथानृपम् भक्ष्यान्नरस
पानानांभविष्यामितथेश्वरः ५ द्विपावाबलिनोराजन्वृषभावामहाबलाः विनिग्राह्यायदिमयानिग्रहिष्यामितानपि ६ येच
केचिन्नियोत्स्यंतिसमाजेषुनियोधकाः तानहंनिहनिष्यामिरतिंतस्यविवर्धयन् ७ नत्वेतान्युध्यमानान्वैहनिष्यामिकथंच
न तथैतान्पातयिष्यामियथायास्यंतिनक्षयम् ८ आरालिकोगोविकर्त्तासूपकर्त्तानियोधकः आसंयुधिष्ठिरस्याहमितिवक्ष्या
मिपृच्छतः ९

स्यामि ७ तदेवाहनत्वितिः८ आरालिकोगोविकर्त्तासूपकर्त्तानियोधकइति अरालाःमत्तगजाःतैःसहक्रीडतितान्जयतिवाआरालिकः
अरालःकुटिलेसर्जरसेवैमतदंतिनिनातिविस्वः गोविकर्त्तागवांमहतांबलीवर्द्दानामपिविकर्त्तादमनेनविकृतिजनकः वृषभान्वामहाबलान्निग्रहीष्यामीत्युपक्र
मात्सूपकर्त्तासुद्भादिविकारकर्त्तापक्षेसूतरांउपकर्त्ता नियोधकःमारणवर्जमल्लयुद्धकर्त्ता पक्षेनितरांयोधकः विषमश्लोकीकृतस्तुआरालिकःप्रकृतीनांगुणा
दोषसूचकः हस्तिदमकोवा तथाचविक्रमादित्यः आरालिकःसूचनकोहस्तिनांदमकस्तथेतिगोविकर्त्तागवांवाचांविकर्त्ता गद्यपद्यादिभेदानांप्रयोक्तेति केचित्तुआ
रालिकोन्नपाकीस्यात्सूपकर्त्तातुशाककृत् तैलान्नंपचतेयस्तुगोविकर्त्तासउच्यतइत्यप्युदाहरंतितन्नमूलंद्रष्टव्यम् ९ ७ ७ ७

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

१० ११ १२ १३ वासुकेःस्वसारंउलूपींहृतवान्सौंदर्येणेतिशेषः १४ सर्पाणांसरीसृपाणां आशीविषोदंष्ट्राविषः १५ १६ १७ १८ १९ मानुषेषु अद्भुतंमा
नुषाद्भुतम् २० २१ गवांवृषभाणांस्कंधेइववहः युगघर्षणजःकिणः कृतः एतस्यैवगोपनंकठिनमितिभावः २२ २३ पततांपक्षिणाम् २४ षंढकोऽस्मीतिषंढो

आत्मानमात्मनारक्षंश्चरिष्यामिविशांपते इत्येतत्प्रतिजानामिविहरिष्याम्यहंयथा १० युधिष्ठिरउवाच यमग्निर्ब्राह्म
णोभूत्वासमागच्छन्नृणांवरम् दिधक्षुःखांडवंदावंदाशार्हसहितंपुरा ११ महाबलंमहाबाहुमजितंकुरुनंदनम् सोयंकिंकर्मकौं
तेयःकरिष्यतिधनंजयः १२ योयमासाद्यतंदावंतर्पयामासपावकम् विजित्यैकरथेनेवहत्वापन्नगराक्षसान् १३ वासुकेःसर्प
राजस्यस्वसारंहृतवांश्चयः श्रेष्ठोयःप्रतियोधानांसोर्जुनःकिंकरिष्यति १४ सूर्यःप्रतपतांश्रेष्ठोद्विपदांब्राह्मणोवरः आशीविष
श्चसर्पाणामग्निस्तेजस्विनांवरः १५ आयुधानांवरंवज्रंककुद्मीचगवांवरः हृदानामुदधिःश्रेष्ठःपर्जन्योवर्षतांवरः १६ धृत
राष्ट्रश्चनागानांहस्तिष्वैरावणोवरः पुत्रःप्रियाणामधिकोभार्याचसुहृदांवरा १७ यथैतानिविशिष्टानिजात्यांजात्यांवृकोद
र एवंयुवागुडाकेशःश्रेष्ठःसर्वधनुष्मताम् १८ सोयमिंद्रादनवरोवासुदेवान्महाद्युतिः गांडीवधन्वाबीभत्सुःश्वेताश्वः
किंकरिष्यति १९ उषित्वापंचवर्षाणिसहस्राक्षस्यवेश्मनि अस्त्रयोगंसमासाद्यस्ववीर्यान्मानुषाद्भुतम् दिव्यान्यस्त्रा
णिचाप्तानिदेवरूपेणभास्वता २० यंमन्येद्वादशंरुद्रमादित्यानांत्रयोदशम् वसूनांनवमंमन्येग्रहाणांदशमंतथा २१
यस्यबाहूसमौदीर्घौज्याघातकठिनत्वचौ दक्षिणेचैवसव्येचगवामिववहःकृतः २२ हिमवानिवशैलानांसमुद्रःसरितामि
व त्रिदशानांयथाशक्रोवसूनामिवहव्यवाट् २३ मृगाणामिवशार्दूलोगरुडःपततामिव वरःसन्नह्यमानानांसोर्जुनः
किंकरिष्यति २४ अर्जुनउवाच प्रतिज्ञांषंढकोऽस्मीतिकरिष्यामिमहीपते ज्याघातौहिमहांतौमेसंवर्तुंनृप
दुष्करौ २५ वलयैश्छादयिष्यामिबाहूकिणकृताविमौ कर्णयोःप्रतिमुच्याहंकुंडलेज्वलनप्रभे २६ पिनद्धकंबुःपाणि
भ्यांतृतीयांप्रकृतिंगतः वेणीकृतशिराराजन्नाम्नाचैवबृहन्नडा २७ पठन्नाख्यायिकाश्चैवस्त्रीभावेनपुनःपुनः रमयिष्ये
महीपालमन्यांश्चांतःपुरेजनान् २८ गोपतिःश्रीगोपालःतस्यप्रतिकृतिरवतारांतरंषंढकःकृष्णसखास्मीत्यर्थः पक्षेक्लीबःषंढोवर्षधरेक्लीबेगोपतौवंध्यपूरुषेइ
तिविश्वः संवर्तुंपिधातुम् २५ २६ पिनद्धः कंबवःशंखवलयानियेनसःपिनद्धकंबुः तृतीयांप्रकृतिंस्त्रीपुंसापेक्षयाक्लीबत्वंतृतीयंगतःप्राप्तः नडइतिरलयोर्डलयोश्चा

भेदान्नरः बृहंश्चासौनरश्चेतिनारायणसखाआद्योनरइत्यर्थः स्त्रीत्वंस्वरूपगोपनार्थम् २७ आख्यायिकाःपूर्वराजचरितानि २८ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२९ समुदाचारंसमीचीनंउत्कृष्टतरंमहावदान्यत्वादिरूपंताभिः कृतंबहुकर्मचवदन्माययाकपटक्लीबवेषेणआत्मानंशरीरंआत्मनाबुद्ध्या ३० परितःचारयि
तुंशीलंयस्याःसापरिचारिणीसैवपरिचारिकाद्रौपद्याःभर्त्रेतिगूढोभिसंधिः पक्षेपरिचारिकासेवाकर्त्री ३१ ३२ इतिश्रीविराटपर्वणिटी० द्वितीयोऽध्यायः
२

गीतंनृत्यंविचित्रंचवादित्रंविविधंतथा शिक्षयिष्याम्यहंराजन्विराटस्यपुरस्त्रियः २९ प्रजानांसमुदाचारंबहुकर्मकृतं
वदन् छादयिष्यामिकौंतेयमाययात्मानमात्मना ३० युधिष्ठिरस्यगेहेवैद्रौपद्याःपरिचारिका उषितास्मीतिवक्ष्यामिपृ
ष्टोराज्ञाचपांडव ३१ एतेनविधिनाछन्नःकृतकेनयथानलः विहरिष्यामिराजेंद्रविराटभवनेसुखम् ३२ इतिश्रीम
न्महाभारतेविराटपर्वणिद्वितीयोऽध्यायः २ वैशंपायनउवाच इत्येवमुक्त्वापुरुषप्रवीरस्तथार्जुनोधर्मभृतां
वरिष्ठः वाक्यंतथासौविरराममभूयोनृपोपरंभ्रातरमाबभाषे १ युधिष्ठिरउवाच किंत्वंनकुलकुर्वाणस्तत्रतात
तचरिष्यसि कर्मतत्त्वंसमाचक्ष्वराज्येतस्यमहीपतेः सुकुमारश्चशूरश्चदर्शनीयःसुखोचितः २ नकुलउवाच
अश्वबंधोभविष्यामिविराटनृपतेरहम् सर्वथाज्ञानसंपन्नःकुशलःपरिरक्षणे ३ ग्रंथिकोनामनाम्नाहंकर्मैतत्सुप्रि
यंमम कुशलोस्म्यश्वशिक्षायांतथैवाश्वचिकित्सने प्रियाश्चसततंमेश्वाःकुरुराजयथातव ४ येमामामंत्रयिष्यंतिविरा
टनगरेजनाः तेभ्यएवंप्रवक्ष्यामिविहरिष्याम्यहंयथा ५ पांडवेनपुरातातअश्वेष्वधिकृतःपुरा विराटनगरेछन्नश्चरि
ष्यामिमहीपते ६ युधिष्ठिरउवाच सहदेवकथंतस्यसमीपेविहरिष्यसि किंवात्वंकर्मकुर्वाणःप्रच्छन्नोवि
हरिष्यसि ७ सहदेवउवाच गोसंख्याताभविष्यामिविराटस्यमहीपतेः प्रतिषेद्धाचदोग्धाचसंख्यानेकुश
लोगवाम् ८ तंतिपालइतिख्यातोनाम्नाहंविदितस्तथा निपुणंचचरिष्यामिव्येतुतेमानसोज्वरः ९ अहंहिसततंगो
षुभवताप्रहितःपुरा तत्रमेकौशलंसर्वमवबुद्धंविशांपते १०

इत्येव १ २ परिरक्षणेअश्वानामितिशेषः ३ ग्रंथान्आयुर्वेदंआध्वर्यवंचवेत्ती-
तिग्रंथिकोऽश्विनिसुतत्वात्अश्विनौवैदेवानांभिषजाश्विनावध्वर्यूइतिश्रुतेः ४ ५ अश्वेषुनास्तिश्वोयेषांतेश्वूराःसमरेतृणीकृतप्राणास्तेषुअधिकृतोसुख्यइतिगूढाशयः
पक्षेस्पष्टोर्थः ६ ७ संख्यानेपरीक्षायाम् ८ तंतिपालः तंतिर्बलीवर्दायस्यांदीर्घस्थूलरज्ज्वांवणिभिः दामभिर्बध्यंतेसाप्रकृतोपयोगिनी गूढाभिसंधौतुतंतिर्वा
क् तस्यवाक्तंतिर्नामानिदामानीतिश्रुतेर्वाक्पालःसुष्ठुसूचनार्थात्गुप्तातेत्यर्थः ९ १० छ छ छ छ

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

११ १२ १३ इयंहीति मातानुकूलवृत्तिः आदिभूमिः गौर्वामाता गौर्यादिजननी गोब्राह्मण्याऽदिभूमिषुइतिमेदिनी स्वसाअंबिकापार्वतीवपूज्येत्यर्थः एषते
रुद्रभागः सहस्वस्त्रांबिकयानंजुषस्वशरद्धा अस्यांबिकास्वसेतिमंत्रब्राह्मणदर्शनात् जायागार्हपत्यः पुत्रोन्वाहार्यपचनइतितस्याअपिदेवतात्वेनसंस्तवात् माता
सस्यवतीभूमिर्धेनुर्ज्येष्ठास्वसाभवेदित्यप्युदाहरंति १४ १५ बालानित्यनूतना १६ यतोदिनेजातानततआरभ्यमाल्यादीन्भोगानेववेत्तिनक्लेशानित्यर्थः १७
सैरंध्रीतिसीरंप्रतिसीरांऽतः पटः ध्रियतेनयाऽस्यैवेतिसीरंध्रासैवसीरंध्रीस्वार्थेतद्धितः अंतःपुरपरिचारिका राजभार्यावा सैरंध्रीपरवेश्मस्थाशिल्पकृत्स्ववशास्त्रियां

लक्षणंचरितंवापिगवांयच्चापिमंगलम् तत्सर्वंमेसुविदितमन्यच्चापिमहीपते ११ वृषभानपिजानामिराजन्पूजितलक्षणा
न् येषांमूत्रमुपाघ्राय अपिवंध्याप्रसूयते १२ सोहमेवंचरिष्यामिप्रीतिरत्रहिमेसदा नचमांवेत्स्यतेकश्चित्तोषयिष्येचपार्थिव
म् १३ युधिष्ठिरउवाच इयंहिनःप्रियाभार्याप्राणेभ्योपिगरीयसी मातेवपरिपाल्याचपूज्याज्येष्ठेवचस्वसा १४ केनस्म
द्रौपदीकृष्णाकर्मणाविचरिष्यति नकर्हिचिद्धिजानातिकर्मकर्तुंयथास्त्रियः १५ सुकुमारीचबालाचराजपुत्रीयशस्विनी प
तिव्रतामहाभागाकथंनुविचरिष्यति १६ माल्यगंधानलंकारान्वस्त्राणिविविधानिच एतान्येवाभिजानातियतोजाताहिभा
मिनी १७ द्रौपद्युवाच सैरंध्र्योरक्षितालोकेभुजिष्याःसंतिभारत नैवमन्याःस्त्रियोयांतिइतिलोकस्यनिश्चयः सा
हंब्रुवाणासैरंध्रीकुशलाकेशकर्मणि १८ युधिष्ठिरस्यगेहेवैद्रौपद्याःपरिचारिका उषितास्मीतिवक्ष्यामिपृष्टाराज्ञाचभारत १९
आत्मगुप्ताचरिष्यामियन्मात्वंपरिपृच्छसि २० सुदेष्णांप्रत्युपस्थास्येराजभार्यांयशस्विनीम् सारक्षिष्यतिमांप्राप्तांमाभूत्ते
दुःखमीदृशम् २१ युधिष्ठिरउवाच कल्याणंभाषसेकृष्णेकुलेजातासिभामिनि नपापमभिजानासिसाध्वीसा
ध्वीव्रतेस्थिता २२ यथानदुर्हृदःपापाभवंतिसुखिनःपुनः कुर्यास्तत्त्वंहिकल्याणिलक्षयेयुर्नतेतथा २३ इतिश्रीमन्म
हाभारतेविराटपर्वणितृतीयोऽध्यायः ३ युधिष्ठिरउवाच कर्माणियुक्तानियुष्माभिर्यानियानिकरिष्यथ ममचापि
यथाबुद्धिरुचिताविधिनिश्चयात् १

वर्णसंकरसंभूतस्त्रीमाहिल्लिकयोरपीतिविश्वःमतल्लिकयोरितिमेदिनीपाठः आद्येमाहिल्लिकाराजदाराः द्वितीयेमत
ल्लिकाःप्रशस्तस्त्रियइतिदासीपक्षेअरक्षिताइतिच्छेदः स्ववशाइत्युक्तेःपक्षेरक्षिताइत्येव भुजिष्यापालयित्रीचभुजपालनाभ्यवहारयोरित्यस्यरूपम् नैवमन्यास्त्रियो ३
रूपवतीर्यांतिप्राप्नुवंतिपश्यंतीतरेइत्यर्थः दासीइतिभावः पक्षेनैवंप्रकाशेयांतिसंचरंतीत्यर्थः १८ द्रौपद्याःपरिचारिकेतिराहोःशिरइतिवदभेदेपिभेदोपचारः द्रौपदीरूपा
युधिष्ठिरस्यपरिचारिकेत्यर्थः १९ २० २१ २२ २३ इतिश्रीमन्महाभारतेटीकायांतृतीयोऽध्यायः ३ कर्माणीति १ [illegible]

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

अग्निहोत्राणि अग्निहोत्रपात्राण्यरणीसहितानि होमसाधनभूताधेनूर्वा २ ३ ४ नप्राज्ञायतेतियथार्थमेव रहस्येचैतेर्मत्स्यदेशेवस्तव्यमितिर्मंत्रितत्वात् ५ ६ विहितंशास्त्रोक्तम् ब्राह्मणादिषुउपस्थितेषुपरिचर्यादिकंपांडवाःसर्वेजानंतीतिशेषः यानेविजययात्रायां प्रहरणेयुद्धे यद्यप्येवंतथाऽपिकिंचिद्वक्ष्यामीतिभावः ७ तदेवाहत्वयेति त्वयायुधिष्ठिरेण इदंलोकवृत्तंप्राकृतजन शीलंअरक्ष्यमाणासुस्त्रीषुसाध्वीष्वपिअन्याय्यकल्पनम् अतः कृष्णारक्ष्यैवेत्यर्थः ८ विद्वांसोपिसुहृ द्भिः प्रीत्यावश्यंबोधनीयाएवेत्याह विदितेपीति एवंसौहार्दप्रदर्शनेनधर्मादयोऽनुसृताभवंतीतिभावः ९ हंतेत्यनुकंपायाम् राजवसतिंराजकुलेवासंतद्विधिमित्यर्थः १० दुर्वसंदुःखेनवस्तुंशक्यं ११ १२ दृष्टद्वारः प्रतीहारद्वारानिवेद्यैवराजानंद्रष्टुमिच्छेन्नत्वननुज्ञातइत्यर्थः दृष्टेत्यपिपाठः पाठांतरेरहस्येषुमंत्रकार्येषुनविश्वसेत् सं

पुरोहितोयमस्माकमग्निहोत्राणिरक्षतु सूतपौरोगवैःसार्धंद्रुपदस्यनिवेशने २ इंद्रसेनादयश्चेमेरथानादायकेवलान् यांतुद्वा रवतींशीघ्रमितिमेवर्ततेमतिः ३ इमाश्चनार्योद्रौपद्याःसर्वाश्चपरिचारिकाः पांचालानेवगच्छंतुसूतपौरोगवैःसह ४ सर्वैरपिचवक्त व्यंनप्राज्ञायतपांडवाः गताश्चास्मानपाकीर्यसर्वेद्वैतवनादिति ५ वैशंपायनउवाच एवंतेन्योन्यमामंत्र्यकर्माण्युक्त्वापृथ क्पृथक् धौम्यमामंत्रयामासुःसचतान्मंत्रमब्रवीत् ६ धौम्यउवाच विहितंपांडवाःसर्वंब्राह्मणेषुसुहृत्सुच यानेप्रहर णेचैवतथैवाग्निषुभारत ७ त्वयारक्षाविधातव्या कृष्णायाःफाल्गुनेनच विदितंवोयथासर्वंलोकवृत्त मिदंबत ८ विदितेपिचवक्तव्यं सुहृद्भिरनुरागतः एषधर्मश्चकामश्च अर्थश्चैवसनातनः ९ अतोहमपिवक्ष्यामिहेतुमत्रनिबोधत हंतेमांराजवसतिंराजपुत्राब्रवीम्यह म् १० यथाराजकुलंप्राप्यसर्वान्दोषांस्तरिष्यथ दुर्वसंचैवकौरव्यजानताराजवेश्मनि ११ अमानितैर्मानितैर्वाअज्ञातैःपरिवत्सरम् त तश्चतुर्दशेवर्षेचरिष्यथयथासुखम् १२ दृष्टद्वारोलभेद्द्रष्टुंरहस्येषुनविश्वसेत् तदेवासनमन्विच्छेद्यत्रनाभिपतेत्परः १३ योनयानंन पर्यंकंनपीठंनगजंरथम् आरोहेत्संमतोऽस्मीतिसराजवसतिंवसेत् १४ यत्रयत्रैनमासीनंशंकेरन्दुष्टचारिणः नतत्रोपविशेद्योवै सराजवसतिंवसेत् १५ नचानुशिष्याद्राजानमपृच्छंतंकदाचन तूष्णींत्वेनमुपासीतकालेसमभिपूजयेत् १६

मतोस्मीतिबुद्ध्यातत्रनगच्छेत् पुत्रादिष्वपिअविश्वस्ताराजानो मंत्रविप्लवभयात् सद्योमारयेयुरितिभावः तदेवेति परेणसहवैरंमाभूदितिपरासनंना न्विच्छेत् १३ यानंपरकीयमितिशेषः १४ दुष्टचारिणोदुष्टाचाराः यत्रयत्रद्यूतमद्यवेश्यादिस्थानेषुस्वनगरस्थपरकीयचारमंडलेवाआसीनमेनंद्यूतादिप्रियो यंपरैर्भेदितोयमितिशंकेरन् तत्रनोपविशेत् राजगामिपैशून्यभयादित्यर्थः १५ नानुशिष्यात् इदमित्थंकुर्वितिनाज्ञापयेत् तूष्णींमौनेनकालेपराक्रमसमयेसम भिपूजयेत्स्तुवीयात् १६

Sri Gargeshwari Digital Foundation

स्तुतिरप्यनृतार्थानकर्तव्येत्याह अस्रूयंतीति दूषयंतीत्यर्थः १७ येंऽतःपुरचरायांश्चराजाद्वेष्टि येचराज्ञोऽहिताः द्वेष्टारस्तैः सर्वैःसहमैत्रींनकुर्यात् १८ राज्ञिराजसन्निधौविचरतोविचारपूर्वकंवसतोनक्षतिर्मानहान्यादिर्नजायते १८ गच्छन्निति परांउत्कृष्टांभूमिंनित्यंगच्छन्नासनार्थंप्राप्नुवन्नपिराज्ञा अपृष्टअसंभाषित अनियोजितः स्वेस्थानेउपविशेत्यनाज्ञप्तोजात्यंधइवतत्स्थानमपश्यंतमित्यात्मानंमन्येतयावद्राजानसंभाषतेनाप्यासनंदिशतितावत्सतीक्षेतैवेत्यर्थः २० अथान्यदोषमाह नहीति २१ यत्नादिति अतिसान्निध्यादग्निरिवराजादहति अवज्ञानाद्देवइवसर्वंहरतीत्यर्थः अनृतेनकूटकार्षापणादिनाउपचीर्णः आराधितः हन्यादेव २२ भर्तारराजाअनुयुंजीतआज्ञापयेत्स्वच्छेन्वाअनुवर्तयेत्कुर्यात्तद्देद्दा प्रमादंअनवधानतांअवलेपंशौर्यादिवर्ग २३ समर्थ नाऽऽरुकार्याकार्यपरीक्षारुहितंपरिणामरुरवंप्रि

अस्रूयंतिहिराजानोजनाननृतवादिनः तथैवचावमन्यंतेमंत्रिणंवादिनंमृषा १७ नैषांदारेषुकुर्वीतमैत्रींप्राज्ञःकथंचन अंतःपुरचरायेचद्वेष्टियानहिताश्चये १८ विदितेचास्यकार्याणिकुर्वीतसुलघून्यपि एवंविचरतोराज्ञिनक्षतिर्जायते क्वचित् १९ गच्छन्नपिपरांभूमिमपृष्टोह्यनियोजितः जात्यंधइवमन्येतमर्यादामनुचिंतयन् २० नहिपुत्रंननप्तारंनभ्रातरमरिंदमाः समतिक्रांतमर्यादंपूजयंतिनराधिपाः २१ यत्नाच्चोपचरेदेनमग्निवद्देववच्चिह अनृतेनोपचीर्णोहिहिंस्यादेवनसंशयः २२ यद्यद्भर्तानुयुंजीत तत्तदेवानुवर्तयेत् प्रमादमवलेपंचकोपंचपरिवर्जयेत् २३ समर्थनासुसर्वासुहितंचप्रियमेवच संवर्णयेत्तदेवास्यप्रियादपिहितंवदेत् २४ अनुकूलोभवेच्चास्यसर्वार्थेषुकथासुच अप्रियंचाहितंयत्स्यात्तदस्मैनानुवर्णयेत् २५ नाहमस्यप्रियोस्मीति मत्वासेवेतपंडितः अप्रमत्तश्चसततंहितंकुर्यात्प्रियंचयत् २६ नास्यानिष्टानिसेवेतनाहितैःसहसंवदेत् स्वस्थानान्नविकंपेतस राजवसतिंवसेत् २७ दक्षिणंवाथवामंवापार्श्वमासीतपंडितः रक्षिणांह्यात्तशस्त्राणांस्थानंपश्चाद्विधीयते २८ नित्यंहिप्रतिषिद्धंतुपुरस्तादासनंमहत् नचसंदर्शनेकिंचित्प्रवृत्तमभिसंजयेत् २९ अपिह्येतद्दरिद्राणांव्यलीकस्थानमुत्तमम् नमृषाभिहितंराज्ञामनुष्येषुप्रकाशयेत् ३०

यंश्रुतिसुखंचवदेत् उभयोःसमुच्चयासंभवेप्रियादपिहितंभवेत् प्रियंत्यक्त्वापियद्धितंभवेत् तदेववदेन्नतुहितविरोधिप्रियंवदेदित्यर्थः २४ अस्यसर्वार्थेषुसर्वेषुर्थसाधनेषु अनुकूलोयत्नवान्भवेत् नतुप्रातिकूल्यमालस्यंवाकुर्यादित्यर्थः २५ पंडितःपरिहासकः पंडितःसिद्धकेकवावितिविश्वः खंडितइतिपाठेविछिद्यविछिद्यनसेवेतकिंचित्त्वविच्छेदेनैवसेवेदित्यर्थः अप्रमत्तोऽवहितः २६ स्वस्थानाद्राजदत्तासनान्नविकंपेतनचलेत् २७ पंडितोविद्यावान्राजानंकथाभीरमयन्पार्श्वेतिष्ठेत् रक्षिणांराजगोप्तॄणांतुस्थानंपृष्ठतः शूरेणपंडितेनवापुरस्तादासनंउपवेशनंनकर्तव्यमित्यर्थः राज्ञांसंदर्शनेसमक्षंप्रवृत्तमपिभक्तवेतनादिदानंअहंपूर्विकयाअनाकारितःसन्नसंजयेत् नस्वीकुर्यात् २९ एतत्तुधार्ष्ट्यंदरिद्राणामपिव्यलीकस्थानंअप्रियपदंकिंमुतराज्ञामितिभावः उत्तमंपरमंनेतिराज्ञोदितंअनृतंबहिर्नप्रकाशयेत् ३० ५ ५ ५

Sri Gargeshwari Digital Foundation

ह्रियस्मादनृतवादिनोनृपान् ह्रियतेअन्येराजानोअसूयंतिदोषवत्त्वेनकीर्तयंति तस्मात्स्वामिनअकीर्तिकरंनवदेदित्यर्थः अवमन्यंतेराजानइतिशेषः ३१ प्रियो भोगवांश्चभवतीतिसंबंधः ३२ ३३ ३४ नचेति क्रोधचापलयोःसूचकं ओष्ठादीनांसमाक्षेपंचाल्डनंनकुर्यादित्यर्थः वातंमुखवर्जंअधस्तनंवाशनैरितरेणाज्ञातंयथा भवेत्तथाकुर्यादित्यर्थः ३५ हास्येति अन्यस्यराजसेवकस्यहास्यवस्तुषुहास्यास्पदेषुअयथास्थितेषुउष्णीषादिषुवर्तमानेषुनिमित्तेषुतदीयवैकल्यकथनेनातिगाढंनप्रहृष्येतनापिहसेत् तावतैवराजाएनंक्षुद्रंमन्येतइतिभावः ३६ नचैवंभूतेनिमित्तेसतिधैर्येणएकाष्ठवत्स्थेयमित्याह नचातीति गुरुतांजडतांकिमप्ययंनजानातीतिवदेयुरितिभावः अतएवस्मितंमृदुपूर्वंकिंचिद्दर्शयेदेव ३७ नहर्षयेत् नहृष्येत् असंमूढः सेवायामेवमग्नः ३८ राजातदाश्रितास्त्वस्तोतव्याइत्याह राजानमिति संवर्तयतीतिपाठेअनुसरतितिष्ठतेप्रकाशते ननिर्वदतिननिंदति दंडितोप्यमात्यः पुनरभ्युदयकामोराजानंननिंदेदित्यर्थः ४० योराज्ञो-

असूयंतिहिराजानोनरानन्नृतवादिनः तथैवचावमन्यंतेनरान्पंडितमानिनः ३१ शूरोऽस्मीतिनदृप्तःस्याद्बुद्धिमानितिवापुनः प्रियमेवाचरन्राज्ञःप्रियोभवतिभोगवान् ३२ ऐश्वर्यंप्राप्यदुष्प्राप्यंप्रियंप्राप्यचराजतः अप्रमत्तोभवेद्राज्ञःप्रियेषुचहितेषुच ३३ यस्यकोपोमहाबाधःप्रसादश्चमहाफलः कस्तस्यमनसापीच्छेदनर्थंप्राज्ञसंमतः ३३ नचोष्ठेनभुजौजातुनचवाक्यंसमाक्षिपेत् सदावातंचवातंचष्ठीवनंचचरेच्छनैः ३५ हास्यवस्तुषुचाप्यस्यवर्तमानेषुकेषुचित् नातिगाढंप्रहृष्येतनचाप्युन्मत्तवद्धसेत् ३६ नचातिधैर्येणचरेद्गुरुतांहिव्रजेत्तथा स्मितंतुमृदुपूर्वेणदर्शयेतप्रसादजम् ३७ लाभेनहर्षयेद्यस्तुनव्यथेदवमानितः असंमूढश्च योनित्यंसराजवसतिंवसेत् ३८ राजानंराजपुत्रंवासंवर्णयतियःसदा अमात्यःपंडितोभूत्वासचिरंतिष्ठतेप्रियः ३९ प्रगृहीतश्च-योमात्योनिगृहीतस्त्वकारणैः ननिर्वदतिराजानंलभतेसंपदंपुनः ४० प्रत्यक्षंचपरोक्षंचगुणवादीविचक्षणः उपजीवीभवेद्राज्ञोविषयेचापियोभवेत् ४१ अमात्योहिबलाद्भोक्तुंराजानंप्रार्थयेत्तुयः नसतिष्ठेच्चिरंस्थानंगच्छेच्चप्राणसंशयम् ४२ श्रेयःसदात्मनोदृष्ट्वापरंराज्ञानसंवदेत् विशेषयेच्चराजानंयोग्यभूमिषुसर्वदा ४३

विषयेभवेत्देशेवसेत् योवाराज्ञोपजीवीसराज्ञोगुणवादीस्यादितिसंबंधः ४१ बलात् हठात् भोक्तुंकुटिलीकर्तुंयेनकेनचिद्व्याजेनलोकान्दंडयेतिशिक्षयन्यःप्रार्थयेतसराज्ञःप्रियोपिबहुजनविरोधात् चिरंस्थानंपदंनतिष्ठेत् नाधितिष्ठेत् अवश्यंपदच्युतोभवेदित्यर्थः भोक्तुमितिभुजकौटिल्यइत्यस्यरूपं ४२ श्रेयइति राज्ञःसकाशादात्मनःस्वस्यश्रेयोदृष्ट्वा धनमानादिलाभंदृष्ट्वापरंअत्यंतंसदासर्वदाराज्ञासार्धंनसंवदेत् नसंवादयेत् किंतुमहाराजोनभवादृशान्मंत्रेलक्षयतीत्येवलोकेपरंदर्शयेत् योग्यभूमिषुयुद्धेपरराष्ट्रिकैःसहसंलापेवाराजानंविशेषयेत् राज्ञोपेक्षयास्वीयंशौर्ययौक्तिकत्वंवाधिकंदर्शयेत् तेनराजाप्रीयतइतिभावः ४३

अम्लानः उत्साहीबलवान् धीबलयुक्तः मृदुःअनिष्ठुरः दांतोजितेंद्रियः सुशिक्षितोवा ४४ अन्यस्मिन्पुंसिकस्यचित्कार्यस्यार्थेप्रेष्यमाणेएहिइदंकुर्वित्युच्यमानेसति
यत्तदागमनात्पूर्वंसमुत्पतेत् तत्कार्यंकर्तुंसशीघ्रकारीराजवसतिंवसेत् ४५ आंतरेधनदारसंरक्षणादौबाह्येसामंतजये आदिष्टःआज्ञप्तोनैवकंपेतनैवसंशयंभा
यंवाकुर्यात् अनिःसंशयोनिर्भयश्चतत्कार्यंकुर्यादेवेत्यर्थः ४६ प्रियाणांप्रियाणिस्त्रीपुत्रान्नपानादिसुखानिदुःखेनप्रवासादिना ४७ समवेषंवस्त्रालंकारादि
कंराज्ञासमंनकुर्यात् उच्चैः अतिशयेनबहुधाबहुवारंनकुर्यात्नभिंद्यादित्यर्थः ४८ धनंउत्कोचादिनाप्राप्तंकिंचिदपि अत्यल्पमपिनस्पृशेत् ४९ यत्संप्रयच्छति

अम्लानोबलवान्शूरश्छायेवानुगतःसदा सत्यवादीमृदुर्दांतःसराजवसतिंवसेत् ४४ अन्यस्मिन्प्रेष्यमाणेतुपुरस्ताद्यःसमुत्पतेत्
अहंकिंकरवाणीतिसराजावसतिंवसेत् ४५ आंतरेचैवबाह्येचराज्ञायश्चैवसर्वदा आदिष्टोनैवकंपेतसराज वसतिंवसेत् ४६ योवै
गृहेभ्यःप्रवसन्प्रियाणांनानुसंस्मरेत् दुःखेनसुखमन्विच्छेत्सराजावसतिंवसेत् ४७ समवेषंनकुर्वीतनोच्चैःसन्निहितोवसेत् नमंत्रं
बहुधाकुर्यादेवंराज्ञःप्रियोभवेत् ४८ नकर्मणिनियुक्तःसन्धनंकिंचिदपिस्पृशेत् प्राप्नोतिहिहरन्द्रव्यंबंधनंयदिवावधम् ४९ यानंवस्त्रम
लंकारंयच्चान्यत्संप्रयच्छति तदेवधारयेन्नित्यमेवंप्रियतरोभवेत् ५० एवंसंयम्यचित्तानियत्नतःपांडुनंदनाः संवत्सरमिमंतात तथाशी
लाबुभूषत ५१ अथस्वविषयंप्राप्ययथाकामंकरिष्यथ ५१ युधिष्ठिरउवाच अनुशिष्टास्मभद्रंतेनैतद्वक्तास्तिकश्चन कुंतीं
मृतेमातरंनोविदुरंवामहामतिं ५२ यदेवानंतरंकार्यंतद्भवान्कर्तुमर्हति तारणायास्यदुःखस्यप्रस्थानायजयायच ५३ वैशंपायन
उवाच एवमुक्तस्ततोराज्ञाधौम्योथद्विजसत्तमः अकरोद्विधिवत्सर्वंप्रस्थानेयद्विधीयते ५४ तेषांसमिध्यतानग्नीन्मंत्रवच्चजु
हावसः समृद्धिवृद्धिलाभायपृथिवीविजयायच ५५ अग्नीन्प्रदक्षिणीकृत्यब्राह्मणांश्चतपोधनान् याज्ञसेनींपुरस्कृत्यषडेवाथप्रवव्र-
जुः ५६ गतेषुतेषुवीरेषुधौम्योथजपतांवरः अग्निहोत्राण्युपादायपांचालानभ्यगच्छत ५७ इंद्रसेनादयश्चैवयथोक्ताःप्राप्ययादवान् रथा
नश्वांश्चरक्षंतःसुखमूषुःसुसंवृताः ५८ इतिश्रीविराटपर्वणिराजनीतिकथनंनामचतुर्थोऽध्यायः४

राजातदेवराजदत्तंयानादिकंधारयेत् नतुतदन्यस्मैदद्यादित्यर्थः संयम्यनिगृह्य इमंत्रयोदशसंवत्सरं हेतात हेयुधिष्ठिरयूयंसर्वेतथाशीलायथोक्तसद्वृत्ताःसंतः
बुभूषतऐश्वर्यंप्राप्तुमिच्छथ अथअनंतरंस्वविषयंदेशंप्राप्ययथाकामंयथेष्टंकरिष्यथक्रीडामितिशेषः ५१ ५२ अनंतरंअनुपदंकार्यंशांतिकंपौष्टिकंच अस्यअज्ञात
वासदुःखस्यतारणायप्रस्थानायशत्रून्प्रतियोद्धुंगमनायजयायच यत्कर्मप्रभवतितत्कर्तुमर्हति ५३ ५४ समिध्यउद्दीप्य समृद्धिर्धनाभिजनसंपत्तिः वृद्धिःयु ५
द्धविशेषः लाभोराज्यस्यलब्धायाअपिपृथिव्याविजयायवशीकरणाय ५५ षड्द्रौपदीसहिताः ५६ ५७ ५८ इतिविराटपर्वणिटी॰चतुर्थोऽध्यायः४

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

तेवीराइति निस्त्रिंशाः खड्गः कलापिनस्तूणवन्तः ततायुधेतिपाठेसज्जीकृतधनुषः ततायुधाश्चतेकलापिनश्चेतिविग्रहः बद्धंगोधातलं ज्याघातवारणारव्यं अं
गुलित्राणंचयैस्तेबद्धगोधांगुलित्राणाः गोधातलनिहाकयोरितिमेदिनी १ २ ३ अंतरेणमध्यतः ४ मत्स्यस्यैवराज्ञोलुब्धाःव्याधास्मइतिब्रुवाणः पक्षेराज्यकांक्षिणः

वैशंपायनउवाच तेवीराबद्धनिस्त्रिंशास्तथाबद्धकलापिनः बद्धगोधांगुलित्राणाः कालिंदीमभितोययुः १ ततस्तेदक्षिणंतीरमन्व
गच्छन्पदातयः निवृत्तवनवासाहिस्वराष्ट्रंप्रेप्सवस्तदा २ वसंतोगिरिदुर्गेषुवनदुर्गेषुधन्विनः विध्यंतोमृगजातानिमहेष्वासामहाबलाः ३
उत्तरेणदशार्णांस्तेपांचालान्दक्षिणेनच अंतरेणयकृल्लोमाञ्छूरसेनांश्चपांडवाः ४ लुब्धाब्रुवाणामत्स्यस्यविषयंप्राविशन्वनात् धन्विनो
बद्धनिस्त्रिंशाविवर्णाःश्मश्रुधारिणः ५ ततोजनपदंप्राप्यकृष्णाराजानमब्रवीत् पश्यैकपद्योदृश्यंतेक्षेत्राणिविविधानिच ६ व्यक्तंदूरेविरा
टस्यराजधानीभविष्यति वसामेहापरांरात्रिंबलवान्मेपरिश्रमः ७ युधिष्ठिरउवाच धनंजयसमुद्यम्यपांचालींवहभार
त राजधान्यांनिवत्स्यामोविमुक्ताश्चवनादितः ८ वैशंपायनउवाच तामादायार्जुनस्तूर्णंद्रौपदींगजराडिव संप्राप्यनगरा
भ्याशमवतारयदर्जुनः ९ सराजधानींसंप्राप्यकौंतेयोऽर्जुनमब्रवीत् क्वायुधानिसमासज्यप्रवेक्ष्यामःपुरंवयम् १० सायुधाश्चप्रवेक्ष्या
मोवयंतातपुरंयदि समुद्वेगंजनस्यास्यकरिष्यामोनसंशयः ११ गांडीवंचमहद्गाढंलोकेचविदितंनृणाम् तच्चेदायुधमादायगच्छामोन
गरंवयं १२ क्षिप्रमस्मान्विजानीयुर्मनुष्यानात्रसंशयः ततोद्वादशवर्षाणिप्रवेष्टव्यंवनेपुनः १३ एकस्मिन्नपिविज्ञातेप्रतिज्ञानंहिनस्त
था १३ अर्जुनउवाच इयंकूटेमनुष्येंद्रगहनामहतीशमी भीमशाखादुरारोहाश्मशानस्यसमीपतः १४ नचापिविद्यतेक
श्चिन्मनुष्यइतिमेमतिः योस्मान्निदधतोद्रष्टाभवेच्छस्त्राणिपांडवाः १५ उत्पथेहिवनेजातामृगव्यालविषेविते समीपेयाश्मशान
स्यगहनस्यविशेषतः १६ समाधायायुधंशम्यांगच्छामोनगरंप्रति एवमत्रयथायोगंविहरिष्याममारत १७ वैशंपायनउवाच
एवमुक्त्वासराजानंधर्मात्मानंयुधिष्ठिरम् प्रचक्रमेनिधानायशस्त्राणांभरतर्षभ १८ येनदेवान्मनुष्यांश्चसर्वांश्चैकरथोजयत् स्फीतान्
जनपदानन्यानजयत्कुरुपुंगवः १९ तदुदारंमहाघोषंसंपन्नबलसूदनम् अपज्यमकरोत्पार्थोगांडीवंसुभयंकरम् २० येनवीरःकुरुक्षेत्र
मभ्यरक्षत्परंतपः अमुंचद्धनुषस्तस्यज्यामक्षय्यांयुधिष्ठिरः २१ पांचालान्येनसंग्रामेभीमसेनोजयत्प्रभुः प्रत्यषेधद्बहूनेकःसपत्नांश्चैव
दिग्जये २२

लुब्धआकांक्षिणिव्याधेइतिमेदिनी विषयंमत्स्यस्यैवदेशम् लुब्धत्वाभिनयार्थंविवर्णाः ५ एकपद्यःक्षेत्रगामिनःक्षुद्रमार्गाः ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३
कूटेइवकूटेउच्चप्रदेशे मायाद्रिशृंगयोःकूटमितिमेदिनी दुरारोहाश्मशानस्यत्वात् १४ १५ उत्पथेमार्गाद्बहिर्भूते १६ १७ १८ १९ संपन्नबलानांदेवाराधनप्राप्तबलानां
असुरादीनामपिसूदनम् २० २१ २२

SGDF

२३ सैंधवंजयद्रथम् २४ २५ संक्रंदनः शत्रूणामाक्रंदन करः २६ अपज्यंज्यारहितं २७ विपाठान्बाणविशेषान् तादृशान् क्षुरधारांश्च २८ अन्वशासत् आज्ञापितवान् २९ तस्याःशम्यावकाशानि भागुरिमतेन अल्लोपः अवकाशाख्यानिरूढविवरस्थानानि ३० वर्षंतिमेघाः तिरोवर्षाणिअसंस्रुतवानिवर्षाणिवृष्टीः यत्रापश्यनतत्रपर्यबंधनपर्यबध्नात् ३१ ३२ पूतिकंअमंगलम् अशीत्यधिकशतवर्षानोऽस्माकम् इयमितिशवनिर्देशः पक्षेशमीआयुधरक्षकत्वात् मातेवास्माकमि

निशम्ययस्यविस्फारंव्यद्रवंतरणात्परे पर्वतस्येवदीर्णस्यविस्फोटमशनेरिव २३ सैंधवंयेनराजानंपर्यामर्षितवानथ ज्यांतांस्मधनुषस्तस्यभीमसेनोवतारयत् २४ अजयत्पश्चिमामाशांधनुषायेनपांडवः माद्रीपुत्रोमहाबाहुस्ताम्रास्योमितभाषिता २५ तस्यमौर्वीमपाकर्षत्शूरःसंक्रंदनोयुधि कुलेनास्तिसमोरूपेयस्येतिनकुलःस्मृतः २६ दक्षिणांदक्षिणाचारोदिशंयेनाजयत्प्रभुः अपज्यमकरोद्वीरःसहदेवस्तदायुधम् २७ खड्गांश्चदीप्तान्दीर्घांश्चकलापांश्चमहाधनान् विपाठान्क्षुरधारांश्चधनुर्भिर्निदधुःसह २८ वैशंपायनउवाच अथान्वशासन्नकुलंकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः आरुह्येमांशमींवीरधनूंष्येतानिनिक्षिप २९ तामुपारुह्यनकुलोधनूंषिनिदधेस्वयं यानितस्यावकाशानिदिव्यरूपाण्यमन्यत ३० यत्रचापश्यतसवैतिरोवर्षाणिवर्षति तत्रतानिदृढैःपाशैःसुगाढंपर्यबंधत ३१ शरीरंचशवस्यैकंसमबध्नंतपांडवाः विवर्जयिष्यंतिनरादूरादेवशमीमिमाम् ३२ आबद्धंशवमत्रेतिगंधमाघ्रायपूतिकम् अशीतिशतवर्षेयंमातानइतिवादिनः ३३ कुलधर्मोयमस्माकंपूर्वैराचरितोपिवा समासज्याथवृक्षेस्मिन्निितिवैव्याहरंतिते ३४ आगोपालविपालेभ्य आचक्षाणाःपरंतपाः आजग्मुर्नगराभ्याशंपार्थाःशत्रुनिबर्हणाः ३५ जयोजयंतोविजयोजयत्सेनोजयद्बलः इतिगुह्यानिनामानिचक्रेतेषांयुधिष्ठिरः ३६ ततोयथाप्रतिज्ञाभिःप्राविशन्नगरंमहत् अज्ञातवासंवत्स्यंतोराष्ट्रेवर्षंत्रयोदशम् ३७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिपुरप्रवेशोनामपंचमोऽध्यायः ५ वैशंपायनउवाच विराटनगरंरम्यंगच्छमानोयुधिष्ठिरः अस्तौन्मनसादेवींदुर्गांत्रिभुवनेश्वरीम् १ यशोदागर्भसंभूतांनारायणवरप्रियाम् नंदगोपकुलेजातांमांगल्यांकुलवर्धिनीम् २ कंसविद्रावणकरीमसुराणांक्षयंकरीम् शिलातलविनिक्षिप्तामाकाशपथगामिनीम् ३ वासुदेवस्यभगिनींदिव्यमाल्यविभूषिताम् दिव्यांबरधरांदेवींखड्गखेटकधारिणीं ४

त्यभिसंधिः ३३ कुलधर्मोयंक्षत्रधर्मोयंयदायुधसंगोपनमितिगूढआशयः पक्षेअयंमातुर्वृक्षेबंधनाख्यः ३४ ३५ ३६ वत्स्यंतोवस्तुमिच्छंतः ३७
इतिवि॰टी॰पंचमोऽध्यायः५ गच्छमानःगच्छन् दुर्गांदुर्गमसंकटतारिणीं १ नारायणेनदत्तायेवराः उमेतिभद्रकालीतिदेवास्त्वांपूजयिष्यंतीत्येवमादयोविष्णुपुराणादौश्रुताः तत्प्रियाम् मांगल्यांमंगलप्रदाम् २ शिलातलेकंसेनैवविनिक्षिप्तासती आकाशंगतातां ३ खेटकंचर्म ४

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

स्तोत्रार्थमेवसंभवः उद्भवोयेषांनाम्नांवरदेत्यादीनांतैः आमंत्र्यसंबोध्यस्तोतुंप्रचक्रमइतिपूर्वेणसंबंधः ५ कृष्णेकृष्णस्वरूपे ६ चतुर्भुजेचतुर्वक्त्रेइतिविष्णुब्रह्मस्व रूपत्वमुक्तम् मयूरपिच्छाभानिइन्द्रनीलादिमणिखचितानिवलयानियस्यास्तथाविधे ७ पद्मालक्ष्मीः अतएवनारायणपरिग्रहोविष्णुकांता ब्रह्मचर्यमित्यनन्यगा मित्वंदर्शितम् तेनलौकिकलक्ष्मीतोव्यावृत्तिः ८ कृष्णाछविर्नीलमेघः तेनसमाकृष्णाकृष्णवर्णा अष्टभुजामाह बिभ्रतीति विपुलोवराभयप्रदत्वेनऊर्जितोबाहू

भारावतरणेपुण्येयेस्मरंतिसदाशिवाम् तान्वैतारयतेपापात्पंकेगामिवदुर्बलाम् ५ स्तोतुंप्रचक्रमेभूयोविविधैःस्तोत्रसंभवैः आ मंत्र्यदर्शनाकांक्षीराजादेवींसहानुजः ६ नमोस्तुवरदेकृष्णेकुमारिब्रह्मचारिणि बालार्कसदृशाकारेपूर्णचंद्रनिभानने ६ चतुर्भुजे चतुर्वक्त्रेपीनश्रोणिपयोधरे मयूरपिच्छवलयकेयूरांगदधारिणि ७ भासिदेवियथापद्मानारायणपरिग्रहः स्वरूपंब्रह्मचर्यंचवि- शदंतवखेचरि ९ कृष्णच्छविसमाकृष्णासंकर्षणनिभानना बिभ्रतीविपुलौबाहूशक्रध्वजसमुच्छ्रयौ १० पात्रीचपंकजीघंटीस्त्रीवि शुद्धाचयाभुवि पाशंधनुर्महाचक्रंविविधान्यायुधानिच ११ कुंडलाभ्यांसुपूर्णाभ्यांकर्णाभ्यांचविभूषिता चंद्रविस्पर्धिनादेविमुखेनत्वं विराजसे १२ मुकुटेनविचित्रेणकेशबंधनशोभिना भुजंगाभोगवासेनश्रोणिसूत्रेणराजता १३ विभ्राजसेचाबद्धेनभोगेनेवे हमंदरः ध्वजेनशिखिपिच्छानामुच्छ्रितेनविराजसे १३ कौमारंव्रतमास्थायत्रिदिवंपावितंत्वया तेनत्वंस्तूयसेदेवित्रिदशैःपूज्यसेपिच १४ त्रैलोक्यरक्षणार्थायमहिषासुरनाशिनि प्रसन्नामेसुरश्रेष्ठेदयांकुरुशिवाभव १५ जयात्वंविजयाचैवसंग्रामेचजयप्रदा ममा पिविजयंदेहिवरदात्वंचसांप्रतम् १६ विंध्येचैवनगश्रेष्ठेतवस्थानंहिशाश्वतम् कालिकालिमहाकालीसीधुमांसपशुप्रिये १७ कृ तानुयात्राभूतैस्त्वंवरदाकामचारिणि भारावतारयेचत्वांसंस्मरिष्यंतिमानवाः १८ प्रणमंतिचयेत्वांहिप्रभातेतुनराभुवि नतेषांदुर्ल भंकिंचित्पुत्रतोधनतोपिवा १९ दुर्गात्तारयसेदुर्गेतत्त्वंदुर्गास्मृताजनैः कांतारेष्ववसन्नानांमग्नानांचमहार्णवे २०

९ ततः एकः पात्री पात्रवान् पंकजी पंकजवान् घंटीघंटावान् पंचमः पाशंधनुर्महाचक्रंबिभ्रतीतिपूर्वेणान्वयः १० कुंडलपूर्णौयौकर्णौताभ्यांविराजिता ११ केशबंधनेकबरीरूपेणवेणींवर्णयति भुजंगेतिभुजंगाभोगवासेनसर्पशरीराकारेणवासोवासनातेनतदाकारउपलक्ष्यते कटिसूत्रेणसहराजताशोभमा नेन कटिसूत्रोपरिलंबमानवेण्येत्यर्थः १२ भोगेनभुजंगफणयातद्वताभुजंगेनेत्यर्थः भोगिनेवेतिमुक्तः पाठः १३ : १४ शिवाकल्याणरूपा १५ १६ १७ कृता नुयात्रानित्यमनुसृतेत्यर्थः भूतैःब्रह्माद्यैः प्राचीनैः १८ १९ कांतारेमहारण्ये २० ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

कांतारेषुदुर्गममार्गेषु २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ संकीर्तयिष्यंतिमामितिशेषः ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६
इतिविराटपर्वणिटीकायांषष्ठोऽध्यायः ६ ततइति वैडूर्यरूपान् कांचनांश्चशारीन् इदंश्वेतकृष्णाशारीणांशारीक लकस्यचोपलक्षण अक्षान्यांशांश्चवा

दस्युभिर्वानिरुद्धानांत्वंगतिःपरमानृणाम् जलप्रतरणेचैवकांतारेष्वटवीषुच २१ येस्मरंतिमहादेविनचसीदंतितेनराः त्वंकीर्तिःश्री
र्धृतिःसिद्धिर्ह्रीर्विद्यासन्नतिर्मतिः २२ संध्यारात्रिःप्रभानिद्राज्योत्स्नाकांतिःक्षमादया नृणांचबंधनंमोहंपुत्रनाशंधनक्षयम् २३ व्याधिंमृ
त्युभयंचैवपूजितानाशयिष्यसि सोहंराज्यात्परिभ्रष्टःशरणंत्वांप्रपन्नवान् २४ प्रणतश्चतथामूर्ध्नातवदेविमहेश्वरि त्राहिमांपद्मपत्राक्षि
सत्येसत्याभवस्वनः २५ शरणंभवमेदुर्गेशरण्येभक्तवत्सले एवंस्तुताहिसादेवीदर्शयामासपांडवम् २६ उपगम्यतुराजानमिदंवचनमब्र
वीत् देव्युवाच शृणुराजन्महाबाहोमदीयंवचनंप्रभो भविष्यत्यचिरादेवसंग्रामेविजयस्तव २७ ममप्रसादान्निर्जि
त्यहत्वाकौरववाहिनीम् २८ राज्यंनिष्कंटकंकृत्वाभोक्ष्यसेमेदिनींपुनः भ्रातृभिःसहितोवीरप्रीतिंप्राप्स्यसिपुष्कलाम् २९ मत्प्रसादाच्चतेसौ
ख्यमारोग्यंचभविष्यति येचसंकीर्तयिष्यंतिलोकेविगतमत्सराः ३० तेषांतुष्टाप्रदास्यामिराज्यमायुर्धनंसुतम् प्रवासेनगरेवापिसंग्रामेश
त्रुसंकटे ३१ अटव्यांदुर्गकांतारेसागरेगहनेगिरौ येस्मरिष्यंतिमांराजन्यथाहंभवतास्मृता ३२ नतेषांदुर्लभंकिंचिदस्मिंल्लोकेभविष्यति
इदंस्तोत्रवरंभक्त्याशृणुयाद्वापठेन्मम ३३ तस्यसर्वाणिकार्याणिसिद्धिंयास्यंतिपांडवाः मत्प्रसादाच्चवःसर्वान्विराटनगरेस्थितान् ३४ न
प्रज्ञास्यंतिकुरवोनरावातन्निवासिनः ३५ इत्युक्त्वावरदादेवीयुधिष्ठिरमरिंदमम् रक्षांकृत्वाचपांडूनांतत्रैवांतरधीयत ३६ इतिश्रीमन्म
हाभारतेविराटपर्वणिदुर्गास्तवोनामषष्ठोऽध्यायः ६ वैशंपायनउवाच ततोविराटंप्रथमंयुधिष्ठिरोराजासभायामुपविष्टमा-
व्रजत् वैडूर्यरूपान्प्रतिमुच्यकांचनानक्षान्सकक्षेपरिगृह्यवाससा १ नराधिपोराष्ट्रपतिंयशस्विनंमहायशाःकौरववंशवर्द्धनः महानु
भावोनरराजसत्कृतोदुरासदस्तीक्ष्णविषोयथोरगः २ बलेनरूपेणनरर्षभोमहानपूर्वरूपेणयथामरस्तथा महाभ्रजालैरिवसंवृतोर
विर्यथानलोभस्मवृतश्चवीर्यवान् ३ तमापतंतंप्रसमीक्ष्यपांडवंविराटराडिंदुमिवाभ्रसंवृतम् समागतंपूर्णशशिप्रभाननंमहानुभावं
नचिरेणदृष्टवान् ४ मंत्रद्विजान्सूतमुखान्विशस्तथायेचापिकेचित्परितःसमासते पप्रच्छकोयंप्रथमंसमेयिवान्नृपोपमोयंसमवेक्ष
तेसभाम् ५ नतुद्विजोयंभवितानरोत्तमःपतिःपृथिव्याइतिमेमनोगतं नचास्यदासोनरथोनकुंजरःसमीपतोभ्राजतिचायमिंद्रवत् ६

ससामतिमुच्यबध्वाकक्षेपरिगृह्यआव्रजदितिसंबंधः १ २ ३ नचिरेणशीघ्रमेव ४ विशोवैश्यान् ५ नतुद्विजोयंद्विजवेषोपिराजेवभविष्यतीत्यर्थः ६ ७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

शरीरलिंगैः आजानुबाहुत्वादिभिः तामरसीं पद्मिनीम् एतेनस्वाभिभवशंकादर्शिता ७ द्विजंत्रैवर्णिकत्वात् ८ कामचारः त्वदिच्छानुवर्ती ९ प्रीतात्मनाप्रीतिमतामनसा कामेनरागेण तातेतिश्रेष्ठत्वात्संबोधयति १० शिल्पंकौशलं किंकिंविषयंतवत्वयाकृतंसंपादितम् ११ युधिष्ठिरस्येति श्लोकपक्षे युधिष्ठिरोहंनवसखास्यासंभूयासमितिसंबंधअस्तेराशीर्लिङिछांदसआर्धधातुकत्वाभावःतेनभूभाव. असोरित्यल्लोपाभावश्चनभवतः युधिष्ठिरस्याहमहंसखेतिपाठेपियुधिष्ठिरोहंमसखास्याः भवइतिसंबंधः अहमितिपादपूरणार्थोनिपातः पक्षेअहंअहमितिद्विरुक्तिःसार्वभौमोपरसेवांचिकीर्षामीतिचिंतयावैचिंत्यसूचिका वैयाघ्रपद्यः व्याघ्रपाद्गोत्रेभवः व्याघ्रइवपततीतिव्याघ्रपाद्यमः तस्यकुलेजातः वैयाघ्रपद्यः गर्गादित्वाद्यञ् यद्वावैयाघ्रंव्याघ्रचर्मतेनपरिवृतोरथोपिवैयाघ्रः सएवपद्यंपादक्रमणीयं-

शरीरलिंगैरुपसूचितोह्ययंमूर्धाभिषिक्तइतिमेत्रमानसम् समीपमायातिचमेगतव्यथोयथागजस्तामरसींमदोत्कटः ७ वितर्कयंतंतु नरर्षभस्तथायुधिष्ठिरोभ्येत्यविराटमब्रवीत् सम्राड्विजानात्विहजीवितार्थिनंविनष्टसर्वस्वमुपागतंद्विजम् ८ इहाहमिच्छामितवानघांतिकेवस्तुंयथाकामचरस्तथाविभो तमब्रवीत्स्वागतमित्यनंतरंराजाप्रहृष्टःप्रतिसंगृह्णाणच ९ सराजसिंहंप्रतिगृह्यराजाप्रीतात्मनाचैवमिदंबभाषे कामेनतातभिवदाम्यहंत्वांकस्यासिराज्ञोविषयादिहागतः १० गोत्रंचनामापिचशंसतत्वतःकिंवापिशिल्पंतवविद्यतेकृतम् ११ युधिष्ठिरउवाच युधिष्ठिरस्यासमहंसखापुरावैयाघ्रपद्यःपुनरस्मिविप्रः अक्षान्प्रयोक्तुंकुशलोऽस्मिदेवनेकंकेतिनाम्नास्मिविराटविश्रुतः १२ विराटउवाच ददामितेहंतवरंयमिच्छसिप्रशाधिमत्स्यान्वशगोह्यहंतव प्रियाहिधूर्तामम देविनः सदाभवांश्चदेवोपमराज्यमर्हति १३ युधिष्ठिरउवाच प्राप्तोविवादःप्रथमंविशांपतेनविद्यतेकंचनमत्स्यहीनतः नमेजितःकश्चनधारयेद्धनंवरोममैषोस्तुतवप्रसादजः १४ विराटउवाच हन्यामवश्यंयदितेप्रियंचरेत्प्रव्राजयेयंविषयाद्विजांस्तथा शृण्वंतुमे जानपदाःसमागताःकंकोयथाहंविषयेप्रभुस्तथा १५

वाहनमस्येतिवैयाघ्रपद्यः परिवृतोरथइत्यधिकृत्यद्वैपवैयाघ्रादञित्यञ्विप्रः विशेषेणप्रातिपूरयति ब्राह्मणादीन्धनादिभिरितिविप्रः धर्मसूनुत्वाद्विप्रोहंब्राह्मणइतिपाठेतुब्रह्मविदितिमुख्यएवार्थोगृहीतुंशक्यः कंकइतिकृतांतनामेतिप्रागेवउक्तम् अक्षान्प्रयोक्तुंकुशलः बृहदश्वशिष्यत्वात् १२ देविनः देवनशीलाः १३ प्राप्तोविवादइति द्यूतिनांमध्येइतिशेषः द्यूतकृतांमध्येहीनतःविहीनात्पराजितात् यंकंचकमपिप्रथमंराजानंराजपुत्रंवामुख्यंजयवताम् प्रथमशब्दोत्रश्रेष्ठवाचीतंप्रतिविवादः प्राप्तोनविद्यतेइतिन सत्यगंधरहितेहेपराजिताजयवद्भिःसहनित्यंकलहंकुर्वत्यैवेत्यर्थः द्यूतेविशांपतेहेमत्स्येति आदरार्थंद्विःसंबोधयति यस्मादेवंतस्मात् कश्चनकोपिमयाजितोमदीयंधनंनधारयेत् अहंकलहाद्भीतः त्वमेवसत्यंज्ञात्वामदीयंधनंदापयेत्यर्थः १४ तेतवअप्रियमितिच्छेदः यथाहंविषयदेशेप्रभुस्तथाकंकोपीतियोजना १५

SGDF Sanskrit Digital Foundation

अंतर्धनदारादीन्बहिः सैन्यारामादीन् पश्येः पर्यालोचय अपावृतमनावृतम् १६ अनुवादेपूर्वंदेहीत्युक्त्यादत्तस्यैवक्षेत्रारामादेः प्रतिवर्षंपुनर्देहीतिराजवचनंपदर्थिका
रिणंप्रतितदनुवादः तन्निमित्तंयेत्वांप्रतिआपुः प्राप्नुयुः तेषांवचनेनसदानवसरेपिमांब्रूयाः क्षणमपिब्राह्मणवृत्तेः प्रतिबंधोमाभूदित्याशयः १७ वरंश्रेष्ठंसमागमंप्री
तिम् १८ इतिविराटपर्वणिटीकायांसप्तमोऽध्यायः ७ अथेति खंजांमंथनदंडम् अंगारावक्षेपणंवा हस्ताकारंपिष्टविकारप्रमथनार्थंवादंडम् खंजामं
थप्रहस्तयोरितिविश्वः दर्वींशाकादिपरिवेषणार्थाम् असिंमांसाद्यवकर्तनार्थंखड्गंकालांगंकृष्णायसमयंतीक्ष्णमित्यर्थः अकोशंपिधानरहितं १ गिरिराजसारःम

समानयानोभवितासिमेसखाप्रभूतवस्त्रोबहुपानभोजनः पश्येस्त्वमंतश्चबहिश्चसर्वदाकृतंचतेद्वारमपावृतंमया १६ येत्वानुवादेपुरवृ
त्तिकर्षिताब्रूयाश्चतेषांवचनेनमांसदा दास्यामिसर्वंतदहन्नसंशयो नतेभयंविद्यतेसन्निधौमम १७ वैशंपायनउवाच एवं
सलब्ध्वातुवरंसमागमंविराटराजेननरर्षभस्तदा उवासवीरः परमार्चितः सुखीनचापिकश्चिच्चरितंबुबोधतत् १८ इतिश्रीमन्म
हाभारतेविराटपर्वणियुधिष्ठिरप्रवेशोनामसप्तमोऽध्यायः ७ वैशंपायनउवाच अथापरोभीमबलः श्रियाज्वलन्नुपाययौसिं
हविलासविक्रमः खजांचदर्वींचकरेणधारयन्नसिंचकालांगमकोशमव्रणम् १ ससूदरूपः परमेणवर्चसारविर्यथालोकमिमंप्रकाशय
न् सकृष्णवासागिरिराजसारवांस्तंमत्स्यराजंसमुपेत्यतस्थिवान् २ तंप्रेक्ष्यराजावरयन्नुपागतंततोब्रवीज्जानपदान्समागतान् सिंहोन्न
तांसोयमतीवरूपवान्प्रदृश्यतेकोनुनरर्षभोयुवा ३ अदृष्टपूर्वः पुरुषोरविर्यथावितर्कयन्नास्यलभामिनिश्चयम् तथास्यचित्तंह्यपिसंवि
तर्कयन्नरर्षभस्यास्यनयामितत्वतः ४ दृष्ट्वैवचैनंनविचारयाम्यहंगंधर्वराजोयदिवापुरंदरः जानीतकोयंममदर्शनेस्थितोयदीप्सितं
तल्लभतांचमाचिरम् ५ विराटवाक्येनचतेननोदितानराविराटस्यसमीपगामिनः उपेत्यकौंतेयमथाब्रुवंस्तथायथासराजावदताच्युता
नुजम् ६ ततोविराटंसमुपेत्यपांडवः सदीनरूपोवचनंमहामनाः उवाचसूदोस्मिनरेंद्रबल्लवोभजस्वमांव्यंजनकारमुत्तमम् ७ विरा
टउवाच नसूदतांबल्लवश्रद्दधामितेसहस्रनेत्रप्रतिमोविराजसे श्रियाचरूपेणचविक्रमेणप्रभाससेत्वंनृवरोनरेष्विह ८ भी
मउवाच नरेंद्रसूदः परिचारकोऽस्मितेजानामिसूपान्प्रथमंचकेवलान् आस्वादितायेनृपतेपुराभवन्युधिष्ठिरेणापिनृपेणसर्वशः
९ बलेनतुल्यश्चनविद्यतेमयानियुद्धशीलश्चसदैवपार्थिव गजैश्चसिंहैश्चसमेयिवानहंसदाकरिष्यामितवानघप्रियम् १०

हामेरुवत्कठिनदेहः यद्वा गिरिसारोलोहंतेनतद्विकाररूपंपात्रजातंलक्ष्यते भक्ष्यद्रव्यपाकार्थंस्नेहपाकार्थंवातद्वान् २ तत्वतः तत्वंनयामिनप्राप्नोमि ३ ४ ५ अवदत्
उक्तवान् अच्युतोधर्मः फलप्रदत्वान्नप्रच्यवतइतियोगात्तस्यानुजम् ६ सूदः पाककर्ताबल्लवोनामतः ७ ८ ९ १० ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

तवकर्मनचैवसमंमन्येइतरकर्मणाइतिशेषः अतिमानुषंकर्मवदसीत्यर्थः ११ १२ १३ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टमोऽध्यायः ८ वेल्लिताग्रान् आकुंचिताग्रान् समुत्क्षिप्यवेणीकृत्य १ जुगूहगोपितवती २ ३ ४ युयुक्षति योजयितुमिच्छति पुपूषतीतिपाठेपोषयितुमिच्छति ५ नैवंरूपात्वमसिदासान्दासीश्चप्रेषयंतीबहूनांस्वामिनीअसीत्यर्थः १० नोच्चेनबहिर्निर्गतेगूढेइत्यर्थः नोच्चेगुल्फेपादग्रंथीयस्याःसातथा त्रिगंभीरात्रिषुशब्दबुद्धिनाभिषुगहना षडुन्नताष-

विराटउवाच ददामितेहंतवरान्महानसेतथाहिकुर्याःकुशलंहिभाषसे नचैवमन्येतवकर्मयत्समंसमुद्रनेमिंपृथिवींत्वमर्हसि ११
यथाहिकामोभवतस्तथाकृतंमहानसेत्वंभवमेपुरस्कृतः नराश्चयेतत्रसमाहिताःपुराभवांश्चतेषामधिपोमयाकृतः १२ वैशंपायनउवाच तथासभीमोनिहितोमहानसेविराटराज्ञोदयितोभवद्दृढम् उवासराजन्नचतंपृथग्जनोबुबोधतत्रानुचराश्चकेचन
१३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिभीमप्रवेशोनामाष्टमोऽध्यायः ८ वैशंपायनउवाच ततःकेशान्समुत्क्षिप्यवेल्लिताग्राननिंदितान् कृष्णान्सूक्ष्मान्मृदून्दीर्घान्समुद्ग्रथ्यशुचिस्मिता १ जुगूहदक्षिणेपार्श्वेमृदूनसितलोचना वासश्चपरिधायैकंकृष्णासुमलिनंमहत् २ कृत्वावेषंतुसैरंध्र्यास्ततोव्यचरदार्तवत् तांव्रजंतींतदादृष्ट्वाराजपुत्राःकुतूहलात् ३ नरानार्यश्चसंप्रेक्ष्यपरंविस्मयमागताः
अपृच्छंश्चैवतांदृष्ट्वाकात्वंकिंचचिकीर्षसि ४ सातानुवाचराजेंद्रसैरंध्र्यहमिहागता कर्मचेच्छामिवैकर्तुंतस्ययोमांयुयुक्षति ५ तस्यारूपेण वेषेणश्लक्ष्णयाचतथागिरा नश्रद्दधततांदासीमन्नहेतोरुपस्थितम् ६ विराटस्यतुकैकेयीभार्यापरमसंमता आलोकयंतीददृशेप्रासादाद्द्रुपदात्मजाम् ७ सासमीक्ष्यतथारूपामनाथामेकवाससम् समाहूयाब्रवीद्भद्रेकात्वंकिंचचिकीर्षसि ८ सातामुवाचराजेंद्रसैरंध्र्यहमुपागता कर्मचेच्छामिवैकर्तुंतस्ययोमांयुयुक्षति ९ सुदेष्णोवाच नैवंरूपाभवंत्येवयथावदसिभामिनि प्रेषयंतीववैदासीदासांश्चविविधान्बहून् १० नोच्चगुल्फासंहतोरूत्रिगंभीराषडुन्नता रक्तापंचसुरक्तेषुहंसगद्गदभाषिणी ११ सुकेशीसुस्तनीश्यामापीनश्रोणिपयोधरा तेनतेनैवसंपन्नाकाश्मीरीवतुरंगमी १२ आरालपक्ष्मनयनाबिंबोष्ठीतनुमध्यमा कंबुग्रीवागूढशिरापूर्णचंद्रनिभानना १३ शारदोत्पलपत्राक्ष्याशारदोत्पलगंधया शारदोत्पलसेविन्यारूपेणसदृशीश्रिया १४ कात्वंब्रूहियथाभद्रेनासिदासीकथंचन यक्षीवायदिवादेवीगंधर्वीयदिवाप्सराः १५

टसुनासिकाक्षिहृदयश्रोत्रहृदयस्तननखवक्त्रकाटिकासुउन्नता पंचस्थानेषुपाणिपादतलनेत्रांतोष्ठजिह्वानखेषु एतान्येवसंख्यापंचरक्तानि तेषुरक्ता हंसवद्गद्गदंकिंचित्स्खलिताक्षरंमधुरंवाभाषतेसाहंसगद्गदभाषिणी ११ तेनतेनैवलक्षणेनमंदगतित्वादिना १२ अरालेवक्रेकृष्णेवापक्ष्मणीययोस्ताहशेनयनेयस्याःसातथा कंबुग्रीवाशंखवद्रेखात्रयांकितग्रीवा गूढशिरागुप्तनाडिका १३ १४ १५

SGDF Sri Garga... Digital Foundation

१६ १७ १८ सैरंध्रीभुजिष्यापदेभाक् इत्यर्थेव्यारव्याते कर्तुंसंस्कर्तुं १९ २० कृष्णांचभार्यांपांडूनामितिस्वात्मनास्वस्याराधनंसंभवतीतिनेयंमृषोक्तिः २१ २२ २३ रा
जात्वांनेच्छतिचेत्तदात्वांमूर्ध्निवासये परंतुराजात्वांसर्वेणचेतसागच्छेत् स्पृहयेदेवेतिशंके २४ त्वंस्त्रीणामपिमोहकरीकिमुतपुंसामित्याह स्त्रियइति २५ वृक्षा-
निति वृक्षाअपित्वांदृष्ट्वास्तब्धाःसंतीत्यर्थः २६ २७ प्रसक्तंआसक्तियुक्तंयथास्यात्तथा २८ एवमनेनैवस्त्रीवृक्षादिस्तब्धीभावचिन्हेन २९ ३० कर्कटीषट्
पादवान्जंतुः ३१ मह्यंमम गंधर्वाइति देवतांशजत्वादमानुषमात्रत्वंविवक्षितम् अतिमानुषकर्माणइत्यर्थः ३२ गंधर्वतुल्योराजागंधर्वराजः पांडुःतस्येति पु

देवकन्याभुजंगीवानगरस्याथदेवता विद्याधरीकिन्नरीवाथदिवारोहिणीस्वयम् १६ अलंबुषामिश्रकेशीपुंडरीकाथमालिनी इंद्राणी
वारुणीवात्वंत्वष्टुर्धातुःप्रजापतेः १७ देव्योदेवेषुविख्यातास्तासांत्वंकतमाशुभे द्रौपद्युवाच नास्मिदेवीनगंधर्वीनासुरीनच
राक्षसी १८ सैरंध्रीतुभुजिष्यास्मिसत्यमेतद्ब्रवीमिते केशान्जानाम्यहंकर्तुंपिंषेसाधुविलेपनम् १९ मल्लिकोत्पलपद्मानांचंपकानांतथा
शुभे ग्रंथयिष्येविचित्राश्चस्रजःपरमशोभनाः २० आराधयंसत्यभामांकृष्णस्यमहिषींप्रियाम् कृष्णांचभार्यांपांडूनांकुरूणामेक
सुंदरीं २१ तत्रतत्रचराम्येवंलभमानासुभोजनम् वासांसियावंतिलभेतावन्तावद्रमेतथा २२ मालिनीत्येवमेनामस्वयंदेवीचकारसा सा
हमद्यागतादेविसुदेष्णेत्वन्निवेशनम् २३ सुदेष्णोवाच मूर्ध्नित्वांवासयेयंवैसंशयोमेनविद्यते नचेदिच्छतिराजात्वांगच्छेत्सर्वे
णचेतसा २४ स्त्रियोराजकुलेयाश्चयाश्चेमाममवेश्मनि प्रसक्तास्त्वांनिरीक्षंतेपुमांसंकन्नमोहयेः २५ वृक्षांश्चावस्थितान्पश्ययइमे
ममवेश्मनि तेपित्वांसन्नमंतीवपुमांसंकन्नमोहयेः २६ राजाविराटःसुश्रोणिदृष्ट्वावपुरमानुषम् विहायमांवरारोहेगच्छेत्सर्वेणचेतसा
२७ यंहित्वमनवद्यांगीतरलायतलोचने प्रसक्तमभिवीक्षेथाःसकामवशगोभवेत् २८ यश्चत्वांसततंपश्येत्पुरुषश्चारुहासिनि एवंस
र्वानवद्यांगिसचानंगवशोभवेत् २९ अध्यारोहेद्यथावृक्षान्वधायैवात्मनोनरः राजवेश्मनितेसुभ्रुगृहितंस्यात्तथामम ३० यथाचकर्कटीग
र्भमाधत्तेमृत्युमात्मनः तथाविधमहंमन्येवासस्तवशुचिस्मिते ३१ द्रौपद्युवाच नास्मिलभ्याविराटेननचान्येनकदाचन
गंधर्वाःपतयोमह्यंयुवानःपंचभामिनि ३२ पुत्रागंधर्वराजस्यमहासत्वस्यकस्यचित् रक्षंतितेचमांनित्यंदुःखदारातदाप्यहं ३३ यो
मेनदद्यादुच्छिष्टंनचपादौप्रधावयेत् प्रीयेरंस्तेनवासेनगंधर्वाःपतयोमम ३४

टीभिसंधिः दुःखय तीतिदुःखदाचाहंपरपत्नीत्वात् आरासिंहीपरैरनाक्रमणीया आरःपुंसितरोर्भेदेतथाकर्कटदंष्ट्रिणोरितिमेदिनी आरशब्दाददंत ९
त्वात्स्त्रियांटाप् स्वयमेवतीक्ष्णव्रतास्मीतिभावः दुःखाचारेतिपाठेक्लेशकालोयंकियानपिममास्त्वितिदर्शयति ३३ ३४ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

परांतनुंप्रविश्येत्यनेनपरलेकंगच्छेदेवेत्युक्तम् ३५ तेपिदुःखशीलाः केनचिन्निमित्तेनदुःखंसहंतीत्यर्थः बलवंतश्चतेप्रियाश्च ३६ हेनंदिनि सुखप्रदे ३७ ३८ ३९
इतिविराटपर्वणिटीकायांनवमोऽध्यायः ९ उपयात् उपाययौ १ २ ३ ४ वेशः रूपांतरप्रकाशनंकर्मयस्यसवैश्यः अरिष्टनेमिः अप्रतिहतचक्रोस्मीति
गूढाभिसंधिः कुरुपुंगवानांपांडवानांमध्येगोसंख्यः गोइति इंद्रियवाचित्वात्संचारानांसंख्यागोसंख्यः पंचमइत्यर्थः ५ तान्राजसिंहान् वर्तमानकालेराजमूर्धस्थान् न

योहिमांपुरुषोगृध्येद्यथान्याः प्राकृताः स्त्रियः तामेवनिवसेद्रात्रिंप्रविश्यचपरांतनुम् ३५ नचाप्यहंचालयितुंशक्याकेनचिदंगने दुःख
शीलाहिगंधर्वास्तेचमेबलवत्प्रियाः ३६ प्रच्छन्नाश्चापिरक्षंतितेमांनित्यंशुचिस्मिते सुदेष्णोवाच एवंत्वांवासयिष्यामियथा
त्वंनंदिनीच्छसि ३७ नचपादौनचोच्छिष्टंप्रेक्ष्यसित्वंकथंचन वैशंपायनउवाच एवंकृष्णाविराटस्यभार्ययापरिसांत्विता ३८
उवासनगरेतस्मिन्पतिधर्मवतीसती नचैनांवेदतत्रान्यस्तत्त्वेनजनमेजय ३९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिद्रौपदीप्रवेशोनामन
वमोऽध्यायः ९ वैशंपायनउवाच सहदेवोपिगोपानांकृत्वावेषमनुत्तमम् भाषांचैषांसमास्थायविराटमुपयादथ १ गोष्ठमासा
द्यतिष्ठंतंभवनस्यसमीपतः राजाथदृष्ट्वापुरुषान्प्राहिणोज्जातविस्मयः २ तमायांतमभिप्रेक्ष्यभ्राजमानंनरर्षभम् समुपस्थायवैराजापप्रच्छ
कुरुनंदनम् ३ कस्यवात्वंकुतोवात्वंकिंवातातचिकीर्षसि नहिमेदृष्टपूर्वस्त्वंतत्त्वंब्रूहिनरर्षभ ४ वैशंपायनउवाच संप्राप्यराजानम
मित्रकर्षणस्तथाब्रवीन्मेघमहौघनिस्वनः वैश्योस्मिनाम्नाहमरिष्टनेमिर्गोसंख्यआसंकुरुपुंगवानाम् ५ वस्तुंत्वयीच्छामिविशांवरिष्ठतान्रा
जसिंहान्नहिवेद्मिपार्थान् नशक्यतेजीवितुमप्यकर्मणानचत्वदन्योममरोचतेनृपः ६ विराटउवाच त्वंब्राह्मणोयदिवाक्षत्रियोऽ
सिसमुद्रनेमीश्वररूपवानसि आचक्ष्वमेतत्त्वममित्रकर्षणनवैश्यकर्मत्वयिविद्यतेक्षमम् ७ कस्यासिराज्ञोविषयादिहागतः किंचापिशि
ल्पंतवविद्यतेकृतम् कथंत्वमस्मासुनिवत्स्यसेसदावदस्वकिंचापितवेहवेतनम् ८ सहदेवउवाच पंचानांपांडुपुत्राणांज्येष्ठोभ्राता
युधिष्ठिरः तस्याष्टशतसाहस्रागवांवर्गाःशतंशतम् ९ अपरेशतसाहस्राद्विस्तावंतस्तथाऽपरे तेषांगोसंख्यआसंवैतंतिपालेतिमांविदुः १०
भूतंभव्यंभविष्यंचयच्चसंख्यागतंगवाम् नमेस्त्यविदितंकिंचित्समंताद्दशयोजनम् ११ गुणाःसुविदिताआसन्ममतस्यमहात्मनः आसी
च्चसमयातुष्टःकुरुराजोयुधिष्ठिरः १२ क्षिप्रंचगावोबहुलाभवंतिनतासुरोगोभवतीहकश्चन तैस्तैरुपायैर्विदितंमयैतदेतानिशिल्पानिमयि
स्थितानि १३

वेद्मिनोपलभे स्वर्गीध्वस्तइतिवद्विशेषणादर्शनात् विशिष्टादर्शनमुक्तमित्यदोषः ६ त्वमिति समुद्रनेमीश्वरश्चक्रवर्तीभूमिपालस्तद्रूपवानसि
वैश्यकर्मतवायोग्यमित्यर्थः ७ ८ ९ गोसंख्योगवांपरीक्षकः तंतिपालः वचनकरः १० संख्यागतंपरीक्षायामवगतं ११ १२ १३

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

१४ समानोवर्णोयेषांतेसवर्णाः वर्णस्यवर्णेनमिश्रिताश्चपाटलादयः विपक्तत्यलोपआर्षः सवर्णाश्चवर्णमिश्राश्चतान्तत्तद्गुणैरुपलक्षितान् १५ राज्ञोराज्यकर्तुः विशांपतेः प्रजापालस्यभरणंवेतनम् १६ इतिविराटपर्वणिटीकायांदशमोऽध्यायः १० अदृश्यतदृष्टः रूपसंपदाउपलक्षितः प्राकारवप्रेस्थितेन तत्समीपेवस्थितोअदृश्यतदृष्टः प्रतिमुच्यपरिधाय दीर्घेकुंडलेताटंके कंबूनांशंखानामुपरिकंबूपरिहाटकेकनक मयेवलयेचपरिमुच्य १ दीर्घौबाहूमूर्धजां-

वृषभांश्चापिजानामिराजन्पूजितलक्षणान् येषांमूत्रमुपाघ्रायअपिवंध्याप्रसूयते १४ विराटउवाच शतंसहस्राणिसमा-
हितानिसवर्णवर्णस्यविमिश्रितान्गुणैः पशून्सपालान्भवतोददाम्यहंत्वदाश्रयामेपशवोभवंत्विह १५ वैशंपायनउवाच
तथासराज्ञोविदितोविशांपतेउवासतत्रैवसुखंनरोत्तमः नचैनमन्येपिविदुःकथंचनप्रादाच्चतस्मैभरणंयथेप्सितम् १६ इतिश्रीमन्महा
भारतेविराटपर्वणिसहदेवप्रवेशोनामदशमोऽध्यायः १० वैशंपायनउवाच अथापरोदृश्यतरूपसंपदास्त्रीणामलंकारधरोबृह
त्पुमान् प्राकारवप्रेप्रतिमुच्यकुंडलेदीर्घेचकंबूपरिहाटकेशुभे १ बाहूचदीर्घौप्रविकीर्यमूर्धजान्महाभुजोवारणतुल्यविक्रमः गत्यैवभूमिं
प्रविकंपयंस्तदाविराटमासाद्यसभासमीपतः २ तंप्रेक्ष्यराजोपगतंसभातलेव्याजप्रतिच्छन्नमरिप्रमाथिनम् विराजमानंपरमेणवर्चसासु
तंमहेंद्रस्यगजेंद्रविक्रमम् ३ सर्वानपृच्छच्चसमीपचारिणःकुतोयमायातिपुरानमेश्रुतः नचैनमूचुर्विदितंतदानराःसविस्मयंवाक्यमिदंनृपो
ब्रवीत् ४ सत्त्वोपपन्नःपुरुषोमरोपमःश्यामोयुवावारणयूथपोपमः आमुच्यकंबूपरिहाटकेशुभेविमुच्यवेणीमपिनह्यकुंडले ५ शिखीसु
केशःपरिधायचान्यथाशुशोभधन्वीकवचीशरीयथा आरुह्ययानंपरिधावतांभवान्सुतैःसमोमेभववामयासमः ६ वृद्धोह्यहंवैपरिहातुका
मःसर्वान्मत्स्यांस्तरसापालयस्व नैवंविधाःक्लीबरूपाभवंतिकथंचनेतिप्रतिभातिमेमनः ७ अर्जुनउवाच गायामिनृत्याम्यथवा
दयामिभद्रोऽस्मिनृत्येकुशलोस्मिगीते त्वमुत्तरायैप्रदिशस्वमांस्वयंभवामिदेव्यानरदेवनर्तकः ८ इदंतुरूपंममयेनकिंतवप्रकीर्तयित्वाभृ
शंशोकवर्द्धनम् बृहन्नलांमांनरदेवविद्धिसुतंसुतांवापितृमातृवर्जिताम् ९ विराटउवाच ददामितेहंतवरंबृहन्नलेसुतांचमेन
र्तययाश्चतादृशीः इदंतुतेकर्मसमंनमेमतंसमुद्रनेमिंपृथिवींत्वमर्हसि १० वैशंपायनउ॰ बृहन्नलांतामभिवीक्ष्यमत्स्यराट्कला
सुनृत्येषुतथैववादिते संमंत्र्यराजाविविधैःस्वमंत्रिभिःपरीक्ष्यचैनंप्रमदाभिराशुवै ११ अपुंस्त्वमप्यस्यनिशम्यचस्थिरंततःकुमारीपुरमु
त्ससर्जताम् सशिक्षयामासचगीतवादितंसुतांविराटस्यधनंजयःप्रभुः १२

श्चप्रविकीर्यप्रसार्य २ ३ ४ ५ ६ परिहातुकामः अमात्येषुराज्यभारंन्य
स्तुकामः ७ देव्याउत्तरायाः ८ येनहेतुनाइदंरूपंममजातंतत्कीर्तनंतवनिकटेव्यर्थंशोककरंचेत्यर्थः ९ तेसमंत्वदाज्ञत्यायुक्तंनइतिमेममतं १०११ अपुंस्त्वंक्लीबत्वंनिशम्यआ
लोच्य १२

SGDF
Sri Gargeshwari ... Foundation

सत्रेणकैतवेन सत्रमाछादनेयज्ञेसदादानेचकेतवेइतिविश्वः १३ नजज्ञिरेनज्ञातवंतः १४ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकादशोध्यायः ११ अथेति १ २ ३
४ ५ ६ प्रकृतिंजातिं विनयंशिक्षाम् प्रतिपत्तिंदोषनिराकरणप्रकारंचिकित्सितंव्याध्युपशमोपायम् ७ कातरंभीरुम् वडवाअश्वा अतएवग्रंथिकंअश्वशा

सखीश्चतस्याःपरिचारिकाःशुभाःप्रियश्चतासांसबभूवपांडवः तथाससत्रेणधनंजयोवसन्प्रियाणिगायन्सुहृताभिरात्मवान् १३ त
थाचतंतत्रनजज्ञिरेजनाबहिश्चरावाप्यथवांतरेजनाः १४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिअर्जुनप्रवेशोनामएकादशोऽध्यायः ११
वैशंपायनउवाच अथापरोदृश्यतपांडवःप्रभुर्विराटराजंतरसासमेयिवान् तमापतंतंददृशेपृथग्जनोविमुक्तमभ्रादिवसूर्यमंडलम्
१ सवैहयानैक्षततांस्ततःस्ततःसमीक्ष्यमाणंददृशेसमत्स्यराट् ततोब्रवीत्ताननुगानमित्रहाकुतोयमायातिनरोमरप्रभः २ अयंहयानीक्ष
तिमामकान्दृढंध्रुवंहयज्ञोभविताविचक्षणः प्रवेश्यतामेषसमीपमाशुमेविभातिवीरोहियथामरस्तथा ३ अभ्येत्यराजानममित्रहाब्रवीत्
जयोस्तुतेपार्थिवभद्रमस्तुवः हयेषुयुक्तोनृपसंमतःसदातवाश्वसूतोनिपुणोभवाम्यहम् ४ विराटउवाच ददामियानानिधनंनि
वेशनंममाश्वसूतोभवितुंत्वमर्हसि कुतोसिकस्यासिकथंत्वमागतःप्रब्रूहिशिल्पंतवविद्यतेचयत् ५ नकुलउवाच पंचानां
पांडुपुत्राणांज्येष्ठोभ्रातायुधिष्ठिरः तेनाहमश्वेषुपुरानियुक्तःशत्रुकर्षण ६ अश्वानांप्रकृतिंवेद्मिविनयंचापिसर्वशः दुष्टानांप्रतिपत्तिंच
कृत्स्नंचैवचिकित्सितम् ७ नकातरंस्यान्ममजातुवाहनंनमेस्तिदुष्टावडवाःकुतोहयाः जनस्तुमामाहसचापिपांडवोयुधिष्ठिरोग्रंथिकएव
नामतः ८ विराटउवाच यदस्तिकिंचिन्ममवाजिवाहनंतदस्तुसर्वंत्वदधीनमद्यवै येचापिकेचिन्ममवाजियोजकास्त्वदाश्रयाःसा
रथयश्चसंतुमे ९ इदंतवेष्टंयदिवैसुरोपमब्रवीहियत्तेप्रसमीक्षितंवसु नतेनुरूपंहयकर्मविद्यतेप्रभासिराजेवहिसंमतोमम १० युधिष्ठि
रस्यैवहिदर्शनेनमेसमंतवेदंप्रियमत्रदर्शनम् कथंतुभृत्यैःसविनाकृतोवनेवसत्यनिंद्योरमतेचपांडवः ११ वैशंपायनउवाच तथास
गंधर्ववरोपमोयुवाविराटराज्ञामुदितेनपूजितः नचैनमन्येपिविदुःकथंचनप्रियाभिरामंविचरंतमंतरा १२ एवंहिमत्स्येन्यवसंतपांडवाय
थाप्रतिज्ञाभिरमोघदर्शनाः अज्ञातचर्यांव्यचरन्समाहिताःससमुद्रनेमीपतयोतिदुःखिताः १३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणि
नकुलप्रवेशोनामद्वादशोऽध्यायः १२ जनमेजयउवाच एवंतेमत्स्यनगरेप्रच्छन्नाःकुरुनंदनाः अतऊर्ध्वंमहावीर्याःकिम-
कुर्वतवैद्विज १ वैशंपायनउवाच एवंमत्स्यस्यस्यनगरेप्रच्छन्नाःकुरुनंदनाः आराधयंतोराजानंयदकुर्वंततच्छृणु २

स्त्रज्ञम् ८ ९ १० ११ १२ १३ इतिविराटपर्वणिटीकायांद्वादशोध्यायः १२ एवमिति १ २ ५ ५ ५ ५ ५

SGDF

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ संपादयंतः अन्योन्यमाराधयंतः गर्भधृताइवप्रच्छन्नत्वेनसेवाश्रमेणचदुःखिताइत्यर्थः १२ १३ ब्रह्मणउत्सवः शर
दिनवधान्यीत्यतोसर्वैः क्रियतेसचदेशविशेषेप्रसिद्धः १४ यथाब्रह्मणः समाजेब्रह्मलोकेकैलासेवापशुपतेः समाजइवमत्स्येषुसमासेतुरितिसंबंधः १५ १६ स्ववो

तृणबिंदुप्रसादाच्चधर्मस्यचमहात्मनः अज्ञातवासमेवंतुविराटनगरेवसन् ३ युधिष्ठिरःसभास्तारोमत्स्यानामभवत्प्रियः तथैव
चविराटस्यसपुत्रस्यविशांपते ४सह्यक्षकुशलस्तान्वैक्रीडयामासपांडवः अक्षवत्यांयथाकामंसूत्रबद्धानिवहिजान् ५अज्ञातंचवि
राटस्यविजित्यवसुधर्मराट् भ्रातृभ्यः पुरुषव्याघ्रोयथार्हंसंप्रयच्छति ६ भीमसेनोपिमांसानिभक्ष्याणिविविधानिच अतिदिष्टानि
मत्स्येनविक्रीणीतेयुधिष्ठिरे ७ वासांसिपरिजीर्णानिलब्ध्वाचांतःपुरेऽर्जुनः विक्रीणानश्चसर्वेभ्यःपांडवेभ्यःप्रयच्छति ८ सहदेवोपि
गोपानांवेषमास्थायपांडवः दधिक्षीरंघृतंचैवपांडवेभ्यःप्रयच्छति ९ नकुलोपिधनंलब्ध्वाकृतेकर्मणिवाजिनाम् तुष्टेतस्मिन्नरपतौपां
डवेभ्यःप्रयच्छति १० कृष्णापिसर्वान्भ्रातॄंस्तान्निरीक्षंतीतपस्विनी यथापुनरविज्ञातातथाचरतिभामिनी ११ एवंसंपादयंतस्तेतथा
ऽन्योऽन्यंमहारथाः विराटनगरेचेरुःपुनर्गर्भधृताइव १२ सशंकाधार्तराष्ट्रस्यभयात्पांडुसुतास्तदा प्रेक्षमाणास्तदाकृष्णामूषुश्छन्नान
राधिप १३ अथमासेचतुर्थेतुब्रह्मणःसुमहोत्सवः आसीत्समृद्धोमत्स्येषुपुरुषाणांसुसंमतः १४ तत्रमल्लाःसमापेतुर्दिग्भ्योराजन्सहस्र
शः समाजेब्रह्मणोराजन्यथापशुपतेरिव १५ महाकायामहावीर्याःकालखंजाइवासुराः वीर्योन्मत्ताबलोदग्राराज्ञासमभिपूजिताः १६
सिंहस्कंधकटिग्रीवाःस्ववदातामनस्विनः असकृल्लब्धलक्षास्तेरंगेपार्थिवसन्निधौ १७ तेषामेकोमहानासीत्सर्वमल्लानथाह्वयत्
आहूयमानंतंरंगेनोपतिष्ठतिकश्चन १८ यदासर्वेविमनसस्तेमल्लाहतचेतसः अथसूदेनतंमल्लंयोधयामासमत्स्यराट् १९ नोद्य
मानस्तदाभीमोदुःखेनैवाकरोन्मतिम् नहिशक्नोतिविवृतेप्रत्याख्यातुंनराधिपम् २० ततःसपुरुषव्याघ्रःशार्दूलशिथिलश्चरन् प्र
विवेशमहारंगंविराटमभिपूजयन् २१ बबंधकक्षांकौंतेयःसूदःसंहर्षयन्जनम् ततस्तंवृत्रसंकाशंभीमोमल्लंसमाह्वयत् २२ जी
मूतंनामतत्रासुमल्लंप्रथितविक्रमम् तावुभौसुमहोत्साहावुभौभीमपराक्रमौ २३ मत्ताविवमहाकायौवारुणौषष्टिहायनौ तत
स्तौनरशार्दूलौबाहुयुद्धंसमीयतुः २४ वीरौपरमसंहृष्टावन्योन्यजयकांक्षिणौ आसीत्सुभीमःसंपातोवज्रपर्वतयोरिव २५

दाताः अत्यंतनिर्मलामनस्विनः प्रीतमनसः लब्धलक्षाः प्राप्तविजयाः १७ १८ सूदेनभीमेन १९ दुःखेनपारतंत्र्यात्प्राकट्यभयाद्वादुःखंनतुभंगभयात् विवृते ११
प्रकाशे २० २१ कक्षांपरिकरं कच्छामितिपाठेसएवार्थः यद्वाकच्छांरज्जुंबध्वापाटनभयान्मल्लैरंगुल्योबध्यतइतिप्रसिद्धेरंगुलीर्बध्वेत्यर्थः २२ २३ २४ २५

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

२६कृतं क्वचिद्देशे निपीडनं प्रतिकृतं तस्य मोचनं कृसंकटैः मुष्टिग्रहणेन वशीकृतैः सकंटकैरिति पाठे सकवचैः सकिणैर्वा कंटको बाहुचरणकवचे कठिणे किणइतिविश्वः २७ संनिपा
तोंगसंघट्टनम् अवधूतं तेनैव दूरीकरणं प्रमाथाद्याः उक्तं मल्लशास्त्रे निपात्य पेषणं भूमौ प्रमाथइति कथ्यते यच्चूत्थायांगमथनं तदुन्मथनमुच्यते क्षेपणं कथ्यते यत्तु स्थानात्
प्रच्यावनं हठात् उभयोर्भुजयोर्मुष्टिरूरोमध्ये निपात्यते मुष्टिरित्युच्यते तज्ज्ञैर्मल्लविद्याविशारदैः अवाङ्मुखं स्कंधगतं भ्रामयित्वा तथैव यः क्षिप्तस्य शब्दः सभवेद्दूरा

उभौ परमसंहृष्टौ बलेनातिबलावुभौ अन्योन्यस्यांतरंप्रेप्सू परस्परजयैषिणौ २६ उभौ परमसंहृष्टौ मत्ताविव महागजौ कृतप्रतिकृतैश्चित्रैर्बाहुभिश्च सुसंकटैः २७ सन्निपातावधूतैश्च प्रमाथोन्मथनैस्तथा क्षेपणैर्मुष्टिभिश्चैव वराहोद्धूतनिस्वनैः २८ तलैर्वज्रनिपातैश्च प्रसृष्टाभिस्तथैव च शलाकानखपातैश्च पादोद्धूतैश्च दारुणैः २९ जानुभिश्चाश्मनिर्घोषैः शिरोभिश्चावघट्टनैः तद्युद्धमभवद्घोरमशस्त्रं बाहुतेजसा ३० बलप्राणेन शूराणां समाजोत्सवसन्निधौ अरज्यत जनः सर्वः सोत्कृष्टनिनदोत्थितः ३१ बलिनोः संयुगे राजन्वृत्रवासवयोरिव प्रकर्षणाकर्षणयोरभ्याकर्षविकर्षणैः ३२ आकर्षतुरथान्योन्यं जानुभिश्चापि जघ्नतुः ततः शब्देन महता भर्त्सयंतौ परस्परम् ३३ व्यूढोरस्कौ दीर्घभुजौ नियुद्धकुशलावुभौ बाहुभिः समसज्जेतामायसैः परिघैरिव ३४ चकर्ष दोर्भ्यामुत्पाट्य भीमो मल्लममित्रहा निनदंतमभिक्रोशन्शार्दूलइव वारणम् ३५ समुद्यम्य महाबाहुर्भ्रामयामास वीर्यवान् ततो मल्लाश्च मत्स्याश्च विस्मयं चक्रिरे परम् ३६ भ्रामयित्वा शतगुणं गतसत्वमचेतनम् प्रत्यपिंषन्महाबाहुर्मल्लं भुवि वृकोदरः ३७ तस्मिन्विनिहते वीरे जीमूते लोकविश्रुते विराटः परमं हर्षमगच्छद्बांधवैः सह ३८ प्रहर्षात्प्रददौ वित्तं बहु राजा महामनाः बल्लवाय महारंगे यथा वैश्रवणस्तथा ३९ एवं स सुबहून्मल्लान्पुरुषांश्च महाबलान् विनिघ्नन्मत्स्यराजस्य प्रीतिमाहरदुत्तमाम् ४० यदास्य तुल्यः पुरुषो न कश्चित्तत्र विद्यते तदा व्याघ्रैश्च सिंहैश्च द्विरदैश्चाप्ययोधयत् ४१ पुनरंतःपुरगतः स्त्रीणां मध्ये वृकोदरः योध्यते स विराटेन सिंहैर्मत्तैर्महाबलैः ४२

होद्धूतनिःस्वनः २८ तलैर्वज्रनिपातैः वज्रवद्दृढैर्यातैश्चपेटैः अंगुल्यः प्रसृतायास्तु ताः प्रसृष्टा इतीरिताः ऋज्वीहदारुषाक्षिप्ता शलाका सांगुलीस्मृता तस्या नखपातैः पादोद्धूतैः पादप्रसारणाक्षेपैः २९ जानुभिश्च शिरोभिश्च कृतैरवघट्टनैः आस्फालनैः अश्मनिर्घोषैरित्युभयविशेषणम् अशस्त्रं निरायुधं यथोक्तम् तत्रैव बाहुयुद्धैर्हि मल्लानामशस्त्रमृषिभिः स्मृतं मृतस्य तस्य न स्वर्गो यशो नेहापि विद्यतइति ३० बलप्राणेन शारीरबलेन प्राणेन मानसबलेन सोत्कृष्टः निनदः हीहीशब्दोच्चारेण पतितस्य समुत्थापनं तत्सहितः ३१ आकृष्य क्रोडीकरणं प्रकर्षणमुदाहृतं आकर्षणं लीलयैव संमुखीकरणं स्मृतम् पुरः पश्चात्पार्श्वयोश्चाभ्याकर्षोऽभ्रमणं तथा पश्चात्प्रपातनं वेगाद्विकर्षणमुदाहृतम् ३२ ३३ ३४ ३५ ३६
गतसत्वं नष्टबुद्धिम् अतएव अचेतनं शवप्रायम् ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

भा॰वि॰टी॰
१२

४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ इतिविराटपर्वणिटीकायांत्रयोदशोऽध्यायः १३ वसमानेष्विति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ अन्यदोषर्धं

बीभत्सुरपिगीतेनस्वनृत्येनचपांडवः विराटंतोषयामाससर्वाश्चांतःपुरेस्त्रियः ४३ अश्वैर्विनीतैर्जवनैस्तत्रतत्रसमागतैः तोषयामा
सराजानंनकुलोनृपसत्तमम् ४४ तस्मैप्रदेयंप्रायच्छत्प्रीतोराजाधनंबहु विनीतान्वृषभान्दृष्ट्वासहदेवस्यचाभितः ४५ धनंद-
दौबहुविधंविराटःपुरुषर्षभः द्रौपदीप्रेक्ष्यतान्सर्वान्क्लिश्यमानान्महारथान् ४६ नातिप्रीतमनाराजन्निश्वासपरमाभवत् एवंतेन्यवसं
स्तत्रप्रच्छन्नाःपुरुषर्षभाः कर्माणितस्यकुर्वाणाविराटनृपतेस्तदा ४७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिजीमूतवधोनामत्र
योदशोऽध्यायः १३ वैशंपायनउवाच वसमानेषुपार्थेषुमत्स्यस्यनगरेतदा महारथेषुछन्नेषुमासादशसमाययुः १ याज्ञ
सेनीसुदेष्णांतुशुश्रूषंतीविशांपते अवसत्परिचारार्थसुदुःखंजनमेजय २ तथाचरंतीपांचालीसुदेष्णायानिवेशने तांदेवींतोषया
मासतथाचांतःपुरःस्त्रियः ३ तस्मिन्वर्षेगतप्रायेकीचकस्तुमहाबलः सेनापतिर्विराटस्यददर्शद्रुपदात्मजाम् ४ तांदृष्ट्वादेवगर्भाभां
चरंतींदेवतामिव कीचकःकामयामासकामबाणप्रपीडितः ५ सतुकामाग्निसंतप्तःसुदेष्णामभिगम्यवै प्रहसन्निवसेनानीरिदंव
चनमब्रवीत् ६ नेयंमयाजातुपुरेहदृष्टाराज्ञोविराटस्यनिवेशनेशुभा रूपेणचोन्मादयतीवमांभृशंगंधेनजातामदिरेवभामिनी ७
कादेवरूपाहृदयंगमाशुभेआचक्ष्वमेकस्यकुतोऽत्रशोभना चित्तंहिनिर्मथ्यकरोतिमांवशेनचान्यदत्रौषधमस्तिमेमतम् ८ अहोत-
वेयंपरिचारिकाशुभाप्रत्यग्ररूपाप्रतिभातिमामियम् अयुक्तरूपंहिकरोतिकर्मतेप्रशास्तुमांयच्चममास्तिकिंचन ९ प्रभूतनागाश्वरथं
महाजनंसमृद्धियुक्तंबहुपानभोजनम् मनोहरंकांचनचित्रभूषणंगृहंमहच्छोभयतामियंमम १० ततःसुदेष्णामनुमंत्र्यकीचकस्ततः
समस्येत्यनराधिपात्मजाम् उवाचकृष्णामभिसांत्वयंस्तदामृगेंद्रकन्यामिवजंबुकोवने ११ कीचकउवाच कात्वंकस्यासिक
ल्याणिकुतोवात्वंवरानने प्राप्ताविराटनगरंतत्वमाचक्ष्वशोभने १२ रूपमग्र्यंतथाकांतिःसौकुमार्यमनुत्तमम् कांत्याविभातिवक्त्रंतेशशां
कइवनिर्मलम् १३ नेत्रेसुविपुलेसुभ्रुपद्मपत्रनिभेशुभे वाक्यंतेचारुसर्वांगिपरपुष्टरुतोपमम् १४ एवंरूपामयानारीकाचिदन्यामहीत
ले नदृष्टपूर्वासुश्रोणियादृशीत्वमनिंदिते १५ लक्ष्मीःपद्मालयाकात्वमथभूतिःसुमध्यमे ह्रीःश्रीःकीर्तिरथोकांतिरासांकात्वंवरानने १६
अतीवरूपिणीकिंत्वमनंगांगविहारिणी अतीवभ्राजसेसुभ्रुप्रभेवेंदोरनुत्तमा १७

एतांविना ८ प्रत्यग्ररूपादिव्यरूपा ९ १० ११ १२ १३ परपुष्टःकोकिलः १४ १५ भूतिःईश्वरीऐश्वर्याभिमानिनीदेवता १६ अनंगांगविहारिणीस्मरदेहेनक्रीडंतीरति
रित्यर्थः १७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

ईक्षणपक्ष्मणांस्मितंईषदुन्मीलनंतदेवज्योत्स्नोपमंमनसआल्हादकरंलक्ष्माणमितिपाठेवक्त्रचंद्रविशेषणं१८१९सुजातौउन्नतौनिरंतरौपृथुत्वात्संश्लिष्टौ२०कुड्मलेतिमु
कुलीभूतपद्माकारौ२१करागुष्ठादिमध्यमांतोवितस्तिस्तेनसंमितंहृशमित्यर्थः२२२३अग्निनामदनोमदनाग्निः२४२५२६अत्यन्मादंमरणकालीनंसन्निपातंसमारभंते तेअ

अपिचेक्ष णपक्ष्माणांस्मितंज्योत्स्नोपमंशुभम् दिव्यांशुरश्मिभिर्वृत्तंदिव्यकांतिमनोरमम् १८ निरीक्ष्यचंद्रवक्त्रंतेलक्ष्म्यानुप
मयायुतम् कोनेहकृत्स्नेजगतिकामस्यवशगोभवेत् १९ हारालंकारयोग्यौतुस्तनौचोभौशुभौशोभनौ सुजातौसंहतौलक्ष्म्यापीनौवृत्तौ
निरंतरौ २० कुड्मलांबुरुहाकारौतवसुभ्रुपयोधरौ कामप्रतोदाविवमांतुदतश्चारुहासिनि २१ वलीविभंगचतुरंस्तनभारविनामितम्
कराग्रसंमितंमध्यंतवेदंतनुमध्यमे २२ दृष्ट्वैवचारुजघनंसरित्पुलिनसन्निभम् कामव्याधिरसाध्योमामप्याक्रामतिभामिनि २३ ज
ज्वालचाग्निमदनोदावाग्निरिवनिर्दयः त्वत्संगमाभिसंकल्पविवृद्धोमांदहत्ययम् २४ आत्मप्रदानवर्षेणसंगमांभोधरेणच शमयस्ववरा
रोहेज्वलंतंमन्मथानलम् २५ मच्चित्तोन्मादनकरामन्मथस्यशरोत्कराः त्वत्संगमेनशमितास्तीव्राःशशिनिभानने २६ प्रविश्यहृदयसिता-
पांगिप्रचंडाश्चंडिदारुणाः अत्युन्मादसमारंभाःप्रीत्युन्मादकरामम २७ आत्मप्रदानसंभोगैर्मामुद्धर्तुमिहार्हसि चित्रमाल्यांबरधरास
र्वाभरणभूषिता २८ कामंप्रकामंसेवत्वंमयासहविलासिनि नार्हसीहासुखंवस्तुंसुखार्हासुखवर्जिता २९ प्राप्नुह्यनुत्तमंसौख्यंमत्तस्त्वं
मत्तगामिनी स्वादून्यमृतकल्पानिपेयानिविविधानिच ३० पिबमानामनोज्ञानिरममाणायथासुखम् भोगोपचारान्विविधान्सौभा
ग्यंचाप्यनुत्तमम् ३१ पानंपिबमहाभागेभोगैश्चानुत्तमैःशुभैः इदंहिरूपंप्रथमंनवंवयोनिरर्थकंकेवलमद्यभामिनि अधार्यमाणास्त्रगिवो
त्तमाशुभानशोभसेसुंदरिशोभनासती ३२ त्यजामिदारान्ममयेपुरातनाभवंतुदासीस्तवचारुहासिनि अहंचतेसुंदरिदासवत्स्थितः
सदाभविष्येवशगोवरानने ३३ सैरंध्र्युवाच अप्रार्थनीयामिहमांसूतपुत्राभिमन्यसे निहीनवर्णांसैरंध्रींबीभत्सांकेशका
रिणीम् ३४ परदारास्मिभद्रंतेनयुक्तंत्वयिसांप्रतम् दयिताःप्राणिनांदाराधर्मंसमनुचिंतय ३५ परदारेनतेबुद्धिर्जातुकार्याकथंचन
विवर्जनंह्यकार्याणामेतत्सत्पुरुषव्रतम् ३६ मिथ्याभिगृध्नोहिनरःपापात्मामोहमास्थितः अयशःप्राप्नुयाद्घोरंमहद्वाप्राप्नुयाद्भयम् ३७
वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तुसैरंध्र्याकीचकःकाममोहितः जानन्नपिसुदुर्बुद्धिःपरदाराभिमर्षणे ३८

त्युन्मादसमारंभाः त्वदलाभेमरिष्याम्येवेतिभावः २७ २८ कामंस्मरंप्रकाममतिशयितम् २९ प्राप्नुहिलभस्व ३० ३१ ३२ ३३ अभिमन्यसेकामयसे
३४ ३५ ३६ मिथ्याभिगृध्नः वितथाभिनिवेशी महद्भयंमृत्युम् ३७ ३८

SGDF
Sri Ganeshwari Digital Foundation

३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ मन्यसेलिप्ससे शिशोश्चंद्रवदहंतवदुर्लभास्मीतिभावः ५२ तेषां
प्रसिद्धानांगंधर्वाणां प्रियांप्रार्थयतस्तेतवभुविगत्वादिवंवागत्वा शरणंत्राताकश्चिन्नभविष्यति अतः हेकीचकतेतवकामांधस्यदृशाद्दृष्टिर्बुद्धिरितियावत् याभु
भंस्त्रीयंअर्थयेतकामयेतशर्मेच्छारूपातवनास्तीत्यर्थः तेनचशर्मेनपरदारनिवृत्तिरूपेणकामितेनसंजीवनंभवतीतिशेषः अन्यथामरिष्यसीत्यर्थःनमेऽस्तीति

दोषान्बहून्प्राणहरान्सर्वलोकविगर्हितान् प्रोवाचेदंसुदुर्बुद्धिर्द्रौपदीमजितेंद्रियः ३९ नार्हस्येवंवरारोहे प्रत्याख्यातुंवरानने मांम
न्मथसमाविष्टंत्वत्कृतेचारुहासिनि ४० प्रत्याख्याहिनमांभीरुवशगंप्रियवादिनम् नूनंत्वमसितापांगीपश्चात्तापंकरिष्यसि ४१
अहंहिसुभ्रुराज्यस्यकृत्स्नस्यास्यसुमध्यमे प्रभुर्वासयिताचैववीर्येणाप्रतिमःक्षितौ ४२ पृथिव्यांमत्समोनास्तिकश्चिदन्यःपुमा
निह रूपयौवनसौभाग्यैर्भोगैश्चानुत्तमैःशुभैः ४३ सर्वकामसमृद्धेषुभोगेष्वनुपमेष्विह भोक्तव्येषुचकल्याणिकस्माद्दास्येरताह्यसि
४४ मयादत्तमिदंराज्यंस्वामिन्यसिशुभानने भजस्वमांवरारोहेभुंक्ष्वभोगाननुत्तमान् ४५ एवमुक्तातुसासाध्वीकीचकेनाशुभंवचः
कीचकंप्रत्यवाचेदंगर्हयंत्यस्यतद्वचः ४६ सैरंध्र्युवाच मास्सूतपुत्रमुह्यस्वमाद्यात्याक्षीःस्वजीवितम् जानीहिपंचभिर्वीरैः
र्नित्यंमामभिरक्षिताम् ४७ नचाप्यहंत्वयालभ्यागंधर्वाःपतयोमम तेत्वांनिहन्युःकुपिताःसाध्वलंमांव्यनीनशः ४८ अशक्यरूपंपु
रुषैरध्वानंगंतुमिच्छसि यथानिश्चेतनोबालःकूलस्थःकूलमुत्तरम् ४९ तर्तुमिच्छतिमंदात्मातथात्वंतर्तुमिच्छसि ५० अंतर्महींवा
यदिवोर्ध्वमुत्पतेःसमुद्रपारंयदिवाप्रधावसि तथापितेभ्योनविमोक्षमर्हसिप्रमाथिनोदेवसुताहिखेचराः ५१ त्वंकालरात्रीमि
वकश्चिदातुरःकिंमांदृढंप्रार्थयसेऽद्यकीचक किंमातुरंकेशयितोयथाशिशुश्चंद्रंजिघृक्षुरिवमन्यसेहिमाम् ५२ तेषांप्रियांप्रार्थयतो
नतेभुविगत्वादिवंवाशरणंभविष्यति नवर्ततेकीचकतेदृशाशुभंयातेनसंजीवनमर्थयेत ५३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्व
णिकीचकवधोनामचतुर्दशोऽध्यायः १४ वैशंपायनउवाच प्रत्याख्यातोराजपुत्र्यासुदेष्णांकीचकोऽब्रवीत् अमर्यादेनका
मेनघोरेणाभिपरिप्लुतः १ यथाकैकेयिसैरंध्रीसमेयात्तद्विधीयताम् येनोपायेनसैरंध्रीभजेन्मांगजगामिनी २

पाठेतेषांप्रियांप्रार्थयतोमेममकोपित्रातानभविष्यतीतिदृशाबुद्धिस्तवनास्तीतिसंबंधः यातेचसंजीवनमर्थयेत्तमितिपाठेतुयादृष्टिस्तेतवसंजीवनंचभ
विष्यतिकीदृशंसंजीवनंअर्थायत्तंवरस्वाधीनं तस्माद्दितथाभिनिवेशिनस्तेजीवनंनास्ति ५३ इतिश्रीनैलकंठीयेभारतभावदीपेविराटपर्वणि
टीकायांचतुर्दशोऽध्यायः १४ प्रत्याख्यातइति १ समेयात्मांउपगच्छेत् २ ५ ६ ९ ९ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

माउह्रादितिच्छेदः ऊहात्वितर्कात् तंउपायंयुक्त्यापरीप्सस्वेतियोज्यंप्राणान्माप्रहासिषमिति ३ कृष्णायाः मात्स्यर्थेउद्योगंउद्यमंचानुचिंत्येतियोज्यम् ४ पर्वणिम
घपानांउत्सवकालेचतुर्दश्यादौसमुद्दिश्य अद्याहंसुदेष्णार्थंअन्नादिकंकारयामीतिकीर्तयित्वाव्याख्यापयित्वा ५ विजनेएकांतेनिरवग्रहेनिष्प्रतिबंधे ६ ७

तंसुदेष्णोपरीप्सस्वमोहात्प्राणान्महासिषम् तस्यसाबहुशःश्रुत्वावाचंविलपतस्तदा विराटमहिषीदेवीकृपांचक्रेमनस्विनी ३ स्व
मंत्रमभिसंधायतस्यार्थमनुचिंत्यच उद्योगंचैवकृष्णायाःसुदेष्णासूतमब्रवीत् ४ सुदेष्णोवाच पर्वणित्वंसमुद्दिश्यसुरा-
मन्नंचकारय तत्रैनांप्रेषयिष्यामिसुराहारींतवांतिकम् ५ तत्रसंप्रेषितामेनांविजनेनिरवग्रहे सांत्वयेथाययथाकामंसांत्वमानारमेद्यदि ६
वैशंपायनउवाच इत्युक्तःसविनिष्क्रम्यभगिन्यावचनात्तदा सुरामाहारयामासराजार्हांसुपरिष्कृताम् ७ भक्ष्यांश्चविविधाकारान्बहूं
श्चोच्चावचांस्तदा कारयामासकुशलैरन्नपानंचभोजनम् ८ तस्मिन्कृतेतदादेवीकीचकेनोपमंत्रिता सुदेष्णाप्रेषयामाससैरंध्रींकीचका
लयम् ९ सुदेष्णोवाच उत्तिष्ठगच्छसैरंध्रिकीचकस्यनिवेशनम् पानमानयकल्याणिपिपासामांप्रबाधते १० सैरंध्र्युवाच
नगच्छेयमहंतस्यराजपुत्रिनिवेशनम् त्वमेवराज्ञिजानासियथासनिरपत्रपः ११ नचाहमनवद्यांगितववेश्मनिभामिनि कामवृत्ताभविष्या
मिपतीनांव्यभिचारिणी १२ त्वंचैवदेविजानासियथासससमयःकृतः प्रविशंत्यामयापूर्वंतववेश्मनिभामिनि १३ कीचकस्तुसुकेशांतेमूढो
मदनदर्पितः सोवमंस्यतिमांदृष्ट्वानयास्येतत्रशोभने १४ संतिबह्व्यश्चतेप्रेष्याराजपुत्रिवशानुगाः अन्यांप्रेषयभद्रंतेसहिमामवमंस्यते १५
सुदेष्णोवाच नैवत्वांजातुहिंस्यात्सइतःसंप्रेषितांमया इत्युक्त्वाप्रददौपात्रंसपिधानंहिरण्मयम् १६ साशंकमानारुदतीदैवंशरणमीयु
षी प्रातिष्ठतसुराहारीकीचकस्यनिवेशनम् १७ सैरंध्र्युवाच यथाहमन्यंभर्तृभ्योनाभिजानामिकंचन तेनसत्येनमांप्राप्तांमा
कुर्यात्कीचकोवशे १८ वैशंपायनउवाच उपातिष्ठतसासूर्यंमुहूर्तमबलाततः सतस्यास्तनुमध्यायाःसर्वंसूर्योवबुद्धवान् १९ अंत
र्हितंततस्तस्यारक्षोरक्षार्थमादिशत् तच्चैनांनाजहात्तत्रसर्वावस्थास्वनिंदिताम् २० तांमृगीमिवसंत्रस्तांदृष्ट्वाकृष्णांसमीपगाम् उदतिष्ठ
न्मदासूतोनावंलब्ध्वेवपारगः २१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधोनामपंचदशोऽध्यायः १५ कीचकउवाच
स्वागतंतेसुकेशांतेसुव्युष्टारजनीमम स्वामिनीत्वमनुप्राप्ताप्रकुरुष्वममप्रियम् १ सुवर्णमालाःकंबूंश्चकुंडलेपरिहाटके नानापत्तनजेसु
भ्रेमणिरत्नंचशोभनम् २

८ उपामंत्रिताप्रार्थिता ९ पानंमद्यम् सुरामन्नंचेत्युपक्रमात्तस्यैवपिपासापातुमिच्छसि १० ११ १२ १३ १४ १५
१६ १७ १८ १९ २० २१ इतिविराटटीकायांपंचदशोध्यायः १५ स्वागतमिति १ परितः हाटकंपयोस्तेपरिहाटकेकुंडलेताटंकेइत्यर्थः २

SGDF Digital Foundation

मधुमाधवींमधुपुष्पजातांमदिराम् ३ सुराहारींसुरामाहर्तुकामाम् पिपासामेति मेममअतिपिपासा ४ ५ ६ ७ ८ विधुन्वानाकंपमाना ९ १० अ प॰
पोवाहद्दूरीचकार ११ १२ १३ १४ धूमच्छायाः कर्मनेत्रेकर्तृअभजतांछायामित्येकवचनांतः पाठः स्वच्छः १५ १६ अंगुष्ठंपादांगुष्ठंअंगुष्ठेनपादांगुष्ठेनआचा ४

आहरंतुचवस्त्राणिकौशिकान्यजितानिच अस्तिमेशयनंदिव्यंत्वदर्थमुपकल्पितम् एहितत्रमयासार्धंपिबस्वमधुमाधवीम्
३ द्रौपद्युवाच अप्रैषीद्राजपुत्रीमांसुराहारींतवांतिकम् पानमाहरमेक्षिप्रंपिपासामेतिचाब्रवीत् ४ कीचकउवाच
अन्याभद्रेनयिष्यंतिराजपुत्र्याःप्रतिश्रुतम् इत्येतांदक्षिणेपाणौसूतपुत्रःपरामृशत् ५ द्रौपद्युवाच यथैवाहंनाभि
चरेकदाचित्पतीन्मदाद्वैमनसापिजातु तेनैवसत्येनवशीकृतंत्वांद्रष्टास्मिपापंपरिकृष्यमाणम् ६ वैशंपायनउवाच स-
तामभिप्रेक्ष्यविशालनेत्रांजिघृक्षमाणःपरिभर्त्सयंतीम् जग्राहतामुत्तरवस्त्रदेशेसकीचकस्तांसहसाक्षिपंतीम् ७ प्रगृह्यमा
णातुमहाजवेनमुहुर्विनिःश्वस्यचराजपुत्री चिक्षेपतंगाढममृष्यमाणाप्रवेपमानातिरुषाशुभांगी तयासमाक्षिप्ततनुःसपापः
पपातशाखीवनिकृत्तमूलः ८ सागृहीताविधुन्वानाभूमावाक्षिप्यकीचकम् सभांशरणमागच्छद्यत्रराजायुधिष्ठिरः ९ तांकीच
कःप्रधावंतींकेशपाशेपरामृशत् अथैनांपश्यतोराज्ञःपातयित्वापदाऽवधीत् १० तस्यायोऽसौतदार्केणराक्षसःसन्नियोजितः स
कीचकमपोवाहवातवेगेनभारत ११ सपपाततोभूमौकृष्णाबलसमाहतः विघूर्णमानोनिश्चेष्टश्छिन्नमूलइवद्रुमः १२ तांचा-
सीनौददृशतुर्भीमसेनयुधिष्ठिरौ अमृष्यमाणौकृष्णायाःकीचकेनपराभवम् १३ तस्यभीमोवधंप्रेप्सुःकीचकस्यदुरात्मनः दंतै
र्दंतांस्तदारोषान्निष्पिपेषमहामनाः १४ धूमच्छायाह्यभजतांनेत्रेचोच्छ्रितपक्ष्मणी सस्वेदाभ्रुकुटीचोग्रालललाटेसमवर्तत १५ हस्तेन
ममृदेचैवललाटंपरवीरहा भूयश्चत्वरितःक्रुद्धःसहसोत्थातुमैच्छत १६ अथावमृद्नाद्दंगुष्ठमंगुष्ठेनयुधिष्ठिरः प्रबोधनभयाद्राजाभी
मंतंप्रत्यषेधयत् १७ तंमत्तमिवमातंगंवीक्षमाणंवनस्पतिम् सतमावारयामासभीमसेनंयुधिष्ठिरः १८ आलोकयसिकिंवृक्षं
सूददारुकृतेनवै यदितेदारुभिःकृत्यंबहिर्वृक्षान्निगृह्यताम् १९ सासभाद्वारमागत्यरुदतीमत्स्यमब्रवीत् अवेक्षमाणासुश्रोणीपतीं
स्तान्दीनचेतसः २० आकारमभिरक्षंतीप्रतिज्ञांधर्मसंहिता दह्यमानेवरौद्रेणचक्षुषाद्रुपदात्मजा २१ द्रौपद्युवाच येषांवैरी
नस्वपितिषष्ठेपिविषयेवसन् तेषांमांमानिनींभार्यांसूतपुत्रःपदावधीत् २२

रादेवज्ञेयम् १७ १८ १९ २० अभिरक्षंतीगूहमाना धर्मसंहिताधर्मत्वात् १४
२१ षष्ठेविषयेदेशेपंचकव्यवधानेपिनस्वपितितेषांसार्वभौमत्वात् यद्वाबाह्येंद्रियग्राह्यपंचविषयापेक्षयाषष्ठेमनोमात्रग्राह्यस्वप्नमनोरथादिरूपेविषयेस्वापितिभ
यादितःस्वस्वकिमुतलोकेनस्वपितीत्यर्थः २२

SGDF
Digital Foundation

२३ २४ २५ सितावद्धाः २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ कौशलंसाध्वसाधुनिर्णयेइतिशेषः किंतुकथंनु ३५ ३६ ३७ ३८ ३९

येदद्युर्नचयाचेयुर्ब्रह्मण्याःसत्यवादिनः तेषांमांमानिनींभार्यांसूतपुत्रःपदावधीत् २३ येषांदुंदुभिनिर्घोषोज्याघोषःश्रूयतेमहान् तेषांमांमानि
नींभार्यांसूतपुत्रःपदाऽवधीत् २४ योवैतेजस्विनोदांताबलवंतोभिमानिनः तेषांवैमा० २५ सर्वलोकमिमंहन्युर्धर्मपाशासितास्तुये तेषांवैमानि०
२५ शरण्यंयेप्रपन्नानांभवंतिशरणार्थिनाम् चरंतिलोकेप्रच्छन्नाःक्वनुतेद्यमहारथाः २७ कथंतेसूतपुत्रेणवध्यमानांप्रियांसतीम् म
र्षयंतियथाक्लीबाबलवंतोमितौजसः २८ क्वनुतेषाममर्षश्चवीर्यंतेजश्चवर्तते नपरीप्संतियेभार्यांवध्यमानांदुरात्मना २९ मयात्रशक्यं
किंकर्तुंविराटेधर्मदूषणे यःपश्यन्मांमर्षयतिवध्यमानामनागसम् ३० नराजाराजवत्किंचित्समाचरसिकीचके दस्यूनामिवधर्मस्तेन
हिसंसदिशोभते ३१ नाहमेतेनयुक्तावैहंतुंमत्स्यतवांतिके सभासदश्चपश्यंतुकीचकस्यव्यतिक्रमम् ३२ कीचकोनचधर्मज्ञोनचम-
त्स्यःकथंचन सभासदोप्यधर्मज्ञायइमंपर्युपासते ३३ वैशंपायनउवाच एवंविधैर्वचोभिःसातदाकृष्णाश्रुलोचना उपालभत
राजानंमत्स्यानांवरवर्णिनी ३४ विराटउवाच परोक्षंनाभिजानामिविग्रहंयुवयोरहम् अर्थतत्वमविज्ञायकिंनुस्यात्कौशलंम
म ३५ वैशंपायनउवाच ततस्तुसभ्याविज्ञायकृष्णांभूयोभ्यपूजयन् साधुसाध्वितिचाप्याहुःकीचकंचव्यगर्हयन् ३६
सभ्याऊचुः यस्यैषाचारुसर्वांगीभार्यास्यादायतेक्षणा परोलाभश्चतस्यस्यान्नवशोचेत्कथंचन ३७ नहीदृशीमनुष्येषुसुलभावर
वर्णिनी नारीसर्वानवद्यांगीदेवीमन्यामहेवयम् ३८ वैशंपायनउवाच एवंसंपूजयंतस्तेकृष्णांप्रेक्ष्यसभासदः युधिष्ठिरस्य
कोपात्तुललाटेस्वेदआगमत् ३९ अथाब्रवीद्राजपुत्रींकौरव्योमहिषींप्रियाम् गच्छसैरंध्रिमात्रस्थाःसुदेष्णायानिवेशनम् ४० भ
र्तारमनुरुंधंत्यःक्लिश्यंतेवीरपत्नयः शुश्रूषयाक्लिश्यमानाःपतिलोकंजयंत्युत ४१ मन्येनकालंक्रोधस्यपश्यंतिपतयस्तव तेनत्वांना
भिधावंतिगंधर्वाःसूर्यवर्चसः ४२ अकालज्ञासिसैरंध्रिशैलूषीवविरौदिषि विघ्नंकरोषिमत्स्यानांदीव्यतांराजसंसदि ४३ गच्छसैरंध्रिगं
धर्वाःकरिष्यंतितवप्रियम् व्यपनेष्यंतितेदुःखंयेनतेविप्रियंकृतम् ४४ सैरंध्र्युवाच अतीवतेषांघृणिनामर्थेहंधर्मचारिणी
तस्यतस्यैवतेवध्यायेषांज्येष्ठोक्षदेविता ४५ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वाप्राद्रवत्कृष्णासुदेष्णायानिवेशनम् केशान्मुक्त्वा
चसुश्रोणीसंरंभाल्लोहितेक्षणा ४५ शुशुभेवदनंतस्यारुदंत्याश्चिरंतदा मेघलेखाविनिर्मुक्तंदिवीवशशिमंडलम् ४७

मात्रस्थाः अत्रमास्थाः मातिष्ठ ४० ४१ ४२ शैलूषीनटीवनिर्लज्ज्जा ४३ दुःखंदुःखयितारंव्यपनेष्यंतिजीवितादितिशेषः ४४ घृणिनांदयावतांतेषामर्थेतस्य तस्यै
वसर्वस्यैवतेवध्याःस्युः ४५ ४६ ४७ ७

SGDF

४८ पश्यतोराज्ञइत्यनादरेषष्ठी राजानमप्यलक्षीकृत्येत्यर्थः ४९ ५० ५१ इतिविराटपर्वणिटीकायांषोडशोऽध्यायः १६ साहतेति १ २ ३
४ ५ ६ ७ ८ ९ १० सर्वश्वेतेति पांचालीद्रौपदीवरर्षभंपतिम् वरणीयंश्रेष्ठंभीमसेनंउपलक्ष्यवासितेवपुष्पिणीत्वेनकामातुरेवउपातिष्ठतसमीपेस्थि
तवतीवस्तुतोनकामातुराकिंतुद्वेषातुरैवेतिभावः तत्रदृष्टांतद्वयंइवशब्दः काकाक्षिवदुभयत्रसंबध्यते सर्वश्वेतेवमाहेयीववासर्वश्वेताबकीयथा कामा
तुरावरर्षभंपतिमित्येकः तस्याःकामातुरत्वेहेतुः वनेजातेतिजलेजाता तेनजलसामीप्येतल्लब्ध्याहारत्वेनउन्मत्तत्वंसूच्यते तथामाहेयीगौःसापिवासि
तासतीवरर्षभंसांडंबलीवर्दंतस्या अपिवासितात्वेहेतुः त्रिहायनीतित्रिवर्षाहिगौर्यौवनारूढाकामातुराचभवति अन्येतुश्वेतःसितेराजहंसेकैलासे द्वीप-

सुदेष्णोवाच कस्त्वंवधीद्वरारोहेकस्माद्रोदिषिशोभने कस्याद्यनसुखंभद्रेकेनतेविप्रियंकृतम् ४८ द्रौपद्युवाच कीचको
मावधीत्तत्रसुराहारींगतांतव सभायांपश्यतोराज्ञोयथैवविजनेवने ४९ सुदेष्णोवाच घातयामिसुकेशांतेकीचकंयदिम
न्यसे योऽसौत्वांकामसंमत्तोदुर्लभामवमन्यते ५० सैरंध्र्युवाच अन्येचैवंवधिष्यंतियेषामागःकरोतिसः मन्येचैवाद्यसु
व्यक्तंपरलोकंगमिष्यति ५१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधेषोडशोऽध्यायः १६ वैशंपायनउवाच
साहतासूतपुत्रेणराजपुत्रीयशस्विनी वधंकृष्णापरीप्संतीसेनावाहस्यभामिनी १ जगामावासमेवाथतदासाद्रुपदात्मजा कृत्वाशौ
चं यथान्यायंकृष्णासातनुमध्यमा २ गात्राणिवाससीचैवप्रक्षाल्यसलिलेनसा चिंतयामासरुदतीतस्यदुःखस्यनिर्णयम् ३
किंकरोमिक्वगच्छामिकथंकार्यंभवेन्मम इत्येवंचिंतयित्वासाभीमंवैमनसागमत् ४ नान्यःकर्तान्रृतेभीमान्ममाद्यमनसःप्रियम्
ततउत्थायरात्रौसाविहायशयनंस्वकम् ५ प्राद्रवन्नाथमिच्छंतीकृष्णानाथवतीसती भवनंभीमसेनस्यक्षिप्रमायतलोचना ६
दुःखेनमहतायुक्तामानसेनमनस्विनी ७ सैरंध्र्युवाच तस्मिन्जीवतिपापिष्ठेसेनावाहेममद्विषि तत्कर्मकृतवानद्यकथंनि
द्रांनिषेवसे वैशंपायनउ॰ एवमुक्त्वाथतांशालांप्रविवेशमनस्विनी ८ यस्यांभीमस्तथाशेतेमृगराजइवश्वसन्. तस्यारूपेण
साशालाभीमस्यचमहात्मनः संमूर्छितेवकौरव्यप्रजज्वालचतेजसा सावैमहानसंप्राप्यभीमसेनंशुचिस्मिता १० सर्वश्वेतेवमाहेयी
वनेजातात्रिहायनी उपातिष्ठतपांचालीवासितेववरर्षभम् ११

भूपयोरितिकोशमुदाहृत्यसर्वश्वेताहंसीतिव्याचक्षते तत्रसर्वपदंव्यर्थंहंसस्यलोहितलोचना १५
स्यचरणत्वात्प्रतिकूल्यंच यद्यपित्रिहायनीत्रिवर्षागौरितिचकोशात् त्रिहायनीपदेनैवगौर्लभ्यतेतथापितत्कामातुरत्वज्ञापनार्थंसुपक्षीणांसद्विशेष्यंसम
र्थकंपदांतरमपेक्षतएवेतिनव्यर्थंविशेषणत्वं अन्येव्याख्यानप्रकारास्तेनैवदोषेणग्रस्ताइत्युपेक्षिताः ११

SGDF Foundation

मध्यमंपांडुनंदनंभीमसेनं यमयोःसहजातत्वेनपौर्वापर्याभावात् तौकनिष्ठावेव युधिष्ठिरोज्येष्ठएव मध्यमत्वंभीमार्जुनयोरेवविश्रांतम् तथाप्यत्रप्रकरणात् अ
र्जुनस्यसंप्रतिपुंस्त्वाभावाच्चमध्यमत्वंभीमसेनेएवसुरव्यमित्याशयेनतदुक्तं परिषजतपर्यषजत आलिंगितवती १२१३ गांधारंस्वरविशेषम् मूर्छतीमूर्छयंती १४ १५

सालतेवमहाशालंफुल्लंगोमतितीरजम् परिषजतपांचालीमध्यमंपांडुनंदनम् १२ बाहुभ्यांपरिरभ्यैनंप्रबोधयदनिंदिता सिंहंसुप्तंव
नेदुर्गेमृगराजवधूरिव १३ भीमसेनमुपाश्लिष्यद्धस्तिनीवमहागजं वीणेवमधुरालापागांधारंसाधुमूर्छती १४ अभ्यभाषतपांचालीभी
मसेनमनिंदिता उत्तिष्ठोत्तिष्ठकिंशेषेभीमसेनयथामृतः १५ नामृतस्यहिपापीयान्भार्यामालभ्यजीवति ससंप्रहायशयनंराजपुत्र्याप्र
बोधितः १६ उपातिष्ठतमेघाभःपर्यंकेसोपसंग्रहे अथाब्रवीद्राजपुत्रींकौरव्योमहिषींप्रियाम् १७ केनास्यर्थेनसंप्राप्तात्वरितेवममांतिक
म् नतेप्रकृतिमान्वर्णःकृशापांडुश्चलक्ष्यसे १८ आचक्ष्वपरिशेषेणसर्वंविद्यामहंयथा सुखंवायदिवादुःखंद्वेष्यंवायदिवाप्रियम् १९
यथावत्सर्वमाचक्ष्वश्रुत्वाज्ञास्यामियत्क्षमम् अहमेवहितेकृष्णेविश्वास्यःसर्वकर्मसु २० अहमापत्सुचापित्वांमोचयामिपुनःपुनः
शीघ्रमुक्त्वायथाकामंयत्तेकार्यंविवक्षितम् २१ गच्छवैशयनायैवकश्चिद्यावन्नबुध्यते २२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचक
वधेसप्तदशोऽध्यायः १७ द्रौपद्युवाच अशोच्यत्वंकुतस्तस्यायस्याभर्तायुधिष्ठिरः जानन्सर्वाणिदुःखानिकिंमांत्वंपरिपृच्छसि
१ यन्मांदासीप्रवादेनप्रातिकामीतदानयत् सभापरिषदोमध्येतन्मांदहतिभारत २ पार्थिवस्यसुतानामकानुजीवतिमादृशी अनुभूय
दृशंदुःखमन्यत्रद्रौपदींप्रभो ३ वनवासगतायाश्चसैंधवेनदुरात्मना परामर्षोद्वितीयोवैसोढुमुत्सहतेनुका ४ मत्स्यराज्ञःसमक्षंतुतस्य
धूर्तस्यपश्यतः कीचकेनयथामृष्टाकानुजीवतिमादृशी ५ एवंबहुविधैःक्लेशैःक्लिश्यमानांचभारत नमांजानासिकौंतेयकिंफलंजीविते
नमे ६ योयंराज्ञोविराटस्यकीचकोनामभारत सेनानीःपुरुषव्याघ्रश्यालःपरमदुर्मतिः ७ समांसैरंध्रिवेषेणवसंतींराजवेश्मनि नित्य
मेवाहदुष्टात्माभार्यामममभवेतिवै ८ तेनोपमंत्र्यमाणायावधार्हेणसपत्नहन् कालेनेवफलंपक्वंहृदयंमेविदीर्यते ९ भ्रातरंचविगर्हस्व
ज्येष्ठंदुर्द्यूतदेविनम् यस्यास्मिकर्मणाप्राप्तादुःखमेतदनंतकम् १० कोहिराज्यंपरित्यज्यसर्वस्वंचात्मनासह प्रव्रज्यायैवदीव्येतविनादु-
र्द्यूतदेविनम् ११ यदिनिष्कसहस्रेणयच्चान्यत्सारवद्धनम् सायंप्रातरदेविष्यदपिसंवत्सरान्बहून् १२

१६ सोपसंग्रहेसतूलिके १७ १८ विद्यांजानी
याम् १९ ज्ञास्यामिज्ञपार्यचिंतयिष्यामि क्षेमंयोग्यम् २० २१ २२ इतिविराटेटीकायांसप्तदशोऽध्यायः १७ अशोच्येति १ सभाशालातस्यांपरिषत् जन
समाजः तस्यमध्येतदाद्यूतकाले २ ३ सैंधवेनजयद्रथेन ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० प्रव्रज्यंप्रव्रजनं व्रजयजोर्भावेक्यप् तस्मैप्रव्रज्याय ११ निष्कःसुवर्णपलंतेषांसहस्रेण १२

SCDF Foundation

रुक्मंसुवर्णंहिरण्यंरूप्यम् तस्माद्रजतंहिरण्यमश्रुजमितिश्रुतोहिरण्यशब्दस्यरजतेपिदर्शनात् यानंगजादि युग्यंयुगोपेतंरथशकटादिअश्ववडवा १३ १४ फ
१५ १६ १७ १८ १९ २० २१ यतीनांदशसहस्राणिबिभर्तीतिपूर्वेणान्वयः २२ आनृशंस्यंअनैष्ठुर्यं अनुक्रोशोदया २३ २४ निरयंपारतंत्र्यम् २५ कंको ४

रुक्मंहिरण्यंवासांसियानंयुग्यमजाविकम् अश्वाश्वतरसंघाश्चनजातुक्षयमावहेत् १३ सोऽयंद्यूतप्रवादेनश्रियाप्रत्यवरोपितः तू
ष्णीमास्तेयथामूढःस्वानिकर्माणिचिंतयन् १४ दशनागसहस्राणिहयानांहेममालिनाम् यंयांतमनुयांतीहसोयंद्यूतेनजीवति १५ र
थाःशतसहस्राणिनृपाणाममितौजसाम् उपासंतमहाराजमिंद्रप्रस्थेयुधिष्ठिरम् १६ शतंदासीसहस्राणांयस्यनित्यंमहानसे पात्री
हस्तंदिवारात्रमतिथीन्भोजयंत्युत १७ एषनिष्कसहस्राणिप्रदायददतांवरः द्यूतजेनह्यनर्थेनमहतासमुपाश्रितः १८ एनंहिस्वरसंपन्ना
बहवःसूतमागधाः सायंप्रातरुपातिष्ठन्सुमृष्टमणिकुंडलाः १९ सहस्रमृषयोयस्यनित्यमासन्सभासदः तपःश्रुतोपसंपन्नाविद्यावं
तोजितेंद्रियाः २० अष्टाशीतिसहस्राणिस्नातकागृहमेधिनः त्रिंशद्दासीकएकैकोयान्बिभर्तियुधिष्ठिरः २१ अप्रतिग्राहिणांचैवयतीना-
मूर्ध्वरेतसाम् दशचापिसहस्राणिसोयमास्तेनरेश्वरः २२ आनृशंस्यमनुक्रोशःसंविभागस्तथैवच यस्मिन्नेतानिसर्वाणिसोयमास्ते-
नरेश्वरः २३ अंधान्वृद्धांस्तथानाथान्बालान्राष्ट्रेषुदुर्गतान् बिभर्तिविविधान्राजाधृतिमान्सत्यविक्रमः २४ संविभागमनानित्यमा
नृशंस्याद्युधिष्ठिरः सएषनिरयंप्राप्तोमत्स्यस्यपरिचारकः २५ सभायांदेविताराज्ञः कंकोब्रूतेयुधिष्ठिरः इंद्रप्रस्थेनिवसतः समयेयस्यपा
र्थिवाः २६ आसन्बलिभृतःसर्वेसोद्यान्यैर्भृतिमिच्छति पार्थिवाःपृथिवीपालायस्यासन्वशवर्तिनः २७ सवशेविवशोराजापरेषामद्यव
र्तते प्रताप्यपृथिवींसर्वांरश्मिवानिवतेजसा २८ सोऽयंराज्ञोविराटस्यसभास्तारोयुधिष्ठिरः यमुपासंतराजानःसभायामृषिभिःसह
२९ तमुपासीनमद्यान्यंपश्यपांडवपांडवम् सदस्यंसमुपासीनंपरस्यप्रियवादिनम् ३० दृष्ट्वायुधिष्ठिरंकोपोवर्धतेमामसंशयम् अतद
र्हंमहाप्राज्ञंजीवितार्थेभिसंस्थितम् ३१ दृष्ट्वाकस्यनदुःखंस्याद्धर्मात्मानंयुधिष्ठिरम् उपास्तेस्मसभायांयं कृत्स्नावीरवसुंधरा ३२ तमुपा
सीनमप्यन्यंपश्यभारतभारतम् एवंबहुविधैर्दुःखैःपीड्यमानामनाथवत् ३३ शोकसागरमध्यस्थांकिंमांभीमनपश्यसि ३४ इ
तिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधेऽष्टादशोऽध्यायः १८ द्रौपद्युवाच इदंतुमेमहद्दुःखंयत्प्रवक्ष्यामिभारत नमेभ्यसू
याकर्तव्यादुःखादेतद्ब्रवीम्यहम् १

हमितियुधिष्ठिरोब्रूते कंकव्रतयुधिष्ठिरइतिपाठेकंकव्रतश्चासौयुधिष्ठिरश्चेतिसमासः २६ २७ २८ २९ सदस्यंस- ९६
भासदं ३० ३१ ३२ ३३ ३४ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टादशोऽध्यायः १८ इदमिति १

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

हीनेनीचे २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ प्रियसंवासात् प्रियस्यभीमस्यसंवासः सहवासः संबंधः तस्मात् तस्मिन्हस्त्यादिभिः सहयोध्यमानेसतिकरुणवादि

सूदकर्मणिहीनेत्वमसमेभरतर्षभ ब्रुवन्बल्लवजातीयःकस्यशोकंनवर्धयेः २ सूपकारंविराटस्यबल्लवंत्वांविदुर्जनाः प्रेष्यत्वंसमनुप्राप्तं
ततोदुःखतरंनुकिम् ३ यदामहानसेसिद्धेविराटमुपतिष्ठसि ब्रुवाणोबल्लवःसूदस्तदासीदतिमेमनः ४ यदाप्रहृष्टःसम्राट्त्वांसंयो-
धयतिकुंजरैः हसंत्यंतःपुरेनार्योममतूद्विजतेमनः ५ शार्दूलैर्महिषैःसिंहैरागारेयुध्यसेयदा कैकेय्याःप्रेक्षमाणायास्तदामेकश्म
लोभवत् ६ ततउत्थायकैकेयीसर्वास्ताःप्रत्यभाषत प्रेष्याःसमुत्थिताश्चापिकैकेयीं ताःस्त्रियोब्रुवन् ७ प्रेक्ष्यमामनवद्यांगींकश्म-
लोपहतामिव स्नेहात्संवासजान्धर्मात्सूदमेषाशुचिस्मिता ८ योध्यमानंमहावीर्यैरियंसमनुशोचति कल्याणरूपासैरंध्रीबल्लवश्चा
पिसुंदरः ९ स्त्रीणांवृत्तंचदुर्ज्ञेयंयुक्तरूपौचमेमतौ सैरंध्रीप्रियसंवासान्नित्यंकरुणवादिनी १० अस्मिन्राजकुलेचेमौतुल्यकालनि
वासिनो इतिब्रुवाणावाक्यानिसामांनित्यमतर्जयत् ११ क्रुध्यंतींमांचसंप्रेक्ष्यसमशंकतमांत्वयि तस्यांतथाब्रुवंत्यांतुदुःखंमांम
हदाविशत् १२ त्वय्येवंनिरयंप्राप्तेभीमेभीमपराक्रमे शोकेयौधिष्ठिरेमग्नानाहंजीवितुमुत्सहे १३ यःसदेवान्मनुष्यांश्चसर्वांश्चैकरथो
जयत् सोयंराज्ञोविराटस्यकन्यानांनर्तकोयुवा १४ योतर्पयदमेयात्माखांडवेजातवेदसम् सोंऽतःपुरगतःपार्थःकूपेग्निरिवसंवृतः १५
यस्माद्भयममित्राणांसदैवपुरुषर्षभात् सलोकपरिभूतेनवेषेणास्तेधनंजयः १७ यस्यज्यातलनिर्घोषात्समकंपंतशत्रवः स्त्रियोगी
तस्वनंतस्यमुदिताःपर्युपासते १८ किरीटंसूर्यसंकाशंयस्यमूर्धन्यशोभत वेणीविकृतकेशांतःसोयमद्यधनंजयः १९ तंवेणीकृत
केशांतंभीमधन्वानमर्जुनम् कन्यापरिवृतंदृष्ट्वाभीमसीदतिमेमनः २० यस्मिन्नस्त्राणिदिव्यानिसमस्तानिमहात्मनि आधारःसर्ववि
द्यानांसधारयतिकुंडले २१ यस्यराजसहस्राणितेजसाप्रतिमानिवै समरेनाभ्यवर्तंतवेलामिवमहार्णवः २२ सोऽयंराज्ञोविराटस्य
कन्यानांनर्तकोयुवा आस्तेवेषप्रतिच्छन्नःकन्यानांप्रतिचारकः २३ यस्यस्मरथघोषेणसमकंपतमेदिनी सपर्वतवनाभीमसहस्था-
वरजंगमा २४ यस्मिन्जातेमहाभागेकुंत्याःशोकोव्यनश्यत सशोचयतिमामद्यभीमसेनतवानुजः २५ भूषितंसमलंकारैःकुंडलैः
परिहाटकैः कंबुपाणिनमायांतंदृष्ट्वासीदतिमेमनः २५ यस्यनास्तिसमोवीर्येकश्चिदुर्व्यांधनुर्धरः सोद्यकन्यापरिवृतोगायन्नास्तेध
नंजयः २७ धर्मेशौर्येचसत्येचजीवलोकस्यसंमतम् स्त्रीवेषविकृतंपार्थंदृष्ट्वासीदतिमेमनः २८

नीदीनाभवति १० संवसमेवाह अस्मिन्निति ११२
निरयंदुःखम् १३ १४ १५ लोकेपरिभूतेननिंदितेन १६ शंखपूर्णाभ्यांबाहुभ्याम् १७ १८ १९ २० २१ स्प्रष्टुंआकलयितुंतमितिशेषः तस्येत्यपिपठंति अप्रतिमानीति
च्छेदः २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८

SGDF
Sri Gangadhar Digital Foundation

२९ दिशोनश्यंति शोकेनआध्यमायातीत्यर्थः ३० आर्याश्वश्रूः ३१ गोवेषंमहोक्षसदृशम् ३२ ३३ ३४ दूयामिखेदंप्राप्नोमि ३५ रक्तनेपथ्यंरक्तंगैरि
कादिधातुमयंनेपथ्यंअलंकारोयस्यतम् ३६ ३७ ३८ ज्येष्ठापचायिनंज्येष्ठपूजकम् ३९ ४० वत्सचर्माणिक्षपायांशेतेइतिवत्सचर्मक्षपायशक्तम् ४१ ४२

यदाह्येनंपरिवृतंकन्याभिर्देवरूपिणम् प्रभिन्नमिवमातंगंपरिकीर्णंकरेणुभिः २९ मत्स्यमर्थपतिंपार्थंविराटंसमुपस्थितम् पश्या-
मितूर्यमध्यस्थंदिशोनश्यंतिमेतदा ३० नूनमार्यानजानातिकृच्छ्रंप्राप्तंधनंजयम् अजातशत्रुंकौरव्यंमग्नंदुर्द्यूतदेविनम् ३१ तथादृ
ष्ट्वायवीयांसंसहदेवंगवांपतिम् गोषुगोवेषमायांतंपांडुभूतास्मिभारत ३२ सहदेवस्यवृत्तानिचिंतयंतीपुनःपुनः ननिद्रामधिगच्छा
मिभीमसेनकुतोरतिम् ३३ नविंदामिमहाबाहोसहदेवस्यदुष्कृतम् यस्मिन्नेवंविधंदुःखंप्राप्नुयात्सत्यविक्रमः ३४ दूयामिभरतश्रेष्ठदृ
ष्ट्वातेभ्रातरंप्रियम् गोषुगोवृषसंकाशंमत्स्येनाभिनिविशितम् ३५ संरब्धंरक्तनेपथ्यंगोपालानांपुरोगमम् विराटमभिनंदंतमथमेभ
वतिज्वरः ३६ सहदेवंहिमेवीरंनित्यमार्याप्रशंसति महाभिजनसंपन्नःशीलवान्वृत्तवानिति ३७ ह्रीनिषेवोमधुरवाक्धार्मिकश्चप्रिय
श्चमे सतेरण्येषुवोढव्योयाज्ञसेनिक्षपास्वपि ३८ सुकुमारश्चशूरश्चराजानंचाप्यनुव्रतः ज्येष्ठापचायिनंवीरंस्वयंपांचालिभोजयेः
३९ इत्युवाचहिमांकुंतीरुदतीपुत्रगृद्धिनी प्रव्रजंतंमहारण्यंतंपरिष्वज्यतिष्ठती ४० तंदृष्ट्वाव्यापृतंगोषुवत्सचर्मक्षपाशयम् सहदेवंयुधां
श्रेष्ठंकिंनुजीवामिपांडव ४१ यस्त्रिभिर्नित्यसंपन्नोरूपेणास्त्रेणमेधया सोश्वबंधोविराटस्यपश्यकालस्यपर्ययम् ४२ अभ्यकीर्यंतवृं
दानिदामग्रंथिमुदीक्ष्यतम् विनयंतंजवेनाश्वान्महाराजस्यपश्यतः ४३ अपश्यमेनंश्रीमंतंमत्स्यंभ्राजिष्णुमुत्तमम् विराटमुपतिष्ठं
तंदर्शयंतंचवाजिनः ४४ किंनुमांमन्यसेपार्थसुखिनीतिपरंतप एवंदुःखशताविष्टायुधिष्ठिरनिमित्ततः ४५ अतःप्रतिविशिष्टानि
दुःखान्यन्यानिभारत वर्ततेमयिकौंतेयवक्ष्यामिशृणुतान्यपि ४६ युष्मासुध्रियमाणेषुदुःखानिविविधान्युत शोषयंतिशरीरंमे
किंनुदुःखमतःपरम् ४७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकवधऊनविंशोऽध्यायः १९ द्रौपद्युवाच अहंसै
रंध्रिवेषणचरंतीराजवेश्मनि शौचदास्मिसुदेष्णायाअक्षधूर्तस्यकारणात् १ विक्रियांपश्यमेतीव्रांराजपुत्र्याःपरंतप आसकाल
मुदीक्षंतीसर्वंदुःखंकिलांतवत् २ अनित्याकिलमर्त्यानामर्थसिद्धिर्जयाजयौ इतिकृत्वाप्रतीक्षामिभर्तॄणामुदयंपुनः ३

अभ्यकीर्यंतव्यशीर्यंत वृंदानिशत्रूणामितिशेषः दामग्रंथिकं ४३ एनंनकुलंवाजिनोश्वान् दर्शयंतंविराटंविराटाय ४४ ४५ ४६ ध्रियमाणेषु
जीवत्सु ४७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायामेकोनविंशोऽध्यायः १९ सैरंध्र्यावेषेणशौचदामृज्जलादिशौचसाधनप्रदा १ २ ३

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

४ पुरुषस्यदुर्योधनादेर्यः कालः जयावहः सएवकालएवप्रतिपालयेकालमितिशेषः ५ कालएवसर्वंविपरीतंकरोतीत्याह दत्वेति येस्वयंदातारस्तएवकालेनदरि-
द्राः संतोयाचकाभवंतीत्यर्थः तथाअन्यान्हत्वापरैरपिवध्यंतिवध्यंतेपातयित्वान्यान्तएवान्यैःपात्यंतइति ६ अतिभारःदुष्करंदैवस्यकिमपिनास्ति अस्यदैवस्यअतिवर्तनं
अतिक्रमणंचनास्तिनकेनचित्कृतमितिशेषः दैवस्यप्राधान्यप्रतिपादकमागमंप्रतिपालयेमानयेदैवाधीनास्मीतिमत्वानशोचामीत्यर्थः ७ स्थितमिति यथारिक्तं
सरःपुनःकालेनपूर्यते एवंअहमपिपुनःश्रियंप्राप्स्यामेवेतिनिश्चयेनपर्यायंकालवैपरीत्यंइच्छंती ८ यस्यपुंसःअर्थःदैवेनविपद्यतेन श्यति तेनदैवस्यचआगमेआनु-

चक्रवत्किलमर्त्यानामर्थाश्चव्यसनानिच इतिकृत्वाप्रतीक्षामिभर्तॄणामुदयंपुनः ४ यएवहेतुर्भवतिपुरुषस्यजयावहः पराजयायहेतुश्च
सइतिप्रतिपालये किंमांनप्रतिजानीषेभीमसेनमृतामिव ५ दत्वायाचंतिपुरुषाहत्वावध्यंतिचापरे पातयित्वाचपात्यंतेपरैरितिचमेश्रु
तम् ६ नदैवस्यातिभारोस्तिनचैवास्यातिवर्तनम् इतिचाप्यागमंभूयोदैवस्यप्रतिपालये ७ स्थितंपूर्वंजलंयत्रपुनस्तत्रैवगच्छति इतिपर्या
यमिच्छंतीप्रतीक्षेउदयंपुनः ८ दैवेनकिलयस्यार्थःसनीतोपिविपद्यते दैवस्यचागमेयत्नस्तेनकार्योविजानता ९ यत्तुमेवचनस्यास्यकथित
स्यप्रयोजनम् पृच्छमांदुःखितांतत्वंपृष्टाचात्रब्रवीमिते १० महिषीपांडुपुत्राणांदुहिताद्रुपदस्यच इमामवस्थांसंप्राप्तामदन्याकाजिजीवि
षेत् ११ कुरून्परिभवेत्सर्वान्पांचालानपिभारत पांडवेयांश्चसंप्राप्तोममक्लेशोह्यरिंदम १२ भ्रातृभिःश्वशुरैःपुत्रैर्बहुभिःपरिवारिता एवंस
मुदितानारीकात्वन्यादुःखिताभवेत् १३ नूनंहिबालयाधातुर्मयावैविप्रियंकृतम् यस्यप्रसादाद्दुर्नीतंप्राप्तास्मिभरतर्षभ १४ वर्णाव
काशमपिमेपश्यपांडवयादृशम् तादृशोमेनतत्रासीद्दुःखेपरमकेतदा १५ त्वमेवभीमजानीषेयन्मेपार्थसुखंपुरा साहंदासीत्वमापन्ना
नशांतिमवशालभे १६ नादैविकमहंमन्येयत्रपार्थोधनुर्धरः भीमधन्वामहाबाहुरास्तेछन्नइवानलः १७ अशक्यावेदितुंपार्थप्राणिनांवै
गतिर्नरैः विनिपातमिदंमन्येयुष्माकंह्यविचिंतितम् १८ यस्याममसुखप्रेक्षायूयमिंद्रसमाःसदा साप्रेक्ष्येमुखमन्यासामवराणांवरास
ती १९

क्लृप्येयत्नः कार्यः दैवान्नष्टोऽर्थः पुनर्जपहोमादिना आहर्तव्यइत्यर्थः ९ १० ११ कुरूनिति मत्संबंधीमन्निमित्तकः कचग्रहणादिःअयंक्लेशः
पांडवेयान् पांडोःस्त्रीपांडवीकुंतीतस्याःपुत्रान्युष्मान्प्राप्तः सन्कुरून्भीष्मादीन्पांचालान्द्रुपदादींश्चपरिभवेत्नाशयेदित्यर्थः १२ समुदितासम्यगभ्युदयव-
त्यपि एवंकान्याप्युविदुःखिताभवेन्नकापिश्रीमतामापदोनदृष्टाएवंममतुदृष्टाइतिमहदाश्चर्यमितिभावः १३ बाल्यानतुप्रौढयातंबाल्येकृतमपराधंनस्मरामि
यस्यप्रसादादिदंदुर्नीतंदुःखावस्थांप्राप्तास्मि १४ वर्णावकाशोदीप्तिसंकोचः वन्यान्नवल्कलधारणयुक्तास्वातंत्र्याद्दिव्यान्नवस्त्रसंयुक्तंपारतंत्र्यमतिदुःखदमितिभा
भावः तत्रवनेइदानींयथादीप्तिसंकोचोस्तिनतथावनेआसीदित्यर्थः १५ अवशापराधीना १६ अदैविकंनकिंतुदैविकमेव १७ विनिपातंपराभवं १८ १९

SGDF
Sanskrit Digital Foundation

२० २१ २२ २३ २४ पुराकिणवंतौनैवाभूतांकिंत्विदानीमेवजाताविव्यर्थः २५ वर्णकोविलेपनम् वर्णकश्चारणेस्त्रीतुचंदनेचविलेपनेइतिमेदिनी वर्णको स्त्रीविलेपनमित्यमरः २६ २७ बाष्पकलयाबाष्पेणकलयागद्गदयामंजुलयावाघटयंतीकंपयंती २८ कर्तव्येमर्तव्ये क्हिंसायामित्यस्यरूपम् २९ ३० ३१

पश्यपांडवमेवस्थांयथानार्हामिवैतथा युष्मास्त्रियमाणेषुपश्य कालस्यपर्ययम् २० यस्याःसागरपर्यंतापृथिवीवशवर्तिनी आसी त्साद्यसुदेष्णायाभीताहंवशवर्तिनी २१ यस्याःपुरःसराआसन्पृष्ठतश्चानुजीविनः साहमद्यसुदेष्णायाःपुरःपश्चाच्चगामिनी २२ इदंतुदुःखंकौंतेयममासह्यंनिबोधत यानजातुस्वयंपिंषेगात्रोद्वर्तनमात्मनः २३ अन्यत्रकुंत्याभद्रंतेसापिनष्यद्यचंदनम् पश्यकौंते यपाणीमेनैवंभूतौपुराममम २४ इत्यस्मैदर्शयामासकिणवंतौकरावुभौ बिभेमिकुंत्यायानाहंयुष्माकंवाकदाचन साद्याग्रतोविरा टस्यभीतातिष्ठामिकिंकरी २५ किंनुवक्ष्यतिसम्राण्मांवर्णकःसुकृतोनवा नान्यपिष्टंहिमत्स्यस्यचंदनंकिलरोचते २६ वैशंपायनउ॰ साकीर्तयंतीदुःखानिभीमसेनस्यभामिनी सरोदशनकैःकृष्णाभीमसेनमुदीक्षती २७ सबाष्पकलयावाचानिःश्वसंतीपुनःपुनः हृदयंभीमसेनस्य घट्टयंतीदमब्रवीत् २८ द्रौपद्यु॰ नाल्पंकृतंमयाभीमदेवानांकिल्बिषंपुरा अभाग्यायत्रजीवामिकर्तव्येसतिपांडव २९ वैशंपाय॰ कीचकंचे न्नहन्यास्त्वमात्मानंनाशयाम्यहं विषमालोड्यपास्यामिप्रवेक्ष्याम्यथवानलम् पापेनपातितायावैकिंफलंजीवितेनमे ३० ततस्तस्याःकरौसू क्ष्मौकिणवंतौवृकोदरः मुखमानीयवैपत्न्यारुरोदपरवीरहा ३१ तौगृहीत्वाचकौंतेयोबाष्पमुत्सृज्यवीर्यवान् ततःपरमदुःखार्तइदंवचनमब्र वीत् ३२ इति॰वि॰द्रौपदीभीमसं॰विंश॰ध्यायः २० भीमउ॰ धिगस्तुमेबाहुबलंगांडीवंफाल्गुनस्यच यत्तेरक्तौपुराभूत्वापाणीकृतकिणावुभौ १ सभायांहिविराटस्यकरोमिकदनंमहत् तत्रमेकारणंभातिकौंतेयोयत्प्रतीक्षते २ अथवाकीचकस्याहंपोथयामिमहाशिरः ऐश्वर्यमद मत्तस्यक्रीडन्निवमहाद्विपः ३ अपश्यंत्वांयदाकृष्णेकीचकेनपदाहताम् तदैवाहंचिकीर्षामिमत्स्यानांकदनंमहत् ४ तत्रमांधर्मराजस्तुक टाक्षेणन्यवारयत् तदहंतस्यविज्ञायस्थितएवास्मिभामिनि ५ यच्चराष्ट्रात्प्रच्यवनंकुरूणामवधिश्चयः सुयोधनस्यकर्णस्यशकुनेःसौब लस्यच ६ दुःशासनस्यपापस्ययन्मयानाहृतंशिरः तन्मेदहतिगात्राणिहृदिशल्यमिवार्पितम् ७ माधर्मंजहिसुश्रोणिक्रोधंजहिमहाम ते इदंतुसमुपालंभंत्वत्तोराजायुधिष्ठिरः ८ शृणुयाद्यापिकल्याणिकृत्स्नंजह्यात्सजीवितम् धनंजयोवासुश्रोणियमौवातनुमध्यमे ९

३२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायांविंशोऽध्यायः २० धिगिति १ सभायामिति कारणंप्राकट्यंमाभूदितिहेतुःप्रतीक्षते तदेवसूचयन् मामवेक्षते अ न्यथातदानीमेवकदनंकरोमिकृतंस्यादित्यर्थः २ पोथयामिचूर्णीकरोमि ३ ४ ५ ६ नाहृतंछित्वानानीतम् ७ ८ ९ ११

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१० अन्वपद्यतअनुसृतवती ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ मादीर्घअदीर्घं अल्पमित्यर्थः क्षक्षयेतिसमासः क्षमक्षमस्व मासमर्धंचेतिसार्धमासमित्यर्थः
१८ १९ अनंतरः आसन्नः सन्नद्धोभव २० कैकेयीकदेष्णा नेयात् नगच्छेत् २१ तंभावंराजाअस्यांकीचकहतायांविरक्तःस्यादित्येवंरूपमभिप्रायम् २२ २३ २४

म्रियंतेनात्रसंदेहोअमर्षादतिभर्त्सनात् लोकांतरगतेष्वेषुनाहंशक्ष्यामिजीवितुम्॥ पुराकन्याभार्याचभार्गवंच्यवनंवने वल्मीकभूतं
शाम्यंतमन्वपद्यतभामिनी ११ नारायणीचेंद्रसेनारूपेणाप्रतिमाभुवि पतिमन्वचरद्वृद्धंपुरावर्षसहस्रिणम् १२ दुहिताजनकस्या
पिवैदेहीयदितेश्रुता पतिमन्वचरत्सीतामहारण्यनिवासिनम् १३ रक्षसान्निग्रहंप्राप्यरामस्यमहिषीप्रिया क्लिश्यमानापिसुश्रोणी
राममेवान्वपद्यत १४ लोपामुद्रातथाभीरुवयोरूपसमन्विता अगस्तिमन्वयाद्धित्वाकामान्सर्वानमानुषान् १५ द्युमत्सेनसुतंवीरंस
त्यवंतमनिंदिता सावित्र्यनुचचारैकायमलोकंमनस्विनी १६ यथैताःकीर्तितानार्योरूपवत्यःपतिव्रताः तथात्वमपिकल्याणिसर्वैःसमु
दितागुणैः १७ मादीर्घंक्षमकालंत्वंमासमर्धंचसंमितम् पूर्णेत्रयोदशेवर्षेराज्ञांराज्ञीभविष्यसि १८ द्रौपद्युवाच आर्तयैतन्मया
भीमकृतंबाष्पप्रमोचनम् अपारयंत्यादुःखानिनराजानमुपालभे १९ किमुक्तेनव्यतीतेनभीमसेनमहाबल प्रत्युपस्थितकालस्यकार्यस्या
नंतरोभव २० ममेहकैकेयीभीमरूपाभिभवशंकया नित्यमुद्विजतेराजाकथंनेयादिमामिति २१ तस्याविदित्वातंभावंस्वयंचानृतदर्शनः
कीचकोयंसुदुष्टात्मासदाप्रार्थयतेहिमाम् २२ तमहंकुपिताभीमपुनःकोपंनियम्यच अब्रुवंकामसंमूढमात्मानंरक्षकीचक २३ गंधर्वाणाम
हंभार्यापंचानांमहिषीप्रिया तेत्वांनिहन्युर्दुर्धर्षाःशूराःसाहसकारिणः२४ एवमुक्तःसदुष्टात्माकीचकःप्रत्युवाचह नाहंबिभेमिसैरंध्रिगं
धर्वाणांशुचिस्मिते २५ शतंशतसहस्राणिगंधर्वाणामहंरणे समागतंहनिष्यामित्वंभीरुकुरुमेक्षणम् २६ इत्युक्तेचाब्रुवंमूढंकामातुरम
हंपुनः नत्वंप्रतिबलस्तेषांगंधर्वाणांयशस्विनाम् २७ धर्मेस्थितास्मिसततंकुलशीलसमन्विता नेच्छामि कंचिद्वध्यंतंतेनजीवसिकी
चक २८ एवमुक्तःसदुष्टात्माप्राहसत्स्वनवत्तदा अथमांतत्रकैकेयीप्रेषयत्प्रणयेनतु २९ तयैवप्रेषितापूर्वंभ्रातृप्रियचिकीर्षया सु
रामानयकल्याणिकीचकस्यनिवेशनात् ३० सूतपुत्रस्तुमांदृष्ट्वामहत्सांत्वमवर्तयत् सांत्वेप्रतिहतेक्रुद्धःपरामर्शमनाभवत् ३१ वि
दित्वातस्यसंकल्पंकीचकस्यदुरात्मनः तथाहंराजशरणंजवेनैवप्रधाविता ३२ संदर्शनेतुमांराज्ञःसूतपुत्रःपरामृशत् पातयित्वा
तुदुष्टात्मापदाहंतेनताडिता ३३

२५ क्षणंस्वीकारम् २६ २७ वध्यंतंवध्यमानम् २८ २९ ३० अवर्तयत्कृतवान् सांत्वंप्रियवादम् ३१
राजशरणंराजाधिष्ठितंस्थानम् ३२ संदर्शनंप्रत्यक्षम् ३३ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Durgeshwari Digital Foundation

पीठमर्दाः राजप्रियाः पीठमर्दोतिधृष्टेस्यान्नायकस्यप्रियेपिचेतिमेदिनी नैगमानागराः वणिजोवानैगमः स्यादुपनिषद्वणिजोर्नागरेपिचेतिमेदिनी ३४ तस्यकी
चकस्याविनयः नकृतः ननाशितः ३५ सारथिर्युद्धेसहायः नरस्यराज्ञः स्त्रियःस्त्रदेष्णायाश्चसंमतः संबंधित्वात् ३६ कथंतर्हितयोर्विप्रियंतद्वधेनकर्तव्यमित्या
शंक्याहशूरइति मुग्धवान् मौढ्यंगतवान् दारामर्षीतिवैवस्त्रियंमांस्पृष्टवान् ३७ नतिष्ठतेनस्थिरोभवति बुभूषतिप्राप्तुमिच्छति ३८ ३९ दर्शनेदर्शनेप्रतिदर्शनं

प्रेक्षन्तेस्मविराटस्त्वंकंकस्त्वबहवोजनाः रथिनःपीठमर्दाश्चहस्त्यारोहाश्चनैगमाः ३४ उपालब्धोमहाराजःकंकश्चापिपुनःपुनः ततो
नवारितोराज्ञानतस्याविनयःकृतः ३५ योयंराज्ञोविराटस्यकीचकोनामसारथिः त्यक्तधर्मानृशंसश्चनरस्त्रीसंमतःप्रियः ३६ शू
रोभिमानीपापात्मासर्वार्थेषुचमुग्धवान् दारामर्षीमहाभागलभतेर्थान्बहूनपि आहरेदपिवित्तानिपरेषांक्रोशतामपि नतिष्ठतेस
सन्मार्गेनचधर्मंबुभूषति ३८ पापात्मापापभावश्चकामबाणवशानुगः अविनीतश्चदुष्टात्माप्रत्याख्यातःपुनःपुनः ३९ दर्शनेदर्श
नेहन्याद्यदिहन्याच्चजीवितम् तद्धर्मेयतमानानांमहान्धर्मोनशिष्यति ४० समयंरक्षमाणानांभार्यावोनभविष्यति भार्यायांर-
क्ष्यमाणायांप्रजाभवतिरक्षिता ४१ प्रजायांरक्ष्यमाणायामात्माभवतिरक्षितः आत्माहिजायतेयस्यांतेनजायांविदुर्बुधाः ४२
भर्तातुभार्ययारक्ष्यःकथंजायेन्ममोदरे वदतांवर्णधर्मश्चब्राह्मणानामितिश्रुतम् ४३ क्षत्रियस्यपरोधर्मोनान्यःशत्रुनिबर्हणात्
पश्यतोधर्मराजस्यकीचकोमांपदावधीत् ४४ तवचैवसमक्षंवैभीमसेनमहाबल त्वयाह्यहंपरित्रातातस्माद्घोराज्जटासुरात् ४५
जयद्रथंतथैवत्वमजैषीर्भ्रातृभिःसह जहीममपिपापिष्ठंयोयंमामवमन्यते ४६ कीचकोराजवात्सल्याच्छोककृन्ममभारत तमे
वंकामसंमत्तंभिंधिकुंभमिवाश्मनि ४७ योनिमित्तमनर्थानांबहूनांममभारत तंचेज्जीवंतमादित्यःप्रातरभ्युदयिष्यति ४८ वि
षमालोड्यपास्यामिमाकीचकवशंगमम् श्रेयोहिमरणंमह्यंभीमसेनतवाग्रतः ४९ वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वाप्रारुदत्कृ
ष्णाभीमस्योरुंसमाश्रिता भीमश्चतांपरिष्वज्यमहत्सांत्वंप्रयुज्यच ५० आश्वासयित्वाबहुशोभृशमार्तांसुमध्यमाम् हेतुतत्त्वार्थ
संयुक्तैर्वचोभिर्द्रुपदात्मजाम् ५१ प्रमृज्यवदनंतस्याःपाणिनाश्रुसमाकुलम् कीचकंमनसागच्छत्सृक्किणीपरिलेलिहन् ५२

सएवंराजवल्लभः कामात्माचयदिमांहन्यात्ताडयेत् ताडनभयाद्वा अहंयदिजीवितंजह्यांतर्हिधर्मेयतमानानांभवतांधर्मोनशिष्यति शौर्यंव्यर्थंस्यादित्यर्थः ४०
एतदेवाह समयमिति समयंमर्यादांत्रयोदशवर्षरूपां भार्यापोषणीयानभविष्यतिमरिष्यति ४१ ४२ जायेत् आविर्भवेत् वदतांकथयतांब्राह्मणानांमुखात् वर्णध
र्मश्चश्रुतः ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ अभ्युदयिष्यतिअभ्युदेष्यति ४८ कीचकवशंमागमंनगच्छेयम् ४९ ५० हेतुभिर्युक्तिभिस्तत्त्वार्थैर्यथार्थभूतैश्चार्थैः संयुक्तानितैः ५१ अग
च्छत् स्मृतवान् सृक्किणीगल्लयोरभ्यंतरेपरिलेलिहन्जिह्वयापरामृशा
न् ५२

SGPF Sri Gargeshwari Pandit Foundation

५३ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकविंशतितमोऽध्यायः २१ तथेति १ प्रदोषेरजनीमुखे संगतंसंभाषणम् निर्धूयअप्रकाश्य २ ३ दृढांगंकाष्ठफलकामयम् ४
५ ६ ७ अहनम् हतवान् ८ ९ १० नौआवयोःसमयंसंकेतम् प्रतिपद्यस्वस्वीकुरु १२ १३ १४ १५ १६ १७ दिवसार्धंअहोरात्रार्धंदिनमेकमपिमासेनसमंओलं

उवाचचैनांदुःखार्तांभीमःक्रोधसमन्वितः ५३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिद्रौपदीसांत्वनेएकविंशोध्यायः २१ भीमउवाच
तथाभद्रेकरिष्यामियथात्वंभीरुभाषसे अद्यतंसूदयिष्यामिकीचकंसहबांधवम् १ अस्याःप्रदोषेशर्वर्य्याःकुरुष्वानेनसंगतम् दुःखंशोकं
चनिर्धूययाज्ञसेनिशुचिस्मिते २ येषानर्तनशालेयंमत्स्यराजेनकारिता दिवात्रकन्यानृत्यंतिरात्रौयांतितथागृहम् ३ तत्रास्तिशयनंदि
व्यंदृढांगंसुप्रतिष्ठितम् तत्रास्यदर्शयिष्यामिपूर्वप्रेतान्पितामहान् ४ यथाचत्वांनपश्येयुःकुर्वाणांतेनसंविदम् कुर्यास्तथात्वंकल्याणिय
थासंन्निहितोभवेत् ५ वैशंपायनउवाच तथातौकीर्तयित्वातुबाष्पमुत्सृज्यदुःखितौ रात्रिशेषंतमत्युग्रंधारयामासतुर्हृदि ६
तस्यांरात्र्यांव्यतीतायांप्रातरुत्थायकीचकः गत्वाराजकुलायैवद्रौपदीमिदमब्रवीत् ७ सभायांपश्यतोराज्ञःपातयित्वापदाहनम् नवैवा
लभसेत्राणमभिपन्नाबलीयसा ८ प्रवादेनचमत्स्यानांराजनाम्नायमुच्यते अहमेवहिमत्स्यानांराजावैवाहिनीपतिः ९ मांसुखंप्रतिपद्य
स्वदासोभीरुभवामिते अन्हायतवसुश्रोणिशतंनिष्कंददाम्यहम् १० दासीशतंचतेदद्यांदासानामपिचापरम् रथंचाश्वतरीयुक्तं मस्तु
नौभीरुसंगमः ११ द्रौपद्युवाच एवंमेसमयंत्वद्यप्रतिपद्यस्वकीचक नत्वांसखावाभ्रातावाजानीयात्संगतंमया १२ अनुप्रवादाद्भी
तास्मिगंधर्वाणांयशस्विनाम् एवंमेप्रतिजानीहिततोहंवशगातव १३ कीचकउवाच एवमेतत्करिष्यामियथासुश्रोणिभाषसे
एकोभद्रेगमिष्यामिशून्यमावसथंतव १४ समागमार्थंरंभोरुत्वयामदनमोहितः यथात्वांनैवपश्येयुर्गंधर्वाःसूर्यवर्चसः १५ द्रौपद्युवा
च यदेतन्नर्तनागारंमत्स्यराजेनकारितम् दिवात्रकन्यानृत्यंतिरात्रौयांतिस्वकंगृहम् १६ तमिस्रेतत्रगच्छेथागंधर्वास्तन्नजानते तत्र
दोषःपरिहृतोभविष्यतिनसंशयः १७ वैशंपायनउ० तमर्थंप्रतिजल्पंत्याःकृष्णायाःकीचकेनह दिवसार्धंसमभवन्मासेनैवसमं
नृप १८ ततःसाभीमसेनस्यतमर्थंप्रत्यवेदयत् कीचकोथगृहंगत्वाभृशंहर्षपरिप्लुतः सैरंध्रीरूपिणंमूढोमृत्युंतांनावबुध्यत १९ गंधाभर
णमाल्येषुव्यासक्तःसविशेषतः अलंचक्रेतदात्मानंसत्वरंकाममोहितः २० तस्यतत्कुर्वतःकर्मकालोदीर्घइवाभवत् अनुचिंतयतश्चापितां
मेवायतलोचनाम् २१ आसीदभ्यधिकाचापिश्रीःश्रियंप्रमुमुक्षतः निर्वाणकालेदीपस्यवर्तीमिवदिधक्षतः २२ कृतसंप्रत्ययस्तस्याःकी
चकःकाममोहितः नाजानाद्दिवसंयांतंचिंतयानःसमागमम् २३

भ्यादभूत् १८ १९ २० २१ २२ कृतसंप्रत्ययः कृतविश्वासः नाजानात् नज्ञातवान् २३

SGDF
Digital Foundation

२४ २५ २६ २७ ह्रदात् यमुनाह्रदात् नागंकालियंकृष्णोयथाउद्धृतवान् तथात्वमेनमिहलोकादुद्धरेतिभावः२८२९३०३१ ३२ ३३३४ ३५ ३६तस्यतेनाहस्थ

ततस्तुद्रौपदीगत्वातदाभीमंमहानसे उपातिष्ठतकल्याणीकौरव्यंपतिमंतिकम् २४ तमुवाचस्रुकेशांताकीचकस्यमयाकृतः
संगमोनर्तनागारेयथावोचःपरंतप॥२५॥ शून्यंसनर्तनागारमागमिष्यतिकीचकः एकोनिशिमहाबाहोकीचकंतंनिषूदय २६ तंसूत
पुत्रंकौंतेयकीचकंमददर्पितम् गत्वात्वंनर्तनागारंनिर्जीवंकुरुपांडव २७ दर्पाच्चसूतपुत्रोसौगंधर्वानवमन्यते तंत्वंप्रहरतांश्रेष्ठह्रदान्नाग
मिवोद्धर २८ अश्रुदुःखाभिभूतायामममार्जस्वभारत आत्मनश्चैवभद्रंतेकुरुमानंकुलस्यच २९ भीमसेनउवाच एवंकरो
म्यहंभद्रेयथात्वंभीरुभाषसे स्वागतंतेवरारोहेयन्मांवेदयसेप्रियम् नह्यन्यंकंचिदिच्छामिसहायंवरवर्णिनि ३० यामेप्रीतिस्त्वया-
ख्याताकीचकस्यसमागमे हत्वाहिडिंबंसाप्रीतिर्ममासीद्वरवर्णिनि ३१ सत्यंभ्रातॄंश्चधर्मंचपुरस्कृत्यब्रवीमिते कीचकंनिहनिष्यामि
वृत्रंदेवपतिर्यथा ३२ तंगह्वरेप्रकाशेवापोथयिष्यामिकीचकम् अथचेदपियोत्स्यंतिहिंस्येमत्स्यानपिध्रुवम् ३३ ततोदुर्योधनंहत्वाप्रतिप
त्स्येवसुंधराम् कामंमत्स्यमुपास्तांहिकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ३४ द्रौपद्युवाच यथानसंत्यजेथास्त्वंसत्यंवैमत्कृतेविभो निगूढस्त्वंत
थापार्थकीचकंतंनिषूदय ३५ भीमसेनउवाच एवमेतत्करिष्यामियथात्वंभीरुभाषसे अद्यतंसूदयिष्यामिकीचकंसहबांध
वैः ३६ अदृश्यमानस्तस्याद्यतमस्विन्यामनिंदिते नागोबिल्वमिवाक्रम्यपोथयिष्याम्यहंशिरः ३७ अलभ्यामिच्छतस्तस्यकीचकस्यदुरा
त्मनः वैशंपायनउवाच भीमोथप्रथमंगत्वारात्रौछन्नउपाविशत् ३८ मृगंहरिरिवादृश्यःप्रत्याकांक्षतकीचकम् कीचकश्चाप्य
लंकृत्ययथाकाममुपागमत् ३९ तांवेलांनर्तनागारंपांचालीसंगमाशया मन्यमानःससंकेतमागारंप्राविशच्चतत् ४० प्रविश्यचसतद्वे
श्मतमसासंवृतंमहत् पूर्वागतंततस्तत्रभीममप्रतिमौजसम् ४१ एकांतावस्थितंचैवमाससादसदुर्मतिः शयानंशयनेतत्रसूतपुत्रःपरा
मृशत् ४२ जाज्वल्यमानंकोपेनकृष्णाधर्षणजेनह उपसंगम्यचैवैनंकीचकःकाममोहितः ४३ हर्षोन्मथितचित्तात्मास्मयमानोभ्यभाष
त प्रापितंतेमयावित्तंबहुरूपमनंतकम् यत्कृतंधनरत्नाढ्यंदासीशतपरिच्छदम् ४४ रूपलावण्ययुक्ताभिर्युवतीभिरलंकृतम् गृहंचांतः
पुरंसुभ्रुक्रीडारतिविराजितम् ४५ तत्सर्वंत्वांसमुद्दिश्यसहसाहमुपागतः अकस्मान्मांप्रशंसंतिसदागृहगताःस्त्रियः ४६ सुवासादर्शनी
यश्चनान्योस्तित्वादृशःपुमान् भीमसेनउवाच दिष्ट्यात्वंदर्शनीयोथदिष्ट्यात्मानंप्रशंससि ईदृशस्तुत्वयास्पर्शःस्पृष्टपूर्वोनकर्हिचि
त् ४७

मानः नागोहस्ती ३७ अलभ्यतां ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ यत्कृतंयदर्जितंधनादितत्सर्वंतेतुभ्यंप्रापितंदत्तमितिसंबंधः ४४ ४५ अतः परंत्वांसमुद्दिश्याहमत्रागतोस्मि प्रशंसंतित्वयाहंत्वनइतिहे
तोरित्यभिप्रायः ४६ ४७

SGDF
Sri Gargi ... Foundation

४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ वासिताहेतोर्हस्तिनीनिमित्तम् ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ करटासुरवंगंडस्थलस्थं मदनिर्गमस्थानम् करटोगजगंडेस्यादि

स्पर्शवेत्सिविदग्धस्त्वंकामधर्मविचक्षणः स्त्रीणांप्रीतिकरोनान्यस्त्वत्समःपुरुषस्त्विह ४८ वैशंपायनउ० इत्युक्त्वातंमहाबाहुर्भी
मोभीमपराक्रमः सहसोत्पत्यकौंतेयःप्रहस्येदमुवाचह ४९ अद्यत्वांभगिनीपापंकृष्यमाणंमयाभुवि द्रक्ष्यतेद्रिप्रतीकाशंसिंहेनेवमहागजम्
५० निराबाधात्वयिहतेसैरंध्रीविचरिष्यति सुखमेवचरिष्यंतिसैरंध्र्याःपतयःसदा ५१ ततोजग्राहकेशेषुमाल्यवत्सुमहाबलःसकेशेषुपरामृ
ष्टोबलेनबलिनांवरः ५२ आक्षिप्यकेशान्वेगेनबाह्वोर्जग्राहपांडवं बाहुयुद्धंतयोरासीत्क्रुद्धयोर्नरसिंहयोः ५३ वसंतेवासिताहेतोर्बलवद्गजयोरि
व कीचकानांतुमुख्यस्यनराणामुत्तमस्यच ५४ वालिसुग्रीवयोर्भ्रात्रोःपुरेवकपिसिंहयोः अन्योन्यमभिसंरब्धौपरस्परजयैषिणौ ५५ ततः
समुद्यम्यभुजौपंचशीर्षाविवोरगौ नखदंष्ट्राभिरन्योन्यंघ्नतःक्रोधविषोद्धतौ ५६ वेगेनाभिहतोभीमःकीचकेनबलीयसा स्थिरप्रतिज्ञःसर
णेपदान्नचलितःपदम् ५७ तावन्योन्यंसमाश्लिष्यप्रकर्षंतौपरस्परम् उभावपिप्रकाशेतेप्रवृद्धौवृषभाविव ५८ तयोर्ह्यासीत्सुतुमुलःसंप्र
हारःसुदारुणः नखदंष्ट्रायुधवतोर्व्याघ्रयोरिवदृप्तयोः ५९ अभिपद्याथबाहुभ्यांप्रत्यगृण्हादमर्षितः मातंगइवमातंगंप्रभिन्नकरटामुखम् ६०
सचाप्येनंतदाभीमंप्रतिजग्राहवीर्यवान् तमाक्षिपत्कीचकोथबलेनबलिनांवरः ६१ तयोर्भुजविनिष्पेषादुभयोर्बलिनोस्तदा शब्दःसमभ
वद्घोरोवेणुस्फोटसमोयुधि ६२ अथैनमाक्षिप्यबलाद्गृहमध्येवृकोदरः धूनयामासवेगेनवायुश्चंडइवद्रुमम् ६३ भीमेनचपरामृष्टोदुर्बलो
बलिनारणे व्यस्पंदतयथाप्राणंविचकर्षचपांडवम् ६४ ईषदाकलितंचापिक्रोधाद्द्रुतपदंस्थितम् कीचकोबलवान्भीमंजानुभ्यामाक्षिपद्भु
वि ६५ पातितोभुविभीमस्तुकीचकेनबलीयसा उत्पपाताथवेगेनदंडपाणिरिवांतकः ६६ स्पर्धयाचबलोन्मत्तौताबुभौसूतपांडवौ निशी
थेपर्यकर्षेतांबलिनौनिर्जनेस्थले ६७ ततस्तद्भवनंश्रेष्ठंप्राकंपतमुहुर्मुहुः बलवच्चापिसंक्रुद्धावन्योन्यंप्रतिगर्जताम् ६८ तलाभ्यांसतुभीमे
नवक्षसिप्रहतोबली कीचकोरोषसंतप्तःपदान्नचलितःपदम् ६९ मुहूर्तंतुसतंवेगंसहित्वाभुविदुःसहम् बलादहीयततदासूतोभीमबला
र्दितः ७० तंहीयमानंविज्ञायभीमसेनोमहाबलः वक्षस्यानीयवेगेनममर्दैनंविचेतनम् ७१ क्रोधाविष्टोविनिःश्वस्यपुनश्चैनंवृकोदरः जग्रा
हजयतांश्रेष्ठःकेशेष्वेवतदाभृशम् ७२ गृहीत्वाकीचकंभीमोविरुरावमहाबलः शार्दूलःपिशिताकांक्षीगृहीत्वाचमहामृगम् ७३

नियेदिनी ६० ६१ ६२ ६३ ६४ आकलितंआक्रांतं द्रुतपदंचलि तस्थानंयथास्यात्तथास्थितं ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ सहित्वासोढ्वा बलादहीयतबलहीनोभूत् ७०
वक्षसिआनीय आनतंभुग्नंकृत्वा तन्नाभिना तच्छिरः संयोज्येत्यर्थः ७१ ७२ गृहीत्वाचेतिपाठेइवार्थेचः ७३

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

योजयामासबबंध रशनयारज्ज्वा ७४ ७५ दोर्भ्यांपाणिभ्याम् ७६ व्याविद्धेअतिपीडनात् अधिक्षिप्तेनयनेनयनगोलके अंबरंवस्त्रंचयस्यनभनकोशोवा ७७ पशुमारंपशुंमारयित्वेवेतियज्ञियपशुवदित्यर्थः ७८ सैरंध्रिकंटकमित्यत्रह्रस्वत्वंसमासनिमित्तम् ७९ ८० ८१ तस्यपादोचेति कायेदेहमध्यभागेतत्तन्नि-

ततएनंपरिश्रांतमुपलभ्यवृकोदरः योजयामासबाहुभ्यांपशुंरशनयायथा ७४ नदंतंचमहानादंभिन्नभेरीसमस्वनम् भ्रामयामाससु चिरंविस्फुरंतमचेतसम् ७५ प्रगृह्यतरसादोर्भ्यांकंठंतस्यवृकोदरः अपीडयतकृष्णायास्तदाकोपोपशांतये ७६ अथतंभग्नसर्वांगंव्या विद्धनयनांबरम् आक्रम्यचकटीदेशेजानुनाकीचकाधमम् ७७ अपीडयतबाहुभ्यांपशुमारममारयत् तंविषीदंतमाज्ञायकीचकंपां डुनंदनः ७८ भूतलेभ्रामयामासवाक्यंचेदमुवाचह अद्याहमनृणोभूत्वाभ्रातुर्भार्यापहारिणम् शांतिंलब्धास्मिपरमांहत्वासैरं- ध्रिकंटकम् ७९ इत्येवमुक्त्वापुरुषप्रवीरस्तंकीचकंक्रोधसरागनेत्रः आस्त्रस्तवस्त्राभरणंस्फुरंतमुद्भ्रांतनेत्रंव्यसुमुत्ससर्ज ८० निष्पिष्य पाणिनापाणिंसंदष्टौष्ठपुटोबली समाक्रम्यचसंक्रुद्धोबलेनबलिनांवरः ८१ तस्यपादौचपाणीचशिरोग्रीवांचसर्वशः कायेप्रवेशयामा सपशोरिवपिनाकधृक् ८२ तंसंमथितसर्वांगंमांसपिंडोपमंकृतम् कृष्णायादर्शयामासभीमसेनोमहाबलः ८३ उवाचचमहातेजाद्रौ पदींयोषितांवराम् पश्यैनमेहिपांचालिकामुकोयंयथाकृतः ८४ एवमुक्त्वामहाराजभीमोभीमपराक्रमः पादेनपीडयामासतस्यकायं दुरात्मनः ८५ ततोग्निंतत्रप्रज्वाल्यदर्शयित्वातुकीचकम् पांचालींसतदावीरइदंवचनमब्रवीत् ८६ प्रार्थयंतिसुकेशांतेयेत्वांशीलगुणा- न्विताम् एवंतेभीरुवध्यंतेकीचकःशोभतेयथा ८७ तत्कृत्वादुष्करंकर्मकृष्णायाःप्रियमुत्तमम् तथासकीचकंहत्वागत्वारोषस्यवैशमम् ८८ आमंत्र्यद्रौपदींकृष्णांक्षिप्रमायान्महानसम् कीचकंघातयित्वातुद्रौपदीयोषितांवरा ८९ प्रहृष्टागतसंतापासभापालानुवाचह कीच कोयंहतःशेतेगंधर्वैःपतिभिर्मम ९० परस्त्रीकामसंमत्तस्तत्रगच्छतपश्यत तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यानर्तनागाररक्षिणः ९१ सहसैवस माजग्मुरादायोल्काःसहस्रशः ततोगत्वाथवेगेनकीचकंविनिपातितम् ९२ गतासुंददृशुर्भूमौरुधिरेणसमुक्षितम् पाणिपादविही नंतुदृष्ट्वाचव्यथिताभवन् ९३ निरीक्षंततनःसर्वेपरंविस्मयमागताः अमानुषंकृतंकर्मतंदृष्ट्वाविनिपातितम् ९४ क्वास्यग्रीवाक्वचर णौक्वपाणीक्वशिरस्तथा इतिस्मतंपरीक्षंतेगंधर्वेणहतंतदा ९५ इतिश्रीम॰ कीचकवधोनामद्वाविंशोऽध्यायः २२

गमिमार्गेणैवांगान्यंतःप्र

वेशय योअस्मैरेवान्नंस्कुनोतिसोमंनिररत्नौमघवातंदधातिइतिश्रुतं अरत्नौनिर्धनंएतदेवज्ञेयम् रेवान् धनवान् निर्धनंनिकृष्यस्थापनं ८२ कृष्णायाःद्रौपद्यै ८३ ८४ ८५ ८६ सुकेशांतेसुष्ठुकौटिल्येनविराजमानाःकेशांतायस्याःशोभतेइत्युपहासः एवमेवधार्तराष्ट्राननुमारयिष्यामीतिभावः ८७ रोषस्यशमंअंतंफलस्यजातत्वात् ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ इतिविराटपर्वणिटी॰ द्वाविंशोऽध्यायः २२

SGDF Sri Gangadhar Digital Foundation

तस्मिन्निति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ व्यायतं व्यापारं यत्नं च कृत्वा वेषं च विपरीवर्त्य गंधर्ववेषसदृशं कृत्वा

वैशंपायनउवाच तस्मिन्कालेसमागम्यसर्वेतत्रास्यबांधवाः रुरुदुःकीचकंदृष्ट्वापरिवार्यसमंततः १ सर्वेसंहृष्टरोमाणःसंत्रस्ताः
प्रेक्ष्यकीचकम् तथासंभिन्नसर्वांगंकूर्मंस्थलइवोद्धृतम् २ पोथितंभीमसेनेनतमिंद्रेणेवदानवम् संस्कारयितुमिच्छंतोबहिर्नेतुंप्रच
क्रमुः ३ ददृशुस्तेततःकृष्णांसूतपुत्राःसमागताः अदूरादनवद्यांगींस्तंभमालिंग्यतिष्ठतीम् ४ समवेतेषुसर्वेषुतामूचुरुपकीचकाः हन्य
तांशीघ्रमसतीयत्कृतेकीचकोहतः ५ अथवानेवहंतव्यादह्यतांकामिनासह मृतस्यापिप्रियंकार्यंसूतपुत्रस्यसर्वथा ६ ततोविराटमूचुस्ते
कीचकोस्याःकृतेहतः सहानेनाद्यदह्येमतदनुज्ञातुमर्हसि ७ पराक्रमंतुसूतानांमत्वाराजान्वमोदतसैरंध्र्याःसूतपुत्रेणसहदाहंविशां
पतिः ८ तांसमासाद्यवित्रस्तांकृष्णांकमललोचनाम् मोमुह्यमानांतेतत्रजगृहुःकीचकाभृशम् ९ ततस्तुतांसमारोप्यविबध्यचसुम
ध्यमाम् जग्मुरुद्यम्यतेसर्वेश्मशानाभिमुखास्तदा १० ह्रियमाणातुसाराजन्सूतपुत्रैरनिंदिता प्राक्रोशन्नाथमिच्छंतीकृष्णानाथ
वतीसती ११ द्रौपद्युवाच जयोजयंतोविजयोजयत्सेनोजयद्बलः तेमेवाचंविजानंतुसूतपुत्रानयंतिमाम् १२ येषांज्यातलनि
र्घोषोविस्फूर्जितमिवाशनेः व्यश्रूयतमहायुद्धेभीमघोषस्तरस्विनाम् १३ रथघोषश्चबलवान्गंधर्वाणांतरस्विनाम् तेमेवाचंविजानं
तुसूतपुत्रानयंतिमाम् १४ वैशंपायनउवाच तस्यास्ताःकृपणावाचःकृष्णायाःपरिदेविताः श्रुत्वैवाभ्यापतद्भीमःशयना
दविचारयन् १५ भीमसेनउवाच अहंशृणोमितेवाचंत्वयासैरंध्रिभाषिताम् तस्मात्तेसूतपुत्रेभ्योभयंभीरुनविद्यते १६
वैशंपायनउवाच इत्युक्त्वासमहाबाहुर्विजजृंभेजिघांसया ततःसव्यायतंकृत्वावेषंविपरिवर्त्यच १७ अद्वारेणाभ्यवस्कंद्यनि
र्जगामबहिस्तदा सभीमसेनःप्राकारमारुह्यतरसाद्रुमम् १८ श्मशानाभिमुखःप्रायाद्यत्रतेकीचकागताः सलंघयित्वाप्राकारंनिसृत्य
चपुरोत्तमात् जवेनपतितोभीमःसूतानामग्रतस्तदा १९ चितासमीपेगत्वासतत्रापश्यद्वनस्पतिम् तालमात्रंमहास्कंधंमूर्ध्वशुष्कंवि
शांपते २० तंनागवदुपक्रम्यबाहुभ्यांपरिरभ्यच स्कंधमारोपयामासदशव्यामंपरंतपः २१ सतंवृक्षंदशव्यामंसस्कंधविटपंबली प्र
गृह्याभ्यद्रवत्सूतान्दंडपाणिरिवांतकः २२ उरुवेगेनतस्याथन्यग्रोधाश्वत्थकिंशुकाः भूमौनिपतितावृक्षाःसंहतास्तत्रशेरते २३ तं
सिंहमिवसंक्रुद्धंदृष्ट्वागंधर्वमागतम् वित्रेसुःसर्वतःसूताविषादभयकंपिताः २४

१७ अभ्यवस्कंद्यनिपात्यद्रुमंआरुह्यततश्चद्रौपदीनयनप्रवेशंदृ-
ष्ट्वेत्यर्थः १८ १९ मूर्धशुष्कमितिशोषणोन्मुखत्वेनअतिपक्वंसूच्यते २० परिरभ्यउपक्रम्यउत्पाटनार्थंयत्नंकृत्वा उत्पाटितंचतंस्कंधेआरोपयामास व्यामंप्रसारि
तबाह्वोरंतरं २१ २२ २३ २४

२५ २६ विमुच्यमोचयित्वा २७ २८ २९ ३० ३१ अन्येनमार्गेण ३२ शिश्येशयनंकृतवान् ३३ षट्शतंषडधिकंशतम् ३४ ३५ इतिविराटपर्वणि
टीकायांत्रयोविंशतितमोऽध्यायः २३ तद्दृति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ नहित्वामिति हित्वांहातुंयोग्याम् कृत्यार्थेतवैकेन्केन्यत्वनइतित्वन् जहाते-
श्चेतिहित्वम् अक्तायामपिच्छांदसम् पित्वोमिक्षितेत्यादिवत् त्वांसैरंध्रींहित्वांत्यक्तुंयोग्यामपि अहंराजागच्छेति वक्तुंनोत्सहे स्त्रियास्तुसुदेष्णायास्तवक्तांप्र

तमंकतमिवायांतंगंधर्वंप्रेक्ष्यतेतदा दिधक्षंतस्तदाज्येष्ठंभ्रातरंह्युपकीचकाः २५ परस्परमथोचुस्तेविषादभयकंपिताः गंधर्वोबल
वानेतिक्रुद्धउद्यम्यपादपम् २६ सैरंध्रीमुच्यतांशीघ्रंयतोनोभयमागतम् तेतुदृष्ट्वातमाविद्धंभीमसेनेनपादपम् विमुच्यद्रौपदींत-
त्रप्राद्रवन्नगरंप्रति २७ द्रवतस्तांस्ततःसंप्रेक्ष्यसवज्रीदानवानिव शतंपंचाधिकंभीमःप्राहिणोद्यमसादनम् २८ वृक्षेणतेनराजेंद्रप्र
भंजनसुतोबली ततआश्वासयत्कृष्णांसविमुच्यविशांपते २९ उवाचचमहाबाहुःपांचालींतत्रद्रौपदीम् अश्रुपूर्णमुखींदीनां
दुर्धर्षःसवृकोदरः ३० एवंतेभीरुवध्यंतेयेत्वांक्लिश्यंत्यनागसम् प्रेहित्वंनगरंकृष्णेनभयंविद्यतेतव ३१ अन्येनाहंगमिष्यामिविराट
स्यमहानसम् वैशंपायनउवाच पंचाधिकंशतंतच्चनिहतंतत्रभारत ३२ महावनमिवछिन्नंशिश्येविगलितद्रुमम् एवं
तेनिहताराजन्शतंपंचचकीचकाः ३३ सचसेनापतिःपूर्वमित्येतत्सूतषट्शतम् तद्दृष्ट्वामहदाश्चर्यंनरानार्यश्चसंगताः ३४ विस्मयंपरमं
गत्वानोचुःकिंचनभारत ३५ इतिश्रीम॰ उपकीचकवधेत्रयोविंशोऽध्यायः २३ वैशंपायनउ॰ तेदृष्ट्वानिहतान्सूतान्राज्ञेगत्वान्यवेदयन्
गंधर्वैर्निहताराजन्सूतपुत्रामहाबलाः १ यथावज्रेणवैदीर्णंपर्वतस्यमहच्छिरः व्यतिकीर्णाःप्रदृश्यंतेतथासूतामहीतले २ सैरंध्रीचविमुक्ता
सोपुनरायातितेगृहम् सर्वंसंशयितंराजन्नगरंतेभविष्यति ३ यथारूपाचसैरंध्रीगंधर्वाश्चमहाबलाः पुंसामिष्टश्चविषयोमैथुनायनसंश
यः ४ यथासैरंध्रिदोषेणनतेराजन्निदंपुरम् विनाशमेतिवैक्षिप्रंतथानीतिर्विधीयताम् ५ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाविराटोवाहिनीपतिः अब्रवीत्क्रि
यतामेषांसूतानांचरमाःक्रियाः ६ एकस्मिन्नेवतेसर्वेसुसमिद्धेहुताशने दह्यंतांकीचकाःशीघ्रंरत्नैर्गंधैश्चसर्वशः ७ सुदेष्णामब्रवीद्राजा
महिषींजातसाध्वसः सैरंध्रीमागतांब्रूयाममैववचनादिदम् ८ गच्छसैरंध्रिभद्रंतेयथाकामंवरानने बिभेतिराजासुश्रोणिगंधर्वेभ्यःपरा
भवात् ९ नहित्वामुत्सहेवक्तुंस्वयंगंधर्वरक्षिताम् स्त्रियास्त्वदोषस्त्वांवक्तुमतस्त्वांप्रब्रवीम्यहम् १० वैशंपायनउवाच अथमुक्ता
भयात्कृष्णासूतपुत्रान्निरस्यतु मोक्षिताभीमसेनेनजगामनगरंप्रति ११

तिएतदुक्तुंअदोषइतिराज वाक्यानुवादः तस्मात्यस्मादेवंराजामांआज्ञापित
वान् तस्मादेवंत्वांप्रतिब्रवीम्यहमितिसुदेष्णावचनम् १० ११ श्रीगोपालकृष्णायनमः

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१२ १३ १४ १५ येपुरुषाः यस्यावशवर्तिनः आज्ञाकारिणः इहविराटपुरेपुरावर्षमात्रंविहरंति तेनस्याबचनं गंधर्वराजायनमइत्यादिरूपंश्रुत्वातः परमनृणास्तदाज्ञा

त्रासितेवमृगीबालाशार्दूलेनमनस्विनी गात्राणिवाससीचैवप्रक्षाल्यसलिलेनसा १२ तांदृष्ट्वापुरुषाराजन्प्राद्रवंतदिशोदश गंधर्वाणांभ
यत्रस्ताःकेचिदक्षीण्यमीलयन् १३ ततोमहानसद्वारिभीमसेनमवस्थितम् ददर्शराजन्पांचालीयथामत्तंमहाद्विपम् १४ तंविस्मयंतीशनकैःसं
ज्ञाभिरिदमब्रवीत् गंधर्वराजायनमोयेनास्मिप्रतिमोचिता १५ भीमसेनउ० येपुराविचरंतीहपुरुषावशवर्तिनः तस्यास्तेवचनंश्रुत्वा
त्वनृणाविहरंत्वतः १६ वैशंपायनउवाच ततःसानर्तनागारेधनंजयमपश्यत राज्ञःकन्याविराटस्यनर्तयानंमहाभुजम् १७ ततस्तान
र्तनागाराद्विनिष्क्रम्यसहार्जुनाः कन्यादहशुरायांतींक्लिष्टांकृष्णामनागसम् दृष्ट्वातामेत्यसर्वास्ताइदमूचुःप्रहर्षिताः १८ कन्याऊचुः
दिष्ट्यासैरंध्रिमुक्तासिदिष्ट्यापुनरिहागता दिष्ट्याविनिहताःसूतायेत्वांक्लिश्यंत्यनागसम् १९ बृहन्नलोवाच कथंसैरंध्रिमुक्तासिकथंपा
पाश्चतेहताः इच्छामिवैतवश्रोतुंसर्वमेवयथातथम् २० सैरंध्र्युवाच बृहन्नलेकिंतुतवसैरंध्र्याकार्यमद्यवै यात्वंवससिकल्याणि
सदाकन्यापुरेसुखम् २१ नहिदुःखंसमाप्नोषिसैरंध्रीयदुपाश्नुते तेनमांदुःखितामेवंपृच्छसेप्रहसन्निव २२ बृहन्नलोवाच बृह-
न्नलापिकल्याणिदुःखमाप्नोत्यनुत्तमम् तिर्यग्योनिगताबालेनचैनामवबुध्यसे २३ त्वयासहोषिताचास्मि त्वंचसर्वैःसहोषिता क्लिश्यंत्यां
त्वयिसुश्रोणिकोनुदुःखंनचिंतयेत् २४ नतुकेनचिदत्यंतंकस्यचिद्धृदयंक्वचित् वेदितुंशक्यतेनूनंतेनमांनावबुध्यसे २५ वैशंपायनउ
वाच ततःसहैवकन्याभिर्द्रौपदीराजवेश्मतत् प्रविवेशसुदेष्णायाःसमीपमुपगामिनी २६ तामब्रवीद्राजपत्नीविराटवचनादिदम् सैरं
ध्रिगम्यतांशीघ्रंयत्रकामयसेगतिम् २७ राजाबिभेतितेभद्रेगंधर्वेभ्यःपराभवात् त्वंचापितरुणीसुभ्रुरूपेणाप्रतिमाभुवि २८ पुंसामिष्टश्च
विषयोगंधर्वाश्चातिकोपनाः सैरंध्र्युवाच त्रयोदशाहमात्रंमेराजाक्षाम्यतुभामिनि २९ कृतकृत्याभविष्यंतिगंधर्वास्तेनसंशयः त-
तोमामुपनेष्यंतिकरिष्यंतिचतेप्रियम् ३० ध्रुवंचश्रेयसाराजायोक्ष्यतेसहबांधवैः ३१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकीचकदोहो
नामचतुर्विंशोऽध्यायः २४ वैशंपायनउवाच कीचकस्यतुघातेनसानुजस्यविशांपते अत्याहितंचिंतयित्वाव्यस्मयंतपृथग्जनाः
१ तस्मिन्पुरेजनपदेसंजल्पोऽभूच्चसर्वशः शौर्याद्धिवल्लभोराज्ञोमहासत्वश्चकीचकः २

संपादनेनअज्ञातवाससमाप्त्यावाकृतकृत्याःसंतोविहरंतु १६ १७ १८ १९ २० २१ प्रहसन्निवेति पूर्वसंस्काराद्युलिंगप्रयो
गः प्रहसंतीवेत्यर्थः २२ तिर्यक्क्लीवंक्लीबत्वंतन्मयीयोनिःशरीरंतत्रगता २३ २४ २५ २६ २७ तेत्वत्संबंधिभ्यःगंधर्वेभ्यः २८ २९ ३० ३१ इतिविराटपर्वटीकायांचतु
र्विंशतितमोऽध्यायः २४ अत्याहितंमहाभीतिम् अत्याहितंमहाभीतिः कर्मजीवानपेक्षिचेत्यमरः १ २ ५ ५ ५

SCDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

३ ४ ५ कृतकृत्याः कीचकवधज्ञानेनात्रैवपांडवानांवासः स्वयमेवधार्तराष्ट्राअनुमानतोज्ञास्यंतीत्याशयः ६ ७ ८ ९ १० येनमार्गेण ११ गिरिकूटेषुगिरि

आसीत्प्रहर्तासैन्यानांदारामर्षीचदुर्मतिः सहतःखलुपापात्मागंधर्वैर्दुष्टपूरुषः ३ इत्यजल्पन्महाराजपरानीकविनाशनम् देशे
देशेमनुष्याश्चकीचकंदुष्प्रधर्षणम् ४ अथवैधार्तराष्ट्रेणप्रयुक्तायेबहिश्चराः मृगयित्वाबहून्ग्रामान्राष्ट्राणिनगराणिच ५ संविधाय
यथादृष्टंयथादेशप्रदर्शनम् कृतकृत्यान्यवर्ततते चारानगरंप्रति ६ तत्रदृष्ट्वाचराजानंकौरव्यंधृतराष्ट्रजम् द्रोणकर्णकृपैःसार्धंभीष्मेणच
महात्मना ७ संगतंभ्रातृभिश्चापित्रिगर्तैश्चमहारथैः दुर्योधनंसभामध्येआसीनमिदमब्रुवन् ८ चाराऊचुः कृतोस्माभिःपरो
यत्नस्तेषामन्वेषणेसदा पांडवानांमनुष्येंद्रतस्मिन्महतिकानने ९ निर्जनेमृगसंकीर्णेनानाद्रुमलताकुले लताप्रतानबहुलेनानागुल्मस
मावृते १० नचविद्मोगतायेनपार्थाःस्युर्दृढविक्रमाः मार्गमाणाःपदन्यासंतेषुतेषुतथातथा ११ गिरिकूटेषुदुर्गेषुनानाजनपदेषुच जनाकी
र्णेषुदेशेषुकर्वटेषुपुरेषुच १२ नरेंद्रबहुशोन्विष्टानैवविद्मश्चपांडवान् अत्यंतंवाविनष्टास्तेभद्रंतुभ्यंनरर्षभ १३ वर्त्मन्यन्वेष्यमाणावैरथि
नांरथिसत्तम नहिविद्मोगतिंतेषांवासंहिनरसत्तम १४ किंचित्कालंमनुष्येंद्रसूतानामनुगावयम् मृगयित्वायथान्यायंविदितार्थाः
स्मतत्त्वतः १५ प्राप्ताद्वारवतींसूताविनापार्थैःपरंतप नतत्रकृष्णाराजेंद्रपांडवाश्चमहाव्रताः १६ सर्वथाहिविनष्टास्तेनमस्तेभरतर्षभ
नहिविद्मोगतिंतेषांवासंचापिमहात्मनाम् पांडवानांप्रवृत्तिंचविद्मःकर्मापिवाकृतम् सनःशाधिमनुष्येंद्रअतऊर्ध्वंविशांपते १८ अन्वे
षणेपांडवानांभूयःकिंकरवामहे इमांचनःप्रियांवीरवाचंभद्रवतींशृणु १९ येनत्रिगर्तानिहताबलेनमहतानृप सूतेनराज्ञोमत्स्यस्यकीचकेन
नबलीयसा २० सहतःपतितःशेतेगंधर्वैर्निशिभारत अदृश्यमानैर्दुष्टात्माभ्रातृभिःसहसोदरैः २१ प्रियमेतदुपश्रुत्यशत्रूणांचपराभवम्
कृतकृत्यश्चकौरव्यविधत्स्वयदनंतरम् २२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिचारप्रत्यागमनंनामपंचविंशोऽध्यायः २५ वैशंपायनउ
वाच ततोदुर्योधनोराजाज्ञात्वातेषांवचस्तदा चिरमंतर्मनाभूत्वाप्रत्युवाचसभासदः १ सुदुःखाखलुकार्याणांगतिर्विज्ञानमंततः
तस्मात्सर्वेनिरीक्षध्वंक्वनुतेपांडवागताः २ अल्पावशिष्टंकालस्यगतभूयिष्ठमंततः तेषामज्ञातचर्यायामस्मिन्वर्षेत्रयोदशे ३ अस्यवर्ष
स्यशेषंचेद्व्यतीयुरिहपांडवाः निवृत्तसमयास्तेहिसत्यव्रतपरायणाः ४ क्षरंतइवनागेंद्राःसर्वेह्याशीविषोपमाः दुःखाभवेयुःसंरब्धाःकौर
वान्प्रतितेध्रुवम् ५ सर्वेकालस्यवेत्तारःकृच्छ्ररूपधरास्थिताः प्रविशेयुर्जितक्रोधास्तावदेवपुनर्वनम् ६

शिखरेषु १२ १३ १४ सूतानांपांडवीयानामिंद्रसेनादीनाम् १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ इतिविराटपर्वणिटीकायांपंचविंशोऽध्यायः २५ ततइति १ २ ३ ४ दुःखादुःख
यितारः संरब्धाःकुपिताः ५ ६

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

यथाते पुनर्वनंप्रविशेयुः तथाबुभूषध्वंतान्प्राप्तुमिच्छतेत्यर्थः तत्फलंचाह अत्यंतमित्यादिना ७ ८ जनपदाकुलान् जनव्याप्तान्भवेज्जनपदोजानपदोपिजनदेशयोरितिमेदिनी गोष्ठीषुविद्वत्सभासु सिद्धानांव्रजनंयेषुमुनीनामाश्रमेषु ९ परितआगत्यचरंतियेषुतेपरिचाराः राजपुराणितेषु तर्कयाकांक्षया तर्कः कांक्षावितर्कोहेइतिमेदिनी १०

तस्मात्क्षिप्रंबुभूषध्वंयथातेऽत्यंतमव्ययम् राज्यंनिर्द्वंद्वमव्यग्रंनिःसपत्नंचिरंभवेत् ७ अथाब्रवीत्ततःकर्णःक्षिप्रंगच्छंतुभारत अन्येधूर्तन
रादक्षानिभृताःसाधुकारिणः ८ चरंतुदेशान्संवीताःस्फीतान्जनपदाकुलान् तत्रगोष्ठीषुरम्यासुसिद्धप्रव्रजितेषुच ९ परिचारेषुतीर्थेषुविवि
धेष्वाकरेषुच विज्ञातव्यामनुष्यैस्तैस्तर्कयासुविनीतया १० विविधैस्तत्परैःसम्यक्तज्ज्ञैर्निपुणसंवृतैः अन्वेष्टव्याश्चनिपुणैःपांडवाश्छन्नवा
सिनः ११ नदीकुंजेषुतीर्थेषुग्रामेषुनगरेषुच आश्रमेषुचरम्येषुपर्वतेषुगुहासुच १२ अथाग्रजानंतरजःपापभावानुरागवान् ज्येष्ठंदुः
शासनस्तत्रभ्राताभ्रातरमब्रवीत् १३ येषुनःप्रत्ययोराजन्चारेषुमनुजाधिप तेयांतुदत्तदेयावैभूयस्तान्परिमार्गितुम् १४ एतच्चकर्णोयत्प्रा
हसर्वमिच्छामहेतथा यथोद्दिष्टंचराःसर्वेमृगयंतुततस्ततः १५ एतेचान्येचभूयांसोदेशाद्देशंयथाविधि नतुतेषांगतिर्वासःप्रवृत्तिश्चोपलभ्य
ते १६ अत्यंतंवानिगूढास्तेपारंवोर्मिमतोगताः व्यालैश्चापिमहारण्येभक्षिताःशूरमानिनः १७ अथवाविषमंप्राप्यविनष्टाःशाश्वतीःसमाः
तस्मान्मानसमव्यग्रंकृत्वात्वंकुरुनंदन १८ कुरुकार्यंमहोत्साहंमन्यसेयन्नराधिप १९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिचारप्रत्या
चारोनामषड्विंशोऽध्यायः २६ वैशंपायनउ० अथाब्रवीन्महावीर्योद्रोणस्तत्वार्थदर्शिवान् नतादृशाविनश्यंतिनप्रयांतिपराभ
वम् १ शूराश्चकृतविद्याश्चबुद्धिमंतोजितेंद्रियाः धर्मज्ञाश्चकृतज्ञाश्चमहेष्वासामहाबलाः २ नीतिधर्मार्थतत्वज्ञंपितृवच्चसमाहितम्
धर्मेस्थितंसत्यधृतिंज्येष्ठंज्येष्ठानुयायिनः ३ अनुव्रतामहात्मानंभ्रातरंभ्रातरोनृप अजातशत्रुंश्रीमंतंसर्वभ्रातॄननुव्रतम् ४ तेषांतथा
विधेयानांनिभृतानांमहात्मनाम् किमर्थंनीतिमान्पार्थःश्रेयोनैषांकरिष्यति ५ तस्माद्यत्नात्प्रतीक्षंतेकालस्योदयमागतम् नहितेनाश
मृच्छेयुरितिपश्याम्यहंधिया ६ सांप्रतंचैवयत्कार्यंतच्चक्षिप्रमकालिकम् क्रियतांसाधुसंचिंत्यवासश्चैषांप्रचिंत्यताम् ७ यथावत्पांडुपुत्रा
णांसर्वार्थेषुधृतात्मनाम् दुर्ज्ञेयाःखलुशूरास्तेदुरापास्तपसावृताः ८ शुद्धात्मागुणवान्पार्थःसत्यवान्नीतिमान्शुचिः तेजोराशिरसंख्येयो
गृह्णीयादपिचक्षुषा ९ विज्ञायक्रियतांतस्माद्भूयश्चमृगयामहे ब्राह्मणैश्चारकैःसिद्धैर्येचान्येतद्विदोजनाः १० इति० द्रोणवाक्यंनाम
सप्तविंशोऽध्यायः २७

११ १२ अग्रजानंतरजः द्वितीयोभ्राता १३ १४ १५ १६ ऊर्मिमतः सिंधोः १७ १८ १९ इतिविराटटीकायांषड्विंशोऽध्यायः २६ अथेति १ २
३ ४ विधेयानांकिंकराणांनिभृतानां अत्यंतावहितानां ५ ६ अकालिकंविलंबासहम् ७ ८ गृह्णीयादपिचक्षुषाप्रत्यक्षदृष्टोपिमोहयेदेवेत्यर्थः ९ १० विराटपर्वटी० सप्त
विंशोऽध्यायः २७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

न तइति॰ अभिसंदधत् तद्वाक्यानुगुणमेव वदन् भारतींभरतवंशीयपांडवविषयांगिरंवाचंभारतानुउवाचेतिसंबंधः २ ३ समंवदत् समंपक्षपातशून्यंवदत् वदन् तुमभा फ॰
वआर्षः ४ श्रुतंशास्त्रम् नानाश्रुतिरनेकाआख्यायिका ५ ६ महात्मानःउदारचित्ताः ७ सतांधुरंधर्मं ८ परैःअनीतिपरैः अन्वेषितुंअनुगंतुं अनुप्रयुक्तंप्रयोगशक्यंज्ञा ४
तुंयोग्यम् नदेववक्ष्यामिनतुभवतांद्रोहात् नत्विति तस्यदुर्जनस्यत्वादृशास्येतिगूढोभिसंधिः ११ सातुतुशब्दोहेत्वर्थेसाहियतः नीतिरियंसाधुवाच्यासाधुष्वेववक्त-
व्या ऽतोअसाधौत्वयिनैवेषावक्तव्येत्यर्थः अनीतिस्तुकथंचनसाधुष्वसाधुषुनैववक्तव्येत्यर्थः तिष्ठतावक्तव्यमितिसंबंधः १२ १३ तत्रवक्तव्येसतियथाइतरोजनः पांड

वैशंपायनउवाच ततःशांतनवोभीष्मोभरतानांपितामहः श्रुतवान्देशकालज्ञस्तत्वज्ञःसर्वधर्मवित् १ आचार्यवाक्योपरमेत
द्वाक्यमभिसंदधत् हितार्थंसमुवाचेमांभारतींभारतान्प्रति २ युधिष्ठिरेसमासक्तांधर्मज्ञेधर्मसंहृताम् असत्सुदुर्लभांनित्यंसतांचाभिम
तांसदा ३ भीष्मःसमवदत्तत्रगिरंसाधुभिरर्चिताम् यथैषब्राह्मणःप्राहद्रोणःसर्वार्थतत्ववित् ४ सर्वलक्षणसंपन्नाःसाधुव्रतसमन्विताः
श्रुतव्रतोपपन्नाश्चनानाश्रुतिसमन्विताः ५ वृद्धानुशासनेयुक्ताःसत्यव्रतपरायणाःसमयंसमयज्ञास्तेपालयंतःशुचिव्रताः ६ क्षत्रधर्मरता
नित्यंकेशवानुगताःसदा प्रवीराःपुरुषास्तेवैमहात्मानोमहाबलाः ७ नावसीदितुमर्हंतिउद्वहंतःसतांधुरम् धर्मतश्चैवगुप्तास्तेस्ववीर्येणच
पांडवाः ८ ननाशमधिगच्छेयुरितिमेधीयतेमतिः तत्रबुद्धिंप्रवक्ष्यामिपांडवान्प्रतिभारत ९ नतुनीतिःसुनीतस्यशक्यतेऽन्वेषितुंपरैः यत्तु
शक्यमिहास्माभिस्तान्वैसंचिंत्यपांडवान् १० बुद्ध्याप्रयुक्तंनद्रोहात्प्रवक्ष्यामिनिबोधतत् नत्वियंमादृशैर्नीतिस्तस्यवाच्याकदाचन ११ सा
त्वियंसाधुवक्तव्यानत्वनीतिःकथंचन वृद्धानुशासनेताततिष्ठतासत्यशीलिना १२ अवश्यंत्विहधीरेणसतांमध्येविवक्षता यथार्थमिहवक्त
व्यंसर्वथाधर्मलिप्सया १३ तत्रनाहंतथामन्येयथायमितरोजनः निवासंधर्मराजस्यवर्षेस्मिन्वैत्रयोदशे १४ तत्रतातननेषांहिराज्ञांभाव्यम
सांप्रतम् पुरेजनपदेवापियत्रराजायुधिष्ठिरः १५ दानशीलोवदान्यश्चनिभृतोह्रीनिषेवकः जनोजनपदेभाव्योयत्रराजायुधिष्ठिरः १६
प्रियवादीसदादांतोभव्यःसत्यपरोजनः हृष्टःपुष्टःशुचिर्दक्षोयत्रराजायुधिष्ठिरः १७ नासूयकोनचेर्ष्युर्नाभिमानीनमत्सरी भविष्य
तिजनस्तत्रस्वयंधर्ममनुव्रतः १८ ब्रह्मघोषाश्चभूयांसःपूर्णाहुत्यस्तथैवच क्रतवश्चभविष्यंतिभूयांसोभूरिदक्षिणाः १९

वानांनिवासंलोकसाधारणंमन्यते तथाअहंनमन्येइतियोजना १४ असाधारण्यमेवाह तत्रेति तत्रपुरादौअसांप्रतंअकल्याणं १५ वदान्यः प्रियवादीवदान्योदानशी
लेचचारुवादिनिवाच्यवदितिमेदिनी निभृतोनियतेंद्रियः भाव्यःअवश्यंभावी ओरावश्यकेइतिण्यत् १६ भव्योभविता १७ असूयकः परगुणेषुदोषारोपकः ईर्ष्युःपरो २४
त्कर्षासहिष्णुः अभिमानीआत्मसंभावितः मत्सरीपरद्रोहकर्ता तत्रयत्रयुधिष्ठिरइत्यनुकृष्यते १८ १९ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२० २१ दर्शनंब्रह्मस्वरूपावेक्षणम् निष्प्रतीपंपाखंडमार्गवर्जितम् २२ २३ २४ दृश्यानिरूपाणि २५ २६२७सर्वभावेनसर्वात्मनानुरागवान् २८ अशुभान्अ
शुभंत्यक्त्वाइष्टंयागादि प्रियंपरमसुखदंचव्रतंपालनीयंयस्य २९३०एवंभूतस्यदुर्ज्ञेयत्वमप्याह धर्मात्मेति ३१ ३२ तस्मादिति धीमतः पांडवस्यवासंछन्नंविद्धीतिशेषः

सदाचतत्रपर्जन्यःसम्यग्वर्षीनसंशयः संपन्नसस्याचमहीनिरातंकाभविष्यति २० गुणवंतिचधान्यानिरसवंतिफलानिच गंधवंतिच
माल्यानिशुभशब्दाचभारती २१ वायुश्चसुखसंस्पर्शोनिष्प्रतीपंचदर्शनम् भयंनत्वाविशेत्तत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः २२ गावश्चबहुलास्तत्र
नकृशानचदुर्बलाः पयांसिदधिसर्पींषिरसवंतिहितानिच २३ गुणवंतिचपेयानिभोज्यानिरसवंतिच तत्रदेशेभविष्यंतियत्रराजायुधि
ष्ठिरः २४ रसाःस्पर्शाश्चगंधाश्चशब्दाश्चापिगुणान्विताः दृश्यानिचप्रसन्नानियत्रराजायुधिष्ठिरः २५ धर्माश्चतत्रदृश्यंतेसेविताश्चद्विजा
तिभिः स्वैस्वैर्गुणैश्चसंयुक्ताअस्मिन्वर्षेत्रयोदशे २६ देशेतस्मिन्भविष्यंतितातपांडवसंयुते संप्रीतिमान्जनस्तत्रसंतुष्टःशुचिरव्ययः २७
देवतातिथिपूजासुसर्वभावानुरागवान् इष्टदानोमहोत्साहःस्वस्वधर्मपरायणः २८ अशुभाद्धिशुभप्रेप्सुर्नित्ययज्ञःशुभव्रतः भविष्यति
जनस्तत्रयत्रराजायुधिष्ठिरः त्यक्तवाक्यानृतस्तातशुभकल्याणमंगलः शुभार्थेप्सुःशुभमतिर्यत्रराजायुधिष्ठिरः ३० भविष्यतिजनस्तत्रनित्यं
चेष्टप्रियव्रतः धर्मात्माशक्यतेज्ञातुंनापितातद्विजातिभिः किंपुनःप्राकृतैस्तातपार्थोविज्ञायतेक्वचित् ३१ यस्मिन्सत्यंधृतिर्दानंपराशांति
स्तथाक्षमा ह्रीःश्रीःकीर्तिःपरंतेजआनृशंस्यमथार्जवम् ३२ तस्मात्तत्रनिवासंतुछन्नंयत्नेनधीमतः गतिंचपरमांतत्रनोत्सहेवक्तुमन्यथा
३३ एवमेतत्तुसंचिंत्ययत्कृत्यंमन्यसेहितम् तत्क्षिप्रंकुरुकौरव्ययद्येवंश्रद्दधासिमे ३४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिभीष्मवाक्ये
ष्टाविंशतितमोऽध्यायः ३८ वैशंपायनउवाच ततःशारद्वतोवाक्यमित्युवाचकृपस्तदा युक्तंप्राप्तंचवृद्धेनपांडवान्प्रतिभाषितम् १
धर्मार्थसहितंश्लक्ष्णंतत्वतश्चसहेतुकम् तत्रानुरूपंभीष्मेणममाप्यत्रगिरंशृणु २ तेषांचैवगतिस्तीर्थैर्वासश्चैषांप्रचिंत्यताम् नीतिर्वि-
धीयतांचापिसांप्रतंयाहि[illegible]भवेत् ३ नावज्ञेयोरिपुस्तातप्राकृतोपिबुभूषता किंपुनःपांडवास्तातसर्वास्त्रकुशलारणे ४ तस्मात्सत्रंप्रविष्टेषु
पांडवेषुमहात्मसु गूढभावेषुछन्नेषुकालेचोदयमागते ५ स्वराष्ट्रेपरराष्ट्रेचज्ञातव्यंबलमात्मनः उदयःपांडवानांचप्राप्तकालेनसंशयः ६

परमांगतिंगमनंचतत्रैवस्वकीयंकुरु एतच्चाहंअन्यथाविपरीतंवचोवक्तुंनोत्सहेवृद्धत्वात्पांडवेषुद्वेषस्याधर्मरूपत्वाच्चेतिभावः ३३ ३४ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टा
विंशतितमोऽध्यायः ३८ युक्तंयुक्तिमत् प्राप्तंप्राप्तकालं १ तत्वतश्चसहेतुकंयुक्त्याभासहीनंतीर्थैःचारैः ३ ४ सत्रंकैतवंवेषांतररूपम् छन्नेषुगुप्तेषु उदयंउद्गम
नंप्रतिज्ञातेकालेउत्क्रांतेसतिसामीप्येसप्तमी कालेल्पावशिष्टेसतीत्यर्थः ५ पुरराष्ट्रेषुमित्रराष्ट्रेषुस्वराष्ट्रेषुचस्वबलंसैन्यंसामर्थ्यंचयत्तज्ज्ञातव्यम् ६

SGDF

७ नीतिर्भक्तवेतनदानचारप्रहत्यादिका तथाविधीयताम् यथायेनप्रकारेणतैः सहसंदधामहे शरादिसंधानंकुर्महे यद्वाबलकोशयोरल्पत्वंस्वस्यपरस्यबहुत्वंनीतिः
यथाप्रतिज्ञंसामरूपाविधीयताम् यथातैः सहसंदधामहे सख्यंकुर्महइति कालोदयेमृत्यूदयरूपेयुद्धेप्राप्तेसतितेषांविधीयतइतिपाठेतेषांकालतः उदयेप्राप्तेसतियथास
म्यक्विधीयतेजायतेतथानीतिर्विधीयताम् ८ नियतमबलंअप्रहृष्टंचेत्प्रहृष्टबलैः शत्रुभिः सहसंदधामसंधिंकरवामविपरीतंचेदपिसंदधामशरानितिशेषः संधनीय
मितिपाठेपितदेवार्थहृयंज्ञेयम् ध्यातोधातोरित्यालोपः अ नीयरप्रत्ययेपरेभवति संधानीयमितियुक्तः पाठः १० साम्नेतिसामभेदादौअपरस्याधिक्येदानंस्वस्याधिक्ये

निवृत्तसमयाःपार्थामहात्मानोमहाबलाः महोत्साहाभविष्यंतिपांडवाह्यमितौजसः ७ तस्माद्बलंचकोशश्चनीतिश्चापिविधीयताम्
यथाकालोदयेप्राप्तेसम्यक्तैःसंदधामहे ८ तात्बुध्यामितत्सर्वंबुध्यस्वबलमात्मनः नियतंसर्वमित्रेषुबलवत्स्वबलेषुच ९ उच्चावचंब
लंज्ञात्वामध्यस्थंचापिभारत प्रहृष्टमप्रहृष्टंवासंदधामस्तथापरैः १० साम्नाभेदेनदंडेनदानेनबलिकर्मणा न्यायेनाक्रम्यचपरान्बलाच्चा
नम्यदुर्बलान् ११ सांत्वयित्वाचमित्राणिबलंचाभाष्यतांसुखं सकोशबलसंवृद्धःसम्यक्सिद्धिमवाप्स्यसि १२ योत्स्यसेचापिबलिभिर-
रिभिः प्रत्युपस्थितैः अन्यैस्त्वंपांडवैश्चापिहीनैश्चबलवाहनैः १३ एवंसर्वंविनिश्चित्यव्यवसायंस्वधर्मतः यथाकालंमनुष्येंद्रचिरंसुखमवा
प्स्यसि १४ इतिश्रीमन्महाभा॰विराटपर्वणिकृपवाक्यंनामएकोनत्रिंशोऽध्यायः २९ वैशंपायनउवाच अथराजात्रिगर्ता
नांसुशर्मारथयूथपः प्राप्तकालमिदंवाक्यमुवाचत्वरितोबली १ असकृन्निकृताःपूर्वंमत्स्यशाल्वेयकैःप्रभो सूतेनचैवमत्स्यस्यकीच
केनपुनःपुनः २ बाधितोबंधुभिःसार्धंबलाद्बलवतांविभो सकर्णमभ्युदीक्ष्याथदुर्योधनमभाषत ३ असकृन्मत्स्यराजेनराष्ट्रंबाधितमोज
सा प्रणेताकीचकस्तस्यबलवानभवत्पुरा ४ क्रोधामर्षीचदुष्टात्माभुविप्रख्यातविक्रमः निहतःसतुगंधर्वैःपापकर्मानृशंसवान् ५ त
स्मिंश्चनिहतेराजन्हतदर्पोनिराश्रयः भविष्यतिनिरुत्साहोविराटइतिमेमतिः ६ तत्रयात्राममभतायदितेरोचतेनघ कौरवाणांचसर्वे
षांकर्णस्यचमहात्मनः ७ एतत्प्राप्तमहंमन्येकार्यमात्ययिकंहिनः राष्ट्रंतस्याभियास्यामोबहुधान्यसमाकुलम् ८

दंडः युद्धेविघातनंवाबलिकर्मवाकरादानाख्यंइतिबलज्ञानफलम् ११ बलंस्वसैन्यंसुखंयथास्यात्तथाभाष्यतांप्रीतिवादेनभक्तवेतनमानदानेनसंमंत्रणीयमित्यर्थः
सिद्धिंजयम् १२ अन्यैः शत्रुभिः पांडवैश्चापिसहयोत्स्यसे कीदृशैः स्वबलादिनाहीनैः १३ व्यवसायंस्वकर्तव्यम् १४ इतिविराटपर्वणिटी॰ मेकोनत्रिंशोऽध्यायः २९
अथेति १ वाक्यमुवाचेत्यत्रहेतुमाह असकृदिति निकृताःवंचिताःत्रिगर्ताइतिशेषःप्रभोहेजनमेजय २ बाधितः सुशर्माबलवतांकौरवाणांविभोस्वामिनि भीष्मेस
मीपेसतिकर्णंच उद्वीक्ष्यदुर्योधनमभाषत ३ ४ ५ ६ ७ ८ ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

९ १० ११ निबध्नीमः निगृण्हीमः१२१३१४ निर्यामः गच्छामः १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ यथोद्दिष्टंयथानिर्दिष्टंदक्षिणामुत्तरांवादिशंयथायोग्यंधनविभागंवाउ

आददामोस्यरत्नानिविविधानिवसूनिच ग्रामान्राष्ट्राणिवातस्यहरिष्यामोविभागशः ९ अथवागोसहस्राणिबहूनिचशुभानिच विविधानिह
रिष्यामः प्रतिपीड्यपुरंबलात् १० कौरवैःसहसंगम्यत्रिगर्तैश्चविशांपते गास्तस्यापहरामोद्यसहसर्वैःसुसंगताः ११ संविभागेनकृत्वातुनिब-
ध्नीमोऽस्यपौरुषम् हत्वावास्यचमूंकृत्स्नांवशमेवानयामहे १२ तंवशेन्यायतःकृत्वासुखंवत्स्यामहेवयं भवतोपिप्रियंचैवभविष्यतिनसंशयः
१३ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकर्णोराजानमब्रवीत् सूक्तंसुशर्मणावाक्यंप्राप्तकालंहितंहिनः १४ तस्मात्क्षिप्रंविनिर्यामोयोजयित्वावरूथिनीम्
विभज्यचाप्यनीकानियथावामन्यसेनघ १५ प्रज्ञावान्कुलवृद्धोयंसर्वेषांनःपितामहः आचार्यश्चयथाद्रोणःकृपःशारद्वतस्तथा १६ मन्यंतेते
यथासर्वेतथायात्राविधीयताम् संमंत्र्यचाशुगच्छामःसाधनार्थंमहीपते १७ किंचनःपांडवैःकार्यंहीनार्थबलपौरुषैः अत्यंतंवाप्रनष्टास्ते-
प्राप्तावापियमक्षयम् १८ यामोराजन्निरुद्विग्नाविराटनगरंवयम् आदास्यामोहिगास्तस्यविविधानिवसूनिच १९ वैशंपायनउ०
ततोदुर्योधनोराजावाक्यमादायतस्यतत् वैकर्तनस्यकर्णस्यक्षिप्रमाज्ञापयत्स्वयम् २० शासनेनित्यसंयुक्तंदुःशासनमनंतरम् सहवृद्धैःसु
संमंत्र्यक्षिप्रंयोजयवाहिनीम् २१ यथोद्देशंचगच्छामःसहितास्तत्रकौरवैः सुशर्माचयथोद्दिष्टंदेशंयातुमहारथः २२ त्रिगर्तैःसहितो-
राजासमग्रबलवाहनः प्रागेवहिसुसंवीतोमत्स्यस्यविषयंप्रति २३ जघन्यतोवयंतत्रयास्यामोदिवसांतरे विषयंमत्स्यराजस्यसुसमृद्धंसु-
संहताः २४ तेयांतुसहितास्तत्रविराटनगरंप्रति क्षिप्रंगोधनमासाद्यगृण्हंतुविपुलंधनम् २५ गवांशतसहस्राणिश्रीमंतिगुणवंतिच वय
मप्यनुगृण्हीमोद्विधाकृत्वावरूथिनीम् २६ वैशंपायनउवाच तेस्मगत्वायथोद्दिष्टांदिशंवन्हेर्महीपते सन्नद्धारथिनःसर्वेसपदा
तावलोत्कटाः २७ प्रतिवैरंचिकीर्षंतोगोषुगृद्धामहाबलाः आदातुंगाःसुशर्माथकृष्णपक्षस्यसप्तमीं २८ अपरेदिवसेसर्वेराजन्संभूयकौरवाः
अष्टम्यांतेन्यगृण्हंतगोकुलानिसहस्रशः २९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिदक्षिणगोग्रहेत्रिंशोऽध्यायः ३० वैशंपायनउ०
ततस्तेषांमहाराजतत्रैवामिततेजसां छद्मलिंगप्रविष्टानांपांडवानांमहात्मनाम् १ व्यतीतःसमयःसम्यग्वसतांवैपुरोत्तमे कुर्वतांतस्य
कर्माणिविराटस्यमहीपतेः २ कीचकेतुहतेराजाविराटःपरवीरहा परांसंभावनांचक्रेकुंतीपुत्रेयुधिष्ठिरे ३ ततस्त्रयोदशस्यांतेतस्यवर्षस्य-
भारत सुशर्मणागृहीतंतद्गोधनंतरसाबहु ४

द्विश्येस्यर्थः २२ २३ २४ २५ २६ २७ गृद्धालुब्धाः २८ न्यगृण्हंतकालयामासुः २९ इतिविराटपर्वणिटीकायां
त्रिंशोऽध्यायः ३० छद्मलिंगेनब्राह्मणादिकपटवेषेणप्रविष्टानाम् १ व्यतीतोतिक्रांतः समयःसंवत्सरः २ संभावनांकीचकवत् अयमपिममजयकर्ताभविष्यतीत्येवंरूपां ३ ४

SGDF

५ ६ ७ ८ मानेशुः नाशंअदर्शनंद्रूइतियावत् मागच्छेयुः ९ तनुत्राणिकवचानि १० भानुमंतिदीप्यमानानि वज्रायसंअशनिलोहम् यद्वावज्रवदछेद्यंअ भेद्यंचयदयः भाषायांपोलादइतिसंज्ञितंतद्वज्रायसंतन्मयोगर्भोयस्यतत्कवचंतेनसहितंसवज्रायसगर्भम् पाठांतरेसन्नाहायसइज्जीभावायसगर्भंसकंटकंगर्भोभ्रूणे र्भकेकुक्षौसंधावायसकंटकइतिनानार्थः वज्रंस्याद्धीरकेपवामितिवा ११ अभ्यविहारयत्बबंधपारसवपरान्शृणोतिपीडयतिशृणातिक्षिपतिवापरसवंकोदोरश्स्वार्थेत

ततोजवेनमहतागोपःपुरमथाव्रजत् सदृष्ट्वामत्स्यराजंतुरथात्प्रस्कंद्यकुंडली ५ शूरैःपरिवृतंयोधैःकुंडलांगदधारिभिः संवृतंमंत्रिभिःसा
र्धंपांडवैश्चमहात्मभिः ६ तंसभायांमहाराजमासीनंराष्ट्रवर्धनम् सोब्रवीदुपसंगम्यविराटंप्रणतस्तदा ७ अस्मान्युधिविनिर्जित्यपरि
भूयसबांधवान् गवांशतसहस्राणित्रिगर्ताःकालयंतिते ८ तान्परीप्सस्वराजेंद्रमानेशुःपशवस्तव तच्छ्रुत्वानृपतिःसेनांमत्स्यानांसम
योजयत् ९ रथनागाश्वकलिलांपत्तिध्वजसमाकुलाम् राजानोराजपुत्राश्चतनुत्राण्यथभेजिरे १० भानुमंतिविचित्राणिशूरसेव्यानिभा
गशः सवज्रायसगर्भंतुकवचंतत्रकांचनम् ११ विराटस्यप्रियोभ्राताशतानीकोभ्यहारयत् सर्वपारसवंवर्मकल्याणपटलंदृढम् १२ शतानीका
दवरजोमदिराक्षोभ्यधारयत् शतसूर्यंशतावर्तंशतबिंदुशताक्षिमत् १३ अभेद्यकल्पंमत्स्यस्तुराजाकवचमाहरत् उत्सेधेयस्यपद्मानिशतं
सौगंधिकानिवै १४ सुवर्णपृष्ठंसूर्याभंसूर्यदत्तोभ्यहारयत् दृढमायसगर्भंचश्वेतंवर्मशताक्षिमत् १५ विराटस्यसुतोज्येष्ठोवीरःशंखोऽ
भ्यहारयत् शतशश्चतनुत्राणियथास्वंतेमहारथाः १६ योत्स्यमानाअनह्यंतदेवरूपाःप्रहारिणः सूपस्करेषुशुभ्रेषुमहत्सुचमहारथाः १७ पृथ
क्कांचनसन्नाहान्रथेष्वश्वानयोजयन् सूर्यचंद्रप्रतीकाशोरथेदिव्येहिरण्मये १८ महानुभावोमत्स्यस्यध्वजउच्छिश्रियेतदा अथान्यान्विवि
धाकारान्ध्वजान्हेमपरिष्कृतान् १९ यथास्वंक्षत्रियाःशूरा रथेषुसमयोजयन् अथमत्स्योब्रवीद्राजाशतानीकंजघन्यजम् २० कंकबल्लवगो-
पाला दामग्रंथिश्चवीर्यवान् युध्येयुरितिमेबुद्धिर्वर्ततेनात्रसंशयः २१ एतेषामपिदीयंतांरथाध्वजपताकिनः कवचानिविचित्राणिदृढानि
मृदूनिच २२ प्रतिमुंचंतुगात्रेषुदीयंतामायुधानिच वीरांगरूपाःपुरुषानागराजकरोपमाः २३ नेमेजातुनयुध्येयुरितिमेधीयतेमतिः ए
तच्छ्रुत्वातुनृपतेर्वाक्यंत्वरितमानसः २४ शतानीकस्तुपार्थेभ्योरथान्राजन्समादिशत् सहदेवायभीमायराज्ञेचनकुलायच २५

द्विनः पारसवंशस्त्रंसर्वपारसवंसर्वशस्त्रसहमित्यर्थः कल्याणपटलंसुवर्णमंडलाच्छादितम् कल्याणमक्षयेस्वर्णेइतिविश्वः १२ आवर्ततिपुनः पुनर्ग्लायतिविलसति
इतियोगात् चंद्रःपद्मंवाबिंदुः सूक्ष्मचक्रंअक्षिनेत्राकारंचक्रं १३ उत्सेधेउच्छ्रायेसंपूर्णेविस्तारेकल्हारजातीयानिशतंपद्मानिपंक्त्यानिविष्टानिएवंविशालमित्यर्थः १४ २६
१५ १६ अभ्यनह्यंतेतिपाठेसंधिरार्षः सूपस्करेषु शोभनरथांगेषु १७ १८ उच्छिश्रियेउच्छ्रितोभूत् १९ २० गोपालस्तंतिपालाख्यः २१ २२ २३ २४ २५

Sri Gargeshwari Digital Foundation

२६ २७ २८ २९ ३० प्रभिन्नकरटास्रवाः काकेभगंडौकरटौइत्यमरः ३१ ३२ ३३ ३४ निरीक्षंतंनिरीक्षमाणंपुल्लिंगमार्षम् ३५ ३६ इतिविराटपर्वणिटी
कायांएकत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३१ निर्यायनिर्गत्य अस्पृशन्प्राप्नुवंतः परिणतेपंचधाविभक्तस्यअह्नश्चतुर्थभागंप्राप्ते १ २ ग्रामणीयैः राजकीयैः ग्रामणीर्नापिते पुं

तान्प्रहृष्टांस्ततः सूताराजभक्तिपुरस्कृताः निर्दिष्टान्नरदेवेनरथान्शीघ्रमयोजयन् २६ कवचानिविचित्राणिमृदूनिसुदृढानिच विरा
टः प्रादिशद्यानितेषामक्लिष्टकर्मणाम् २७ तान्यामुच्यशरीरेषुदंशितास्तेपरंतपाः रथान्हयैःसुसंपन्नानास्थायचनरोत्तमाः २८ निर्ययुर्मु
दिताःपार्थाःशत्रुसंघविमर्दिनः तरस्विनश्छन्नरूपाःसर्वेयुद्धविशारदाः २९ रथान्हेमपरिच्छन्नानास्थायचमहारथाः विराटमन्वयुःपार्थाः
सहिताःकुरुपुंगवाः ३० चत्वारोभ्रातरःशूराःपांडवाःसत्यविक्रमाः भीमाश्चमत्तमातंगाःप्रभिन्नकरटामुखाः ३१ क्षरंतइवनागेंद्राःसुदंताः
षष्टिहायनाः आरूढायुद्धकुशलैःशिक्षिताहस्तिसादिभिः ३२ राजानमन्वयुःपश्चाज्ज्वलंतइवपर्वताः विशारदानांमुख्यानांहृष्टानांचानुयायि
नाम् ३३ अष्टौरथसहस्राणिदशनागशतानिच षष्टिश्चाश्वसहस्राणिमत्स्यानामभिनिर्ययुः ३४ तदनीकंविराटस्यशुशुभेभरतर्षभ सं
प्रयातंतदाराजन्निरीक्षंतंगवांपदम् ३५ तद्बलाग्र्यंविराटस्यसंप्रस्थितमशोभत दृढायुधजनाकीर्णंगजाश्वरथसंकुलम् ३६ इतिश्री
मन्महाभारतेविराटपर्वणिसेनानिर्याणंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ३१ वैशंपायनउवाच निर्यायनगराच्छूराव्यूढानीकाःप्रहारिणः
त्रिगर्तानस्पृशन्मत्स्याःसूर्येपरिणतेसति १ त्रिगर्ताश्चैवमत्स्याश्चसंरब्धायुद्धदुर्मदाः अन्योन्यमभिगर्जंतोगोषुगृद्धामहाबलाः २ भीमा
श्चमत्तमातंगास्तोमरांकुशनोदिताः ग्रामणीयैःसमारूढाःकुशलैर्हस्तिसादिभिः ३ तेषांसमागमोघोरस्तुमुलोलोमहर्षणः घ्नतांपरस्प
रंराजन्यमराष्ट्रविवर्धनः ४ देवासुरसमोराजन्नासीत्सूर्येविलंबति पदातिरथनागेंद्रहयारोहबलौघवान् ५ अन्योन्यमभ्यपततांनिघ्न
तांचेतरेतरम् उदतिष्ठद्रजोभौमंनप्राज्ञायतकिंचन ६ पक्षिणश्चापतन्भूमौसैन्येनरजसावृताः इषुभिर्व्यतिसर्पद्भिरादित्योंतरधीयत ७
खद्योतैरिवसंयुक्तमंतरिक्षंव्यराजत रुक्मपृष्ठानिचापानिव्यतिषिक्तानिधन्विनाम् ८ पततांलोकवीराणांसव्यदक्षिणमस्यताम् रथारथैः
समाजग्मुःपादातैश्चपदातयः ९ सादिभिःसादिनश्चापिगजैश्चापिमतंगजाः असिभिःपट्टिशैःप्रासैःशक्तिभिस्तोमरैरपि १० संरब्धाःसमरेरा
जन्निजघ्नुरितरेतरम् निघ्नंतःसमरेन्योन्यंशूराःपरिघबाहवः ११ नशेकुरभिसंरब्धाःशूरान्कर्तुंपराङ्मुखान् कॢप्तोत्तरोष्ठंसुनसंकॢप्तकेशमलं
कृतम् १२ अदृश्यतशिरश्छिन्नंरजोध्वस्तंसकुंडलम् अदृश्यंतत्रगात्राणि शरैश्छिन्नानिभागशः १३

सित्रिषुध्यक्षेधिपेपिचेत्यमरः ३ समागमः संग्रामः ४ अवलंबतिअवरोहति ५ ६ सैन्येनसैन्योत्थेन ७ व्यतिषिक्तानि हस्ताद्धस्तांतरेगतानि ८ अस्यतांक्षिपतां ९

SGDF

नागभोगनिकाशैःसर्पदेहोपमैः १४ १५ १६ कश्मलंमूर्छाआविशत्श्वूरानितिशेषः येषांगरुत्मतांपक्षिणांअंतरिक्षेगतिर्दर्शनंचतेपिशरैःप्रवेजिताःउद्वेगंप्रापिताः संतःउपाविशन् ध्वजादौबाणपटलेनतेषांगतिर्दर्शनंचन्यरुंधतनिरुद्धम् १७ १८ १९ त्रिगर्तानांसेनांप्रविष्टावित्यन्वयः २० प्रविश्यचतामार्छेतांमोहितवंतौकेशाकेशिकेशेषुकेशेषुगृहीत्वाप्रवृत्तंयुद्धंकेशाकेशिएवंरथारथिपाणंतरेनरवानरविनरवेभ्वनरवेभ्व प्रहृत्येदंयुद्धंप्रवृत्तंनरवानरविकेशेषुगृहीत्वायोधान्रथेषुगृहीत्वारथांश्वप्रक्षिपतांइतिभावः २१ सूर्यदत्तःशतानीकः २२ २३ तौविराटसुशर्माणौ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ततःसैन्यमितिश्लोकःप्राचीनपुस्तकेष्वन्यथापठ्यते ततः

शालस्कंधनिकाशानिक्षत्रियाणांमहामृधे नागभोगनिकाशैश्चबाहुभिश्चंदनोक्षितैः १४ आस्तीर्णावसुधाभातिशिरोभिश्चसकुंडलैः रथिनांरथिभिश्चात्रसंप्रहारोभ्यवर्तत १५ सादिभिःसादिनांचैवपदातीनांपदातिभिः उपशाम्यद्रजोभौमंरुधिरेणप्रसर्पता १६ कश्मलंप्राविशद्घोरंनिर्मर्यादमवर्तत उपाविशन्गरुत्मंतःशरैर्गाढंप्रवेजिताः १७ अंतरिक्षेगतिर्येषांदर्शनंचन्यरुंधत तेघ्नंतःसमरेन्योऽन्यंशूराःपरिघबाहवः १८ नशेकुरतिसंरब्धाःशूरान्कर्तुपराङ्मुखान् शतानीकःशतंहत्वामदिराक्षश्चतुःशतम् १९ प्रविष्टौमहतींसेनांत्रिगर्तानांमहारथौ तौप्रविश्यमहासेनांबलवंतौयशस्विनौ २० आर्च्छेतांबाहुसंरब्धौकेशाकेशिरथारथि लक्षयित्वात्रिगर्तानांतौप्रविष्टौरथव्रजम् २१ अग्रतःसूर्यदत्तश्चमदिराक्षश्चपृष्ठतः विराटस्तत्रसंग्रामेहत्वापंचशतंरथान् २२ हयानांचशतंतत्रहत्वापंचमहारथान् चरंस्सुविविधान्मार्गान्रथेनरथसत्तमः २३ त्रिगर्तानांसुशर्माणमार्छद्रुक्मरथंरणे तौव्यवाहरतांतत्रमहात्मानौमहाबलौ २४ अन्योन्यमभिगर्जंतौगोष्ठेषुवृषभाविव ततोराजात्रिगर्तानांसुशर्मायुद्धदुर्मदः २५ मत्स्यंसमीयाद्राजानंद्वैरथेननरर्षभम् ततोरथाभ्यांरथिनौव्यतीयतुरमर्षणौ २६ शरान्व्यसृजतांशीघ्रंतोयधाराघनाविव अन्योऽन्यंचापिसंरब्धौविचेरतुरमर्षणौ कृतास्त्रौनिशितैर्बाणैरसिशक्तिगदाभृतौ ततोराजासुशर्माणंविव्याधदशभिःशरैः २८ पंचभिःपंचभिश्चास्यविव्याधचतुरोहयान् तथैवमत्स्यराजानंसुशर्मायुद्धदुर्मदः २९ पंचाशद्भिःशितैर्बाणैर्विव्याधपरमास्त्रवित् ततःसैन्यंमहाराजमत्स्यराजसुशर्मणोः नाभ्यजानंस्तदान्योऽन्यंसैन्येनरजसावृतम् ३० इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिदक्षिणगोग्रहेद्वात्रिंशोऽध्यायः ३२ वैशंपायनउवाच तमसाभिप्लुतेलोकेरजसाचैवभारत आतिष्ठन्वैमुहूर्तंतुव्यूढानीकाःप्रहारिणः १

सेनाःसमाहृत्यमत्स्यराजसुशर्मणौ नजानीतांतदान्योन्यंसैन्येनरजसावृताविति तत्रसुशर्मणाविति इत्वत्वमार्षम् सेनास्थान् शूरान्समाहृत्य अन्योन्यंसंघट्टंकारयित्वासैन्येनसैन्योत्थेन ३० इतिश्रीम॰ विराटपर्वणिटीकायांद्वात्रिंशत्तमोऽध्यायः ३२ तमसानैशेनांधकारेण मुहूर्तंचंद्रोदयम् नतुघटीद्वयमात्रंकृष्णपक्षस्यसप्तमीतिसप्तम्यांगोग्रहस्योक्तत्वात् १ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२ ३ ४ प्रस्कंद्य अवरुध्य तीक्ष्णानि अग्राणि स्रुपीताः सुतरांपीताः शोषिताः वशीकृताः अनायासेनशीघ्रंपरशरीरप्रवेशक्षमाः धाराश्चयेषांते तीक्ष्णाग्रसपीते
तिपाठेपिपीतशब्दस्योक्तएवार्थः ६ बलंजिलाचेतिसंबंधः ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ अपारुज्य उत्सार्य १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ विराटंस

ततोंऽधकारंप्रणुदन्नुदतिष्ठतचंद्रमाः कुर्वाणोविमलांरात्रिंनंदयन्क्षत्रियान्युधि २ ततःप्रकाशमासाद्यपुनर्युद्धमवर्तत घोररूपंततस्तेवैन
वैक्षंतपरस्परम् ३ ततःसुशर्मात्रैगर्तैःसहभ्रात्रायवीयसा अभ्यद्रवन्मत्स्यराजं रथव्रातेनसर्वशः ४ ततोरथाभ्यांप्रस्कंद्यभ्रातरौक्षत्रियर्ष
भौ गदापाणीसुसंरब्धौसमभ्यद्रवतांरथान् ५ तथैवतेषांतुबलानितानिक्रुद्धान्यथान्योन्यमभिद्रवंति गदासिखड्गैश्चपरश्वधैश्चप्रासैश्चतीा
क्ष्णाग्रसुपीतधारैः ६ बलंतुमत्स्यस्यबलेनराजासर्वंत्रिगर्ताधिपतिःसुशर्मा प्रमथ्यजिलाचप्रसह्यमत्स्यंविराटमोजस्विनमभ्यधावत् ७ तौ
निहत्यपृथक्धुर्यावुभौतौपार्ष्णिसारथी विरथंमत्स्यराजानंजीवग्राहमगृण्हताम् ८ तमुन्मथ्यसुशर्मातुयुवतीमिवकामुकः स्यंदनंस्वंसमारो
प्यप्रययौशीघ्रवाहनः ९ तस्मिन्गृहीतेविरथेविराटेबलवत्तरे प्राद्रवंतभयान्मत्स्यास्त्रिगर्तैरर्दिताभृशम् १० तेषुसंत्रस्यमाणेषुकुंतीपुत्रोयु-
धिष्ठिरः अभ्यभाषन्महाबाहुंभीमसेनमरिंदमम् ११ मत्स्यराजःपरामृष्टस्त्रिगर्तेनसुशर्मणा तंमोक्षयमहाबाहोनगच्छेद्द्विषतांवशम् १२
उषिताःस्मसुखंसर्वेसर्वकामैःसुपूजिताः भीमसेनत्वयाकार्यातस्यवासस्यनिष्कृतिः १३ भीमसेनउवाच अहमेनंपरित्रास्येशासनात्त
वपार्थिव पश्यमेसुमहत्कर्मयुध्यतःसहशत्रुभिः १४ स्वबाहुबलमाश्रित्यतिष्ठत्वंभ्रातृभिःसह एकांतमाश्रितोराजन्पश्यमेद्यपराक्रमम्
१५ सुस्कंधोयंमहावृक्षोगदारूपइवस्थितः एनमेवमुपारुज्यद्रावयिष्यामिशात्रवान् १६ वैशंपायनउ० तंमत्तमिवमातंगंवीक्ष्यमाणं
वनस्पतिम् अब्रवीद्भ्रातरंवीरधर्मराजोयुधिष्ठिरः १७ माभीमसाहसंकार्षीस्तिष्ठत्वेषवनस्पतिः मात्वांवृक्षेणकर्माणिकुर्वाणमतिमानुष
म् १८ जनाःसमवबुध्येरन्भीमोयमितिभारत अन्यदेवायुधंकिंचित्प्रतिपद्यस्वमानुषम् १९ चापंवायदिवाशक्तिंनिस्त्रिंशंवापरश्व
धम् यदेवमानुषंभीमभवेदन्यैरलक्षितम् २० तदेवायुधमादायमोक्षयाशुमहीपतिम् यमौचचक्ररक्षौतेभवितारौमहाबलौ २१ सहिताः
समरेतातमत्स्यराजंपरीप्सत वैशंपायनउवाच एवमुक्तस्तुवेगेनभीमसेनोमहाबलः २२ गृहीत्वातुधनुःश्रेष्ठंजवेनसुमहा
जवः व्यमुंचच्छरवर्षाणिसतोयइवतोयदः २३ तंभीमोभीमकर्माणंसुशर्माणमथाद्रवत् विराटंसमवीक्ष्यैनंतिष्ठतिष्ठेतिचावदत् २४ सुश
र्माचिंतयामासकालांतकयमोपमम् तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतंपृष्ठतोरथपुंगवः २५

मवीक्ष्यैनं हेसमहेसाधोइतिविराटंवीक्ष्यवाचाहशाचसंभाव्य एनंसुशर्माणंतिष्ठति
ष्ठेतिचावददितिसंबंधः सर्वसाधुसमानेषुसमंस्यादभिधेयवदितिमेदिनी २४ रथपुंगवः तिष्ठतिष्ठेतिभाषमाणोहंचमहत्कर्म अन्योन्यंयुद्धंपश्यताम् कर्मव्यतिहारेतङ्
अयंमांमहत्कर्मकुर्वाणंपश्यतु अहंचैनंद्रक्ष्यइत्यर्थः २५

SGDF

२६ २७ २८ २९ चिंतयामासेति सुशर्माबालस्यसैन्यस्य किंशेषंकुत्सितंवधंचिंतयामास शेषःसंकर्षणेवधेइतिमेदिनी तत्रहेतुःहियस्मात्मेममभ्राता अपरःमहा
बलेसैन्येपुरामग्रोदृश्यते भ्रातुःसंकटंदृष्ट्वासैन्यनाशंचिंतयामासेत्यर्थः ३० धनुषाशोभमानइतिशेषः ३१ तेसर्वेमत्स्याः ३२ ३३ ३४ ३५ अत्युग्रोयुधिष्ठिरः वाक्य
शेषात् ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ त्रैगर्तंत्रिगर्ताधिपम् ४४ ४५ ४६ भीमसंकाशः भीमोपमः रामरावणयोर्युद्धंरामरावणयोरिवेतिवदनुपमइत्यर्थः ४७ ४८

पश्यतांसुमहत्कर्ममहद्युद्धमुपस्थितम् परावृत्तोधनुर्गृह्यसुशर्माभ्रातृभिःसह २६ निमेषांतरमात्रेणभीमसेनेनतेरथाः रथानांचगजा
नांचवाजिनांचससादिनाम् सहस्रशतसंघाताः शूराणामुग्रधन्विनाम् २७ पातिताभीमसेनेनविराटस्यसमीपतः २८ पत्तयोनिहतास्तेषां
गदांगृह्यमहात्मना तद्दृष्ट्वातादृशंयुद्धंसुशर्मायुद्धदुर्मदः २९ चिंतयामासमनसाकिंशेषंहिबलस्यमे अपरोदृश्यतेसैन्येपुरामग्नोमहाबले ३०
आकर्णपूर्णेनतदाधनुषाप्रत्यदृश्यत सुशर्मासायकांस्तीक्ष्णान्क्षिपतेचपुनःपुनः ३१ ततःसमस्तास्तेसर्वेतुरगानभ्यचोदयन् दिव्यमस्त्रं
विकुर्वाणास्त्रिगर्तान्प्रत्यमर्षणाः ३२ तान्निवृत्तरथान्दृष्ट्वापांडवान्सामहाचमूः वैराटिःपरमःक्रुद्धोयुयुधेपरमाद्भुतम् ३३ सहस्रमवधीत्तत्र
कुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः भीमःसप्तसहस्राणियमलोकमदर्शयत् ३४ नकुलश्चापिसप्तैवशतानिप्राहिणोच्छरैः शतानित्रीणिशूराणांसहदे
वःप्रतापवान् ३५ युधिष्ठिरसमादिष्टोनिजघ्नेभरतर्षभ ततोभ्यपतदत्युग्रः सुशर्माणमुदायुधः ३६ हत्वातांमहतींसेनांत्रिगर्तानांमहारथः ततो
युधिष्ठिरोराजात्वरमाणोमहारथः ३७ अभिपत्यसुशर्माणंशरैरभ्याहनद्भृशम् सुशर्मापिसुसंरब्धस्त्वरमाणोयुधिष्ठिरम् ३८ अविध्यन्न
वभिर्बाणैश्चतुर्भिश्चतुरोहयान् ततोराजन्नाशुकारीकुंतीपुत्रोवृकोदरः ३९ समासाद्यसुशर्माणमश्वानस्यव्यपोथयत् पृष्ठगोपांश्चतस्याथ
हत्वापरमसायकैः ४० अथास्यसारथिंक्रुद्धोरथोपस्थादपातयत् चक्ररक्षश्चशूरोवैमदिराक्षोतिविश्रुतः ४१ समायाद्विरथंदृष्ट्वात्रैगर्तंप्रा
हरत्तदा ततोविराटःप्रस्कंद्यरथादथसुशर्मणः ४२ गदांतस्यपरामृष्यतमेवाभ्यद्रवद्बली सचचारगदापाणिर्वृद्धोपितरुणोयथा ४३ पलाय
मानंत्रैगर्तंदृष्ट्वाभीमोभ्यभाषत राजपुत्रनिवर्तस्वनतेयुक्तंपलायनम् ४४ अनेनवीर्येणकथंगास्त्वंप्रार्थयसेबलात् कथंचानुचरांस्त्यक्त्वाशत्रु
मध्येविषीदसि ४५ इत्युक्तःसतुपार्थेनसुशर्मारथयूथपः तिष्ठतिष्ठेतिभीमंचसहसाभ्यद्रवद्बली ४६ भीमस्तुभीमसंकाशोरथात्प्रस्कंद्यपांड
वः प्राद्रवत्तूर्णमव्यग्रोजीवितेप्सुःसुशर्मणः ४७ तंभीमसेनोधावंतमभ्यधावतवीर्यवान् त्रिगर्तराजमादातुंसिंहःक्षुद्रमृगंयथा ४८ अ
भिद्रुत्यसुशर्माणंकेशपक्षेपरामृशत् समुद्यम्यचरोषात्तंनिष्पिपेषमहीतले ४९

केशपक्षेकेशकलापेपाशः पक्षश्चहस्तश्चकलापार्थाःकचात्परइ २८
ति पक्षोमासार्द्धकेइत्युपक्रम्य केशादेःपरतोवृंदइतिमेदिनी अत्रोक्तंनीतिशास्त्रे वामपाणिकचोत्पीडाभूमौनिष्पेषणंबलात् मूर्ध्निपादप्रहरणंजानुनोदरमर्दनम् माल्

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

राकारणंमुष्टाकपोलेदृढताडनम् कफोणिपातोप्यसकृत्सर्वतस्तलताडनम् तलेनयुद्धे भ्रमणंमारणंस्मृतमष्टधा चतुर्भिःक्षत्रियंहन्यात्पंचभिःक्षत्रियाधमम् षड्भिर्वै
श्यंसप्तभिस्तुशूद्रंसंकरमष्टभिरिति एतेषांमध्येतंकेशग्रहादिभिः पंचभिर्मारयतास्यक्षत्रियाधमत्वंदर्शितम् ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ घृणीदयालुः ५५ विवशंआ

यदाभूर्मिमहाबाहुःप्राहरद्विलपिष्यतः तस्यजानुंददौभीमोजंघेचैनमरत्निना ५० समोहमगमद्राजाप्रहारपरिपीडितः तस्मिन्गृहीतेविर
थेत्रिगर्तानांमहारथे ५१ अभज्यतबलंसर्वंत्रैगर्तंतद्भयातुरम् निवर्त्यगास्ततःसर्वाःपांडुपुत्रामहाबलाः ५२ अवजित्यसुशर्माणंधनंचादाय
सर्वशः स्वबाहुबलसंपन्नाह्रीनिषेवायतव्रताः ५३ विराटस्यमहात्मानःपरिक्लेशविनाशनाः स्थिताःसमक्षंतेसर्वेत्वथभीमोभ्यभाषत ५४
नायंपापसमाचारोमत्तोजीवितुमर्हति किंनुशक्यंमयाकर्तुंयद्राजासततंघृणी ५५ गलेगृहीत्वाराजानमानीयविवशंवशम् ततएनंविचे
ष्टंतंबध्वापार्थोवृकोदरः ५६ रथमारोपयामासविसंज्ञंपांशुगुंठितम् अभ्येत्यरणमध्यस्थमभ्यगच्छद्युधिष्ठिरम् ५७ दर्शयामासभीमस्तुसु
शर्माणंनराधिपम् प्रोवाचपुरुषव्याघ्रोभीमम्माहवशोभितम् ५८ तंराजाप्राहसद्दृष्ट्वामुच्यतांवैनराधमः एवमुक्तोब्रवीद्भीमःसुशर्माणंमहाबलं
भीमसेनउवाच जीवितुंचेच्छसेमूढहेतुंमेगदतःशृणु ५९ दासोस्मीतित्वयावाच्यंसंसत्सुचसभासुच एवंतेजीवितंदद्यामेष
युद्धजितोविधिः ६० तमुवाचततोज्येष्ठोभ्रातासप्रणयंवचः युधिष्ठिरउवाच मुंचेममधमाचारंप्रमाणंयदितेवयं ६१ दासभावंगतो
ह्येषविराटस्यमहीपतेः अदासोगच्छमुक्तोसिमैवंकार्षीःपुनःक्वचित् ६२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिदक्षिणगोग्रहेसुशर्म
पराजयेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३ वैशंपायनउवाच एवमुक्तेतुसव्रीडःसुशर्मासीदधोमुखः समुक्तोभ्येत्यराजानमभिवाद्यप्रतस्थि
वान् १ अवमुच्यसुशर्माणंपांडवास्तेहतद्विषः स्वबाहुबलसंपन्नाह्रीनिषेवायतव्रताः २ संग्रामशिरसोमध्येतांरात्रिंसुखिनोवसन् त
तोविराटःकौंतेयानतिमानुषविक्रमान् ३ अर्चयामासवित्तेनमानेनचमहारथान् विराटउवाच यथैवममरत्नानियुष्माकं
तानिवैतथा ४ कार्यंकुरुतवैसर्वेयथाकामंयथासुखम् ददाम्यलंकृताःकन्यावसूनिविविधानिच ५ मनसश्चाप्यभिप्रेतंयुद्धेशत्रुनिब
र्हणाः युष्माकंविक्रमादद्यमुक्तोहंस्वस्तिमानिह ६ तस्माद्भवंतोमत्स्यानामीश्वराःसर्वएवहि वैशंपायनउ० तथाभिवादिनंम
त्स्यंकौरवेयाःपृथक्पृथक् ७ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेयुधिष्ठिरपुरोगमाः प्रतिनंदामतेवाक्यंसर्वंचैवविशांपते ८ एतेनैवप्रतीताःस्मयत्त्वंमु
क्तोद्यशत्रुभिः ततोब्रवीत्प्रीतमनामत्स्यराजोयुधिष्ठिरम् ९ पुनरेवमहाबाहुर्विराटोराजसत्तमः एहित्वामभिषेक्ष्यामिमत्स्यराजस्त्व
मेभवान् १०

धीनंवशंगराधीनम् ५६ ६० ५८ ५९ ६० ६१ ६२ इतिविराटपर्वणिटीकायांत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ३३ एवमिति १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

नः अस्मत्संबंधिसर्वंभवान् ग्रहीतुमर्हति ११ १२ यतोनिगृहीतःजातसंरंभोजातभयोपित्वद्बलान्नचशत्रुवशंगतोऽस्मि १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
इतिविराटपर्वणिटीकायांचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४ परीप्सतिलिप्सति यतःअथअतः विराटेविराटदेशेउपयात् उपायात् १ २ ३ ४ कालयंति नयंति रथवंशे
नरथसमूहेन ५ घोषस्यघोषस्थानांगवांगोपालानांचहन्यतांहन्यमानानां आरावः शब्दोमहानभूत् ६ ७ ८ भूमिंजयमित्युत्तरस्यैवनामांतरम् ९ १० शून्यपालं

मनसश्चाप्यभिप्रेतंयथेष्टंभुविदुर्लभम् तत्तेहंसंप्रदास्यामिसर्वमर्हतिनोभवान् ११ रत्नानिगाःसुवर्णंचमणिमुक्तमथापिच वैयाघ्रपद्यवि
प्रेंद्रसर्वथैवनमोस्तुते १२ त्वत्कृतेह्यद्यपश्यामिराज्यंसंतानमेवच यतश्चजातसंरंभोनचशत्रुवशंगतः १३ ततोयुधिष्ठिरोमत्स्यंपुनरेवाभ्यभाष
त प्रतिनंदामितेवाक्यंमनोज्ञंमत्स्यभाषसे १४ आनृशंस्यपरोनित्यंसुसुखीसततंभव गच्छंतुदूतास्त्वरितंनगरंराजशासनात् १५ सुहृदां
प्रियमाख्यातुंघोषयंतुचतेजयम् ततस्तद्वचनंश्रुत्वामत्स्योदूतान्समादिशत् १६ आचक्षध्वंपुरंगत्वासंग्रामेविजयंमम कुमार्यःसमलंकृत्य
पर्यागच्छंतुमत्पुरात् १७ वादित्राणिचसर्वाणिमणिकाश्चस्वलंकृताः एतांचाज्ञांततःश्रुत्वाराज्ञामत्स्येननोदिताः १८ तामाज्ञांशिरसाकृत्वाप्रस्थि
ताहृष्टमानसाः तेगत्वाकेवलांरात्रिमथसूर्योदयंप्रति १९ विराटस्यपुराभ्याशेदूताजयमघोषयन् २० इतिश्रीम॰ विराटपर्वणिदक्षिणगो-
ग्रहेजयकथनंनामचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ३४ वैशंपायनउवाच यातेत्रिगर्तान्मत्स्येतुपशूंस्तान्वैपरीप्सति दुर्योधनःसहामात्योविराटमु
पयादथ १ भीष्मोद्रोणश्चकर्णश्चकृपश्चपरमास्त्रवित् द्रौणिश्चसौबलश्चैवतथादुःशासनःप्रभो २ विविंशतिर्विकर्णश्चचित्रसेनश्चवीर्यवा
न् दुर्मुखोदुःसहश्चैवयेचैवान्येमहारथाः ३ एतेमत्स्यानुपागम्यविराटस्यमहीपतेः घोषान्विद्राव्यतरसागोधनंजह्रुरोजसा ४ षष्टिंगवांसहस्रा
णिकुरवःकालयंतिच महतारथवंशेनपरिवार्यसमंततः ५ गोपालानांतुघोषस्यहन्यतांतैर्महारथैः आरावःसुमहानासीत्संप्रहारेभयंकरे ६
गोपाध्यक्षोभयत्रस्तोरथमास्थायसत्वरः जगामनगरायैवपरिक्रोशंस्तदार्त्तवत् ७ संप्रविश्यपुरंराज्ञोराजवेश्माभ्ययात्ततः अवतीर्यरथात्तूर्ण
माख्यातुंप्रविवेशह ८ दृष्ट्वाभूमिंजयंनामपुत्रंमत्स्यस्यमानिनम् तस्मैतत्सर्वमाचष्टराष्ट्रस्यपशुकर्षणम् ९ षष्टिंगवांसहस्राणिकुरवःका
लयंतिते तद्विजेतुंसमुत्तिष्ठगोधनंराष्ट्रवर्धनम् १० राजपुत्रहितप्रेप्सुःक्षिप्रंनिर्याहिवैस्वयम् त्वांहिमत्स्योमहीपालःशून्यपालमिहाकरोत् ११
त्वांवैपरिषदोमध्येश्लाघतेसनराधिपः पुत्रोममानुरूपश्चशूरश्चापिकुलोद्वहः १२ इष्वस्त्रेनिपुणोयोधःसदावीरश्चमेसुतः तस्यतत्सत्यमे
वास्तुमनुष्येंद्रस्यभाषितम् १३ आवर्तयकुरूञ्जित्वापशून्पशुमतांवर निर्दहैषामनीकानिभीमेनशरतेजसा १४

२१

राज्ञअसन्निधानेपालकम् ११ १२ १३ १४ श्रीगोपालकृष्णायनमः

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

यूथपोगंधहस्ती १५ पाशोपधानामिति पाशौमौर्वीप्रांतद्वयगतौ तावेवउपधानेवी णायांतंत्रीसंधानार्थंकाष्ठविशेषौ यस्यांसापाशोपधानातान् ज्याम् मौर्व्येवतं
त्री कार्ष्णायसतंतवोयस्यांसा तांचापोधनुर्यष्टिः सैवअलाबुसहितोदंडोयस्यास्ताम् महास्वनामित्युभयत्रतुल्यम् शरास्ततोनिःसरंतस्तएववर्णाः शब्दवत्व
साम्यात् स्वरस्पर्शादयोयस्यांधनुःशब्दोऽत्रसज्यचापवाची तांदेववीणांशत्रूणांमध्येप्रवादय १६ युज्यंतुयुज्यंतांसिंहंसिंहाकारंसौवर्णम् १७ हस्तवनाहटहस्तेन

धनुश्च्युतैरुक्मपुंखैः शरैःसंनतपर्वभिः द्विषतांभिंध्यनीकानिगजानामिवयूथपः १५ पाशोपधानांज्यातंत्रींचापदंडांमहास्वनाम् शरवर्णां
धनुर्वीणांशत्रुमध्येप्रवादय १६ श्वेतारजतसंकाशारथेयुज्यंतुतेहयाः ध्वजंचसिंहंसौवर्णमुच्छ्रयंतुतवप्रभो १७ रुक्मपुंखाःप्रसन्नाग्रा
मुक्ताहस्तवतात्वया छादयंतुशराःसूर्यराज्ञांमार्गनिरोधकाः १८ रणेजित्वाकुरून्सर्वान्वज्रपाणिरिवासुरान् यशोमहदवाप्यत्वंप्रविश
स्वपुरंपुनः १९ त्वंहिराष्ट्रस्यपरमागतिर्मत्स्यपतेःसुत यथाहिपांडुपुत्राणामर्जुनोजयतांवरः २० एवमेवगतिर्नूनंभवान्विषयवासिनाम्
गतिमंतोभवंत्वद्यसर्वेविषयवासिनः २१ वैशंपायनउवाच स्त्रीमध्यउक्तस्तेनासौतद्वाक्यमभयंकरम् अंतःपुरेश्लाघ्यमान
इदंवचनमब्रवीत् २२ इतिश्रीमन्म० विराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेपंचत्रिंशोऽध्यायः ३५ उत्तरउवाच अद्याहमनुगच्छेयंदृढ
धन्वानगवांपदम् यदिमेसारथिःकश्चिद्भवेदश्वेषुकोविदः १ तंत्वहंनाधिगच्छामियोमेयंताभवेन्नरः पश्यध्वंसारथिंक्षिप्रंममयुक्तंप्रयास्य
तः २ अष्टाविंशतिरात्रंवामासंवानूनमंततः यत्तदासीन्महद्युद्धंतत्रमेसारथिर्हतः ३ सत्वभेयंयदात्वन्यंहयमानविदंनरम् त्वरावानद्ययात्वा
हंसमुच्छ्रितमहाध्वजम् ४ विगाह्यतत्परानीकंगजवाजिसमाकुलम् शस्त्रप्रतापनिर्वीर्यान्कुरूञ्जित्वानयेपशून् ५ दुर्योधनंशांतनवंक
र्णंवैकर्तनंकृपम् द्रोणंचसहपुत्रेणमहेष्वासान्समागतान् ६ वित्रासयित्वासंग्रामेदानवानिववज्रभृत् अनेनैवमुहूर्तेनपुनःप्रत्यानयेपशू
न् ७ शून्यमासाद्यकुरवःप्रयांत्यादायगोधनम् किंतुशक्यंमयाकर्तुंयदहंतत्रनाभवम् ८ पश्येयुरद्यमेवीर्यंकुरवस्तेसमागताः किंनुपा
र्थोऽर्जुनःसाक्षादयमस्मान्प्रबाधते ९ वैशंपायनउवाच श्रुत्वातदर्जुनोवाक्यंराज्ञःपुत्रस्यभाषतः अतीतसमयेकालेप्रियांभा
र्यामनिंदिताम् १० द्रुपदस्यसुतांतन्वींपांचालींपावकात्मजाम् सत्यार्जवगुणोपेतांभर्तुःप्रियहितेरताम् ११ उवाचरहसिप्रीतःकृष्णांसर्वा
र्थकोविदः उत्तरंब्रूहिकल्याणिक्षिप्रंमद्वचनादिदम् १२ अयंवैपांडवस्यासीत्सारथिःसंमतोदृढः महायुद्धेषुसंसिद्धःसतेयंताभविष्य
ति १३ वैशंपायनउवाच तस्यतद्वचनंस्त्रीषुभाषतश्चपुनःपुनः नामर्षयतपांचालीबीभत्सोःपरिकीर्तनम् १४

प्रशंसायांमतुप् १८ १९ २० २१ २२ इतिविराटपर्वणिटीकायांपंचत्रिंशोऽध्यायः ३५ अद्येति १ २ ३ हययानविदम् अश्वगतिज्ञम् ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
१३ १४

SGDF Foundation

भा·वि·टी· १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ नर्तनागृहम् ण्यासश्रंयोयुजितिपर्यंतात् युधिष्ठिरावंतम् २३ सत्रेणछद्मना २४ इतिविराटपर्वणिटीकायांष पं
३० ट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ३६ माल्यंमाला माल्यंकुसुमतत्स्रजोरितिमेदिनी स्रुदक्षिणाच्छातृछंदानुवर्तिनी दक्षिणादक्षिणेोद्भूतसरलछंदवर्तिषु इतिमेदि ४
नी वेदिवत् विलग्नः कृशोमध्योयस्याःसापद्मपत्राभनिभाशिखंडिनीतिप्राचीनः पाठः पद्मपत्राभनिभापद्मपत्रेषुआभातीतिपद्मपत्राभांलक्ष्मीः तद्वत्

अथैनमुपसंगम्यस्त्रीमध्यात्सातपस्विनी व्रीडमानेवशनकैरिदंवचनमब्रवीत् १५ योसौबृहद्वारणाभोयुवासुप्रियदर्शनः बृहन्न
डेतिविख्यातो पार्थस्यासीत्ससारथिः १६ धनुष्यनवरश्चासीत्तस्यशिष्योमहात्मनः दृष्टपूर्वोमयावीरचरंत्यापांडवान्प्रति १७
यदात्तत्पावकोदावमदहत्खांडवंवनम् अर्जुनस्यतदातेनसंगृहीताहयोत्तमाः १८ तेनसारथिनापार्थःसर्वभूतानिसर्वशः अजयत्खांडव
प्रस्थेनहियंतास्तितादृशः १९ उत्तरउवाच सैरंध्रिजानासितथायुवानंनपुंसकोनैवभवेद्यथासौ अहंनशक्नोमिबृहन्नलांशुभेव
तुंस्वयंयच्छ हयान्ममेति २० सैरंध्र्युवाच येयंकुमारीसुश्रोणीभगिनीतेयवीयसी अस्याःसावीरवचनंकरिष्यतिनसंशयः
२१ यदिवैसारथिःसस्यात्कुरून्सर्वान्नसंशयः जित्वागाश्चसमादायध्रुवमागमनंभवेत् एवमुक्तस्तुसैरंध्र्याभगिनींप्रत्यभाषत २२ग
च्छत्वमनवद्यांगीतामानयबृहन्नलाम् साभ्रात्राप्रेषिताशीघ्रमगच्छन्नर्तनागृहम् यत्रास्तेसमहाबाहुश्छन्नःसत्रेणपांडवः २३
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहे षट्त्रिंशोऽध्यायः ३६ वैशंपायनउवाच साप्राद्रवत्कांचनमाल्यधारिणीज्येष्ठे
नभ्रात्राप्रहितायशस्विनी सुदक्षिणावेदिविलग्नमध्यासापद्मपत्राभनिभाशिखंडिनी १तन्वीशुभांगीमणिचित्रमेखलामत्स्यस्यराज्ञोदुहि
ताश्रियान्विता तन्नर्तनागारमरालपक्ष्माशतह्रदामेघमिवान्वपद्यत २ साहस्तिहस्तोपमसंहतोरूरनिंदिताचारुदतीसुमध्यमा आसाद्यतंवै
वरमाल्यधारिणीपार्थंशुभानागवधूरिवद्विपम् ३ सारत्नभूतामनसःप्रियार्चितासुताविराटस्ययथेंद्रलक्ष्मीः सुदर्शनीयाप्रमुखेयशस्वि
नीप्रीत्याब्रवीदर्जुनमायतेक्षणा ४ सुसंहतोरूंकनकोज्ज्वलत्वचंपार्थःकुमारींसतदाभ्यभाषत किमागमःकांचनमाल्यधारिणिमृगाक्षिकिं
त्वंत्वरितेवभामिनी ५ किंतेमुखंसुंदरिनप्रसन्नमाचक्ष्वतत्त्वंममशीघ्रमंगने ६ वैशंपायनउवाच सतांदृष्ट्वाविशालाक्षींराज
पुत्रींसखींसखा प्रहसन्नब्रवीद्राजन्किमागमनमित्युत ७ तमब्रवीद्राजपुत्रीसमुपेत्यनरर्षभम् प्रणयंभावयंतीसासखीमध्यइदंवचः ८

निभादीप्तिर्यस्याःसायेनुपद्मपत्राभंमरकतंतनद्वन्निभांश्यामामितिव्याचख्युः तेषांकनकोज्ज्वलत्वचमितिवाक्यशेषेणविरोधःस्पष्टः शिखंडिनीमयूरपिच्छालंकारवती १ ३०
अरालपक्ष्मा वक्राक्षिपक्ष्माशतह्रदाविद्युत् १२३ प्रमुखेअग्रे ४ ५ धर्विकिमर्थमागमनं ७ प्रणयंविनयंभावयंतीदर्शयंती ८

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

९ १० ११ १२ यावत्गावोदूरतरंह्रीयंतेततः प्रागेवसारथ्यंकुरु १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६

गावोराष्ट्रस्यकुरुभिः काल्यंतेनोबृहन्नडे तान्विजेतुंममभ्राताप्रयास्यतिधनुर्धरः ९ नचिरंनिहतस्तस्यसंग्रामेरथसारथिः तेननास्तिसमः
सूतोयोस्यसारथ्यमाचरेत् १० तस्मैप्रयतमानायसारथ्यार्थंबृहन्नडे आचचक्षेहयज्ञानेसैरंध्रीकौशलंतव ११ अर्जुनस्यकिलासीस्त्वंसारथि
र्दयितःपुरा त्वयाजयत्सहायेनपृथिवींपांडवर्षभः १२ सासारथ्यंममभ्रातुःकुरुसाधुबृहन्नडे पुराहूरतरंगावोह्रियंतेकुरुभिर्हिनः १३अथै
तद्वचनंमेद्यनियुक्तानकरिष्यसि प्रणयादुच्यमानात्वंपरित्यक्ष्यामिजीवितम् १४ एवमुक्तस्तुसुश्रोण्यातयासख्यापरंतपः जगामराजपुत्र
स्यसकाशममितौजसः १५ तमाव्रजंतंत्वरितंप्रभिन्नमिवकुंजरम् अन्वगच्छद्विशालाक्षीशिशुर्गजवधूरिव १६ दूरादेवतुतांप्रेक्ष्यराजपुत्रो
भ्यभाषत त्वयासारथिनापार्थःखांडवेग्निमतर्पयत् १७ पृथिवीमजयत्कृत्स्नांकुंतीपुत्रोधनंजयः सैरंध्रीत्वांसमाचष्टेसाहिजानातिपांडवा
न् १८ संयच्छमामकानश्वांस्तथैवत्वंबृहन्नडे कुरुभिर्योत्स्यमानस्यगोधनानिपरीप्सतः १९ अर्जुनस्यकिलासीस्त्वंसारथिर्दयितःपुरा
त्वयाजयत्सहायेनपृथिवींपांडवर्षभः २० एवमुक्ताप्रत्युवाचराजपुत्रंबृहन्नडा काशक्तिर्ममसारथ्यंकर्तुंसंग्राममूर्धनि २१ गीतंवायदिवा
नृत्यंवादित्रंवापृथग्विधम् तत्करिष्यामिभद्रंतेसारथ्यंतुकुतोमम २२ उत्तरउवाच बृहन्नडेगायकोवानर्तकोवापुनर्भव क्षिप्रं
मेरथमास्थायनिगृण्हीष्वहयोत्तमान् २३ वैशंपायनउवाच सतत्रनर्मसंयुक्तमकरोत्पांडवोबहु उत्तरायाःप्रमुखतःसर्वंजानन्नरिं
दमः २४ ऊर्ध्वमुत्क्षिप्यकवचंशरीरेप्रत्यमुंचत कुमार्यस्तत्रतंदृष्ट्वाप्राहसन्पृथुलोचनाः २५ सतुदृष्ट्वाविमुह्यंतंस्वयमेवोत्तरस्ततः कवचेन
महार्हेणसमनह्यद्बृहन्नडां २६ सबिभ्रत्कवचंचाग्र्यंस्वयमप्यंशुमत्प्रभम् ध्वजंसिंहंसमुच्छ्रित्यसारथ्येसमकल्पयत् २७ धनूंषिचमहा
र्हाणिबाणांश्चरुचिरान्बहून् आदायप्रययौवीरःसबृहन्नडसारथिः २८ अथोत्तराचकन्याश्चसख्यस्तामब्रुवंस्तदा बृहन्नडेआन
येथावासांसिरुचिराणिच २९ पांचालिकार्थंसूक्ष्माणिचित्राणिविविधानिच विजित्यसंग्रामगतान्भीष्मद्रोणमुखान्कुरून् ३० एवं
ताब्रुवतीःकन्याःसहिताःपांडुनंदनः प्रत्युवाचहसन्पार्थोमेघदुंदुभिनिस्वनः ३१ बृहन्नडोवाच यद्युत्तरोयंसंग्रामेविजेष्यतिमहा
रथान् अथाहरिष्येवासांसिदिव्यानिरुचिराणिच ३२ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वातुबीभत्सुस्ततःप्राचोदयद्धयान् कुरून
भिमुखःशूरोनानाध्वजपताकिनः ३३ तमुत्तरंवीक्ष्यरथोत्तमेस्थितंबृहन्नडासारथिनंमहाध्वजम् स्त्रियश्चकन्याश्चद्विजाश्चसुव्रताःप्र
दक्षिणंचक्रुरथोचुरंगनाः ३४

२७ २८ २९ पांचालिकार्थंपांचालिकापुत्रिकास्याद्वस्त्रदंतादिभिःकृताइत्यमरः ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ६८ ६९

SGDF
Gargeshwari Digital Foundation

 ३५ इतिश्रीमन्महाभा॰विराट॰टी॰षट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ३६ सराजेति १ २ ३ ४ ५ अतिवेगेन आकाशे ६ ७ ८ हृष्टरोमारोमांचितः ९ नोत्सहेऽहं
त्यत्रहेतुमाह बह्विति १० ११ कलिलंगहनं १२ १३ १४ कश्मलंमूर्च्छा १५ अविजातःजातंसामान्यंविगतंयस्मात्सविजातो साधारणः तदन्योऽविजातःप्राकृ

यदर्जुनस्यर्षभतुल्यगामिनःपुराभवत्खांडवदाहमंगलम् कुरून्समासाद्यरणेबृहन्नडेसहोत्तरेणास्त्वतदग्र्यमंगलम् ३५ इतिश्री॰ विराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ३७ वैशंपायनउवाच सराजधान्यानिर्यायवैराटिरकुतोभयः प्रयाहीत्यब्रवीत्सूतं यत्रतेकुरवोगताः १ समवेतान्कुरून्सर्वान्जिगीषूनवजित्यवै गास्तेषांक्षिप्रमादायपुनरेष्याम्यहंपुरम् २ ततस्तांश्चोदयामास सदश्वान्पांडुनंदनः तेहयानरसिंहेनचोदितावातरंहसः ३ आलिखंतइवाकाशमूहुःकांचनमालिनः नातिदूरमथोगत्वामत्स्यपुत्रधनंजयौ अवेक्षेतामभित्रघ्नौकुरूणांबलिनांबलम् ४ श्मशानाभिमुखौगत्वाआससादकुरूनथ तांशमीमन्ववीक्षेतांव्यूढानीकांश्चसर्वशः ५ तदनीकंमहत्तेषांविबभौसागरोपमम् सर्पमाणमिवाकाशेवनंबहुलपादपम् ६ ददृशेपार्थिवोरेणुर्जनितस्तेनसर्पता दृष्टिप्रणाशोभूतानांदिवस्पृक् कुरुसत्तम ७ तदनीकंमहद्दृष्ट्वागजाश्वरथसंकुलम् कर्णदुर्योधनकृपैर्गुप्तंशांतनवेनच ८ द्रोणेनचसपुत्रेणमहेष्वासेनधीमता हृष्टरोमा भयोद्विग्नःपार्थंवैराटिरब्रवीत् ९ उत्तरउवाच नोत्सहेकुरुभिर्योद्धुंरोमहर्षंहिपश्यमे बहुप्रवीरमत्युग्रंदेवैरपिदुरासदम् १० प्रतियोद्धुंनशक्ष्यामिकुरुसैन्यमनंतकम् नाशंसेभारतींसेनांप्रवेष्टुंभीमकार्मुकाम् ११ रथनागाश्वकलिलांपत्तिध्वजसमाकुलाम् दृष्ट्वैवहि परानाजौमनःप्रव्यथतीवमे १२ यत्रद्रोणश्चभीष्मश्चकृपःकर्णोविविंशतिः अश्वत्थामाविकर्णश्चसोमदत्तिश्चबाह्लिकः १३ दुर्योधनस्तथावीरोराजाचरथिनांवरः द्युतिमंतोमहेष्वासाःसर्वेयुद्धविशारदाः १४ दृष्ट्वैवहिकुरूनेतान्व्यूढानीकान्प्रहारिणः हृषितानिचरोमाणिकश्मलंचागतंमम १५ वैशंपायनउवाच अविजातोविजातस्यमौर्ख्याद्धूर्तस्यपश्यतः परिदेवयतेमंदःसकाशेसव्यसाचिनः १६ त्रिगर्तान्मेपितायातःशून्येसंप्रणिधायमाम् सर्वांसेनामुपादायनमेसंतीहसैनिकाः १७ सोहमेकोबहून्बालःकृतास्त्रानकृतश्रमः प्रतियोद्धुंनशक्ष्यामिनिवर्तस्वबृहन्नडे १८ बृहन्नडोवाच भयेनदीनरूपोसिद्विषतांहर्षवर्धनः नचतावत्कृतंकर्मपरैःकिंचिद्रणाजिरे १९ स्वयंत्वमेवमामात्थनयमांकौरवान्प्रति सोहंत्वांतत्रनेष्यामियत्रैतेबहुलाध्वजाः २० मध्येत्वामिषगृध्राणांकुरूणामाततायिनाम् नेष्यामित्वांमहाबाहोपृथिव्यामपियुध्यताम् २१

तः प्राचांतुसयकारः पाठः तदाविपातोधृष्टःधृष्टेधृष्णुर्वियातश्चेत्यमरः अवियातोऽप्रगल्भः धूर्तस्यछद्मवेषधा
रिणः १६ १७ १८ १९ २० आमिषंमांसंतत्रयथागृध्राःप तंतितत्तुल्यानांगोलुब्धानांपृथिव्यांनिमित्तभूतायां एतेनाग्रेभाविसंग्रामेष्वपित्वांनेष्यामीत्युक्तम् २१

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

तथास्त्रीषुप्रतिश्रुत्यपौरुषंपुरुषेषुच कत्थमानोभिनिर्यायकिमर्थंनयुयुत्ससे २२ नचेद्विजित्यगास्तास्त्वंगृहानेवैस्यतियास्यसि प्रहसिष्यंतिवी
रास्त्वांनरानार्यश्चसंगताः २३ अहमप्यत्रसैरंध्र्याख्यातःसारथ्यकर्मणि नहिशक्ष्याम्यनिर्जित्यगाःप्रयातुंपुरंप्रति २४ स्तोत्रेणचैवसैरंध्र्यास्तववाक्ये
नतेनच कथंनयुध्येयमहंकुरून्सर्वान्स्थिरोभव २५ उत्तरउवाच कामंहरंतुमत्स्यानांभूयांसःकुरवोधनम् प्रहसंतुचमांनार्योनराश्चापिबृह
न्नडे २६ युद्धेननास्तिकार्यंमेगावोगच्छंतुचापिमे शून्यंमेनगरंचापिपितुश्चैवबिभेम्यहम् २७ वैशंपायनउ० इत्युक्त्वाप्राद्रवद्भीतोरथा
त्स्कंद्यकुंडली त्यक्त्वामानंचदर्पंचविसृज्यसशरंधनुः २८ बृहन्नडोवाच नैषशूरैःस्मृतोधर्मःक्षत्रियस्यपलायनम् श्रेयस्तेमरणंयु
द्धेनभीतस्यपलायनम् २९ वैशंपायनउ० एवमुक्त्वातुकौंतेयःसोवप्लुत्यरथोत्तमात् तमन्वधावद्धावंतंराजपुत्रंधनंजयः ३० दीर्घांवेणीं
विधुन्वानःसाधुरक्तेचवाससी विधूयवेणींधावंतमजानंतोर्जुनंतदा ३१ सैनिकाःप्राहसन्केचित्तथारूपमवेक्ष्यतम् तंशीघ्रमभिधावंतंसं
प्रेक्ष्यकुरवोब्रुवन् ३२ कएषवेषसंछन्नोभस्मनीवहुताशनः किंचिदस्ययथापुंसःकिंचिदस्ययथास्त्रियः ३३ सारूप्यमर्जुनस्येवक्लीबरूपंबि
भर्तिच तदेवैतच्छिरोग्रीवंतौबाहूपरिघोपमौ ३४ तद्वदेवास्यविक्रांतंनायमन्योधनंजयात् अमरेष्विवदेवेंद्रोमानुषेषुधनंजयः ३५ एकःकोस्मा
नुपायायादन्योलोकेधनंजयात् एकःपुत्रोविराटस्यशून्येसंनिहितःपुरे ३६ सएषकिलनिर्यातोबालभावान्नपौरुषात् सत्रेणनूनंछ-
न्नंहिचरंतंपार्थमर्जुनम् ३७ उत्तरःसारथिंकृत्वानिर्यातोनगराद्बहिः सेनांमन्यामहेदृष्ट्वाभीतएषपलायते ३८ तंनूनमेषधावंतंजि
घृक्षतिधनंजयः वैशंपा० इतिस्मकुरवःसर्वेविमृशंतःपृथक्पृथक् नचव्यवसितुंकिंचिदुत्तरंशक्नुवंतिते छन्नंतथातंसत्रेणपांडवंप्रेक्ष्यभारत ४०
उत्तरंतंप्रधावंतमभिद्रुत्यधनंजयः गत्वापदशतंतूर्णंकेशपक्षेपरामृशत् ४१ सोर्जुनेनपरामृष्टःपर्यदेवयदार्तवत् बहुलंकृपणंचैवविराटस्यसुत
स्तदा ४२ उत्तरउवाच शृणुयास्त्वंहिकल्याणिबृहन्नडेसुमध्यमे निवर्तयरथंक्षिप्रंजीवन्भद्राणिपश्यति ४३ शातकुंभस्यशुद्ध
स्यशतंनिष्कान्ददामिते मणीनष्टौचवैडूर्यान्हेमबद्धान्महाप्रभान् ४४ हेमदंडप्रतिच्छन्नंरथंयुक्तंचसुव्रतैः मत्तांश्चदशमातंगान्मुंचमांत्वंबृ
हन्नडे ४५ वैशंपायनउवाच एवमादीनिवाक्यानिविलपंतमचेतसम् प्रहस्यपुरुषव्याघ्रोरथस्यांतिकमानयत् ४६ अथैनम
ब्रवीत्पार्थोभयार्तंनष्टचेतसम् यदिनोत्सहसेयोद्धुंशत्रुभिःशत्रुकर्षण ४७ एहिमेत्वंहयान्यच्छयुध्यमानस्यशत्रुभिः प्रयाह्येतद्रथानी
कंमद्बाहुबलरक्षितः ४८

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

४९ ५० ५१ ५२ ५३ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टत्रिंशोऽध्यायः ३८ तंदृष्ट्वेति १ २ ३ ४ ५ ६ साध्वसंभयम् ७ वैशसंवैरं
युद्धेकदनंवा ८ हेनदीजगांगेयभीष्मलंकेशरावणस्तस्यवनंतस्यारिः नाशकोहनूमान्सकेतुः ध्वजोयस्यसलंकेशवनारिकेतुः नगोवृक्षः तदाव्हयः वृक्षनामा

अमर्षयिष्यतमंघोरं गुप्तंवीरैर्महारथैः मागोस्त्वंराजपुत्राग्र्यक्षत्रियोसिपरंतप ४९ कथंपुरुषशार्दूलशत्रुमध्येविषीदसि अहंवैकुरुभिर्यो
त्स्येविजेष्यामिचतेपशून् ५० प्रविश्यैतद्रथानीकमप्रधृष्यंदुरासदम् यंताभवनरश्रेष्ठयोत्स्येहंकुरुभिःसह ५१ एवंब्रुवाणोबीभत्सुर्वै
राटिमपराजितः समाश्वास्यमुहूर्तंतमुत्तरंभरतर्षभ ५२ ततएवंविचेष्टंतमकामंभयपीडितम् रथमारोपयामासपार्थःप्रहरतांवरः
५३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेउत्तरभंगोनामअष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ३८ वैशंपायनउवाच तंदृ-
ष्ट्वाक्लीबवेषेणरथस्थंनरपुंगवम् शमीमभिमुखंयांतंरथमारोप्यचोत्तरम् १ भीष्मद्रोणमुखास्तत्रकुरवोरथिनांवराः वित्रस्तमनसःस
र्वे धनंजयकृताद्भयात् २ तानवेक्ष्यहतोत्साहानुत्पातानपिचाद्भुतान् गुरुःशस्त्रभृतांश्रेष्ठोभारद्वाजोभ्यभाषत ३ चंडाश्ववाताःसंवांति
रूक्षाःशर्करवर्षिणः भस्मवर्णप्रकाशेनतमसासंवृतंनभः ४ रूक्षवर्णाश्चजलदादृश्यंतेद्भुतदर्शनाः निःसरंतिचकोशेभ्यःशस्त्राणिविविधा
नि च ५ शिवाश्चविनदंत्येतादीप्तास्यादिशिदारुणाः हयाश्चाश्रूणिमुंचंतिध्वजाःकंपंत्यकंपिताः ६ यादृशान्यत्ररूपाणिसंदृश्यंतेबहूनि
च यत्ताभवंतस्तिष्ठंतुसाध्वसंसमुपस्थितम् ७ रक्षध्वमपिचात्मानंव्यूहध्वंवाहिनीमपि वैशसंचप्रतीक्षध्वंरक्षध्वंचापिगोधनं ८ एषवी
रोमहेष्वासःसर्वशस्त्रभृतांवरः आगतःक्लीबवेषेणपार्थोनास्त्यत्रसंशयः ९ नदीजलंकेशवनारिकेतुर्नगाव्हयोनामनगारिसूनुः एषोंगनावे
षधरःकिरीटीजित्वावयंनेष्यतिचाद्यगावः १० सएषपार्थोविक्रांतःसव्यसाचीपरंतपः ११ नायुद्धेननिवर्तेतसर्वैरपिमरुद्गणैः क्लेशितश्च
वनेशूरोवासवेनापिशिक्षितः १२ अमर्षवशमापन्नोवासवप्रतिमोयुधि नेहास्यप्रतियोद्धारमहंपश्यामिकौरवाः १३ महादेवोपिपार्थेनश्रूयते
युधितोषितः किरातवेषप्रच्छन्नोगिरौहिमवतिप्रभुः १४ कर्णउवाच सदाभवान्फाल्गुनस्यगुणैरस्मान्विकत्थसे नचार्जुनःक
लापूर्णोममदुर्योधनस्यच १५ दुर्योधनउवाच यद्येषपार्थोराधेयकृतंकार्यंभवेन्मम ज्ञाताःपुनश्चरिष्यंतिद्वादशाब्दान्वि
शांपते १६ अथवाकश्चिदेवान्यःक्लीबवेषेणमानवः शरैरेनंसुनिशितैःपातयिष्यामिभूतले १७ वैशंपायनउवाच तस्मिन्ब्रु
वतितद्वाक्यंधार्तराष्ट्रेपरंतप भीष्मोद्रोणःकृपोद्रौणिःपौरुषंतदपूजयन् १८ इति॰ वि॰ उत्तरगो॰ अर्जुनप्रशंसानाम एकोनच॰ध्यायः ३९

नामेतिवितर्केनिश्चितंवाअर्जुनइत्यर्थः शैलवृक्षौनगावगावित्यमरः नगारिरिंद्रः तस्यसूनुः एषःअंगनावेषधरः किरीटीएतन्नामायंजित्वावः युष्माकंगाःधेनूःनेष्य
तंदुर्योधनंअवपालय १० ११ १२ १३ १४ कलाषोडशोंशःपूर्णःकलाः १५ १६ १७ १८ इतिविराटपर्वणिटी॰ एकोनचत्वा॰ऽध्यायः ३९

SGDF Digital Foundation

१अवहरअवतारय २ बाहुविक्षेपंसोढुंनशक्ष्यंतीतिसंबंधः ३ भूमिंजयहेउत्तरपलाशिनींबहुपत्रवतीं ४ ५ ६ तृणराजस्ताल स्तत्समम् महामा
त्रं भतिप्रमाणम् ७ ८ ९ इतिविराटपर्वणिटीकायांचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४० आलब्धुंस्प्रष्टुम् १ २ ३ ४ दायादंपुत्रम् ५ ६ ७ अपहृत्य

वैशंपायनउवाच तांशमीमुपसंगम्यपार्थोवैराटिमब्रवीत् सुकुमारंसमाज्ञायसंग्रामेनातिकोविदम् १ समादिष्टोमयाक्षिप्रं
धनूंष्यवहरोत्तर नेमानिहित्वदीयानिसोढुंशक्ष्यंतिमेबलम् २ भारंचापिगुरुंवोढुंकुंजरान्वाप्रमर्दितुं ममबाहुविक्षेपंशत्रून्निहविजेष्यतः
३ तस्माद्भूमिंजयारोहशमीमेतांपलाशिनीम् अस्यांहिपांडुपुत्राणांधनूंषिनिहितान्युत ४ युधिष्ठिरस्यभीमस्यबीभत्सोर्यमयोस्तथा
ध्वजाःशराश्चशूराणांदिव्यानिकवचानिच ५ अत्रचैतन्महावीर्यंधनुःपार्थस्यगांडिवम् एकंशतसहस्रेणसंमितंराष्ट्रवर्धनम् ६
व्यायामसहमत्यर्थंतृणराजसमंमहत् सर्वायुधमहामात्रंशत्रुसंबाधकारकम् ७ सुवर्णविकृतंदिव्यंश्लक्ष्णमायतमव्रणम् अलंभारंगु
रुंवोढुंदारुणंचारुदर्शनम् ८ तादृशान्येवसर्वाणिबलवंतिदृढानिच युधिष्ठिरस्यभीमस्यबीभत्सोर्यमयोस्तथा ९ इतिश्रीम०
उत्तरगोग्रहेअर्जुनास्त्रकथनेचत्वारिंशोऽध्यायः ४० उत्तरउवाच अस्मिन्वृक्षेकिलोद्बद्धंशरीरमितिनःश्रुतम् तदहंराजपु
त्रःसन्स्पृशेयंपाणिनाकथम् १ नैवंविधंमयायुक्तमालब्धुंक्षत्रयोनिना महताराजपुत्रेणमंत्रयज्ञविदासदा २ स्पृष्टवंतंशरीरंमांशववा
हमिवाशुचिम् कथंवाव्यवहार्यंवैकुर्वीथास्त्वंबृहन्नडे ३ बृहन्नडोवाच व्यवहार्यश्चराजेंद्रशुचिश्चैवभविष्यसि धनूंष्ये
तानिमाभैस्त्वंशरीरंनात्रविद्यते ४ दायादंमत्स्यराजस्यकुलेजातंमनस्विनाम् कथंत्वांनिंदितंकर्मकारयेयंनृपात्मज ५ वैशंपाय
नउवाच एवमुक्तःसपार्थेनरथात्प्रस्कंद्यकुंडली आरुरोहशमीवृक्षं वैराटिरवशस्तदा ६ तमन्वशासच्छत्रुघ्नोरथेतिष्ठन्धनंजयः
अवरोपयवृक्षाग्राद्धनूंष्येतानिमाचिरम् ७ परिवेष्टनमेतेषांक्षिप्रंचैवव्यपानुद सोपहृत्यमहार्हाणिधनूंषिपृथुवक्षसाम् ८ परिवेष्ट
नपत्राणिविमुच्यसमुपानयत् तथासंहननान्येषांपरिमुच्यसमंततः ९ अपश्यद्गांडिवंतत्रचतुर्भिरपरैःसह तेषांविमुच्यमानानांध
नुषामर्कवर्चसाम् १० विनिश्चेरुःप्रभादिव्याग्रहाणामुदयेष्विव सतेषांरूपमालोक्यभोगिनामिवजृंभताम् ११ हृष्टरोमाभयोद्वि
ग्नःक्षणेनसमपद्यत संस्पृश्यतानिचापानिभानुमंतिमहांतिच १२ वैराटिरर्जुनंराजन्निदंवचनमब्रवीत् १३ इतिश्रीमन्महा
भारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेअस्त्रारोपणेएकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१ ५ ५ ५

वृक्षादधआनीय ८ संनहनानिधनुषांबंधनानि ९ १० ११ १२ १३ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकचत्वारिंशोऽध्यायः ४१ ५

SGDF

कस्यजातरूपस्यजातकीर्तेः रूपंस्वभावेसौंदर्येनाराचेपशुशब्दयोरितिविश्वः बिंदवः सौवर्णाइतिसंबंधः सहस्रौसहस्रस्त्योबलवत्योदीप्तिमत्योवाकोटीप्रांतौयस्यतत्स
हस्रकोटिसहोबलेज्योतिषिचेतिमेदिनी सहशब्दान्मत्वर्थीयोरप्रत्ययः १ सुदंशिताः भासमानाः सुग्रहं सुष्ठुगृह्यतेस्मिन्निति सुग्रहं सुमध्यं २ तपनीयस्यसुवर्णस्यइंद्रगो
पकाः कीटविशेषाः रक्तपीतभास्वरवर्णाः ३ ४ सौवर्णाः शलभाः कृष्णागरुवर्णद्रव्यंमीनाइतिसंज्ञितंतन्मयाः तेषुहिलीनवर्णेषुतपनीयाख्यस्वर्णभूषणानिशोभंते सुवर्णश्च
सुवर्णात्वकृष्णागरुमखांतरेइतिविश्वः सुवर्णमणयः स्वर्णबिंदवः शोभनवर्णमणिखचितत्वाद्वासुवर्णमणिचित्रत्वम् ५ साहस्राः सहस्रशः संख्याताः लोमवाहिनः पत्रवं
तः लोमच्छेदिनइत्यन्ये उपासंगेनिषंगे ६ विपाटाः स्थूलदंडाबाणविशेषाः विपाटः स्थूलदंडः स्यादितिकल्पद्रुः गार्द्धपत्राः गृध्रपत्रवाहिनः शिलाशिताः शिलायांतीक्ष्णीकृताः

वैरारिरुवाच बिंदवोजातरूपस्यशतंयस्मिन्निपातिताः सहस्रकोटिसौवर्णाः कस्येतद्धनुरुत्तमम् १ वारणायत्रसौवर्णाः पृष्ठेभांतिसु
दंशिताः सुपार्श्वंसुग्रहंचैवकस्यैतद्धनुरुत्तमम् २ तपनीयस्यशुद्धस्यपृष्ठेयस्येंद्रगोपकाः पृष्ठविभक्ताः शोभंतेकस्येतद्धनुरुत्तमम् ३ सूर्या
यत्रचसौवर्णास्त्रयोभांतिसुदंशिताः तेजसाप्रज्वलंतोहि कस्येतद्धनुरुत्तमम् ४ शलभायत्रसौवर्णास्तपनीयविभूषिताः सुवर्णमणिचित्रंच
कस्येतद्धनुरुत्तमम् ५ इमेचकस्यनाराचाः साहस्रालोमवाहिनः समंतात्कलधौताग्राउपासंगेहिरण्मये ६ विपाठाः पृथवः कस्यगार्धपत्राः शि
लाशिताः हरिद्रवर्णाः सुमुखाः पीताः सर्वायसाः शराः ७ कस्यायमसितश्चापः पंचशार्दूललक्षणः वराहकर्णव्यामिश्रान्शरान्धारयतेदश ८
कस्येमेपृथवोदीर्घाश्चंद्रबिंबार्धदर्शनाः शतानिसप्ततिष्ठंतिनाराचारुधिराशनाः ९ कस्येमेशुकपत्राभैः पूर्वैरर्धैःसुवाससः उत्तरैरायसैःपीतैर्हेमपुं
खैःशिलाशितैः १० कस्यायंसायकोदीर्घः शिलीपृष्ठः शिलीमुखः गुरुभारसहोदिव्यः शात्रवाणांभयंकरः ११ वैयाघ्रकोशेनिहितोहेमचित्रत्सरु
र्महान् सुफलश्चित्रकोशश्चकिंकिणीसायकोमहान् १२ कस्यहेमत्सरुर्दिव्यः खड्गः परमनिर्मलः कस्यायंविमलः खड्गोगव्येकोशेसमर्पि
तः १३ हेमत्सरुरनाधृष्योनैषध्योभारसाधनः कस्यपंचनखेकोशेसायकोहेमविग्रहः १४

पीताः कर्मारेणतेजनंजलंपायिताः सर्वायसाः केवलंलोह
मयाः काष्ठदंडरहिताइत्यर्थः ७ वराहकर्णाकारैः शल्यैर्व्यामिश्रान्युक्तान्धारयतेशरान्विद्धरूपानेवेतिभावः ८ चंद्रबिंबार्धवद्दर्शनंयेषांतेअर्धचंद्राकाराइत्यर्थः ९
पूर्वैरुपरिस्थैरर्धैः उपलक्षिताः सुवाससः सुपुंखाबाणाः उत्तरैरग्रभागैर्हेमपुंखैः सुवर्णधाराचित्रितैः १० शिलीभेकीपृष्ठेचित्ररूपेणयस्य परिचयार्थंशिलीमुखोभे
क्यामुखमिवमुखंयस्यससायकः खड्गः शरेखड्गेचसायकइत्यमरः ११ वैयाघ्रकोशेव्याघ्रचर्मकोशे त्सरुः खड्गादिमुष्टौस्यादित्यमरः सुफलः शोभनभल्लिकः किंकिणी ३३
युतः सायकः १२ गव्येगोचर्मजे १३ नैषध्योनिषधदेशजः पांचनखेअजचर्मजे पंचनखोजेकूर्मइतिविश्वः हेमविग्रहः सुवर्णेनालंकृतदेहः १४

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

आकाशसन्निभः कृष्णाभास्वरः १५ निस्त्रिंशः त्रिंशतोंगुलिभ्योनिर्गतः त्रिंशदंगुलाधिकः खड्गः परेषांशस्त्रेणनिर्गतोव्रणोयस्यपरानभिभूतः शिक्यइतिपाठेपुरुषद्वयेनो
ह्यमानासांगीतिप्रसिद्धातद्योग्यः १६।१७।१८ इतिविराटपर्वणिटीकायांद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४२ अपहरतीतिअपहारीकालः सोस्त्यस्मिन्नित्यपहारिणम् पामादि
त्वान्मत्वर्थीयोनप्रत्ययः कालरूपीत्यर्थः १ २ धनुषांशतसहस्रेणलक्षेणसंमितं ३४ त्रीणिवर्षाणिपंचशतंचवर्षाणिप्रजापतिरधारयदितिसंबंधः अत्रब्रह्मादीनांव-
र्षाणिदेवमानेनैवज्ञेयानियोह्यस्माकंसौरः संवत्सरः सतेषामेकंदिनमितिशास्त्रप्रसिद्धिः ५।६ पार्थः पंचचषष्टिंचेत्यत्रतुवर्षशब्दोवृष्टिपरः तथाचसंवत्सरेवर्षद्वयंजायतेत
थाहि एकेनवर्षेणतृप्तः शरदिव्रीह्याग्रयणंकरोति अपरेणतृप्तोवसंतेयवाग्रयणंकरोति तथाचाग्रयणंप्रकृत्यआश्वलायनाः श्रुतिमुदाहरंति अपिहि देवाआ
हुस्तृप्तोनूनंवर्षस्याग्रयणेनहियजतइति तथान्यत्रापिनदेवप्रकृत्यश्रुतंव्रीहिभिरिष्ट्वाव्रीहिभिरेवयजेत यवैरिष्ट्वायवैरेवयजेतव्रीहिभ्यइतिएवंचएकस्मिन्संवत्सरेक

प्रमाणरूपसंपन्नः पीतआकाशसन्निभः कस्यहेममयेकोशेसृतस्तेपावकेशप्रभे १५ निस्त्रिंशोयंगुरुः पीतः सायकः परनिर्व्रणः कस्यायमसि
तः खड्गोहेमबिंदुभिरावृतः १६ आशीविषसमस्पर्शः परकायप्रभेदनः गुरुभारसहोदिव्यः सपत्नानांभयप्रदः १७ निर्दिशस्वयथातत्त्वंमया
पृष्टाबृहन्नडे विस्मयोमेपरोजातोदृष्ट्वासर्वमिदंमहत् १८ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेउत्तरास्त्रप्रदर्शनेद्विचत्वा
रिंशोऽध्यायः ४२ बृहन्नडोवाच यन्मांपूर्वमिहापृच्छः शत्रुसेनापहारिणम् गांडीवमेतत्पार्थस्यलोकेषुविदितंधनुः १ सर्वायुधम
हामात्रंशातकुंभपरिष्कृतम् एतत्तदर्जुनस्यासीद्गांडीवंपरमायुधम् २ यत्तच्छतसहस्रेणसंमितंराष्ट्रवर्धनम् येनदेवान्मनुष्यांश्चपार्थोवि
जयतेमृधे ३ चित्रमुच्चावचैर्वर्णैः श्लक्ष्णमायतमव्रणम् देवदानवगंधर्वैः पूजितंशाश्वतीः समाः ४ एतद्वर्षसहस्रंतुब्रह्मापूर्वमधारयत् ततो
नंतरमेवाथप्रजापतिरधारयत् ५ त्रीणिपंचशतंचैवशक्रोशीतिंचपंचच सोमः पंचशतंराजातथैववरुणः शतम् ६ पार्थः पंचचषष्टिंचव
र्षाणिश्वेतवाहनः महावीर्यंमहादिव्यमेतद्धनुरनुत्तमम् ७ एतत्पार्थमनुप्राप्तंवरुणाच्चारुदर्शनम् पूजितंसुरमर्त्येषुबिभर्तिपरमंवपुः ८

र्वाग्रयणाद्येकंवर्षं अपरंमकरायनादीतिद्वेवर्षेततश्चसार्धद्वात्रिंशतासंवत्सरैः पंचषष्टिवर्षाणिभवंतीतियुक्तमुक्तंपार्थः पंचचषष्टिंचवर्षाणिएतद्धनुर्दधारेति अन्येतुअती
तमनागतंचकालंएकीकृत्यपंचषष्टिसंवत्सरंधनुर्धारणंवर्णयंति वर्षोस्त्रीभारतादौच जंबूद्वीपाब्दवृष्टिषितिमेदिनी वृष्टिर्वर्षमित्यमरश्च तत्रप्रथमंमतेऽधारयदिति
भूतकालानुपपत्तिः प्रयोगस्तुकदाचिदायुज्ञानकल्पनेपिप्रतिपत्तुः पारोक्ष्येणार्जुनवयोविदोप्रतिपत्तिश्चेतिविचारणीयं अस्माकंगांडीवलाभानंतरंगतेषुसार्धद्वात्रिंश
द्वर्षेषुत्रयोदशवर्षाणिवनवासेब्राह्मणकार्यार्थमायुधागारंप्रविष्टस्यार्जुनस्यद्रौपदीधर्मराजयोः सहासनकालेप्रवेशनिमित्तंतीर्थयात्रायांद्वादशवर्षाणीतिपंचविंशति
र्गतानि अन्यान्यपिदिग्विजयराजसूयराज्यकरणादिकालेप्रागेवसार्धसप्तवर्षाणिगतानीतिसमुन्नेयं ७।८

१ १० ११ १२ सहस्राःतेजस्विनोदृढाःसहस्रशः संमितावा १३ व्यूहतः क्षिपतः १४ १५ १६ १७ सर्वपारसवाः सर्वंचतत्पारंचपरसमूहंस्रवतोहिंसंतितेसर्व

स्रुपार्श्वंभीमसेनस्यजातरूपग्रहंधनुः येनपार्थोजयत्कृत्स्नांदिशंप्राचींपरंतपः ९ इंद्रगोपकचित्रंचयदेतच्चारुदर्शनम् राज्ञोयुधिष्ठिरस्यै
तद्वैराटेधनुरुत्तमम् १० सूर्यायस्मिंस्तुसौवर्णाःप्रकाशंतेप्रकाशिनः तेजसाप्रज्वलंतोवैनकुलस्यैतदायुधम् ११ शलभायत्रसौवर्णास्तपनीय
विचित्रिताः एतन्माद्रीसुतस्यापिसहदेवस्यकार्मुकं १२ येत्विमेक्षुरसंकाशाःसहस्रालोमवाहिनः एतेर्जुनस्यवैराटेशराःसर्पविषोपमाः १३
एतेज्वलंतःसंग्रामेतेजसाशीघ्रगामिनः भवंतिवीरस्याक्षय्याव्यूहतःसमरेरिपून् १४ येचेमेपृथवोदीर्घाश्चंद्रबिंबार्धदर्शनाः एतेभीमस्यनि
शिताःरिपुक्षयकराःशराः १५ हारिद्रवर्णायेत्वेतेहेमपुंखाःशिलाशिताः नकुलस्यकलापोयंपंचशार्दूललक्षणः १६ येनासौव्यजयत्कृत्स्नांप्र
तीचींदिशमाहवे कलापोह्येषतस्यासीन्माद्रीपुत्रस्यधीमतः १७ येत्विमेभास्कराकाराःसर्वपारसवाःशराः एतेचित्रक्रियोपेताःसहदेवस्यधी
मतः १८ येत्विमेनिशिताःपीताःपृथवोदीर्घवाससः हेमपुंखास्त्रिपर्वाणोराज्ञएतेमहाशराः १९ यस्त्वयंसायकोदीर्घःशिलीपृष्ठःशिलीमुखः
अर्जुनस्यैषसंग्रामेगुरुभारसहोदृढः २० वैयाघ्रकोशःस्रुमहान्भीमसेनस्यसायकः गुरुभारसहोदिव्यःशात्रवाणांभयंकरः २२ स्रुफलश्चि
त्रकोशश्चहेमत्सरुरनुत्तमः निस्त्रिंशःकौरवस्यैषधर्मराजस्यधीमतः २३ यस्तुपांचनखेकोशेनिहितश्चित्रयोधने नकुलस्यैषनिस्त्रिंशोगुरु
भारसहोदृढः २४ यस्त्वयंविपुलःखड्गोगव्येकोशेसमर्पितः सहदेवस्यविद्ध्येनंसर्वभारसहंदृढम् २५ इतिश्रीमन्म॰ उत्तरगोग्रहेउत्तरस्य
आयुधदर्शनंनामत्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ४३ उत्तरउवाच स्रुवर्णविकृतानीमान्यायुधानिमहात्मनाम् रुचिराणिप्रकाशंतेपार्थो
नामाशुकारिणाम् १ क्वनुस्विदर्जुनःपार्थःकौरव्योवायुधिष्ठिरः नकुलःसहदेवश्चभीमसेनश्चपांडवः २ सर्वएवमहात्मानःसर्वामित्रविनाशनाः
राज्यमक्षैःपराकीर्यनश्रूयंतेकथंचन ३ द्रौपदीक्वनुपांचालीस्त्रीरत्नमितिविश्रुता जितानक्षैस्तदाकृष्णास्तानेवान्वगमद्वनम् ४ अर्जुन
उवाच अहमस्म्यर्जुनःपार्थःसभास्तारोयुधिष्ठिरः बल्लवोभीमसेनश्चपितुस्तेरसपाचकः ५ अश्वबंधोथनकुलःसहदेवस्तुगोकुले सैरं
ध्रींद्रौपदींविद्धियत्कृतेकीचकाहताः ६ उत्तरउ॰ दशपार्थस्यनामानियानिपूर्वंश्रुतानिमे प्रब्रूयास्तानियदिमेश्रद्दध्यांसर्वमेवतत् ७
अर्जुनउवाच हंततेहंसमाचक्षेदशनामानियानिमेवैराटेशृणुतानित्वंयानिपूर्वंश्रुतानिते ८ एकाग्रमानसोभूत्वाशृणुसर्वंसमाहितः अर्जु
नःफाल्गुनोजिष्णुःकिरीटीश्वेतवाहनः ९

पारसवाःशत्रुसमूहनाशकाः १८ १९ २० २१ २२ चित्रयोधनेविचित्रयुद्धनिमित्तम् २३ २४ इति
श्रीमन्म॰विराटपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ४३ स्रुवर्णेति १ २ पराकीर्य अपास्य ३ ४ ५ ६ ७ नररूपस्यममममहाविष्णोर्नामानिसंकटे
स्मर्यमाणानिविजयावहानीत्यभिप्रेत्याह एकाग्रेति ९

SGDF
Digital Foundation

१० ११ १२ १३ १४ १५ नक्षत्राभ्यांताराभ्यांतत्रस्थितेचंद्रेइत्यर्थः उत्तराभ्यांतुपूर्वाभ्यामितिपाठेनक्षत्रसंधावित्यर्थः १६ १७ बीभत्सुरिति भदिकल्याणेत्सुरवे
चेत्यस्यसनिरूपम् १८ विकर्षणेशक्तावितिशेषः १९ सव्येनवामेनापिहस्तेनसचितुंज्याकर्षणादिक्रियायांसंबध्धुंशीलमस्येतिसव्यसाचीत्यर्थः २० अर्जुनइति ऋजगति
स्थानार्जनोपार्जनेषुइत्यतः उनन्प्रत्ययेभवति वर्णोदीप्तिः समः ऋजुः दीप्तिमत्वात्समत्वात् शुद्धकर्मकरत्वाच्चार्जुनइत्यर्थः २१ जिष्णुर्जयनशीलः २२ कृष्णावदातस्य

बीभत्सुर्विजयःकृष्णः सव्यसाचीधनंजयः उत्तरउवाच केनासिविजयोनामकेनासिश्वेतवाहनः १० किरीटिनामाकेनासिसव्य
साचीकथंभवान् अर्जुनःफाल्गुनोजिष्णुः कृष्णोबीभत्सुरेवच ११ धनंजयश्चकेनासिब्रूहितन्ममतत्वतः श्रुतामेतस्यवीरस्यकेवलानामहेत
वः १२ तत्सर्वंयदिमेब्रूयाःश्रद्दध्यांसर्वमेवते अर्जुनउवाच सर्वान्जनपदान्जित्वावित्तमादायकेवलम् १३ मध्येधनस्यतिष्ठामितेनाहुर्मां
धनंजयम् अभिप्रयामिसंग्रामेयदहंदुर्मदान्नृपान् १४ नाजित्वाविनिवर्तामितेनमांविजयंविदुः श्वेताःकांचनसंनाहारथेयुज्यंतिमेहयाः १५
संग्रामेयुध्यमानस्यतेनाहंश्वेतवाहनः उत्तराफाल्गुनीभ्यांतुनक्षत्राभ्यामहंदिवा १६ जातोहिमवतःपृष्ठेतेनमांफाल्गुनंविदुः पुराशक्रेणमेदत्तं
युध्यतोदानवर्षभैः १७ किरीटंमूर्ध्निसूर्याभंतेनाहुर्मांकिरीटिनम् नकुर्यांकर्मबीभत्संयुध्यमानःकथंचन १८ तेनदेवमनुष्येषुबीभत्सुरितिवि
श्रुतः उभौमेदक्षिणौपाणीगांडीवस्यविकर्षणे १९ तेनदेवमनुष्येषुसव्यसाचीतिमांविदुः पृथिव्यांचतुरंतायांवर्णोमेदुर्लभःसमः २० करोमिक
र्मशुक्लंचतस्मान्मामर्जुनंविदुः अहंदुरापोदुर्धर्षोदमनःपाकशासनिः २१ तेनदेवमनुष्येषुजिष्णुर्नाम्नास्मिविश्रुतः कृष्णइत्येवदशमंनामचक्रेपि
तामम २२ कृष्णावदातस्यसतःप्रियत्वाद्बालकस्यवै वैशंपायनउवाच ततःपार्थंसवैराटिरभ्यवादयदंतिकात् २३ अहंभूमिंज
योनामनाम्नाहमपिचोत्तरः दिष्ट्यात्वांपार्थपश्यामिस्वागतंतेधनंजय २४ लोहिताक्षमहाबाहोनागराजकरोपम यदज्ञानादवोचंत्वांक्षंतु
मर्हसितन्मम २५ यतस्त्वयाकृतंपूर्वंविचित्रंकर्मदुष्करम् अतोभयंव्यतीतंमेप्रीतिश्चपरमात्वयि २६ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्व
णिउत्तरगोग्रहेअर्जुनपरिचयेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ४४ उत्तरउवाच आस्थायविपुलंवीररथंसारथिनामया कतमंयास्यसे
नीकमुक्तोयास्याम्यहंत्वया १ अर्जुनउवाच प्रीतोस्मिपुरुषव्याघ्रनभयंविद्यतेतव सर्वान्नुदामितेशत्रून्रणेरणविशारद २ स्वस्थोभ
वमहाबाहोपश्यमांशत्रुभिःसह युध्यमानंविमर्देस्मिन्कुर्वाणंभैरवंमहत् ३

कृष्णाभास्वरवर्णस्य कर्षतिचित्तमितिमनोहरत्वाद्वा कृष्णइत्याह प्रियत्वादि
ति २३ २४ नागराजऐरावतः तस्येवकरोयमाह स्तयोःसादृश्यंयस्यहस्तिहस्तोपमकरेत्यर्थः २५ कर्मदिग्विजयादि २६ इतिविराटपर्वणिटीकायांत्रिचत्वारिंशो
ऽध्यायः ४३ आस्थायेति १ नुदामिदूरीकरोमि २ भैरवंभयानकंमहत्कर्मकुर्वाणम् ३

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

उपासंगान् तूणीरान् ४ गृह्यगृहीत्वाशीघ्रेणवेगेनततः शमीतःअवतरत् इतरेषामायुधानितत्रनिधायेतिशेषः ५ अवजेष्यामि हेलयाजेष्यामि त्वंतुभयंत्यजेत्याह संकल्पेतित्रिभिः इदंमयागुप्तंरक्षितंरथोपस्थंरथोपरिभागः तेतवनगरंनगरवत्रक्षकंभविष्यति तत्ररथांगेषुनगरांगसंपत्तिमाह संकल्पपक्षविक्षेपमिति संकल्पः सम्यक्कल्पनंचक्राक्षध्वजकूबरयुगादीनांअंगानांदार्ढ्येनसमर्थनंतदेवपक्षयोः वीथीनांपार्श्वयोः विक्षेपोविस्तारोयस्मिन् बाहूएवस्त्रीयोबाहुतुल्यत्वाद्वांधवाएवप्राकाराः पुरपरिधिभित्तिः तस्मिन्तोरणंपुरद्वारंयस्मिन् रथिसारथ्योरपिरथांगत्वविवक्षयाएतदुक्तम् ६ त्रिदंडईषातदुभयपार्श्वेदारुणीचेतिमिलित्वात्रिदंडउच्यते सचतूणोनिषंगश्चताभ्यांसंबाधंसंकटं दुःप्रवेशनं पक्षेत्रिदंडंसैन्यत्रयंरथिनांहस्तिसादिनांहयसादिनांचेतित्रीणिसैन्यानितेषांतूणोपलक्षितानिआयुधानितैःसंबाधं अनेकध्वजेति

एतान्सर्वानुपासंगान्क्षिप्रंबध्नीहिमेरथे एकंचाहरनिस्त्रिंशंजातरूपपरिष्कृतम् ४ वैशंपायनउवाच अर्जुनस्यवचःश्रुत्वात्वराचानुत्तरस्तदा अर्जुनस्यायुधान्गृह्यशीघ्रेणावतरत्ततः ५ अर्जुनउवाच अहंवैकुरुभिर्योत्स्याम्यवजेष्यामितेपशून् संकल्पपक्षविक्षेपंबाहुप्राकारतोरणम् ६ त्रिदंडतूणसंबाधमनेकध्वजसंकुलम् ज्याक्षेपणंक्रोधकृतंनेमीनिनददुंदुभिम् ७ नगरंतेमयागुप्तंरथोपस्थंभविष्यति अधिष्ठितोमयासंख्येरथोगांडीवधन्वना ८ अजेयःशत्रुसैन्यानांवैराटेव्येतुतेभयम् उत्तरउ॰ बिभेमिनाहमेतेषांजानामित्वांस्थिरंयुधि९ केशवेनापिसंग्रामेसाक्षादिंद्रेणवासमम् इदंतुचिंतयन्नेवंपरिमुह्यामिकेवलम् १० निश्चयंचापिदुर्मेधानगच्छामिकथंचन एवंयुक्तांगरूपस्यलक्षणैःसूचितस्यच ११ केनकर्मविपाकेनक्लीबत्वमिदमागतम् मन्येत्वांक्लीबवेषेणचरंतंपशुपाणिनम् १२ गंधर्वराजप्रतिमंदेवंवापिशतक्रतुम् अर्जुनउवाच भ्रातुर्नियोगाज्ज्येष्ठस्यसंवत्सरमिदंव्रतम् १३ चरामिव्रतचर्यंचसत्यमेतद्ब्रवीमिते नास्मिक्लीबोमहाबाहोपरवान्धर्मसंयुतः १४ समाप्तव्रतमुत्तीर्णंविद्धिमांत्वंनृपात्मज १४ उत्तरउवाच परमोनुग्रहोमेद्ययत्तर्कोनमेवृथा १५ नहीदृशाःक्लीबरूपाभवंतितुनरोत्तम सहायवानस्मिरणेयुध्येयममरैरपि १६ साध्वसंहिप्रनष्टंमेकिंकरोमिप्रशाधिमाम् अहंतेसंग्रहीष्यामिहयान्पररथारुजान् १७ शिक्षितोह्यस्मिसारथ्येतीर्थतःपुरुषर्षभ दारुकोवासुदेवस्ययथाशक्रस्यमातलिः १८

कुलंबहुध्वजव्याप्तम् अन्येनध्वजेनवानरेणसंकुलंभयंकरम् एकेमुख्यान्यकेवलाइतिनानार्थः ज्याधनुर्मौर्वीसैवक्षेपणानिगोलासनानिनालिकाख्यानियस्मिन्क्रोधेनपरजिघांसाहेतुनाचित्तवृत्तिविशेषेणनिमित्तभूतेनकृतंपरिष्कृतंदृढमपि ७ फलितमाह अधिष्ठितइति ८९ केशवेनइंद्रेणवासमंसार्धंसंग्रामेत्वांस्थितंजानामि १० युक्तांगरूपस्ययुक्तानिसमीचीनानि अंगानियुद्धांगानिशस्त्रास्त्रनैपुणादीनिरूपंआकृतिर्यस्यलक्षणैःपंचरक्तत्वादिभिः ११ १२ १३ परवान्नाथवान् १४ उत्तीर्णमापद्भ्यइत्यर्थः १५ १६ पररथारुजान् शत्रुरथभंजकान् मूलविभुजादित्वात्कः १७ तीर्थतोगुरुतः १८

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

यातेगमनेपदंपदंसर्वमपिपदंभूमौक्षिप्तंतथाउह्यही तंवानपश्यंतिवेगवत्वात् शैब्यस्सुग्रीवमेघपुष्पबलाहकाभगवतअश्वास्तत्साम्यमेषांवाहानासुक्तम् २० पार्ष्णिपुर
स्थितयोरश्वयोःपृष्ठभागंपाश्वास्संयुगमितियावत्पार्ष्णिर्द्वयोः सैन्यपृष्ठेइतिमेदिनी॥२१ २२ २३ २४ पर्यमुंचत्तदाशुभ्रेइतिपाठेतुकुंडलेइतिशेषः भंगिमतः कौटिल्यवतः
२५ दध्योस्मृतवान् २६ २७ मानसानिप्रयोजनकालेस्मृतिगोचराणि २८ प्रतिगृह्यअनुकूलानिकृत्वाव्याक्षिपत् टणत्कारितवान् २९ अवजघ्नतः अवहन्यमानस्य अ

तथामांविद्धिसारथ्येशिक्षितंनरपुंगव यस्ययातेनपश्यंति भूमौक्षिप्तंपदंपदम् १८ दक्षिणांयोधुरंयुक्तःसुग्रीवसदृशोहयः योयंधुरं
धुर्यवरोवामांवहतिशोभनः २० तंमन्येमेघपुष्पस्यजवेनसदृशंहयम् योयंकांचनसन्नाहःपार्ष्णिंवहतिशोभनः २१ समंशैब्यस्यमन्येतं
जवेनबलवत्तरम् योयंवहतितेपार्ष्णिंदक्षिणामभितःस्थितः २२ बलाहकादभिमतःसजवेवीर्यवत्तरः त्वामेवायंरथोवोढुंसंग्रामेर्हतिधन्वि
नम् २३ त्वंचेमंरथमास्थाययोद्धुमर्होमतोमम वैशंपायनउ० ततोविमुच्यबाहुभ्यांवलयानिसवीर्यवान् चित्रेकांचनसन्नाहेप्रत्यमुं
चत्तदाशुभे कृष्णान्भंगिमतःकेशान्श्वेतेनोद्ग्रथ्यवाससा २५ अथासौप्राङ्मुखोभूत्वाशुचिःप्रयतमानसः अभिदध्यौमहाबाहुःसर्वास्त्रा
णिरथोत्तमे २६ ऊचुश्चपार्थंसर्वाणिप्रांजलीनिनृपात्मजम् इमानिस्ममहोदारकिंकराणींद्रनंदन २७ प्रणिपत्यचपार्थस्तान्समालभ्यचपा
णिना सर्वाणिमानसानीहभवतेत्यभ्यभाषत २८ प्रतिगृह्यततोस्त्राणिप्रहृष्टवदनोभवत् अधिज्यंतरसाकृत्वागांडीवंव्याक्षिपद्धनुः २९ त
स्यविक्षिप्यमाणस्यधनुषोभून्महास्वनः यथाशैलस्यमहतःशैलेनैवावजघ्नतः ३० सनिर्घाताभवद्भूमिर्भूमिर्वायुर्ववौभृशम् पपातमहतीचो
ल्कादिशोनप्रचकाशिरे ३१ भ्रांतध्वजंखंतदासीत्प्रकंपितमहाद्रुमम् तंशब्दंकुरवोराजन्विस्फोटमशनेरिव ३२ यदर्जुनोधनुःश्रेष्ठंबाहुभ्या
माक्षिपद्रथे उत्तरउवाच एकस्त्वंपांडवश्रेष्ठबहूनेतान्महारथान् ३३ कथंजेष्यसिसंग्रामेसर्वशस्त्रास्त्रपारगान् असहायोसि
कौंतेयससहायाश्चकौरवाः ३४ अतएवमहाबाहोभीतस्तिष्ठामितेऽग्रतः उवाचपार्थोमाभैषीःप्रहस्यस्वनवत्तदा ३५ युध्यमानस्यमेवी
रगंधर्वैःसुमहाबलैः सहायोघोषयात्रायांकस्तदासीत्सखामम ३६ तथाप्रतिभयेतस्मिन्देवदानवसंकुले खांडवेयुध्यमानस्यकस्तदा
सीत्सखामम ३७ निवातकवचैःसार्धंपौलोमैश्चमहाबलैः युध्यतोदेवराजार्थेकःसहायस्तदाभवत् ३८ स्वयंवरेतुपांचाल्याराजभिःस
हसंयुगे युध्यतोबहुभिस्तातकःसहायस्तदाभवत् ३९ उपजीव्यगुरुंद्रोणंशक्रंवैश्रवणंयमम् वरुणंपावकंचैवकृपंकृष्णंचमाधवम् ४०
पिनाकपाणिनंचैवकथमेतान्नयोधये रथंवाहयमेशीघ्रंव्येतुतेमानसोज्वरः ४१ इतिश्री०उत्तरगोग्रहेअर्जुनवाक्यंनामपंचचत्वा०ध्यायः ४५

भिन्नेघ्नतइतिपाठांतरम् ३० भूभित्भूविदारकः प्रचकाशिरेप्रकाशवत्योभूवन् ३१ भ्रांताइतस्ततभ्रमिताध्वजा
यस्मिन् एतेनपरसैन्यवादेषुपरसैन्यत्रासात् उत्पथगामित्वंव्यज्यते प्रकंपितमहान्हृदमित्यनेनभूमिकंपोव्यज्यते ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ इतिवि०टी०
पंचच०ध्यायः ४५

उत्तरमिति १ सिंहंसिंहाकारम् २ देवींमायामित्यद्भुतत्वंध्वजस्यदर्शितम् मायामयइवध्वजोद्भुतइत्यर्थः विश्वकर्मणाभौमनेनवा कांचनंकांचनवर्णंसिंहंहिं
स्वलांगूलंयस्य पुच्छविक्षेपेणैवबहुहस्त्यादीन् पोथयंतमित्यर्थः वानरलक्षणंवानरस्वरूपं ३ प्रसादंप्रसादप्राप्तम् सपावकः तच्चिंतितंअर्जुनंचिंतितंअदेशाय

वैशंपायनउवाच उत्तरंसारथिंकृत्वाशमींकृत्वाप्रदक्षिणम् आयुधंसर्वमादायततःप्रायाद्धनंजयः १ ध्वजंसिंहंरथात्तस्माद
पनीयमहारथः प्रणिधायशमीमूलेप्रायादुत्तरसारथिः २ देवींमायांरथेयुक्त्वाविहितांविश्वकर्मणा कांचनंसिंहलांगूलंध्वजंवानरलक्ष
णम् ३ मनसाचिंतयामासप्रसादंपावकस्यच सतुतच्चिंतितंज्ञात्वाध्वजेभूतान्यदेशयत् ४ सपताकंविचित्रांगंसोपासंगंमहारथम्
खात्सपातरथस्तूर्णंदिव्यरूपंमनोरमम् ५ रथंतमागतंदृष्ट्वादक्षिणंप्राकरोत्तदा रथमास्थायबीभत्सुः कौंतेयःश्वेतवाहनः ६ बद्धगो-
धांगुलित्राणःप्रगृहीतशरासनः ततःप्रायादुदीचींचकपिप्रवरकेतनः ७ स्वनवंतंमहाशंखंबलवानरिमर्दनः प्राधमद्बलमास्थायद्विषतां
रोमहर्षणम् ८ ततस्तेजवनाधुर्याजानुभ्यामगमन्महीम् उत्तरश्चापिसंत्रस्तोरथोपस्थउपाविशत् ९ संस्थाप्यचाश्वान्कौंतेयःसमुद्यम्य
चरश्मिभिः उत्तरंचपरिष्वज्यप्रत्याश्वासयदर्जुनः १० अर्जुनउवाच माभैस्त्वंराजपुत्राग्र्यक्षत्रियोसिपरंतप कथंपुरुषशार्दूलश
त्रुमध्येविषीदसि ११ श्रुतास्तेशंखशब्दाश्चभेरीशब्दाश्चसर्वशः कुंजराणांचनिनदाव्यूढानीकेषुतिष्ठताम् १२ सत्वंकथमिहानेनशंखश
ब्देनभीषितः विषण्णरूपोवित्रस्तःपुरुषःप्राकृतोयथा १३ उत्तरउवाच श्रुतामयाशंखशब्दाभेरीशब्दाश्चपुष्कलाः कुंजराणां
निनादाश्चव्यूढानीकेषुतिष्ठताम् १४ नैवंविधःशंखशब्दःपुराजातुमयाश्रुतः ध्वजस्यचापिरूपंमेदृष्टपूर्वंनहीदृशम् १५ धनुषश्चापिनिर्घोषः
श्रुतपूर्वोनमेक्वचित् अस्यशंखस्यशब्देनधनुषोनिस्वनेनच १६ अमानुषेणशब्देनभूतानांध्वजवासिनाम् रथस्यास्यचशब्देनमनोमुह्य
तिमेभृशम् १७ व्याकुलाश्चदिशःसर्वाहृदयंव्यथतीवमे ध्वजेनपिहिताःसर्वादिशोनप्रतिभांतिमे १८ गांडीवस्यचशब्देनकर्णौमेबधि
रीकृतौ समुहूर्तंप्रयातंतुपार्थोवैराटिमब्रवीत् १९ अर्जुनउवाच एकांतंरथमास्थायपद्भ्यांत्वमवपीडय दृढंचरश्मीन्संयच्छशंखं
ध्मास्याम्यहंपुनः २० वैशंपायनउवाच ततःशंखमुपाध्मासीद्दारयन्निवपर्वतान् द्विषतांदुःखजननंसुहृदांहर्षवर्धनम् गुहागि
रीणांचतथादिशःशैलांस्तथैवच २१ उत्तरश्चापिसंलीनोरथोपस्थउपाविशत् तस्यशंखस्यशब्देनरथनेमिस्वनेनच २२ गांडीवस्यचशब्दे
नपृथिवीसमकंपत तंसमाश्वासयामासपुनरेवधनंजयः २३

त्अयोजयत् ४ ५ ६ ७ ८ तेजवनाः प्रसिद्धाः वेगवंतोअग्निदत्तरथस्थाः ९
संस्थाप्य यथावत्कृत्वा १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ एकांतंस्फुदृढंसम्यंतपाठस्तुलेखकप्रमादः रथंस्फुदृढंअवलंब्येत्यर्थः २० २१ २२ २३

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२४ २५ २६ २७ अनाहतः अक्षतः धावति २८ ज्योतींषिसूर्यचक्षूर्वा मनांसि २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ इतिविराटपर्वणिटीकायांषट्चत्वारिंशत्तमोऽ
ध्यायः ४६ १ आचार्योद्रोणंकृपंचप्रतीति मयाअयमर्थउक्तः पावांतरेअयमाचार्यः अस्मिन्नर्थेविषयेमयाकर्णेनचोक्तइतियोजना २ ३ ४ हीनेतिजातमधिकंवाज्ञातंवा
सकालंज्ञातुमर्हसि ६ तत्रऊनपक्षेइष्टंमेसिद्धंअधिकपक्षेपिदोषमाह अर्थानामिति द्वैधेद्विप्रकारत्वेसंशयोभवति अर्थानांप्रयोजनानां अयंभावः यदितेनिस्तीर्णप्रति

द्रोणउवाच यथारथस्यनिर्घोषोयथामेघउदीर्यते कंपतेचयथाभूमिर्नैषोन्यःसव्यसाचिनः २४ शस्त्राणिनप्रकाशंतेप्रहृष्यंतिनवा
जिनः अग्नयश्चनभासंतेसमिद्धास्तन्नशोभनम् २५ प्रत्यादित्यंचनःसर्वेमृगाघोरप्रवादिनः ध्वजेषुचनिलीयंतेवायसास्तन्नशोभनम् २६
शकुनाश्चापसव्यानोवेदयंतिमहद्भयम् गोमायुरेषसेनायारुदन्मध्येनधावति २७ अनाहतश्चनिष्क्रांतोमहद्वेदयतेभयम् भवतांरोमकूपा
णिप्रहृष्टान्युपलक्षये २८ ध्रुवंविनाशोयुद्धेनक्षत्रियाणांप्रदृश्यते ज्योतींषिनप्रकाशंतेदारुणामृगपक्षिणः २९ उत्पाताविविधाघोरादृश्यंते
क्षत्रनाशनाः विशेषतइहास्माकंनिमित्तानिविनाशने ३० उल्काभिरिवदीप्ताभिर्बाध्यतेपृतनातव वाहनान्यप्रहृष्टानिरुदंतीवविशांपते ३१ उ
पासंतेचसैन्यानिगृध्रास्तवसमंततः तप्स्यसेवाहिनींदृष्ट्वापार्थबाणप्रपीडिताम् ३२ पराभूताचवःसेनानकश्चिद्योद्धुमिच्छति विवर्णमुख
भूयिष्ठाःसर्वेयोधाविचेतसः ३३ गाःसंप्रस्थाप्यतिष्ठामोव्यूढानीकाःप्रहारिणः ३४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेउत्पा
तदर्शनंनामषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ४६ वैशंपायनउवाच अथदुर्योधनोराजासमरेभीष्ममब्रवीत् द्रोणंचरथशार्दूलंकृपंचसुम
हारथम् १ उक्तोयमर्थआचार्योमयाकर्णेनचासकृत् पुनरेवप्रवक्ष्यामिनहितृप्यामि तंब्रुवन् २ पराजितैर्हिवस्तव्यंतैश्चद्वादशवत्सरान् व
नेजनपदेज्ञातैरेवमेषपणोहिनः ३ तेषांनतावन्निर्वृत्तंवर्ततेतुत्रयोदशम् अज्ञातवासोबीभत्सुरथास्माभिःसमागतः ४ अनिवृत्तेतुनिर्वासे
यदिबीभत्सुरागतः पुनर्द्वादशवर्षाणिवनेवत्स्यंतिपांडवाः ५ लोभाद्वातेनजानंतिअस्मान्वामोहआविशत् हीनातिरिक्तमेतेषांभीष्मोवेदि
तुमर्हति ६ अर्थानांतुपुनर्द्वैधेनित्यंभवतिसंशयः अन्यथाचिंतितोह्यर्थःपुनर्भवतिसोन्यथा ७ स्वार्थेसर्वेविमुह्यंतियेपिधर्मविदोजनाः उ
त्तरंमार्गमाणानांमत्स्यानांप्रयुत्सताम् यदिबीभत्सुरायातस्तदाकस्यापराधुमः ८

ज्ञास्तर्हितेषांस्वांशलाभार्थंमामुपागतानांमत्तस्तत्प्राप्तिर्वेतिद्वैधेसंभवतिसंशयाक्रांतानामस्माकंयुद्धार्थंआगमनंदोषएवेतिपूर्ववैरेणसत्यपिसंशयेऽस्माञ्जिघांस-
याआगतानांपराजयोपिसंभाव्यतइत्याह अन्यथेति अन्यायेनयुध्यतः पराजयेप्यधिकेवनष्टिरितिभावः ७ उत्तरंगोग्रहंमार्गमाणानांइच्छतामस्माकंअनादरेषष्ठी
अनादृत्येत्यर्थः वालिसुग्रीवयोर्युद्धेप्रविशन् रामइवअर्जुनोपिकुरुमत्स्यसन्निपातेप्रविशन् अपराधीस्यादित्यर्थः ८

SGDF
Sri Gangeshwar Digital Foundation

नतुतर्हिमत्स्यत्रिगर्तविमर्देकुरुभिरपिकिमर्थंगंतव्यमित्याशंक्याह त्रिगर्तानामित्यादिना तेनवसमक्षमितिशेषः ९ तेषांत्रिगर्तानांमध्येतत् मत्स्यैः सहयुद्धंप्रतिश्रु
तं १० नकेवलंपक्षपातमात्रमस्माकमस्ति अपितुस्वार्थोप्यस्तीत्याह अष्टम्यामिति तथाचस्वार्थेयुध्यतांनास्माकमपराधोस्ति मत्स्येगवांत्रिगर्तैर्हृतानांपदंमार्गं
गतेसति अस्माभिरिमागावोगृहीतव्याः ११ तेत्रिगर्ताउपसंधायवंचयित्वामत्स्येनसंगतंस्नेहंकुर्युः सर्वथापक्षत्रयेपिअस्माभिरिदानींयोद्धव्यमेवेत्यर्थः १२ तान्त्रि
गर्तानपहायगोपिः सहउपेक्ष्यकेवलंरात्रिंरात्रौस्वगृहंआयानइदानींप्रातरस्मान्योद्धुमिहागतइतिसंबंधः १३ १४ पक्षांतरमाह तेषामिति १५ फलितमाह सर्वैरि

त्रिगर्तानांवयंहेतोर्मत्स्यान्योद्धुमिहागताः मत्स्यानांविप्रकारांस्तेबहून्अस्मानकीर्तयन् ९ तेषांभयाभिभूतानांतदस्माभिः प्रतिश्रुतम्
प्रथमंतैर्गृहीतव्यंमत्स्यानांगोधनंमहत् १० सप्तम्यामपराह्णेचतथानस्तैः समाहितम् अष्टम्यांपुनरस्माभिरादित्यस्योदयंप्रति ११ इ
मागावोगृहीतव्यागतेमत्स्येगवांपदम् तेवागाश्चानयिष्यंतियदिवास्युः पराजिताः १२ अस्मान्वाह्युपसंधायकुर्युर्मत्स्येनसंगतम् अथवा
तानपाहायमत्स्योजनपदैःसह १३ सर्वयासेनयासार्धंसंभूतोभीमरूपया आयाताः केवलांरात्रिमस्मान्योद्धुमुपागतः १४ तेषामेवम
हावीर्यःकश्चिदेषपुरःसरः अस्मान्जेतुमिहायातोमत्स्योवापिस्वयंभवेत् १५ यद्येषराजामत्स्यानांयदिबीभत्सुरागतः सर्वैर्योद्धव्यम
स्माभिरितिनःसमयःकृतः १६ अथकस्मात्स्थिताह्येतेरथेषुरथसत्तमाः भीष्मोद्रोणःकृपश्चैवविकर्णोद्रौणिरेवच १७ संभ्रांतमनसःस
र्वेकालेह्यस्मिन्महारथाः नान्यत्रयुद्धाच्छ्रेयोस्तितथात्माप्रणिधीयताम् १८ आछिन्नेगोधनेस्माकमपिदेवेनवज्रिणा यमेनवापिसं
ग्रामेकोहास्तिनपुरंव्रजेत् १९ शरैरेभिःप्रणुन्नानांभग्नानांगहनेवने कोहिजीवेत्पदातीनांभवेदश्वेषुसंशयः आचार्यंपृष्ठतःकृत्वातथानी
तिर्विधीयताम् २० जानातिहिमतंतेषांमनस्त्रासयतीवनः अर्जुनेचास्यसंप्रीतिमधिकामुपलक्षये २१ तथाहृष्ट्वाहिबीभत्सुमुपयांतंप्रशं-
सति यथासेनानभज्येततथानीतिर्विधीयताम् २२ हेषितंह्युपश्रृण्वानेद्रोणेसर्वंविघट्टितम् अदेशिकामहारण्येग्रीष्मेशत्रुवशंगता २३

तिसर्वैरस्माभिरेकीभूय येआगताः तैःसहयोद्धव्यमेवत्यर्थः १६ १७ आत्माचित्तंप्रणिधीयतांसावधानंक्रियतां १८ लब्धस्यगोधनस्यनाशेअस्माभिः स्वपुरंनप्रवेष्टव्यमिति
प्रतिजानीते आछिन्नइति प्राचांव्याख्यावक्रुरपकर्षसूचिकावक्तृनस्त्क आछिन्नेपहृतेगोधनेनिमित्तेदेवेनयमेनवासहसंग्रामेउपस्थितेसति अस्माकंभीष्मादीनांमध्येह
इतिप्रसिद्धः कोस्तियोनपुरंव्रजेत् अपितुप्रत्येकंसर्वेएवस्वपुरंगंतुंदेवानपिजेतुंगाश्चापिजेतुंसमर्थाइत्यर्थः १९ पदातयस्त्वस्मि न्नंक्ष्यंत्येवअश्वाश्चकदाचिज्जीविष्यंती
त्याह शरैरिति एभिरिति स्वकीयशरप्रदर्शनं आचार्यंरणाड्डीतंपृष्ठतःकृत्वासेनामुखादपसार्यअस्मिन्भीतेसर्वेपिभीताः स्युरितिभावः २० तेषांपांडवानां मतंसंम
तमस्मत्तेजोवधकारणं जानातीति २१ २२ द्रोणेभीतेसति सर्वंविघट्टितंविचलितंभवेत्सामर्थ्यमितिशेषः ग्रीष्मेघर्मकालेवसंतेइत्यर्थः इतःषण्मासानंतरंयुद्धारंभस्यश
रदृष्टत्वात् अदेशिकास्वदेशच्युता २३

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

यथेति सुहृद्भंगोमाभूदित्यर्थः २४ पांडवाअपरार्थाः नास्तिपरार्थोयेषांतेअपरार्थाः स्वार्थपराआसयन् द्रोणं त्वत्समीपेस्थापितवंतः परकीयोयमित्यर्थः तत्रहेतु माह स्वयंद्रोणेनतथाकथ्यतेयथापांडवीयत्वंस्वस्यप्रकाशतेतथेत्यर्थः एतदेवविवृणोति अश्वानामित्यादिना २५ २६ पार्थस्यार्जुनस्यागमनेत्रकिंकार्यंकिमर्थं वासोनेनप्रशस्यते २७ तत्रहेतुः पार्थश्रेयसिकामादभिलाषात् अस्मास्कवाद्वेषात् जिघांसातः रोषात् तन्मूलादभिज्वलनात् एवमुपहसति आचार्यइत्यादि ना कारुणिकाइत्यनेनयुद्धधर्मानभिज्ञत्वमुक्तम् अपापंअहिंसातद्दर्शिनः २८ २९ आश्चर्यरूपाणिविनोदादीनि इज्यास्त्रेयज्ञायुधेकपालादौ तेषांउपसंधाने-

यथानविभ्रमेत्सेनातथानीतिर्विधीयताम् दृष्टाहिपांडवानित्यमाचार्यस्यविशेषतः २४ आसयन्नपरार्थाश्चकथ्यतेस्मस्वयंत था अश्वानांह्रेषितंश्रुत्वाकःप्रशंसापरोभवेत् २५ स्थानेवापिव्रजंतोवासदाह्रेषंतिवाजिनः सदाचवायवोवांतिनित्यंवर्षतिवासवः २६ स्तनयित्नोश्चनिर्घोषःश्रूयतेबहुशःसदा किमत्रकार्यंपार्थस्यकथंवासप्रशस्यते २७ अन्यत्रकामाद्द्वेषाद्वारोषाद्वास्मास्कुकेवलात् आचार्यवैकारुणिकाःप्राज्ञाश्चापापदर्शिनः २८ नैतेमहाभयेप्राप्तेसंप्रष्टव्याःकथंचन प्रासादेषुविचित्रेषुगोष्ठीषूपवनेषुच कथावि- चित्राःकुर्वाणाःपंडितास्तत्रशोभनाः २९ बहून्याश्चर्यरूपाणिकुर्वाणाजनसंसदि इज्यास्त्रेचोपसंधानेपंडितास्तत्रशोभनाः ३० परेषां विवरज्ञानेमनुष्यचरितेषुच हस्त्यश्वरथचर्यासुखरोष्ट्राजाविकर्मणि ३१ गोधनेषुप्रतोलीषुवरद्वारमुखेषुच अन्नसंस्कारदोषेषुपं डितास्तत्रशोभनाः ३२ पंडितान्पृष्ठतःकृत्वापरेषांगुणवादिनः विधीयतांतथानीतिर्यथावध्येतवैपरः ३३ गावश्चसंप्रतिष्ठाप्यसेनांव्यू ह्यसमंततः आरक्षाश्चविधीयंतांयत्रयोत्स्यामहेपरान् ३४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेदुर्योधनवाक्यंनामसप्त चत्वारिंशोऽध्यायः ४७ कर्णउवाच सर्वानायुष्मतोभीतान्संत्रस्तानिवलक्षये अयुद्धमनसश्चैवसर्वांश्चैवानवस्थितान् १ यद्येषराजामत्स्यानांयदिवीभत्सुरागतः अहंवैवारयिष्यामिवेलेवमकरालयम् २ ममचापप्रयुक्तानांशरणांनतपर्वणाम् नावृत्ति र्गच्छतामस्तिसर्पाणामिवसर्पताम् ३ रुक्मपुंखाःसुतीक्ष्णाग्रामुक्ताहस्तवतामया छादयंतुशराःपार्थंशलभाइवपादपम् ४ शराणांपुंखसक्तानांमौर्व्याभिहतयादृढम् श्रूयतांतलयोःशब्दोभेर्योराहतयोरिव ५

आसादनप्रोक्षणादौ ३० परेषांइज्यास्त्रज्ञानांयाज्ञिका नांविवरज्ञानेछिद्रदर्शने मनुष्यचरितेषुस्नानाचमनभोजनादिषु हस्त्यश्वरथचर्यासु हस्त्यादिनावाहनेनचर्यासुगमनेषु खरादीनांकर्मणिचिकित्सादौ ३१ प्रतोलीषुगृहबाह्यावयवेषुप्रदीयमानबलिदानादावित्यर्थः संस्कारोवैश्वदेवादिनादोषः केशकीटपातादिना ३२ ३३ गाव इतिछेदःपाठांतरेगावइत्येकंपदम् आरक्षारक्षकाः ३४ इतिविराटपर्वणिटीकायांसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ४७ सर्वान्भीष्मादीन् अनवस्थितान्चंचलान् १ २ अनृतिः लक्ष्यच्युतिर्न ३ ४ पुंखसक्ता नांसक्तपुंखानां ५

६ ७ ८ गार्धवाजितैः गृध्रपक्षैः वाजः वेगः शब्दः पक्षोवासंजातोयेषांतैः वाजोनिः स्वनपक्षयोः वे गेषुमानितिमेदिनी ९ अक्षय्यमिलरैः क्षपितुमशक्यं
१० पुंखानांपुंखवतांशराणाम् ११ १२ १३ १४ १५ १६ नतपर्वभिः समीकृतग्रंथिप्रदेशैः १७ १८ १९ विपन्नानांभ्रंशितानां २० २१ २२ धनंगोधनम् २३

समाहितोहिबीभत्सुर्वर्षाण्यष्टौचपंचच जातस्नेहश्चयुद्धेस्मिन्मयिसंप्रहरिष्यति ६ पात्रीभूतश्चकौंतेयोब्राह्मणोगुणवानिव शरौघा न्प्रतिगृण्हातुमयामुक्तान्सहस्रशः ७ एषचैवमहेष्वासस्त्रिषुलोकेषुविश्रुतः अहंचैवनरश्रेष्ठादर्जुनान्नावरःक्वचित् ८ इतश्चेतश्च- निर्मुक्तःकांचनैर्गार्धवाजितैः दृश्यतामद्यवैव्योमखद्योतैरिवसंवृतम् ९ अद्याहमृणमक्षय्यंपुरावाचाप्रतिश्रुतम् धार्तराष्ट्रायदास्यामि निहत्यसमरेर्जुनं ११ अंतराछिद्यमानानांपुंखानांव्यतिशीर्यताम् शलभानामिवाकाशेप्रचारःसंप्रदृश्यताम् ११ इंद्राशनिसमस्पर्शम हेंद्रसमतेजसम् अर्दयिष्याम्यहंपार्थमुल्काभिरिवकुंजरम् १२ रथादतिरथंशूरंसर्वशस्त्रभृतांवरम् विवशंपार्थमादास्येगरुत्मानिवप न्नगम् १३ तमग्निमिवदुर्धर्षमसिशक्तिशरेंधनम् पांडवाग्निमहंदीप्तंप्रदहंतमिवाहितम् १४ अश्ववेगपुरोवातोरथौघस्तनयित्नुमान् शरधारोमहामेघःशमयिष्यामिपांडवम् १५ मत्कार्मुकविनिर्मुक्ताःपार्थमाशीविषोपमाः शराःसमभिसर्पंतुवल्मीकमिवपन्नगाः १६ सुतेजनैरुक्मपुंखैःसुपीतैर्नतपर्वभिः आचितंपश्यकौंतेयंकर्णिकारैरिवाचलम् १७ जामदग्न्यान्मयाह्यस्त्रंयत्प्राप्तमृषिसत्तमात् त- दुपाश्रित्यवीर्यंचयुध्येयमपिवासवं १८ ध्वजाग्रेवानरस्तिष्ठन्भल्लेनाभिहतोमया अद्यैवपततांभूमौविनदन्भैरवान्रवान् १९ शत्रोर्म याविपन्नानांभूतानांध्वजवासिनाम् दिशःप्रतिष्ठमानानामस्तुशब्दोदिवंगतः २० अद्यदुर्योधनस्याहंशल्यंहृदिचिरस्थितम् समू लमुद्धरिष्यामिबीभत्सुंपातयन्रथात् २१ हताश्वंविरथंपार्थंपौरुषेपर्यवस्थितम् निःश्वसंतंयथानागमद्यपश्यंतुकौरवाः २२ कामंग च्छंतुकुरवोधनमादायकेवलम् रथेषुवापितिष्ठंतोयुद्धंपश्यंतुमामकम् २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेकर्णवाक्यं नामाष्टाचत्वारिंशोऽध्यायः ४८ कृपउवाच सदैवतवराधेययुद्धेक्रूरतरामतिः नार्थानांप्रकृतिंवेत्सिनानुबंधमवेक्षसे १ मायाहिबहवःसंतिशास्त्रमाश्रित्यचिंतिताः तेषांयुद्धंतुपापिष्ठंवेदयंतिपुराविदः २

इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिनीलकंठीयेउत्तरगोग्रहेअष्टाचत्वारिंशोऽध्यायः ४८ सदैवेति अर्थानांगवादीनांप्रकृतिंप्राप्तिकारणम् अनुबंधंप्राप्तो वाफलम् नहिद्यूतमर्थप्राप्तेर्मुख्यंकारणम् नापिततः प्राप्तानामर्थानांपरिणामेसुखकरत्वंचास्तीत्यभिसंधिः १ मायाइति येषांशकुन्यादीनांमायाःकपटानि ३८ बहवःबह्व्यःसंति तेषांदृष्ट्यायुद्धंपापिष्ठंनाशकरत्वात् नहीदानीमर्जुनोद्यूतेनेवमायामात्रेणजेतुंशक्यइतिभावः पाठांतरेनयानीतयः सामाद्याःतेषांमध्येयुद्धंपा पिष्ठम् २

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

द्देशत इति इदानींग्रीष्मोनयुद्धकालः श्रांत्याजलाभावेनचसद्योवाहनानांनाशापत्तेः नापिदेशोगिरिदुर्गाद्याश्रितोस्तीतिभावः इदंयुद्धंफलंनलभतेफलंनलंभयेत् परस्यतुदेशकालावनुकूलावेववर्तेतेइतिभावः विक्रांतंपराक्रमः ३ देशादेरानुकूल्येनहेतुनाकार्याणांयुद्धादीनांअंतरंतादर्थ्यंफलवत्वमितियावत्संविधीयतेसम्यक्क्रियते अंतरमवकाशावधिपरिधानांतधिभेदतादर्थ्येइतिमेदिनी मंत्रणमितिपाठेदेशाद्यानुकूल्येनकार्यंविचार्यमित्यर्थः तत्राभाणकमाह भारमिति यथारथकारे

देशकालेनसंयुक्तंयुद्धंविजयदंभवेत् हीनकालंतदेवेहफलंनलभतेपुनः देशकालेचविक्रांतंकल्याणायविधीयते ३ आनुकूल्येनकार्याणामंतरंसंविधीयते भारंहिरथकारस्यनव्यवस्यंतिपंडिताः ४ परिचिंत्यतुपार्थेनसन्निपातोनतेक्षमः एकःकुरूनभ्यरक्षदेकश्चाग्निमतर्पयत् ५ एकश्चपंचवर्षाणिब्रह्मचर्यमधारयत् एकःस्वभद्रामारोप्यद्वैरथेकृष्णामाह्वयत् ६ एकःकिरातरूपेणस्थितंरुद्रमयोधयत् अस्मिन्नेववनेपार्थोहृतांकृष्णामवाजयत् ७ एकश्चपंचवर्षाणिशक्रादस्त्राण्यशिक्षत एकश्चारिमरीन्जित्वाकुरूणामकरोद्यशः ८ एकोगंधर्वराजानंचित्रसेनमरिंदमः विजिग्येतरसासंख्येसेनांचास्यसुदुर्जयाम् ९ तथानिवातकवचाःकालखंजाश्चदारुणाः दैवतैरप्यवध्यास्तेएकेनयुधिपातिताः १० एकेनहित्वयाकर्णकिंनामेहकृतंपुरा एकैकेनयथातेषांभूमिपालावशीकृताः ११ इंद्रोपिहिनपार्थेनसंयुगेयोद्धुमर्हति यस्तेनाशंसतेयोद्धुंकर्तव्यंतस्यभेषजम् १२ आशीविषस्यक्रुद्धस्यपाणिमुद्यम्यदक्षिणम् अवमुच्यप्रदेशिन्यादंष्ट्रामादातुमिच्छसि १३ अथवाकुंजरंमत्तमेकएवचरन्वने अनंकुशंसमारुह्यनगरंगंतुमिच्छसि १४ समिद्धंपावकंवापिघृतमेदोवसाहुतम् घृताक्तश्चीरवासास्त्वंमध्येनोत्सर्तुमिच्छसि १५ आत्मानंकःसमुद्बध्यकंठेबध्वामहाशिलाम् समुद्रंतरतेदोर्भ्यांतत्रकिंनामपौरुषम् १६ अकृतास्त्रःकृतास्त्रंवैबलवंतंसुदुर्बलः तादृशंकर्णयःपार्थंयोद्धुमिच्छेत्सदुर्मतिः १७ अस्माभिर्ह्येषनिकृतोवर्षाणीहत्रयोदश विनिर्मुक्तोननःशेषंकरिष्यतिमहामनाः १८ एकांतेपार्थमासीनंकूपेग्निमिवसंवृतम् अज्ञानादभ्यवस्कंद्यप्राप्तास्मोभयमुत्तमम् १९ सहयुध्यामहेपार्थमागतंयुद्धदुर्मदम् सैन्यास्तिष्ठंतुसन्नद्धाव्यूढानीकाःप्रहारिणः २० द्रोणोदुर्योधनोभीष्मोभवान्द्रौणिस्तथावयम् सर्वेयुध्यामहेपार्थंकर्णमासाहसंकृथाः २१

पाद्दिव्योयं मयानिर्मितोरथः स्वहदांगोनेनत्वंदेवानपिसर्वथाजेष्यसीतिउक्तेतद्वचसि भारंदत्वा देशकालानुकूल्यमनपेक्ष्यैवपंडितानव्यवस्यंति योद्धुमितिशेषः एवंत्वद्वचसिभारंदत्वादेशाद्यानुकूल्यमनवेक्ष्यकथमस्माभिर्योद्धव्यम् तवतुवचनंरथकारवचनवदर्थशून्यमितिभावः सर्वानायुष्मतोभीतान्संत्रस्तानिवलक्षयइतिकर्णेनोक्तंनस्यैतदुत्तरम् विचारफलमाह परिचिंत्येति ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ प्रदेशिन्यातर्जन्या १३ १४ मध्येनमध्यतउत्सर्तुं उत्सर्पितुम् १५ १६ १७ १८ १९ २० २१

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

यचूर्कंकामंगच्छंतुकुरवोधनमादायकेवलम् रथेषुवापितिष्ठंतोयुद्धंपश्यतु मामकमितितत्राह षड्रथाइति संहताः षडपिएकीभूयतेनैकेनयोद्धुंकथंचिच्छक्यामो
नत्वेकैकशइतिभावः २२ २३ इतिविराटपर्वणिटीकायामेकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९ नचेति शूराः परवित्तंजित्वा परसीमामुल्लंघ्यस्वनगरंप्रतिनी
त्वापिनश्लाघंते त्वंतु एतेषामेकतममप्यकृत्वाकत्थसेअतोनिर्लज्जोसीतिभावः १ २ ३ यदुक्तंनैतेमहाभयेप्राप्तेसंप्रष्टव्याइत्यादिनाब्राह्मणानांभोजनादावेवकौश
ल्यंनयुद्धेइतितत्त्वापिवैश्यत्वान्नयुद्धेसामर्थ्यमस्तीतिदर्शयिष्यन् वर्णानांकर्माणिविभजते चातुर्वर्ण्यस्येत्यादिना ४ ५ वित्तानिअधिगम्यकृष्यादिनेतिशेषः

धयंव्यवसितंपार्थंवज्रपाणिमिवोद्धतम् षड्रथाःप्रतियुत्स्येमतिष्ठेमयदिसंहताः २२ व्यूढानीकानिसैन्यानियत्ताःपरमधन्विनः युध्याम
हेर्जुनंसंख्येदानवावासवंयथा २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेकृपवाक्यंनामएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ४९
अश्वत्थामाउवाच नचतावज्जितागावोनचसीमांतरंगताः नहास्तिनपुरंप्राप्तास्त्वंचकर्णविकत्थसे १ संग्रामान्सुबहूञ्जित्वाल
ब्ध्वाचविपुलंधनम् विजित्यचपरांसेनांनाहुःकिंचमपौरुषम् २ दहत्यग्निरवाक्यस्तुतूष्णींभातिदिवाकरः तूष्णींधारयतेलोकान्वसु
धासचराचरान् ३ चातुर्वर्ण्यस्यकर्माणिविहितानिस्वयंभुवा धनंयैरधिगंतव्यंयच्चकुर्वन्नदुष्यति ४ अधीत्यब्राह्मणोवेदान्याजयेतय
जेतवा क्षत्रियोधनुराश्रित्ययजेच्चैवनयाजयेत् ५ वैश्योधिगम्यवित्तानिब्रह्मकर्माणिकारयेत् शूद्रःशुश्रूषणंकुर्यात्त्रिषुवर्णेषुनित्यशः
६ वंदनायोगविधिभिर्वैतसींवृत्तिमास्थिताः वर्तमानायथाशास्त्रंप्राप्यचापिमहीमिमाम् ७ सत्कुर्वंतिमहाभागागुरून्सुविगुणानपि
प्राप्यद्यूतेनकोराज्यंक्षत्रियस्तोष्टुमर्हति ८ तथानृशंसरूपोयंधार्तराष्ट्रश्चनिर्घृणः तथाधिगम्यवित्तानिकोविकत्थेद्विचक्षणः ९ निकृ
त्यावंचनायोगैश्चरन्वैतंसिकोयथा कतमद्द्वैरथंयुद्धंयत्राजैषीर्धनंजयम् नकुलंसहदेवंवाधनंयेषांत्वयाहृतम् १० युधिष्ठिरोजितःकस्मिन्
भीमश्चबलिनांवरः इंद्रप्रस्थंत्वयाकस्मिन्संग्रामेविजितंपुरा ११ तथैवकतमद्युद्धंयस्मिन्कृष्णाजितात्वया एकवस्त्रासभांनीतादुष्टक
र्मन्रजस्वला १२

ब्रह्मकर्माणिवेदोक्तकर्माणिआधानादीनिकारयेत् स्वार्थेणिच् ६ वर्तमानाइति न्यायेनपृथ्वींजित्वापिसंतोविगुणानपिगुरून्सत्कुर्वंति त्वंतु अन्यायेनपांडवंजित्वा ३९
साधूनपिगुरून्निंदसीतिभावः एतदेवाह प्राप्येति ७ ८ निर्घृणोनिर्लज्जः ९ निकृत्याशाठ्येनवंचनायोगैः छद्मोपायैःवीतसंबंधनोपायः नेनजीवतीतिवैतंसिकोव्याधः
१० इंद्रप्रस्थंतत्स्थाःपांडवाः ११ १२ ६९

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

२ यस्यदुर्योधनस्यपंचपांडवाः ३ ४ यत् भयोचत् आचार्यस्यनिंदारूपंततस्यैवतेजः संजननायनतुद्वेषात् ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ बलस्यसैन्यस्यव्यसनानि
विनाशकानि १२ नैवेति अस्माकमिदंन्याय्यंवचनंत्वयानैववाच्यंनैवनिंद्यं रोषेणदुर्द्यूतादिदर्शनजेनविपरीतस्तेनगुरुणाद्रोणेनगुणाः अर्जुनस्य १३ हितंबलवतासहअनिर्व
लैर्भवद्भिर्विचार्ययोद्धव्यमितिएवंरूपम् १४ आचार्यइतिरोषादेतद्वचनमाचार्येणउक्तंनतुभेदार्थइतिभावः पाठांतरे अभिषद्यमाणे अभिमृष्यमाणेउपलभ्यमानेइति-

आचार्येणाभिवक्तव्यःपुरुषेणविजानता देशकालौतुसंप्रेक्ष्ययोद्धव्यमितिमेमतिः २ यस्यसूर्यसमाःपंचसपत्नाःस्युःप्रहारिणः कथम-
भ्युदयेतेषांनप्रमुह्येतपूरुषः ३ स्वार्थेसर्वेप्रमुह्यंतियेपिधर्मविदोजनाः तस्माद्राजन्ब्रवीम्येषवाक्यंतेयदिरोचते ४ कर्णोहियदवोचत्त्वांतेजःसंज
ननायतत् आचार्यपुत्रःक्षमतांमहत्कार्यमुपस्थितम् ५ नायंकालोविरोधस्यकौंतेयेसमुपस्थिते क्षंतव्यंभवतासर्वमाचार्येणकृपेणच ६ भवतां
हिकृतास्त्रत्वंयथादित्येप्रभातथा यथाचंद्रमसोलक्ष्मीःसर्वथानापकृष्यते ७ एवंभवत्सुब्राह्मण्यंब्रह्मास्त्रंचप्रतिष्ठितम् चत्वारएकतोवे-
दाःक्षात्रमेकत्रदृश्यते ८ नैतत्समस्तमुभयंकस्मिंश्चिदनुशुश्रुम अन्यत्रभारताचार्यात्सपुत्रादितिमेमतिः ९ वेदांताश्चपुराणानिइतिहासं
पुरातनम् जामदग्न्यमृतेराजन्कोद्रोणादधिकोभवेत् १० ब्रह्मास्त्रंचैववेदाश्चनैतदन्यत्रदृश्यते आचार्यपुत्रःक्षमतांनायंकालोविभेद
ने ११ सर्वेसंहत्ययुध्यामपाकशासनिमागतम् बलस्यव्यसनानीह्यान्युक्तानिमनीषिभिः १२ मुख्योभेदोहितेषांतुपापिष्ठोविदुषांमतः
अश्वत्थामोवाच नैवन्याय्यमिदंवाच्यमस्माकंपुरुषर्षभ किंतुरोषपरीतेनगुरुणाभाषितागुणाः १३ शत्रोरपिगुणावाच्यादोषा
वाच्यागुरोरपि तस्मात्सर्वप्रयत्नेनपुत्रेशिष्येहितंवदेत् १४ दुर्योधनउवाच आचार्यएषक्षमतांशांतिरत्रविधीयतां अभि
द्यमानेतुगुरौनकृतंरोषकारितम् १५ वैशंपायनउवाच ततोदुर्योधनोद्रोणंक्षमयामासभारत कृपेणसहकर्णेनभीष्मेणच
महात्मना १६ द्रोणउवाच यदेतत्प्रथमंवाक्यंभीष्मःशांतनवोब्रवीत् तेनैवाहंप्रसन्नोस्मिनीतिरत्रविधीयताम् १७ यथादुर्यो
धनंपार्थोनायंपश्यतिसैनिकान् साहसाद्यदिवामोहात्तथानीतिर्विधीयताम् १९ वनवासेह्यनिवृत्तेदर्शयेन्नधनंजयः धनंवालभमानो
ननाद्यतत्क्षंतुमर्हति १९ यथानायंसमायुंज्याद्धार्तराष्ट्रंकथंचन नचसेनापराजय्यात्तथानीतिर्विधीयताम् २०

यावत् शेषकारितंशेषंकर्तव्यंकारणीयंचतत्सर्वंनकृतंस्यात् प्रस्तुतकार्यनाशोभवेदित्यर्थः १५ १६ प्रथमंमुख्यंभेदोनकार्यः क्षंतव्यंचेतियदुक्तंतेनैवाहंवा
क्येनप्रसन्नोस्मि १७ १८ धनंचेति धनंलब्ध्वाअस्मानुपेक्ष्यगृहंगमिष्यति गोधनेअत्यंतंदूरतोन्येनीतेयुध्यतामस्माकमंतमेवायंकरिष्यतीतिभावः १९ नस
मायुंज्यात् नसंप्राप्नुयात् नपराजय्यात् नपराजयंप्राप्नुयात् २० श्रीगोपालकृष्णायनमः ६९ ६९ ६९

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

पुरस्ताद्वाक्यमुक्तमज्ञातवासकालः पूर्णोनवेति प्रथमंविचार्यमित्येवंरूपं २१ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१ अत्रचतुर्विंशत्या
पक्षैश्चांद्रः संवत्सरः चतुःपंचाशदधिकशतत्रयदिनात्मकः षष्ट्यधिकशतत्रयदिनात्मासावनः सएवद्वादशवार्षिकादिप्रतिज्ञासुगवामयनादिसत्रादिषुचोपयुज्य
ते त्रीणिशतानिपंचषष्टिश्चदिनानि पंचदशघाटिकाएकत्रिंशत्पलानित्रिंशदक्षराणितेस्स्यसंवत्सरस्यमानम् तत्रप्रायेणज्योतिर्विदः सौरसंवत्सरानुरोधेनैव
वर्षप्रवेशादिकंकुर्वंति स्मार्तवर्धापनादौतुचांद्रेणेतिविशेषेसत्यपियदाएतयोरांतराब्दिकःसावनाब्दोगण्यते तदासौरगताद्वृद्धिस्तत्रगण्यते एवंगणनायांक्रियमाणा
यांत्रयोदशस्वब्देषुपंचचांद्रमासाद्वेदिनेसप्तत्रिंशन्नाड्यः पंचचत्वारिंशत्पलानिपंचदशाक्षराणिच तथाचकिंचिदधिकानिनवदिनान्यवधिपूर्तेरधिकानिजातानि

उक्तंदुर्योधनेनापिपुरस्ताद्वाक्यमीदृशम् तदनुस्मृत्यगांगेययथावद्वक्तुमर्हसि २१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्र
हेद्रोणवाक्यंनामएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ५१ भीष्मउवाच कलाःकाष्ठाश्चयुज्यंतेमुहूर्ताश्चदिनानिच अर्धमासाश्चमासा
श्चनक्षत्राणिग्रहास्तथा १ ऋतवश्चापियुज्यंतेतथासंवत्सराअपि एवंकालविभागेनकालचक्रंप्रवर्तते २ तेषांकालातिरेकेणज्योतिषांचव्य
तिक्रमात् पंचमेपंचमेवर्षेद्वौमासावुपजायतः ३ एवमप्यधिकामासाःपंचद्वादशचक्षपाः त्रयोदशानांवर्षाणामितिमेवर्ततेमतिः ४
सर्वंयथावच्चरितंयद्यदेभिःपरिश्रुतम् एवमेतद्ध्रुवंज्ञात्वाततोबीभत्सुरागतः ५ सर्वेचैवमहात्मानःसर्वेधर्मार्थकोविदाः येषांयुधिष्ठिरो
राजाकस्माद्धर्मपरापयुः ६ अलुब्धाश्चैवकौंतेयाःकृतवंतश्चदुष्करम् नचापिकेवलंराज्यमिच्छेयुस्तेऽनुपायतः ७ तदैवतेहिविक्रांतमीयुः
कौरवनंदनाः धर्मपाशनिबद्धास्तुनचेलुःक्षत्रियव्रतात् ८ यच्चानृतइतिख्यायाद्यःसगच्छेत्पराभवम् वृणुयुर्मरणंपार्थानानृतत्वंकथं
चन ९ प्राप्तेकालेतुप्राप्तव्यंनोत्सृजेयुर्नरर्षभाः अपिवज्रभृतागुप्तंतथावीर्याहिपांडवाः १० प्रतियुध्येमसमरेसर्वशस्त्रभृतांवरम् तस्माद्य
दत्रकल्याणंलोकेसद्भिरनुष्ठितम् ११ तत्संविधीयतांशीघ्रंमानोह्यर्थोभ्यगात्परान् नहिपश्यामिसंग्रामेकदाचिदपिकौरव १२

ज्योतिषांनक्षत्राणांव्यतिक्रमात् सूर्येणचंद्रेणचलंघनात् उपजायतः अधिकौमवतः अत्रतुअर्धमासाश्चमासाश्चयुज्यंतइतिग्रहणात् त्रयोदशानांवर्षाणांचांद्रमासाः
षट्पंचाशदधिकंशतंभवंतीतितएवगृहीताइतिज्ञेयम् तथाचविजय दशम्यांद्यूतेपांडवपराजयः लोकेतस्यैवप्रायेणद्यूतकालत्वात् ग्रीष्मेचगोग्रहार्थंप्रवृत्ताइत्युक्तं
तेनविजयदशम्यामागामिन्यांत्रयोदशाब्दपूरणंभविष्यतीतिदुर्योधनप्रत्याशा पांडवास्तुचांद्राब्दमानेनत्रयोदशवत्सरानतिवाह्यकृतकृत्याअभूवन् तथविजय
दशमीतः पूर्वंपंचमासाः द्वादशदिनानिप्रकटीभवितव्यंतत्रवैशाखशुक्लसप्तम्यामाविर्भूताः प्रतिज्ञांनिस्तीर्यैवकानिचिदधिकान्यपिदिनानिअतिवाह्यआविर्भू ४
ताइत्यर्थः ४ ५ ६ ७ ८ यच्चयदिचपांडवंअनृतोयमर्जुनइतिख्यायात् कथयेत् सपराभवंगच्छेत् ९ धर्मसंहितंकर्मअयुद्धेनएतैःसहऐक्यंगत्वाराज्यप्रदानं
१० ११ १२

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

मूलमिति एषाम् पांडवानांमूलंमहत् महच्छब्दवाच्यंसत्यसंज्ञितंब्रह्मकृष्णाख्यंवेदवाक्यंब्राह्मणाश्च यथोक्तंआदिपर्वणि मूलंकृष्णोब्रह्मचब्राह्मणाश्चेति तदेत-
द्वेद विरुद्धमनृतंद्यूतंकुर्वता धार्त्तराष्ट्रेणधर्मस्यमूलंकृत्तंछिन्नं इदानींचब्राह्मणांश्चअवजानतात्वयापितदेवकृत्तंअतोधर्मनाशाद्भवतांनाशोभावीत्यर्थः मूलंकीदृशंचंद
नं यथाशांतंशीतलंनतुदाहकंक्रोधरूपं तथाचदुर्योधनः केवलंक्रोधमयइत्युक्तंप्राक् दुर्योधनोमन्युमयोमहाद्रुमइति सारार्थीकर्मकारयिथाइतित्वयहितेनसंबंधः सा
रार्थीधनार्थीधनेचसारमितिमेदिनी पांडवान्कर्मकरानिवकृतवानसियत्रकालेतत्रतदाविदुरः किमब्रवीत्क्षयमूलंद्यूतमितितदिदानींस्मरेतिभावः सूतेतिसंबोधय
न्नक्षत्रियत्वादस्ययुद्धेष्वकौशलंव्यनक्ति नन्वादित्योवैदेवंक्षत्रमितिश्रुतेर्दिव्यात्क्षत्रात्कुंत्यांजातस्यास्यकथमक्षत्रत्वंयुद्धाकौशलंचेतिविदुषाप्यश्वत्थाम्नावक्तुंयु
क्तमितिचेत् शृणु सर्वेषांहिवर्णानांद्विविधंजन्मयोनिजंसंस्कारजंच तत्रयएवयोनिः सएवसंस्कर्ताचेत् सएकजो नप्रकृतिश्च्यवते कर्णस्तुदैवस्त्वजोप्यक्षत्रि
येणसूतेनसंस्कृतइतिद्विजातत्वात् क्षत्रियत्वेनप्रहर्त्तुंशक्तोऽपिसूतत्वेन परकीयंप्रहारंसोढुमशक्तइतियुद्धात्पलायतेइत्याशयेनेनंसूर्यपुत्रंजानन्नपिसूतत्वेनसंबो
धयति तथामंत्रवर्णः सहस्वमन्योअभिमातिमस्मेरुजन्मृणन्प्रमृणन्प्रेहिशत्रून् उग्रंतेपाजोनन्वारुरुध्रेवशीवशंनयसएकजत्वमिति अस्यार्थः तापसोमन्युर्ऋ
षिः संकल्पाधिष्ठात्रीदेवतांमन्युसंज्ञांप्रार्थयते त्वयामन्योइतिसूक्तेतृतीयाइयमृक् यस्तेमन्यविधितमध्यंदिनइतिमाध्यंदिनेसवनेश्येनयागेशत्रुमरणार्थेअस्यसूक्तस्य

मूलमेषांमहत्कृत्तंसारार्थीचंदनंयथा कर्मकारयिथाः सूततत्रकिंविदुरोब्रवीत् १२

विनियोगः हेमन्योअस्मेअस्मैशरणागतायराज्यायवा एतद्रक्षणार्थमितियावत् अभिमातिंसर्वतः पीडांपित्रादिभिः सहविरोधंज्ञातिवधदोषंसहस्वक्षम
स्वकथंतेषांरक्षणंस्यादतआह रुजंरोगंप्राप्तवत्मृणन्म्रीयमाणोजराग्रस्तइत्यर्थः मृणन् अत्यंतंआसन्नमृत्युर्वाशत्रून् प्रेहिप्रकर्षेणजेतुंगच्छ अत्रशरीरगतंरोगादित
दभिमानिनिचेतसिउपचर्यते नन्वशक्तेनरोगाद्याक्रांतेनमयाकथंशत्रवोजेतुंशक्याइत्याशंक्याह उग्रमिति उग्रंपरमर्दनक्षमंतेतवपाजस्तेजोननुनिश्चितंआरुरुध्रे आ
रोद्धुंशत्रून्समर्थमस्ति दृढसंकल्पस्यहितेजः परान्अवश्यंनाशयेदेवेत्यर्थः एतदेवाह वशीसर्वमस्यवशेस्तीतिवशी संकल्पदार्ढ्येदेवद्युगस्त्यादिभिः समुद्रपानादी-
न्यपिकृतानि अतएवसर्वंजगत् त्वमेववशंनयसे वशित्वेहेतुः हेएकज एकस्माज्जात नन्वेकमेवमनः संकल्पस्योपादानमिति व्यर्थंविशेषणमितिचेन्न कुंडप्रायत्य
र्थत्वात् सह्यन्येनजातोऽन्येनच आत्मीयबुद्ध्यासंस्कृतइतिनदृढसंकल्पोभवति नचपरान्त्रातुंशक्नोतिद्विजत्वात् तथाचलोकेआभाणकः यस्यद्वेवचनेसहिपिद
कइतिवक्तारो भवंति अतएकजेत्यर्थवद्वचनंदत्तक्रीतादीतुशास्त्रीयंएकस्यैवस्वत्वमस्तीतिनासौकुंडतुल्यइतिदिक् १२

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

ननुममस्हृतत्वाद्दोषवत्वंचेत्स्रजाताअपितेकुलीनशाम्यंतिकुतोवापरसहायार्थमस्मान्योद्धुमागतावालिवधेरामइवेत्याशंक्याह यथाशक्तीतिद्वाभ्याम् कीटपिपीलकै रपिकृतंशममालक्षयामहइतियोज्यम् बालिरामयोर्विरोधाभावेपिरामेणवालीहतइतिसोपराधी पांडवास्तुयुष्माभिरपकृताइतियुष्मान् जिघांसंतोनापराध्यंतीति भावः १४ १५ १६ नैवनयुध्येतअपितुयुध्येतैवेत्यर्थः १७ एष्यतिगमिष्यति १८ देवेनदेवयोग्येनयुद्धेन १९ २० २१ अहरःहृतवानसि आनैषीः आनीतवान सि यथात्वमुत्साहपूर्वकमेतत्कर्मत्वयाकृतंतथैवेदानीमपराहृत्तोयुध्यस्वेत्यर्थः २२ २३ नाक्षानिति चकाराच्छ्रेतापिनभवतीत्यध्याहार्यं अयमर्थः क्रमेणएकद्वित्रिचतु

यथाशक्तिमनुष्याणांशममालक्षयामहे अन्येषामपिसत्वानांअपिकीटपिपीलिकैः १४ द्रौपद्याःसंपरिक्लेशंनक्षंतुंपांडवोर्हति क्षयाय धार्तराष्ट्राणांप्रादुर्भूतोधनंजयः १५ त्वंपुनःपंडितोभूत्वावाचंवक्तुमिहेच्छसि वैरांतकारीबीभत्सुर्नःशेषंकरिष्यति १६ नैवदेवान्नगंधर्वान्नासु रान्नचराक्षसान् भयादिहनयुध्येतकुंतीपुत्रोधनंजयः १७ यंयमेषोतिसंक्रुद्धःसंग्रामेनिपतिष्यति वृक्षंगरुत्मान्वेगेनविनिहत्यतमेष्यति १८ त्वत्तोविशिष्टंवीर्येणधनुष्यममराट्समम् वासुदेवसमंयुद्धेतंपार्थंकोनपूजयेत् १९ दैवंदैवेनयुध्येतमानुषेणाचमानुषः अस्त्रंह्यस्त्रेण योहन्यात्कोर्जुनेनसमःपुमान् २० पुत्रादनवरःशिष्यइतिधर्मविदोविदुः एतेनापिनिमित्तेनप्रियोद्रोणस्यपांडवः २१ यथात्वमकरोर्द्यूतमिंद्र प्रस्थंयथाहरः यथानैषीःसभांकृष्णांतथायुध्यस्वपांडवम् २२ अयंतेमातुलःप्राज्ञःक्षत्रधर्मस्यकोविदः दुर्द्यूतदेवीगांधारःशकुनिर्युध्यता मिह २३ नाक्षान्क्षिपतिगांडीवंनकृतंद्वापरंनच ज्वलतोनिशितान्बाणांस्तांस्तान्क्षिपतिशत्रुषु २४ नहिगांडीवनिर्मुक्ताःशराह्याशीवि षोपमाः नांतरेष्ववतिष्ठंतिगिरीणामपिदारुणाः २५ अंतकःशमनोमृत्युस्तथाग्निर्वडवामुखः कुर्युरेतेक्वचिच्छेषंनतुक्रुद्धोधनंजयः २६ यथासभायांद्यूतंत्वंमातुलेनसहाकरोः तथायुध्यस्वसंग्रामेसौबलेनसुरक्षितः २७ युध्यतांकाममाचार्योनाहंयोत्स्येधनंजयम् मत्स्यो ह्यस्माभिरायोध्योयद्यागच्छेद्गवांपदम् २८ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेद्रोणिवाक्यंनामपंचाशत्तमोध्यायः ५०

भीष्मउवाच साधुपश्यतिवैद्रोणिःकृपःसाध्वनुपश्यति कर्णस्तुक्षात्रधर्मेणकेवलंयोद्धुमिच्छति १

त्र्यंकांकितैः प्रदेशैरंकचतुष्टयवान् पाशोभवति तत्रएकांकः कलिः द्व्यंकोद्वापरम् त्र्यंकस्त्रेता चतुरंकः कृतम् तत्रद्यूतेपंचस्वीयाः पंचपरकीयाश्चदीनाराद यःस्था प्यंते आदितः पाशप्रक्षेपेयद्येकांकउपर्यायाति तर्हिस्वीयेष्वेकःपराजितोभवति अथयदिद्वौतदापरकीयंदीनारद्वयंस्वीयश्चैकोजितः यदित्र्यंकउपरिपतेत् तदाप रकीयंत्रयंस्वीयंचत्रयंजितम् चतुरंकस्योपरिपतनेसर्वेपिस्वीयाः परकीयाश्चजिताभवंति तथाचकलिपातेजयोनास्तिद्वापरादिपातेउत्तरोत्तरवृद्ध्याजयोस्तितेनगां डीवस्थाःशराःसर्वथानजयावहाइत्यर्थः २४ २५ २६ २७ २८ इतिविराटपर्वणिटीकायांपंचाशत्तमोऽध्यायः ५० साध्विति १

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ अनंतरं अविलंबितम् २० २१ २२ २३ इतिविराटपर्वणिटीकायांद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२

एकांतसिद्धिंराजेंद्रसंप्राप्तश्चधनंजयः संप्रवृत्तेतुसंग्रामेभावाभावौजयाजयौ १३ अवश्यमेकंस्पृशतोदृष्टमेतदसंशयम् तस्माद्युद्धोचि
तंकर्मकर्मवाधर्मसंहितम् क्रियतामाशुराजेंद्रसंप्राप्तश्चधनंजयः १४ दुर्योधनउवाच नाहंराज्यंप्रदास्यामिपांडवानांपिता
मह युद्धोपचारिकंयत्तुतच्छीघ्रंप्रविधीयताम् १५ भीष्मउवाच अत्रयामामिकाबुद्धिःश्रूयतांयदिरोचते सर्वथाहिमया
श्रेयोवक्तव्यंकुरुनंदन १६ क्षिप्रंबलचतुर्भागंगृह्यगच्छपुरंप्रति ततोपरश्चतुर्भागोगाःसमादायगच्छतु १७ वयंसैन्यस्यचार्धेनप्रति
योत्स्यामपांडवम् अहंद्रोणश्चकर्णश्चअश्वत्थामाकृपस्तथा १८ प्रतियोत्स्यामबीभत्सुमागतंकृतनिश्चयाः मत्स्यंवापुनरायांतमागतंवा
शतक्रतुम् १९ अहमावारयिष्यामिवेलेवमकरालयम् वैशंपायनउवाच तद्वाक्यंरुरुचेतेषांभीष्मेणोक्तंमहात्मना तथैवहिकृत
वान्राजाकौरवाणामनंतरम् २० भीष्मःप्रस्थाप्यराजानंगोधनंतदनंतरम् सेनामुख्यानवस्थाप्यव्यूहितुंसंप्रचक्रमे २१ भीष्मउवाच
आचार्यमध्येतिष्ठत्वमश्वत्थामातुसव्यतः कृपःशारद्वतोधीमान्पार्श्वंरक्षतुदक्षिणम् २२ अग्रतःसूतपुत्रस्तुकर्णस्तिष्ठतुदंशितः अहंस
र्वस्यसैन्यस्यपश्चात्स्थास्यामिपालयन् २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिभीष्मसैन्यव्यूहेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ५२
वैशंपायनउवाच तथाव्यूढेष्वनीकेषुकौरवेयेषुभारत उपायादर्जुनस्तूर्णंरथघोषेणनादयन् १ ददृशुस्तेध्वजाग्रंवैशुश्रुवुश्चरथ
स्वनम् दोधूयमानस्यभृशंगांडीवस्यचनिस्वनम् २ ततस्तुसर्वमालोक्यद्रोणोवचनमब्रवीत् महारथमनुप्राप्तंदृष्ट्वागांडीवधन्विनम्
३ द्रोणउवाच एतद्ध्वजाग्रंपार्थस्यदूरतःसंप्रकाशते एषघोषोरथस्यायंरोरवीतिचवानरः ४ वानरःमहासेनायांकरोतिभयमु
त्तमं एषतिष्ठन्रथश्रेष्ठेरथेचरथिनांवरः उत्कर्षतिधनुःश्रेष्ठंगांडीवमशनिस्वनम् ५ इमौचबाणौसहितौपादयोर्मेव्यवस्थितौ अपरौचा
प्यतिक्रांतौकर्णौसंस्पृश्यमेशरौ ६ निरुष्यहिवनेवासंकृत्वाकर्मातिमानुषम् अभिवादयतेपार्थःश्रोत्रेचपरिपृच्छति ७ चिरदृष्टोयमस्मा
भिःप्रज्ञावान्बांधवप्रियः अतीवज्वलितोलक्ष्म्यापांडुपुत्रोधनंजयः ८ रथीशरीचारुतलीनिषंगीशंखीपताकीकवचीकिरीटी खड्गीचध
न्वीचविभातिपार्थःशिखीवृतःस्रुग्भिरिवाज्यसिक्तः ९ वैशंपायनउवाच ततोऽर्जुनःकुरून्दृष्ट्वासंग्रामेसमवस्थितान् तत्का
लसदृशंवाक्यंमत्स्यपुत्रमभाषत १० अर्जुनउवाच इषुपातेचसेनायाहयान्संयच्छसारथे यावत्समीक्षेसैन्येस्मिन्कासौकुरुकुलाध
मः ११

१ २ ३ ४ ५ मेममकर्णौसंस्पृश्यअतिक्रांतौ ६ ७ ८ चारुतलंहस्तावापश्चारुतलंतद्वान्चारुतली स्रुग्भिःजुहूप्रभृतिभिः ९ १० इषुपातेइषुपातप्रमितेदेशे असौदुर्यो

SGDF

१२ महेष्वासाः महनीयधनुषः १३ १४ १५ १६ १७ रथवंशंरथसमूहम् १८ १९ २० २१ २२ २३ आवृतां भूमिंनापश्यन्नितिन अपितु

सर्वानेताननादृत्य दृष्ट्वानमतिमानिनम् तस्यमूर्ध्निपतिष्यामिततएतेपराजिताः १२ एषव्यवस्थितोद्रोणोद्रौणिश्चतदनंतरम् भी
ष्मःकृपश्चकर्णश्चमहेष्वासाःसमागताः १३ राजानंनात्रपश्यामिगाःसमादाय गच्छति दक्षिणंमार्गमास्थायशंकेजीवपरायणः १४
उत्सृज्यैतद्रथानीकंगच्छयत्रसुयोधनः तत्रैवयोत्स्येवैराटेनास्तियुद्धंनिरामिषम् १५ तंजित्वाविनिवर्तिष्येगाः समादायवैपुनः एवमु
क्तःसवैराटिर्हयान्संयम्ययत्नतः १६ नियम्यचततोरश्मीन्यत्रतेकुरुपुंगवाः अचोदयत्तदावाहान्यत्रदुर्योधनस्ततः १७ उत्सृज्यरथवं
शंतुप्रयातेश्वेतवाहने अभिप्रायंतमालोक्यकृपोवचनमब्रवीत् १८ नैषोंतरेणराजानंबीभत्सुःस्थातुमिच्छति तस्यपार्ष्णिंग्रहीष्या
मोजवेनाभिप्रयास्यतः १९ नह्येनमतिसंक्रुद्धमेकोयुध्येतसंयुगे अन्योदेवात्सहस्राक्षात्कृष्णाद्वादेवकीसुतात् २० आचार्याच्चसपु
त्राद्वाभारद्वाजान्महारथात् किंनोगावःकरिष्यंतिधनंवाविपुलंतथा २१ दुर्योधनःपार्थजलेजलेनौरिवमज्जति तथैवगत्वाबीभत्सु
र्नामविश्राव्यचात्मनः २२ शलभैरिवतांसेनांशरैःशीघ्रमवाकिरत् कीर्यमाणाःशरौघैस्तुयोधास्तेपार्थचोदितैः २३ नापश्यन्नावृतां
भूमिंनांतरिक्षंपतत्रिभिः तेषामापततांयुद्धेनापयानेभवन्मतिः २४ शीघ्रत्वंतेचपार्थस्यपूजयंतिस्मचेतसा ततःशंखंप्रदध्मौस-
द्विषतांरोमहर्षणम् २५ विस्फार्यचधनुःश्रेष्ठंध्वजेभूतान्यचोदयत् तस्यशंखस्यशब्देनरथनेमिस्वनेनच २६ गांडीवस्यचघोषेणपृ
थिवीसमकंपत अमानुषाणांभूतानांतेषांचध्वजवासिनाम् २७ ऊर्ध्वपुच्छान्विधुन्वानारंभमाणाःसमंततः गावःप्रतिन्यवर्तंतदिशमा
स्थायदक्षिणाम् २८ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगो॰ नामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ५३ वैशंपायनउ॰
सशत्रुसेनांतरसाप्रणुद्यगास्ताविजित्याथधनुर्धराग्र्यः दुर्योधनायाभिमुखःप्रयातोभूयोरणंसोभिचिकीर्षमाणः १ गोषुप्रयाता
सुजवेनमत्स्यान्किरीटिनंकृतकार्यंचमत्वा दुर्योधनायाभिमुखंप्रयांतंकुरुप्रवीराःसहसाभिपेतुः २ तेषामनीकानिबहूनिगाढंव्यू
ढानिदृष्ट्वाबहुलध्वजानि मत्स्यस्यपुत्रंद्विषतांनिहंतावैराटिमामंत्र्यततोभ्युवाच ३ एतेनतूर्णंप्रतिपादयेमान्श्वेतान्हयान्कांचनरश्मि
योक्त्रान् जवेनसर्वेणकुरुप्रयत्नमासादयेहंकुरुसिंहवृंदम् ४ गजोगजेनेवमयादुरात्मायोद्धुंसमाकांक्षतिसूतपुत्रः तमेवमांप्रापयरा
जपुत्रदुर्योधनापाश्रयजातदर्पम् ५

शरैरावृतामेवापश्यन् २४ २५ २६ २७ रंभमाणाहंबारवंकुर्वाणाः २८ इतिविराटपर्वणिटीकायांत्रिपं॰ध्यायः ५३ सइ
ति १ २ ३ एतेनपथाकांचनमयारश्मयोरज्जवस्ताएवयोक्त्राणिबंधनानियेषांतान् कुरुसिंहस्यदुर्योधनस्यवृंदंसुखम् द्वाहिवृन्दोअस्मात्कप्रत्ययेहस्यदः ४ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

सुवर्णकक्षैः स्वर्णमयोकक्षौप ल्याणस्यपश्चादंचलपल्लवोयेषांतैः कक्षा स्यादंतरीयस्यपश्चादंचलपल्लवेइतिमेदिनी ६ अभीप्समानाः कर्णंजीवंतमिच्छंतः ७ व्रातंसमूहम् ८ विपाटः स्थूलदंडोबाणः ९ विकृष्यविलिख्यछित्वेत्यर्थः अस्यतंप्रसिद्धंध्वजंचसध्यउन्मथ्यापयात् अपायात् १० गणस्यबाधितारंतेजो हरम् शत्रुंतपनामा ११ १२ नगोवृक्षः नगाग्रात्पर्वताग्रात् शैलवृक्षौनगावगावित्यमरः १३ १४ गतासवः उर्व्यामितिच्छेदः संधिरार्षः १५ १६ आत

सतैर्हयैर्वातजवैर्महद्भिः पुत्रोविराटस्यसुवर्णकक्षैः व्यध्वंसयत्तद्रथिनामनीकंततोवहत्पांडवमाजिमध्ये ६ तंचित्रसेनोविशि खैर्विपाठैःसंग्रामजिच्छत्रुसहोजयश्च प्रत्युद्ययुर्भारतमापतंतंमहारथाःकर्णमभीप्समानाः ७ ततःसतेषांपुरुषप्रवीरः शरासना चिंःशरवेगतापः व्रातंरथानामदहत्समन्युर्वनंयथाग्निःकुरुपुंगवानाम् ८ तस्मिंस्तुयुद्धेतुमुलेप्रवृत्तेपार्थंविकर्णोतिरथोरथेन वि पाटवर्षेणकुरुप्रवीरभीमेनभीमानुजमाससाद ९ ततोविकर्णस्यधनुर्विकृष्यजांबूनदाग्र्योपचितंदृढज्यम् अपातयत्तंध्वजमस्यमथ्य छिन्नध्वजःसोप्यपयाज्जवेन १० तंशात्रवाणांगणबाधितारंकर्माणिकुर्वंतममानुषाणि शत्रुंतपःपार्थममृष्यमाणःसमार्दयच्छरव र्षेणपार्थम् ११ सतेनराज्ञाऽतिरथेनविद्धोविगाहमानोध्वजिनींकुरूणाम् शत्रुंतपंपंचभिराशुविध्वाततोऽस्यसूतंदशभिर्जघान १२ ततःसविद्धोभरतर्षभेणबाणेनगात्रावरणातिगेन गतासुराजौनिपपातभूमौनगोनगाग्रादिववातरुग्णः १३ नरर्षभास्तेननरर्षभे णवीरारणेवीरतरेणभग्नाः चकंपिरेवातवशेनकालेप्रकंपितानीवमहावनानि १४ हतास्तुपार्थेननरप्रवीरागतासवोर्व्यांसुपुःसु वेषाः वसुप्रदावासवतुल्यवीर्याःपराजितावासवजेनसंख्ये १५ सुवर्णकार्ष्णायसवर्मनद्धानागायथाहैमवताःप्रवृद्धाः तथासशत्रू न्समरेविनिघ्नन्गांडीवधन्वापुरुषप्रवीरः १६ चचारसंख्येविदिशोदिशश्चदहन्निवाग्निर्वनमातपांते प्रकीर्णपर्णानियथावसंतेविशा तयित्वापवनोंबुदांश्च १७ तथासपत्नान्विकिरन्किरीटीचचारसंख्येतिरथोरथेन शोणाश्ववाहस्यहयान्निहत्यवैकर्तनभ्रातुरदीनस त्वः १८ एकेनसंग्रामजितःशरेणशिरोजहाराथकिरीटमाली तस्मिन्हतेभ्रातरिसूतपुत्रोवैकर्तनोवीर्यमथाददानः १९ प्रगृह्यदंताविव नागराजोमहर्षभंव्याघ्रइवाभ्यधावत् सपांडवंद्वादशभिःपृषत्कैर्वैकर्तनःशीघ्रमथोजयान २० विव्याधगात्रेषुहयांश्चसर्वान्विराट पुत्रंचकरेनिजघ्ने तमापतंतंसहसाकिरीटीवैकर्तनंवैतरसाभिपत्य २१

पांतेघर्मस्वरूपेनिदाघे अंतःस्वरूपेनाशेनाइतिमेदिनी १७ शो णाश्वाः वाहेवाहकेरथेयस्यतस्य १८ अददानः आदातुमिच्छन् १९ प्रगृह्यआग्रहेणदंताविवपर्वतशिखरतुल्यो अर्जुनोत्तरोप्रतिअभ्यधावत् दंतः सानुनिक ध्यतइतिविश्वः दंतोद्रिकूटकेकुंजेइतिमेदिनी २० २१

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

वेगंप्रगृह्यस्वीकृत्य २२ निशम्ययुद्धाद्युपरम्यदिदृक्षमाणास्तस्थुः २३ ततः कर्णस्यांतर्धानानंतरं २४ इतरेपिशरैरंतर्हिताः २५ तलतालशब्दः तलेनचपे टयातालः करास्फालनंतज्जःशब्दोऽभूत् तलश्चपेटेतालद्रौ तालः करास्फालेइतिचमेदिनी २६ प्रक्ष्वेडितोमुक्तोज्यातलयोर्निस्वनोयेनतंप्रूजयताम् उद्धूतं उ परिकृतंलांगूलमेवमहतीपताकाध्वजांचलोयस्मिन् तस्यध्वजस्यउत्तमोअंसोऽपरिस्थतिर्यक्फलकायाभागोतत्रआकुलाव्यग्रायेभीषणाभूतादयः तेर्जु
तंसमीपेयस्यतं २७ कृतप्रणादंकिरीटिनंध्वजोपरिस्थभूतनादैःसंवर्धितनादमित्यर्थः २८ द्रोणकृपौचदृष्ट्वाववर्षेति अनुकृष्यते २९ महद्भिःशरौघैःअ

प्रगृह्यवेगंन्यपतज्जवेननागंगरुत्मानिवचित्रपक्षः तावुत्तमौसर्वधनुर्धराणांमहाबलौसर्वसपत्नसाहौ २२ कर्णस्यपार्थस्यनिश म्ययुद्धंदिदृक्षमाणाःकुरवोभितस्थुः सपांडवस्तूर्णमुदीर्णकोपःकृतागसंकर्णमुदीक्ष्यहर्षात् २३ क्षणेनसाश्वंसरथंससारथिमंतर्दधे घोरशरौघवृष्ट्या ततःसुविद्धाःसरथाःसनागायोधाविनेदुर्भरतर्षभाणां २४ अंतर्हिताभीष्ममुखाःसहाश्वाःकिरीटिनाकीर्णरथाः पृषत्कैः सचापितानर्जुनबाहुमुक्तान्शरांश्छरौघैःप्रतिहत्यवीरः २५ तस्थौमहात्मासधनुःसबाणःसविस्फुलिंगोग्निरिवाशुकर्णः त तस्त्वभूद्वैतलतालशब्दःसशंखभेरीपणवप्रणादः २६ प्रक्ष्वेडितज्यातलनिस्वनंतंवैकर्तनंप्रूजयतांकुरूणाम् उद्धूतलांगूलमहापता काध्वजोत्तमांसाकुलभीषणांतम् २७ गांडीवनिर्ह्रादकृतप्रणादंकिरीटिनंप्रेक्ष्यननादकर्णः सचापिवैकर्तनमर्दयित्वासाश्वंससूतं सरथंपृषत्कैः २८ तमाववर्षप्रसभंकिरीटीपितामहंद्रोणकृपौचदृष्ट्वा सचापिपार्थंबहुभिःपृषत्कैर्वैकर्तनोमेघइवाभ्यवर्षत् २९ तथैव कर्णंचकिरीटमालीसंछादयामासशितैःपृषत्कैः तयोःसुतीक्ष्णान्सृजतोःशरौघान्महाशरौघास्त्रविवर्धनेरणे ३० रथेविलग्नाविव चंद्रसूर्यौघनांतरेणानुददर्शलोकः अथाशुकारीचतुरोहयांश्चविव्याधकर्णोनिशितैःकिरीटिनः ३१ त्रिभिश्चयंतारममृष्यमाणोविव्या धतूर्णंत्रिभिरस्यकेतुम् ततोभिविद्धःसमरावमर्दीप्रबोधितःसिंहइवप्रसुप्तः ३२ गांडीवधन्वाऋषभःकुरूणामजिह्मगैःकर्णमियाय जिष्णुः शरास्त्रवृष्ट्यानिहतोमहात्माप्रादुश्चकारातिमनुष्यकर्म ३३ प्राच्छादयत्कर्णरथंपृषत्कैर्लोकानिमान्सूर्यइवांशुजालैः सहस्तिनेवाभिहतोमृगेंद्रःप्रगृह्यभल्लान्निशितान्निषंगात् ३४ आकर्णपूर्णंचधनुर्विकृष्यविव्याधगात्रेष्वथसूतपुत्रम् अथास्यबाहूरु शिरोललाटंग्रीवावरांगानिपरावमर्दी ३५ शितैश्चबाणैर्युधिनिर्बिभेदगांडीवमुक्तैरशनिप्रकाशैः सपार्थमुक्तैरिषुभिःप्रणुन्नोगजो गजेनेवजितस्तरस्वी ३६ विहायसंग्रामशिरःप्रयातोवैकर्तनःपांडवबाणतप्तः ३७ इति॰वि॰कर्णापयानेचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः५४

स्त्रौघैश्चविवर्धनंछेदनंपवनस्मिन्रणे ३० विलग्नौसहितौचंद्रसूर्यौघनमध्यादिवतौबाणसंघमध्याल्लोकोऽनुददर्श ३१ ३२ ३३ ३४ वरांगंशिरः ३५ ३६ ३७ इतिवि॰ टी॰चतुःपंचा॰ध्यायः५४

SGDF
Sri Gurgusthan Digital Foundation

अपयानेइति आर्छेतआगतः १२ प्रत्यायात् प्रातिकूल्येनाभिमुखंगादित्यर्थः ३ दिशोदशप्रच्छादितवान् ४ अनिविद्धं नितरामविद्धम् अंतरमवकाशः ५ उत्तरस्य हयानांशिक्षाशिल्पोपपन्नत्वादितिसंबंधः ६ दुर्नवेगम् अपूजयन् अरयइत्यपकृष्यते ७ शैलंप्रतिशैलसमीपे बलाभ्राणिबलवंतिअचंचलानि अभ्राणिसूर्यर श्मिव्यासानियथातथातान्यनीकानिशरव्यासान्यर्जुनसमीपेरेजुरित्यर्थः शफैः पुष्पैः फलसूचकत्वात् तेषांशुभत्वं ८ ९ अरिगणांस्रजः पुष्पंहिरण्मयंस्वर्णचं पकजम् शुष्पच्छरैः शीर्णंचतच्चछत्रादीनिचसदागतिः वायुः खेदधार बाणजालांतर्हितत्वात् तेषामधः पतनंनाप्नदित्यर्थः १० ११ रथांगदेशान् युगस्यैकदेश

अपयातेतुराधेयेदुर्योधनपुरोगमाः अनीकेनयथास्वेनशनैराछैंनपांडवम् १ बहुधातस्यसैन्यस्यव्यूढस्यापततःशरैः अधारयतवेगं सवेलेवतुमहोदधेः २ ततः प्रहस्यबीभत्सुः कौंतेयः श्वेतवाहनः दिव्यमस्त्रंप्रकुर्वाणः प्रत्यायाद्रथसत्तमः ३ यथारश्मिभिरादित्यः प्रच्छादयतिमेदिनीम् तथागांडीवनिर्मुक्तैः शरैःपार्थोदिशोदश ४ नरथानांनचाश्वानांनगजानांनवर्मणाम् अनिविद्धंशितैर्बाणैरा सीद्व्यंगुलमंतरं ५ दिव्ययोगाच्चपार्थस्यहयानामुत्तरस्यच शिक्षाशिल्पोपपन्नत्वादस्त्राणांचपरिक्रमात् ६ वीर्यवत्वंद्रुतंचास्यद ष्ट्वाजिष्णोरपूजयन् कालाग्निमिवबीभत्सुंनिर्दहंतमिवप्रजाः ७ नारयः प्रेक्षितुंशेकुर्ज्वलंतमिवपावकम् तानिग्रस्तान्यनीकानिरे जुरर्जुनमार्गणैः ८ शैलंप्रतिबलाभ्राणिव्यासानीवार्करश्मिभिः अशोकानांवनानीवछन्नानिबहुशःशफैः ९ रेजुःपार्थशरैस्तत्रतदा सैन्यानिभारत स्रजोर्जुनशरैःशीर्णंशुष्यत्पुष्पंहिरण्मयम् १० छत्राणिचपताकाश्चखेदधारसदागतिः स्वबलत्रासनात्त्रस्ताःपरिपेतुर्दि शोदश ११ रथांगदेशानादायपार्थछिन्नयुगाहयाः कर्णकक्षविषाणेषुअंतरोष्ठेषुचैवह १२ मर्मस्वंगेषुचाहत्यापातयन्समरेगजान् कौ रवाग्र्यगजानांतुशरीरैर्गतचेतसाम् १३ क्षणेनसंवृताभूमिर्मेघैरिवनभस्तलम् युगांतसमयेसर्वंयथास्थावरजंगमम् १४ कालक्षय मशेषेणदहत्यग्र्यशिखःशिखी तद्वत्पार्थोमहाराजददाहसमरेरिपून् १५ ततः सर्वास्त्रतेजोभिर्धनुषोनिस्वनेनच शब्देनमानुषाणां चभूतानांध्वजवासिनाम् १६ भैरवंशब्दमत्यर्थंवानरस्यचकुर्वतः दैवारिपाच्चबीभत्सुस्तस्मिन्दौर्योधनेबले १७ भयमुत्पादयामास बलवानरिमर्दनः रथशक्तिरमित्राणांप्रागेवनिपतद्भुवि १८

न् आदायहयाः परिपेतुरित्यर्थः गजान् कर्णादिप्रदेशेषु आहत्यविध्वापातयन् पातयंति अग्र्यगजानांसेनाग्रगामिनांगजानांगतचेतसांमृतानां १२ १३ १४ कालस्यक्षयंऐश्वर्यंजगदित्यर्थः अग्र्यशिखः अग्र्यातीक्ष्णाशिखायस्य १५ १६ देवारिपात्देवा रीनसुरान् पातीति देवारिपः ससुद्रः तत्रजातोदैवारिपः शंखः तस्माच्चातिभैरवंशब्दंकुर्वतः इतिअनुकृष्यते १७ अमित्राणांवैरिणां रथशक्तिः शरीरसामर्थ्यं रथः स्यंदनदेहयोरितिविश्वः प्रागेवसहसादर्शनमात्रादेवनिपतत् शक्तिरितिपाठेन्यपतत् अडभावादिरार्षः १८

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

भा॰ द्वि॰ टी॰ सोर्जुनः अपयात् पयगतो गत्यभावादित्यर्थः साहसाच्च अशक्तवधरूपात् पश्चात् युद्धार्थंउपेयिवान् खगैः पक्षिभिरिव १९ खगैर्बाणैः अत्रमध्येअमत्र प॰
४४ मध्येअत्रारमस्मैयङ्क्षि:संभरंतीत्यादाविवात्रापिमध्यमवर्णलोपः छांदसः यदाहशौनकोबृहद्देवतायां वर्णस्यवर्णयोर्लोपोबहूनांव्यंजनस्यवा अत्राणीतिकपिर्नाभा ४
दनोयामीत्यघास्वेति अत्राण्यस्मैपङ्क्षि:अमत्राणीत्यपेक्षितेवर्णस्यलोपः प्रियातष्टानिमेकपिः वृषाकपिरित्यपेक्षितेवृषाइत्येतयोर्वर्णयोर्लोपः अपनाभावद
ति नाभानेदिष्ठइत्यपेक्षितेवर्णत्रयलोपः दनोविशइंद्र दनोदानमनसइत्यपेक्षितेबहूनांवर्णानांलोपः दनोदानमनसइतियास्कः तत्वायामियाच्चामीत्यपेक्षिते अघास्वह
न्यंतेगावः मघास्वित्यपेक्षितेव्यंजनलोपः यथापात्रेप्रविष्टाः सूर्यरश्मयोवकाशाभावात्संकुचंति तद्वद्गगनेर्जुनबाणानमांतीत्यर्थः २० सहदेवतत्क्षणमेवआनतमुप

सोपयात्सहसापश्चात्साहसाच्चाभ्युपेयिवान् शरव्रातैः कृतीक्ष्णाग्रैःसमादिष्टैःखगैरिव १९ अर्जुनस्तुरवमावव्रेलोहितप्राशनैःखगैः
अत्रमध्येयथार्कस्यरश्मयस्तिग्मतेजसः २० दिशास्वचतथाराजन्असंख्याताःशरास्तदा सकृदेवानतंशेकुःस्थमभ्यसितुंपरे २१ अल
भ्यःपुनरश्वैस्तैरथात्तसोतिप्रपादयेत् तेशराद्विट्शरीरेषुयथैवनससाज्जिरे २२ द्विडनीकेषुबीभत्सोर्नससज्जरथस्तथा सतद्विक्षो
भयामाससैन्यमरातिबलमंजसा २३ अनंतभोगोभुजगःक्रीडन्निवमहार्णवे अस्यतोनित्यमत्यर्थंसर्वमेवातिगस्तथा २४ अस्पुतःश्रूयते
भृतैर्धनुर्घोषःकिरीटिनः संत्रस्तास्तत्रमातंगाबाणैरल्पांतरांतरे २५ संवृतास्तेनदृश्यंतेमेघाइवगभस्तिभिः दिशोनुक्रमतःसर्वाःसव्य
दक्षिणमस्यतः २६ सततंदृश्यतेयुद्धेसायकासनमंडलम् पतंत्यरूपेषुयथाचक्षूंषिनकदाचन २७ नालक्ष्येषुशराःपेतुस्तथागांडीवध
न्विनः मार्गोगजसहस्रस्ययुगपद्गच्छतोवनम् २८ यथाभवेत्तथाजज्ञेरथमार्गःकिरीटिनः नूनंपार्थोजयैषित्वाच्छक्रःसर्वामरैःसह २९
हंत्यस्मानित्यमन्यंतपार्थेननिहताःपरे घ्नंतमत्यर्थमहिताविजयंतत्रमेनिरे ३० कालमर्जुनरूपेणसंहरंतमिवप्रजाः कुरुसेनाशरीरा-
णिपार्थेनैवाहतान्यपि ३१

गतंरथमर्जुनरथंपरेरिपवः अभ्यसितुंपरिचेतुंशेकुः २१ तुशब्दोहेत्वर्थेयतःसःपुनःक्षणांतरेअलभ्यःपरैर्ज्ञातुमशक्यः तत्रहेतुमाह अश्वैरिति सःआ
श्वैः सपरान्रथान् अतिप्रसादयेत् इमंलोकमपहापयित्वालोकंनयेत् दृष्टमात्रोऽर्जुनः शरैःपरान् परलोकंप्रापयतीत्यर्थः नससज्जिरेनसक्ताः किंतु
भित्वापरतएवगताः २२ एवंरथोऽपिद्विषामनीकेषुइत्यर्थः शराणांरथस्यचगतिर्न्नकुंठिताभवतीत्यर्थः २३ अनंतभोगोभुजगः बहुफणः शेषइत्यर्थः सर्व
मेवातिगःसर्वाधिकःसर्वशब्दाभिभावीत्यर्थः २४ तत्ररणभूमौअल्पांतरांतरे अल्पांतरेअल्पांतरेपदेसंततताइत्यर्थः २५ तेनकारणेनतेगभस्तिभिः सू
र्यरश्मिभिः संवृतामेघाइवदृश्यंते २६ सायकासनंधनुः तस्यमंडलंअतिवेगात् अलातचक्रसदृशमित्यर्थः २७ मार्गइति गजसहस्रेणवनमिवार्जुनरथेनपरसै ४४
न्यंउपमृद्यइत्यर्थः २८ २९ विजयंअर्जुनंकालमिवमेनिरे ३० पार्थेनैवहतानिपार्थहतानीव ३१ ७ ७ ७ ७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

सेदुर्विशीर्णानिबभूवुरिति रामरावणयोर्युद्धंरामरावणयोरितिवदभूतोपमेयमित्यर्थः यतोत्रपार्थकर्मैवानुशासनंउपमार्थकर्तव्यंनान्यत् कर्मअतः पार्थहतानीवसे
दुरित्यर्थः ३२ओषधीनांव्रीह्यादीनांशिरांसिक णिशानिअन्वयात् अनुक्रमात् अवनेशुः नष्टानि अर्जुनजात् अर्जुनकृतात् भयात् छेदरूपात् अर्जुनविद्विषांस्था
णुभूतानांवनानिआलयानिशरीराणिइतियावत् वनंनपुंसकंनीरेनिवासालयकाननेइतिमेदिनी ३३ कर्णिनाबाणेनकर्णेकर्णदेशे ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९

सेदुः पार्थहतानीवपार्थकर्मानुशासनात् ओषधीनांशिरांसीवद्विषच्छीर्षाणिसोन्वयात् ३२ अवनेशुःकुरूणांहिवीर्याण्यर्जुनजाद्भया
त् अर्जुनानिलभिन्नानिवनान्यर्जुनविद्विषाम् ३३ चक्रुर्लोहितधाराभिर्धरिणींलोहितांबराम् लोहितेनसमायुक्तैः पांसुभिःपवनोद्धु
तैः ३४ बभूवुर्लोहितास्तत्र भृशमादित्यरश्मयः सार्करवंतत्क्षणेनासीत्संध्यायामिवलोहितम् ३५ अथास्तंप्रापसूर्योपिनन्यवर्तत
पांडवः तान्सर्वान्समरेशूरः पौरुषेसमवस्थितान् ३६ दिव्यैरस्त्रैरचिंत्यात्मासर्वानार्च्छन्धनुर्धरान् सतुद्रोणंत्रिसप्तत्याक्षुरप्राणांसम
र्पयत् ३७ दुःसहंदशभिर्बाणैर्द्रौणिमष्टाभिरेवच दुःशासनंद्वादशभिःकृपंशारद्वतंत्रिभिः ३८ भीष्मंशांतनवंषष्ट्याराजानंचशते
नह कर्णंचकर्णिनाकर्णेविव्याधपरवीरहा ३९ तस्मिन्विद्धेमहेष्वासेकर्णेसर्वास्त्रकोविदे हताश्वसूतेविरथेततोनीकमभज्यत
४० तत्रभग्नंबलंदृष्ट्वापार्थमाजिस्थितंपुनः अभिप्रायंसमाज्ञात्वावैराटिरिदमब्रवीत् ४१ उत्तरउवाच आस्थायरुचिरं
जिष्णोरथंसारथिनामया कतमंयास्यसेनीकमुक्तोयास्याम्यहंत्वया ४२ अर्जुनउवाच लोहिताश्वमरिष्टंयंवैयाघ्रमनु
पश्यसि नीलांपताकामाश्रित्यरथेतिष्ठंतमुत्तर ४३ कृपस्यैतदनीकाग्र्यंप्रापयस्वैतदेवमाम् एतस्यदर्शयिष्यामिशीघ्रास्त्रंदृढध
न्विनः ४४ ध्वजेकमंडलुर्यस्यशातकौंभमयःशुभः आचार्यएषहिद्रोणःसर्वशस्त्रभृतांवरः ४५ सदाममैषमान्यश्चसर्वशस्त्रभृ
तामपि सुप्रसन्नंमहावीरंकुरुष्वैनंप्रदक्षिणम् ४६ अत्रैवचावरोहेनमेषधर्मःसनातनः यदिमेप्रथमंद्रोणःशरीरेप्रहरिष्यति ४७
ततोऽस्यप्रहरिष्यामिनास्यकोपोभवेदिति अस्याविदूरेहिधनुर्ध्वजाग्रेयस्यदृश्यते ४८ आचार्यस्यैषपुत्रोवैअश्वत्थामामहारथः
सदाममैषमान्यस्तुसर्वशस्त्रभृतामपि ४९ एतस्यत्वंरथंप्राप्यनिवर्तेथाःपुनःपुनः यएषतुरथानीकेसुवर्णकवचावृतः ५० सेनाग्र्ये
णतृतीयेनव्यावहार्येणतिष्ठति यस्यनागोध्वजाग्रेवैहेमकेतनसंवृतः ५१ धृतराष्ट्रात्मजःश्रीमानेषराजासुयोधनः एतस्याभिमु
खंवीररथंपररथारुजम् ५२

अरिष्टंशुभंवैयाघ्रंव्याघ्रचर्मपरिवृतम् ४०४१४२४३४४४५४६ अत्रैवसमयेएनंअवमानयरोहच अध्यारूढोभवयुद्धा
यसज्जोभव एवंअनुलक्षीकुर्त्वेत्यर्थः एतदेवहृद्यंप्रकटयति यदिमेइति प्रथमंअप्रहारान्माननंपश्चात्प्रहारणाधिरोहणंचेत्यर्थः ४७ ४८ ४९ ५० व्यावहार्येणव्यव
हारयोग्येनअग्रणा तेनेत्यर्थः ५१ ५२

SGDF

नागकक्षाहस्त्यंकितपताकांचलम् हस्तिशृंखलाइत्यन्ये ५४ ५५ नीलानुसारेणनीलपताकावता तारा: सुवर्णमंडलानि ५६ हस्तावापोहस्तत्राणंतद्वान्
५७ ५८ ५९ सूर्योवासूर्यइव ६० ६१ ६२ ६३ इतिश्रीम॰ विराटपर्वणिटीकायांपंचपंचाशत्तमोऽध्याय: ५५ घर्मांतेप्रावृट्काले १२समारुह्यविमानमिति

प्रापयस्त्वेषराजाहिप्रमाथीयुद्धदुर्मद: एकोद्रोणस्यशिष्याणांशीघ्रास्त्रेप्रथमोमत: ५३ एतस्यदर्शयिष्यामिशीघ्रास्त्रंविपुलंर
णे नागकक्षातुरुचिराध्वजाग्रेयस्यतिष्ठति ५४ एषवैकर्तन: कर्णोविदित: पूर्वमेवते एतस्यरथमास्थायराधेयस्यदुरात्मन: ५५
यत्तोभवेथा:संग्रामेस्पर्धतेहिसदामया यस्तुनीलानुसारेणपंचतारेणकेतुना ५६ हस्तावापीबृहद्धन्वारथेतिष्ठतिवीर्यवान् यस्य
तारार्कचित्रोसौध्वजोरथवरेस्थित: ५७ यस्यैनसांडुरंछत्रंविमलंमूर्ध्नितिष्ठति जातरूपशिरस्त्राणंमन:कंपयतीवमे ५८ हेमचंद्रार्कसंका
शंकवचंयस्यदृश्यते महतोरथवंशस्यनानाध्वजपताकिन: ५९ बलाहकाग्रेसूर्योवायएषप्रमुखेस्थित: एषशांतनवोभीष्म:सर्वेषां
न: पितामह: ६० राजश्रियाभिवृद्धश्चदुर्योधनवशानुग: पश्चादेषप्रयातव्योनमेविघ्नकरोभवेत् ६१ एतेनयुध्यमानस्ययत्नात्संयच्छ
मेहयान् ततोभ्यवहद्व्यग्रोवैराटि:सव्यसाचिनम् ६२ यत्रातिष्ठत्कृपोराजन्योत्स्यमानोधनंजयम् ६३ इतिश्रीमन्महाभारते
विराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेअर्जुनकृपसंग्रामेपंचपंचाशत्तमोऽध्याय: ५५ वैशंपायनउवाच तान्यनीकानिदृश्यंतेकुरूणा
मुग्रधन्विनाम् संसर्पंतोयथामेघाघर्मांतेमंदमारुता: १ अभ्याशेवाजिनस्तस्थु:समारूढा:प्रहारिभि: भीमरूपाश्चमातंगास्तो
मरांकुशनोदिता: २ महामात्रै:समारूढाविचित्रकवचोज्ज्वला: तत:शक्र:सुरगणै:समारुह्यसुदर्शनम् ३ सहोपायात्तदाराजन्वि-
विधैर्मरुतांगणै: तद्देवयक्षगंधर्वमहोरगसमाकुलम् ४ शुशुभेभ्रविनिर्मुक्तंग्रहाणामिवमंडलम् अस्त्राणांचबलंतेषांमानुषेषुप्र
युंजताम् ५ तच्चघोरंमहद्युद्धंकृपार्जुनसमागमे द्रष्टुमभ्यागतादेवा:स्वविमानै:पृथक्पृथक् ६ शतंशतसहस्राणांयत्रस्थूणाहिरण्म
यी मणिरत्नमयीचान्याप्रासादंयदधारयत् ७ तत्रकामगमंदिव्यंसर्वरत्नविभूषितम् विमानंदेवराजस्यशुशुभेखेचरंतदा ८ तत्रदे
वास्त्रयस्त्रिंशत्तिष्ठंतिसहवासवा: गंधर्वाराक्षसा:सर्पा:पितरश्चसहर्षिभि: ९ तथाराजावसुमनाबलाक्ष:सुप्रतर्दन: अष्टकश्चा
शिबिश्चैवययातिर्नहुषोगय: १० मनु:पूरूरघुर्भानु:कृशाश्व:सगरोनल: विमानेदेवराजस्यसमदृश्यंतसुप्रभा: ११

शेष: सुदर्शनंशत्रुसमागममुपायात् सुदर्शनोहरेश्चक्रेनाह्वयो: शत्रुसंगमेइतिमेदिनी सुदर्शनंयानमित्यन्ये ३ तन्मंडलंसप्तभूमिभाग: ४ ग्रहाणांमंडलं
वृत्तंशुशुभे ५ शतसहस्राणांशतंलक्षशतंकोटिसंख्या स्थूणाएकाहिरण्मयीस्थूणाचयदधारयत् ७ ८ ९ १० ११ ७ ७ ७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१२ अलंबुषोग्रसेनानांतत्प्रभृतीनांगंधर्वाणाम् १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० इतिविराटपर्वणिटीकायांषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६ दृष्ट्वेति

अग्नेरीशस्यसोमस्यवरुणस्यप्रजापतेः तथाधातुर्विधातुश्चकुबेरस्ययमस्यच १२ अलंबुषोग्रसेनानांगंधर्वस्यचतुंबुरोः यथाभागं
यथादेशंविमानानिचकाशिरे १३ सर्वेदेवनिकायाश्चसिद्धाश्चपरमर्षयः अर्जुनस्यकुरूणांचद्रष्टुंयुद्धमुपागताः १४ दिव्यानांसर्वमा-
ल्यानांगंधःपुण्योथसर्वशः प्रससारवसंताग्रेवनानामिवभारत १५ तत्ररत्नानिदेवानांसमदृश्यंततिष्ठताम् आतपत्राणिवासां
सिस्रजश्चव्यजनानिच १६ उपाशाम्यद्रजोभौमंसर्वंव्याप्तंमरीचिभिः दिव्यान्गंधानुपादायवायुर्योधानसेवत १७ प्रभासितमिवा
काशंचित्ररूपमलंकृतम् संपतद्भिःस्थितैश्चापिनानावर्णविभासितैः १८ विमानैर्विविधैश्चित्रैरुपानीतैःसुरोत्तमैः वज्रभृच्छुशु
भेतत्रविमानस्थैःसुरैर्वृतः १९ बिभ्रन्मालांमहातेजाःपद्मोत्पलसमायुताम् विप्रेक्षमाणोबलभिन्नातृप्यत्स्महाहवम् २०
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेकृपार्जुनयुद्धेशक्रागमनंनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ५६ वैशंपायनउवाच
दृष्ट्वाव्यूढान्यनीकानिकुरूणांकुरुनंदनः तत्रवैराटिमामंत्र्यपार्थोवचनमब्रवीत् १ जांबूनदमयीवेदीध्वजेयस्यप्रदृश्यते तस्यदक्षिण
तोयाहिकृपःशारद्वतोयतः २ वैशंपायनउ० धनंजयवचःश्रुत्वावैराटिस्त्वरितस्ततः हयान्रजतसंकाशान्हेमभांडानचो
दयत् ३ आनुपूर्व्यात्तुतत्सर्वमास्थायजवमुत्तमम् प्राहिणोच्चंद्रसंकाशान्कुपितानिवतान्हयान् ४ सगत्वाकुरुसेनायाःसमीपंह
यकोविदः पुनरावर्तयामासतान्हयान्वातरंहसः ५ प्रदक्षिणमुपावृत्यमंडलंसव्यमेवच कुरून्संमोहयामाससमत्स्योयानेनतत्त्व-
वित् ६ कृपस्यरथमास्थायवैराटिरकुतोभयः प्रदक्षिणमुपावृत्यतस्थौतस्याग्रतोबली ७ ततोर्जुनःशंखवरंदेवदत्तंमहारवम् प्र
दध्मौबलमास्थायनामविश्राव्यचात्मनः ८ तस्यशब्दोमहानासीद्धमायमानस्यजिष्णुना तथावीर्यवतःसंख्येपर्वतस्येवदीर्यतः ९ पूज
यांचक्रिरेशंखंकुरवःसहसैनिकाः अर्जुनेनतथाध्मातःशतधायन्नदीर्यते १० दिवमावृत्यशब्दस्तुनिवृत्तःशुश्रुवेपुनः सृष्टोमघव
तावज्रःप्रपतन्निवपर्वते ११ एतस्मिन्नंतरेवीरोबलवीर्यसमन्वितः अमृष्यमाणस्तंशब्दंकृपःशारद्वतस्ततः १२ अर्जुनंप्रतिसंर
ब्धोयुद्धार्थीसमहारथः महोदधिजमादायदध्मौवेगेनवीर्यवान् १३ सतच्छब्देनलोकांस्त्रीनावृत्यरथिनांवरः धनुरादायसुमह
ज्ज्याशब्दमकरोत्तदा १४ तौरथौसूर्यसंकाशौयोत्स्यमानौमहाबलौ शारदाविवजीमूतौव्यरोचेतांव्यवस्थितौ १५

१२ हेमभांडान्स्वर्णालंकारान् ३ ४ ५ मत्स्यः उत्तरः ६ ७ ८ ९ १० वज्रः अशनिः ११ १२ महोदधिजंशंखम् १३ १४ रथौरथिनौ १५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१६ १७ १८ १९ २० २१ कनकपर्वाग्रैः कनकावलिप्तफलैः २२ २३ २४ २५ स्थानंस्थैर्यमर्यादामितियावत् २६ २७ २८ २९ ३० ३१

ततःशारद्वतस्तूर्णंपार्थंदशभिराशुगैः विव्याधपरवीरघ्नंनिशितैर्मर्मभेदिभिः १६ पार्थोपिविश्रुतंलोकेगांडीवंपरमायुधम् वि
कृष्यचिक्षेपबहून्नाराचान्मर्मभेदिनः १७ तानप्राप्तान्शितैर्बाणैर्नाराचान्रक्तभोजनान् कृपश्चिच्छेदपार्थस्यशतशोथसहस्र
शः १८ ततःपार्थस्तुसंक्रुद्धश्चित्रान्मार्गान्प्रदर्शयन् दिशःसंछादयन्बाणैःप्रदिशश्चमहारथः १९ एकच्छायमिवाकाशमकरोत्सर्व
तःप्रभुः प्राच्छादयदमेयात्मापार्थःशरशतैःकृपम् २० सशरैरर्दितःक्रुद्धःशितैरग्निशिखोपमैः तूर्णंदशसहस्रेणपार्थमप्रतिमौजसम् २१
अर्दयित्वामहात्मानंननर्दसमरेकृपः ततःकनकपर्वाग्रैर्वीरःसन्नतपर्वभिः २२ धनुरादायविव्याधपार्थंदशभिराशुगैः त्वरन्गांडी
वनिर्मुक्तैरर्जुनस्तस्यवाजिनः चतुर्भिश्चतुरस्तीक्ष्णैरविध्यत्परमेषुभिः २३ तेहयानिशितैर्बाणैर्ज्वलद्भिरिवपन्नगैः उत्पेतुःसहसा
सर्वेकृपस्थानादथाच्यवत् २४ च्युतंतुगौतमंस्थानात्समीक्ष्यकुरुनंदनः नाविध्यत्परवीरघ्नोरक्षमाणोस्यगौरवम् २५ सतुलब्ध्वा
पुनःस्थानंगौतमःसव्यसाचिनम् विव्याधदशभिर्बाणैस्त्वरितःकंकपत्रिभिः २६ ततःपार्थोधनुस्तस्यभल्लेननिशितेनह चिच्छेदैके
नभूयश्चहस्तावापमथाहरत् २७ अथास्यकवचंबाणैर्निशितैर्मर्मभेदिभिः व्यधमन्नचपार्थोस्यशरीरमवपीडयन् २८ तस्य
निर्मुच्यमानस्यकवचात्कायआबभौ समयेमुच्यमानस्यसर्पस्येवतनुर्यथा २९ छिन्नेधनुषिपार्थेनसोऽन्यदादायकार्मुकम् चका
रगौतमःसज्जंतदद्भुतमिवाभवत् ३० एतदप्यस्यकौंतेयश्चिच्छेदनतपर्वणा एवमन्यानिचापानिबहूनिकृतहस्तवत् ३१ शारद्वतस्य
चिच्छेदपांडवःपरवीरहा सच्छिन्नधनुरादायरथाच्छक्तिंप्रतापवान् ३२ प्राहिणोत्पांडुपुत्रायप्रदीप्तामशनीमिव तामर्जुनस्तदा
यांतींशक्तिंहेमविभूषिताम् ३३ वियद्गतांमहोल्काभांचिच्छेददशभिःशरैः सापतच्छतधाभिन्नाभूमौपार्थेनधीमता ३४ युगपच्चै
वभल्लैस्तुततःसज्जधनुःकृपः तमाशुनिशितैःपार्थंबिभेददशभिःशरैः ३५ ततःपार्थोमहातेजाविशिखानग्नितेजसः चिक्षेप
समरेक्रुद्धस्त्रयोदशशिलाशितान् ३६ अथास्ययुगमेकेनचतुर्भिश्चतुरोहयान् षष्ठेनचशिरःकायाच्छरेणरथसारथेः ३७ त्रि
भिस्त्रिवेणुंसमरेद्वाभ्यामक्षंमहारथः द्वादशेनतुभल्लेनचकर्तास्यध्वजंतथा ३८ ततोवज्रनिकाशेनफाल्गुनःप्रहसन्निव त्र
योदशेनेंद्रसमःकृपंविव्याधवक्षसि ३९ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः गदापाणिरवप्लुत्यतूर्णंचिक्षेपतांगदाम् ४०

३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४०

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

नुन्नाद्दूरीकृता प्रतिमार्गंविपरीतमार्गंअगमत्प रात्त्रेत्यर्थः ४१ ४२ अपसव्यंआवृत्य प्रदक्षिणं कृत्वेत्यर्थः यमकंशत्रूणांनिरोधकंमंडलंकृत्वा यस्मिन्कृते

सात्वमुक्तागदागुर्वीकृपेणास्त्रपरिष्कृता अर्जुनेनशरैर्नुन्नाप्रतिमार्गमथागमत् ४१ ततंतुयोधाः परीप्संतःशारद्वतममर्षणम् सर्वतः
समरेपार्थंशरवर्षैरवाकिरन् ४२ ततोविराटस्यसुतःसव्यमावृत्यवाजिनः यमकंमंडलंकृत्वातान्योधान्प्रत्यवारयत् ४३ ततःकृपमु
पादायविरथंतेनरर्षभाः अपजग्मुर्महावेगाःकुंतीपुत्राद्धनंजयात् ४४ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेकृपापया
नंनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ५७ वैशंपायनउ० कृपेपनीतेद्रोणस्तुप्रगृह्यसशरंधनुः अभ्यद्रवदनाधृष्यःशोणाश्वः
श्वेतवाहनम् १ सतुरुक्मरथंदृष्ट्वागुरुमायांतमंतिकात् अर्जुनोजयतांश्रेष्ठउत्तरंवाक्यमब्रवीत् २ अर्जुनउवाच
यत्रैषाकांचनीवेदीप्रदीप्ताग्निशिखोपमा उच्छ्रिताप्रवरेदंडेपताकाभिरलंकृता ३ तत्रमांवहभद्रंतेद्रोणानीकायमारिष अश्वाःशो
णाःप्रकाशंतेबृहंतश्चारुवाहिनः ४ स्निग्धविद्रुमसंकाशास्ताम्रास्याःप्रियदर्शनाः युक्तारथवरेयस्यसर्वशिक्षाविशारदाः ५ दीर्घबा
हुर्महातेजाबलरूपसमन्वितः सर्वलोकेषुविक्रांतोभारद्वाजःप्रतापवान् ६ बुद्ध्यात्युशनसातुल्योबृहस्पतिसमोनये वेदास्तथैवच
त्वारोब्रह्मचर्यंतथैवच ७ ससंहाराणिसर्वाणिदिव्यान्यस्त्राणिमारिष धनुर्वेदश्चकार्त्स्न्येनयस्मिन्नित्यंप्रतिष्ठितः ८ क्षमादमश्च
सत्यंचआनृशंस्यमथार्जवम् एतेचान्येचबहवोयस्मिन्नित्यंद्विजेगुणाः ९ तेनाहंयोद्धुमिच्छामिमहाभागेनसंयुगे तस्मात्त्वंप्रा
पयाचार्यंक्षिप्रमुत्तरवाहय १० वैशंपायनउ० अर्जुनेनैवमुक्तस्तुवैराटिर्हेमभूषणान् चोदयामासतानश्वान्भारद्वाज
रथंप्रति ११ तमापतंतंवेगेनपांडवंरथिनांवरम् द्रोणःप्रत्युद्ययौपार्थंमत्तोमत्तमिवद्विपम् १२ ततःप्राध्मापयच्छंखंभेरीशत
निनादिनम् प्रचुक्षुभेसर्वबलमुद्धूतइवसागरः १३ अथशोणान्सदश्वांस्तान्हंसवर्णैर्मनोजवैः मिश्रितान्समरेदृष्ट्वाव्यस्मयंतर
णेनराः १४ तौरथौवीर्यसंपन्नौदृष्ट्वासंग्राममूर्धनि आचार्यशिष्यावजितौकृतविद्यौमनस्विनौ १५ समाश्लिष्टौतदान्योन्यंद्रो
णपार्थौमहाबलौ दृष्ट्वाप्राकंपतमुहुर्भरतानांमहद्बलम् १६ हर्षयुक्तस्ततःपार्थःप्रहसन्निववीर्यवान् रथंरथेनद्रोणस्यसमासा
द्यमहारथः १७ अभिवाद्यमहाबाहुःसामपूर्वमिदंवचः उवाचश्लक्ष्णयावाचाकौंतेयःपरवीरहा १८

शत्रुरपमानितोलज्जितस्तिष्ठति ४३ अपजग्मुःनीतवंतः ४४ इतिविराटपर्वणिटीकायांसप्तपं०ध्यायः ५७ कृपेइति १२३४५६७८९१०११
१२१३ प्रतिद्वंद्विनोर्द्रोणार्जुनयोर्वाजिनांमिश्रणेनातिसान्निध्याद्विस्मयोजातः संग्रामस्थानामितिभावः १४१५ यदातुतौसमाश्लिष्टौभरतानांबलंप्राकंपत द्रो
णोर्जुनेनसांख्यंगतोऽस्मानेवप्रहरिष्यतीतिशंकया १६१७१८

SGDF Foundation

प्रतिकर्मशत्रूणामपकारम् १९ २० कृतहस्तवत्कृशिक्षितहस्तयुक्तंयथास्यात्तथाचिच्छेद २१ २२ २३ समंअविशेषेण २४ विदुषौविद्वांसौ २५ २६ २७ २८

उषिताःस्मोवनेवासंप्रतिकर्मचिकीर्षवः कोपंनार्हसिनःकर्तुंसदासमरदुर्जय १९ अहंतुपूर्वंप्रहतेप्रहरिष्यामितेनघ इतिमेवर्त
तेबुद्धिस्तद्भवान्कर्तुमर्हति २० ततोस्मैप्राहिणोद्द्रोणःशरानधिकविंशतिम् अप्राप्तांश्चैवतान्पार्थश्चिच्छेदकृतहस्तवत् २१ ततः
शरसहस्रेणरथंपार्थस्यवीर्यवान् अवाकिरत्ततोद्रोणःशीघ्रमस्त्रंप्रदर्शयन् २२ हयांश्चरजतप्रख्यान्कंकपत्रैःशिलाशितैः अवाकि
रदमेयात्मापार्थसंकोचयन्निव २३ एवंप्रववृतेयुद्धंभारद्वाजकिरीटिनोः सममेविमुंचतोःसंख्येविशिखान्दीप्ततेजसः २४ तावुभौ
ख्यातकर्माणावुभौवायुसमौजवे उभौदिव्यास्त्रविदुषावुभावुत्तमतेजसौ २५ क्षिपंतौशरजालानिमोहयामासतुर्नृपान् व्यस्म
यंतततोयोधायेतत्रासन्समागताः २६ शरान्विसृजतोस्तूर्णंसाधुसाध्वितिपूजयन् द्रोणंहिसमरेकोन्योयोद्धुमर्हतिफाल्गुनात्
२७ रौद्रःक्षत्रियधर्मोयंगुरुणायदयुध्यत इत्यब्रुवन्जनास्तत्रसंग्रामशिरसिस्थिताः २८ वीरौतावतिसंरब्धौसन्निकृष्टौमहाभु-
जौ छादयेतांशरव्रातैरन्योन्यमपराजितौ २९ विस्फार्यसुमहच्चापंहेमपृष्ठंदुरासदम् भारद्वाजोथसंक्रुद्धःफाल्गुनंप्रत्यविध्य
त ३० ससायकमयैर्जालैरर्जुनस्यरथंप्रति भानुमद्भिःशिलाधौतैर्भानोराच्छादयत्प्रभाम् ३१ पार्थंचसुमहाबाहुर्महावेगैर्महारथः
विव्याधनिशितैर्बाणैर्मेघोवृष्टेवपर्वतम् ३२ तथैवदिव्यंगांडीवंधनुरादायफाल्गुनः शत्रुघ्नंवेगवान्हृष्टोभारसाधनमुत्तमम् ३३
विससर्जशरांश्चित्रान्सुवर्णविकृतान्बहून् नाशयच्छरवर्षाणिभारद्वाजस्यवीर्यवान् ३४ तूर्णंचापविनिर्मुक्तैस्तदद्भुतमिवाभव
त् सरथेनचरन्पार्थःप्रेक्षणीयोधनंजयः ३५ युगपद्दिक्षुसर्वासुसर्वतोस्त्राण्यदर्शयत् एकच्छायमिवाकाशंबाणैश्चक्रेसमंततः
३६ नादृश्यततदाद्रोणोनीहारेणेवसंवृतः तस्याभवत्तदारूपंसंवृतस्यशरोत्तमैः ३७ जाज्वल्यमानस्यतदापर्वतस्येवसर्वतः दृष्ट्वा
तुपार्थस्यरणेशरैःस्वरथमावृतम् ३८ सविस्फार्यधनुःश्रेष्ठंमेघस्तनितनिस्वनम् अग्निचक्रोपमंघोरंव्यकर्षत्परमायुधम् ३९ व्य
पातयच्छरांस्तांस्तुद्रोणःसमितिशोभनः महानभूत्ततःशब्दोवंशानामिवदह्यताम् ४० जांबूनदमयैःपुंखैश्चित्रचापविनिर्गतैः
प्राच्छादयदमेयात्मादिशःसूर्यस्यचप्रभाम् ४१ ततःकनकपुंखानांशराणांनतपर्वणाम् वियच्चराणांवियतिदृश्यंतेबहवोव्रजाः
४२ द्रोणस्यपुंखसक्ताश्चप्रभवंतःशरासनात् एकोदीर्घइवादृश्यदाकाशेसंहताःशराः ४३

२९ ३० शिलाधौतैःदृषदिते-

जितैः ३१ ३२ भारसाधनंशत्रुमर्दनक्षममच्छेद्यमित्यर्थः ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

४४ ४५ ४६ विषाणाग्रैः दंताग्रैः ४७ व्यवाहरतां व्यवहारंधर्मयुक्तंकृतवंतौ ४८ ४९ ५० ५१ जिघांसंतमर्जुनेनसहवात्सल्यात् स्वयमक्रीडत् नतुजिघांसयासूत् ५१ ५२

एवंतौस्वर्णविकृतान्विमुंचंतौमहाशरान् आकाशंसंवृतंवीरावुल्काभिरिवचक्रतुः ४४ शरास्तयोस्तुविबभुः कंकबर्हिणवाससः पं
क्त्यः शरदिखस्थानां हंसानांचरतामिव ४५ युद्धंसमभवत्तत्रसुसंरब्धंमहात्मनोः द्रोणपांडवयोर्घोरंवृत्रवासवयोरिव ४६ तौगजावि
वचासाद्यविषाणाग्रैःपरस्परम् शरैःपूर्णायतोत्सृष्टैरन्योन्यमभिजघ्नतुः ४७ तौव्यवाहरतांयुद्धेसंरब्धौरणशोभिनौ उदीरयंतौसम
रेदिव्यान्यस्त्राणिभागशः ४८ अथत्वाचार्यमुख्येनशरान्सृष्टाञ्शिलाशितान् न्यवारयच्छितैर्बाणैरर्जुनोजयतांवरः ४९ दर्शयन्
वीक्षमाणानामस्त्रमुग्रपराक्रमः इषुभिस्तूर्णमाकाशंबहुभिश्चसमावृणोत् ५० जिघांसंतंनरव्याघ्रमर्जुनंतिग्मतेजसम् आचा
र्यमुख्यःसमरेद्रोणःशस्त्रभृतांवरः ५१ अर्जुनेनसहाक्रीडत्शरैःसन्नतपर्वभिः दिव्यान्यस्त्राणिवर्षंतौतस्मिंस्तौतुमुलेरणे ५२ अ
स्त्रैरस्त्राणिसंवार्यफाल्गुनंसमयोधयत् तयोरासीत्संप्रहारःक्रुद्धयोर्नरसिंहयोः ५३ अमर्षिणोस्तदान्योऽन्यंदेवदानवयोरिव ऐंद्रं
वायव्यमाग्नेयमस्त्रमस्त्रेणपांडवः ५४ द्रोणेनमुक्तमात्रंतुग्रसतिस्मपुनःपुनः एवंशूरौमहेष्वासौविसृजंतौशितान्छरान् ५५ ए
कच्छायंचक्रतुस्तावाकाशंशरवृष्टिभिः तत्रार्जुनेनमुक्तानांपततांवैशरीरिषु ५६ पर्वतेष्विववज्राणांशराणांश्रूयतेस्वनः ततोनागार
थाश्चैववाजिनश्चविशांपते ५७ शोणिताक्ताव्यदृश्यंतपुष्पिताइवकिंशुकाः बाहुभिश्चसकेयूरैर्विचित्रैश्चमहारथैः ५८ सुवर्णचि
त्रैःकवचैर्ध्वजैश्चविनिपातितैः योधैश्चनिहतैस्तत्रपार्थबाणप्रपीडितैः ५९ बलमासीत्समुद्भ्रांतंद्रोणार्जुनसमागमे विधुन्वानौतुतौ
तत्रधनुषीभारसाधने ६० आच्छादयेतामन्योऽन्यंततक्षतुरथेषुभिः तयोःसमभवद्युद्धंतुमुलंभरतर्षभ ६१ द्रोणकौंतेययोस्तत्र
बलिवासवयोरिव अथपूर्णायतोत्सृष्टैःशरैःसन्नतपर्वभिः ६२ व्यदारयेतामन्योन्यंप्राणद्यूतप्रवर्तिते अथांतरिक्षेनादोभूद्द्रोणंत
त्रप्रशंसतां ६३ दुष्करंकृतवान्द्रोणोयदर्जुनमयोधयत् प्रमाथिनंमहावीर्यंदृढमुष्टिंदुरासदम् ६४ जेतारंसर्वदैत्यानांसर्वेषांचम
हारथम् अविभ्रमंचशिक्षांचलाघवंदूरपातिताम् ६५ पार्थस्यसमरेदृष्ट्वाद्रोणस्याभूच्चविस्मयः अथगांडीवमुद्यम्यदिव्यंधनुर
मर्षणः ६६ विचकर्षरणेपार्थोबाहुभ्यांभरतर्षभः तस्यबाणमयंवर्षंशलभानामिवायतिम् ६७ दृष्ट्वातेविस्मिताःसर्वेसाधुसाध्वि
त्यपूजयन् नचबाणांतरेवायुरस्यशक्नोतिसर्पितुम् ६८ अनिशंसंदधानस्यशरानुत्सृजतस्तथा ददर्श नांतरंकश्चित्पार्थस्याद
तोपिच ६९

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ अंतरमवकाशम् ७७ निकृंतः प्रहृतः ७८ इतिविराटपर्वणिटीकायांअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ५८

तथाशीघ्रास्त्रयुद्धेतुवर्तमानेऽस्फदारुणे शीघ्राच्छीघ्रतरंपार्थःशरानन्यानुदीरयत् ७० ततःशतसहस्राणिशराणांनतपर्वणाम्
युगपत्प्रापतंस्तत्रद्रोणस्यरथमंतिकात् ७१ कीर्यमाणेतदाद्रोणेशरैर्गांडीवधन्विना हाहाकारोमहानासीत्सैन्यानांभरतर्षभ ७२
तदापार्थस्यशीघ्रास्त्रंमघवाप्रत्यपूजयत् गंधर्वाप्सरसश्चैवयेचतत्रसमागताः ७३ ततोवृंदेनमहतारथानांरथयूथपः आचार्यपुत्रः
सहसापांडवंप्रत्यवारयत् ७४ अश्वत्थामातुतत्कर्महृदयेनमहात्मनः पूजयामासपार्थस्यकोपंचास्याकरोद्भृशं ७५ समन्युवशमाप
न्नःपार्थमभ्यद्रवद्रणे किरंच्छरसहस्राणिपर्जन्यइववृष्टिमान् ७६ आवृत्यतुमहाबाहुर्यतोद्रौणिस्ततोहयान् अंतरंप्रददौपार्थो
द्रोणस्यव्यपसर्पितुम् ७७ सतुलब्ध्वांतरंतूर्णमपायाज्जवनैर्हयैः छिन्नवर्मध्वजःशूरोनिकृत्तःपरमेषुभिः ७८ इतिश्रीमन्महा
भारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेद्रोणापयानेअष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ५८ वैशंपायनउ॰ ततोद्रौणिर्महाराजप्रययावर्जु
नंरणे तंपार्थःप्रतिजग्राहवायुवेगमिवोद्धतम् १ शरजालेनमहतावर्षमाणमिवांबुदम् तयोर्देवासुरसमःसन्निपातोमहानभू
त् २ किरतोःशरजालानिवृत्रवासवयोरिव नस्मसूर्यस्तदाभातिनचवातिसमीरणः ३ शरजालावृतेव्योम्निछायाभूतेसमंततः
महांश्चटचटाशब्दोयोधयोर्हन्यमानयोः ४ दह्यतामिववेणूनामासीत्परपुरंजयः हयानस्यार्जुनःसर्वान्कृतवानल्पजीवितान् ५
तेराजन्नप्रजानंतदिशंकांचनमोहिताः ततोद्रौणिर्महावीर्यःपार्थस्यविचरिष्यतः ६ विवरंसूक्ष्ममालोक्यज्यांचिच्छेदक्षुरेणह त
दस्यापूजयन्देवाःकर्मदृष्ट्वातिमानुषम् ७ द्रोणोभीष्मश्चकर्णश्चकृपश्चैवमहारथाः साधुसाध्वितिभाषंतोपूजयन्कर्मतस्यत
त् ८ ततोद्रौणिर्धनुःश्रेष्ठमपकृष्यरथर्षभम् पुनरेवाहनत्पार्थंहृदयेकंकपत्रिभिः ९ ततःपार्थोमहाबाहुःप्रहस्यस्वनवत्तदा यो
जयामासनवयामौर्व्यागांडीवमोजसा १० ततोऽर्धचंद्रमावृत्यतेनपार्थःसमागमत् वारणेनेवमत्तेनमत्तोवारणयूथपः ११ त
तःप्रववृतेयुद्धंपृथिव्यामेकवीरयोः रणमध्येद्वयोरेवसुमहल्लोमहर्षणम् १२ तौवीरौददृशुःसर्वेकुरवोविस्मयान्विताः युध्यमानौ
महावीर्यौयूथपाविवसंगतौ १३ तौसमाजघ्नतुर्वीरावन्योन्यंपुरुषर्षभौ शरैराशीविषाकारैर्ज्वलद्भिरिवपन्नगैः १४ अक्षयाविषु
धीदिव्यौपांडवस्यमहात्मनः तेनपार्थोरणेशूरस्तस्थौगिरिरिवाचलः १५

ततइति १ २ ३ ४ ५ नप्रजानंत अडभावआर्षः ६ विवरंरं
ध्रम् ७ ८ अपकृष्य आकृष्य ९ १० अर्धचंद्रंअर्धचंद्राकारंललाटं आवृत्यआमृज्यस्वेनज्यांप्रमृज्येत्यर्थः तेनअश्वत्थाम्ना ११ १२ १३ १४ १५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१६ १७ चक्षुर्दधेधृतवान् १८ १९ २० २१ कामयन् कामयमानः २२ इतिश्रीमन्महाभा० विराटपर्वणिनैलकंठीयेटीकायांएकोनषष्टितमोऽध्यायः

अश्वत्थाम्नःपुनर्बाणान्क्षिप्रमभ्यस्यतोरणे जग्मुःपरिक्षयंतूर्णमभूत्तेनाधिकोऽर्जुनः १६ ततःकर्णोमहच्चापंविकृष्याभ्यधिकंतथा
अवाक्षिपत्ततःशब्दोहाहाकारोमहानभूत् १७ ततश्चक्षुर्दधेपार्थोयत्रविस्फारयेतिधनुः ददर्शतत्रराधेयंतस्यकोपोऽभ्यवर्धत १८ स
रोषवशमापन्नःकर्णमेवजिघांसया तमैक्षतविवृत्ताभ्यांनेत्राभ्यांकुरुपुंगवः १९ तथातुविमुखेपार्थेद्रोणपुत्रस्यसायकान् त्वरिताः
पुरुषाराजन्नुपाजह्रुःसहस्रशः २० उत्सृज्यचमहाबाहुर्द्रोणपुत्रंधनंजयः अभिदुद्रावसहसाकर्णमेवसपत्नजित् २१ तमभिद्रुत्यकौं
तेयःक्रोधसंरक्तलोचनः कामयन्द्वैरथंतेनयुद्धेवचनमब्रवीत् २२ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिद्रोण्यपयानंनामएकोन
षष्टितमोऽध्यायः ५९ अर्जुनउवाच कर्णयत्तेसभामध्येबहुवाचाविकत्थितम् नमेयुधिसमोऽस्तीतितदिदंसमुपस्थितम्
१ सोद्यकर्णमयासार्धंव्यवहृत्यमहामृधे कत्थसेबलमात्मानंनचान्यान्बहुमन्यसे २ अवोचःपरुषावाचोधर्ममुत्सृज्यकेवलम् इदं
तुदुष्करंमन्येयदिदंतेचिकीर्षितम् ३ यत्त्वयाकथितंपूर्वमामनासाद्यकिंचन तदद्यकुरुराधेयकुरुमध्येमयासह ४ यत्सभायांसपांचा
लींक्लिश्यमानांदुरात्मभिः दृष्टवानसितस्याद्यफलमाप्नुहिकेवलं ५ धर्मपाशनिबद्धेनयन्मयामर्षितंपुरा तस्यराधेयकोपस्यविजयं
पश्यमेमृधे ६ वनेद्वादशवर्षाणियानिसोढानिदुर्मते तस्याद्यप्रतिकोपस्यफलंप्राप्नुहिसंप्रति ७ एहिकर्णमयासार्धंप्रतियुध्यस्वसंगरे
प्रेक्षकाःकुरवःसर्वेभवंतुतवसैनिकाः ८ कर्णउवाच ब्रवीषिवाचायत्पार्थकर्मणातत्समाचर अतिशेतेहितेवाक्यंकर्मैतत्प्र
थितंभुवि ९ यत्त्वयाभाषितंपूर्वंतदशक्तेनमर्षितम् इतोगृण्हीमहेपार्थतवदृष्ट्वापराक्रमम् १० धर्मपाशनिबद्धेनयत्त्वयाभाषितंपु
रा तथैवबद्धमात्मानमबद्धमिवमन्यसे ११ यदितावद्वनेवासोयथोक्तश्चरितस्त्वया तत्त्वंधर्मार्थविक्लिष्टःसमयंयोद्धुमिच्छसि १२
यदिशक्रःस्वयंपार्थयुध्यतेतवकारणात् तथापिनव्यथाकाचिन्ममस्याद्विक्रमिष्यतः १३ अयंकौंतेयकामस्तेनचिरात्समुपस्थितः
योत्स्यसेहिमयासार्धमद्यद्रक्ष्यसिमेबलम् १४ अर्जुनउवाच इदानीमेवतावत्त्वमपयातोरणान्मम तेनजीवसिराधेयनि
हतस्त्वनुजस्तव १५ भ्रातरंघातयित्वाकस्त्यक्त्वारणशिरश्चकः त्वदन्यःकःपुमान्सत्सुब्रूयादेवंव्यवस्थितः १६ वैशंपायनउवाच
इतिकर्णंब्रुवन्नेवबीभत्सुरपराजितः अभ्ययाद्विसृजन्बाणान्कायावरणभेदिनः १७

५९ तेत्वया १ २ ३ ४ ५ ६ तेतववाक्यंकर्तृकर्मअतिशेतेअल्पंकर्मवाक्यंतुबहुलमित्यर्थः ९ इतःपरंतवपराक्रमंगृह्णीमहेअंगीकुर्महे १० ११ १२ १३ १४ १५
१६ १७

SGDF

१८ १९ अवलंबनंसूत्रंचिच्छेद २० ततोनिषंगेमहातूणीरेपतितेसतिउपासंगात्क्षुद्रतूणीरात् स्वदेहवाह्यान् २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७

प्रतिजग्राहतंकर्णःप्रीयमाणोमहारथः महताशरवर्षेणवर्षमाणमिवांबुदम् १८ उत्सेतुःशरजालानिघोररूपाणिसर्वशः अविध्य
द्दश्वान्बाह्वोश्चहस्तावापंपृथक्पृथक् १९ सोमृष्यमाणःकर्णस्यनिषंगस्यावलंबनम् चिच्छेदनिशिताग्रेणशरेणानतपर्वणा उपा
संगादुपादायकर्णोबाणानथापरान् विव्याधपांडवंहस्तेतस्यमुष्टिरशीर्यत २१ ततःपार्थोमहाबाहुःकर्णस्यधनुरच्छिनत् सशक्तिं
प्राहिणोत्तस्मैतांपार्थोव्यधमच्छरैः २२ ततोनिपेतुर्बहवोराधेयस्यपदानुगाः तांश्चगांडीवनिर्मुक्तैःप्राहिणोद्यमसादनम् २३ ततो
स्यांश्वाञ्शरैस्तीक्ष्णैर्बीभत्सुर्भारसाधनैः आकर्णमुक्तैरभ्यघ्नंस्तेहताःप्रापतन्भुवि २४ अथापरेणबाणेनज्वलितेनमहौजसा विव्याध
कर्णंकौंतेयस्तीक्ष्णेनोरसिवीर्यवान् २५ तस्यभित्वातनुत्राणंकायमभ्यगमच्छरः ततःसतमसाविष्टोनस्मकिंचित्प्रजज्ञिवान् २६
सगाढवेदनोहित्वारणंप्रायादुदङ्मुखः ततोऽर्जुनउदक्रोशदुत्तरश्चमहारथः २७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिकर्णद्वितीयापया
नेषष्टितमोऽध्यायः ६० वैशंपायनउवाच ततोवैकर्तनंजित्वापार्थोवैराटिमब्रवीत् एतन्मांप्रापयानीकंयत्रतालोहिरण्म
यः १ अत्रशांतनवोभीष्मोरथेस्माकंपितामहः कांक्षमाणोमयायुद्धंतिष्ठत्यमरदर्शनः २ अथसैन्यंमहद्दृष्ट्वारथनागहयाकुलम् अ
ब्रवीदुत्तरःपार्थमपविद्धःशरैर्भृशम् ३ नाहंशक्ष्यामिवीरेहनियंतुंतेहयोत्तमान् विषीदंतिममप्राणामनोविव्हलतीवमे ४ अस्त्राणा
मिहदिव्यानांप्रभावःसंप्रयुज्यताम् त्वयाचकुरुभिश्चैवद्रवंतीवदिशोदश ५ गंधेनमूर्च्छितश्चाहंवसारुधिरमेदसाम् द्वैधीभूतं
मनोमेघतवच्चैवप्रपश्यतः ६ अदृष्टपूर्वःशूराणांमयासर्वैःसमागमः गदापातेनमहताशंखानांनिस्वनेनच ७ सिंहनादैश्चशूरा
णांगजानांबृंहितैस्तथा गांडीवशब्देनभृशमशनिप्रतिमेनच ८ श्रुतिस्मृतिश्चमेवीरप्रनष्टामूढचेतसः अलातचक्रप्रतिमंमंडलं
सततंत्वयाऽव्याक्षिप्यमाणंसमरेगांडीवंचप्रकर्षता दृष्टिःप्रचलितावीरहृदयंदीर्यतेमम १० वपुश्चोग्रंतवरणेकुद्धस्येवपिनाकिनः
व्यायच्छतस्तवभुजंदृष्ट्वाभीर्मेभवत्यपि ११ नाददानंनसंधानंनमुंचंतंशरोत्तमान् त्वामहंसंप्रपश्यामिपश्यन्नपिनचेतसा १२ अव
सीदंतिमेप्राणाभूरियंचलतीवच नचप्रतोदंरश्मींश्चसंयंतुंशक्तिरस्तिमे १३ अर्जुनउवाच माभैषीःस्तंभयात्मानंपत्वयान
रपुंगव अत्यद्भुतानिकर्माणिकृतानिरणमूर्धनि १४ राजपुत्रोसिभद्रंतेकुलेमत्स्यस्यविश्रुते जातस्त्वंशत्रुदमनेनावसीदितुमर्हसि १५

इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिनैलकंठेषष्टितमोऽध्यायः ६० १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० नसंधानंनसंदधानंवर्णलोपःआर्षः १२ १३ १४ १५

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

१६ १७ १८ निशामयपश्यशतह्रदांविद्युतम् १९ २० २१ २२ २३ शतंमार्गाइतिसर्वतोमार्गस्यानिरोधउक्तः सर्वतोवाममबाणागमिष्यंतीत्यर्थः आवि

धृतिंकृत्वासुविपुलांराजपुत्ररथेमम युध्यमानस्यसमरेहयान्संयच्छशत्रुहन् १६ वैशंपायनउवाच एवमुक्त्वाम-
हाबाहुर्वैराटिंनरसत्तमः अर्जुनोरथिनांश्रेष्ठउत्तरंवाक्यमब्रवीत् १७ सेनाग्रमाशुभीष्मस्यप्रापयस्वैतदेवमाम् आच्छेत्स्या
म्यहमेतस्यधनुर्ज्यामपिचाहवे १८ अस्यंतंदिव्यमस्त्रंमांचित्रमद्यनिशामय शतह्रदामिवायांतींस्तनयित्नोरिवांबरे १९ सु
वर्णपृष्ठंगांडीवंद्रक्ष्यंतिकुरवोमम दक्षिणेनाथवामेनकतरेणस्विदस्यतः २० इतिमांसंगताःसर्वेतर्कयिष्यंतिशत्रवः शोणितो
दांरथावर्तांनागनक्रांदुरत्ययाम् २१ नदींप्रस्कंदयिष्यामिपरलोकप्रवाहिनीम् पाणिपादशिरःपृष्ठबाहुशाखानिरंतरम् २२ वनं
कुरूणांछेत्स्यामिशरैःसन्नतपर्वभिः जयतःकौरवींसेनामेकस्यममधन्विनः २३ शतंमार्गाभविष्यंतिपावकस्येवकानने म
याचक्रमिवाविद्धंसैन्यंद्रक्ष्यसिकेवलम् २४ इष्वस्त्रेशिक्षितंचित्रमहंदर्शयितास्मिते असंभ्रांतोरथेतिष्ठसमेषुविषमेषुच २५
दिवमावृत्यतिष्ठामिगिरिंभिंद्यांस्मपत्रिभिः अहमिंद्रस्यवचनात्संग्रामेभ्यहनंपुरा २६ पौलोमान्कालखंजांश्वसहस्राणिशतानिच
अहमिंद्राद्दृढांमुष्टिंब्रह्मणःकृतहस्तताम् २७ प्रगाढंतुमुलंचित्रमतिविद्धंप्रजापतेः अहंपारेसमुद्रस्यहिरण्यपुरवासिनाम् २८
जित्वाषष्टिसहस्राणिरथिनामुग्रधन्विनाम् शीर्यमाणानिकूलानिप्रवृद्धेनेववायुना २९ मयाकुरूणांवृंदानिपात्यमानानि
पश्यवै ध्वजवृक्षंपत्तितृणंरथिसिंहगणायुतम् ३० वनमादीपयिष्यामिकुरूणामस्त्रतेजसा तानहंरथनीडेभ्यःशरैःसन्नतपर्व-
भिः ३१ यत्तान्सर्वानतिबलान्योत्स्यमानानवस्थितान् एकःसंकालयिष्यामिवज्रपाणिरिवासुरान् ३२ रौद्रंरुद्रादहंह्यस्त्रंवारु
णंवरुणादपि अस्त्रमाग्नेयमग्नेश्ववायव्यंमातरिश्वनः ३३ वज्रादीनितथास्त्राणिशक्रादहमवाप्तवान् धार्तराष्ट्रवनंघोरंनर
सिंहाभिरक्षितम् ३४ अहमुत्पाटयिष्यामिवैराटेव्येतुतेभयम् वैशंपायनउवाच एवमाश्वासितस्तेनवैराटिःसव्यसा
चिना ३५ व्यवागाहद्रथानीकंभीमंभीष्माभिरक्षितम् तमायांतंमहाबाहुंजिगीषंतंरणेकुरून् ३६ अभ्यवारयदव्यग्रःक्रूरकर्मापगासुतः तस्यजिष्णुरुपावृत्यध्वजंमूलादपातयत् ३७ विकृष्यकलधौताग्रेःसविद्धःप्रापतद्भुवि नंचित्रमाल्याभरणाःकृतविद्या
मनस्विनः ३८

द्रंभ्राम्यमाणम् २४ शिक्षितंशिक्षाम् २५ २६ २७ प्रगाढंसंकटेचित्रंनानाविधंतुमुलंसंकटयुद्धंसर्वत्रवेधीतिशेषः २८ जित्वाजेतुंशक्तः २९
रथिसिंहगणैःआसमंतायुतम् ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ व्यवागाहत् आलोडितवान् ३६ उपावृत्यसंमुखीभूय ३७ विकृष्यछित्वाकलधौताग्रेःस्वर्णरंजितफलकै
र्बाणैः ३८

SGDF

३९ ४० ४१ एनंदुःशासनम् ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ लब्धलक्ष्यो अच्युतलक्ष्यः ४८ ४९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणि नैलकंठी

आगच्छन्भीमधन्वानंचत्वारश्चमहाबलाः दुःशासनोविकर्णश्चदुःसहोथविविंशतिः ३९ आगत्यभीमधन्वानंबीभत्सुंपर्यवार
यन् दुःशासनस्तुभल्लेनविध्वावैराटिमुत्तरम् ४० द्वितीयेनार्जुनंवीरः प्रत्यविध्यत्तदनंतरं तस्यजिष्णुरुपावृत्यपृथुधारेणकार्मुकम्
४१ चकर्तगार्धपत्रेणजातरूपपरिष्कृतम् अथैनंपंचभिःपश्चात्प्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ४२ सोपयातोरणंहित्वापार्थबाणप्रपीडितः तं
विकर्णःशरैस्तीक्ष्णैर्गार्ध्रपत्रैरजिह्मगैः ४३ विव्याधपरवीरघ्नमर्जुनंधृतराष्ट्रजः ततस्तमपिकौंतेयः शरेणानतपर्वणा ४४ ललाटेभ्यह
नत्तूर्णंसविद्धःप्रापतद्रथात् ततःपार्थमभिद्रुत्यदुःसहःसविविंशतिः ४५ अवाकिरन्शरैस्तीक्ष्णैःपरीप्सन्भ्रातरंरणे तावुभौगार्ध्रप
त्राभ्यांनिशिताभ्यांधनंजयः ४६ विध्वायुगपदव्यग्रस्तयोर्वाहानसूदयत् तौहताश्वौविभिन्नांगौधृतराष्ट्रात्मजावुभौ ४७ अभि
पत्यरथैरन्यैरपनीतौपदानुगैः सर्वादिशश्चाप्यपतद्बीभत्सुरपराजितः ४८ किरीटमालीकौंतेयोलब्धलक्ष्योमहाबलः ४९ इति
श्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेएकषष्टितमोऽध्यायः ६१ वैशंपाय॰ अथसंगम्यतेसर्वेकौरवाणांमहारथाः अर्जुनंसहितायत्ताः
प्रत्यविध्यंतभारत १ ससायकमयैर्जालैःसर्वतस्तान्महारथान् प्राच्छादयदमेयात्मानीहारेणेवपर्वतान् २ नदद्भिश्चमहानागैर्हेषमा
णैश्चवाजिभिः भेरीशंखनिनादैश्चसशब्दस्तुमुलोभवत् ३ नराश्वकायान्निर्भिद्यलौहानिकवचानिच पार्थस्यशरजालानिवि
निष्पेतुःसहस्रशः ४ त्वरमाणःशरानस्यन्पांडवःप्रबभौरणे मध्यंदिनगतेर्चिष्मान्शरदीवदिवाकरः ५ उपप्लवंतिवित्रस्तारथेभ्यो
रथिनस्तथा सादिनश्चाश्वपृष्ठेभ्योभूमौचैवपदातयः ६ शरैःसंछिद्यमानानांकवचानांमहात्मनाम् ताम्रराजतलौहानांप्रादुरासीन्म
हास्वनः ७ छन्नमायोधनंसर्वंशरीरैर्गतचेतसाम् गजाश्वसादिनांतत्रशिरोभिःपतितैरपि ८ रथोपस्थानिपतितैरास्तृतामानवै
र्मही प्रनृत्यतीवसंग्रामेचापहस्तोधनंजयः ९ श्रुत्वागांडीवनिर्घोषंविस्फूर्जितमिवाशनेः त्रस्तानिसर्वसैन्यानिव्यपागच्छन्महाह
वात् १० कुंडलोष्णीषधारीणिजातरूपस्रजस्तथा पतितानिस्मदृश्यंतेशिरांसिरणमूर्धनि ११ विशिखोन्मथितैर्गात्रैर्बाहुभिश्चस-
कार्मुकैः सहस्ताभरणैश्चान्यैःप्रच्छन्नाभातिमेदिनी १२ शिरसांपात्यमानानामंतरानिशितैःशरैः अश्मवृष्टिरिवाकाशादभवद्भरत
र्षभ १३ दर्शयित्वातथात्मानंरौद्रंरुद्रपराक्रमः अवरुद्धोचरत्पार्थोवर्षाणित्रिदशानिच १४

येएकषष्टितमोऽध्यायः ६१ १ नीहारे ५०
णधूम्यया २ ३ ४ ५ उपप्लवंतिइतस्ततोधावंति ६ ७ आयोधनंरणभूः गतचेतसांचेति ८ ९ १० ११ १२ १३ त्रिदशानिवर्षाणि अवरुद्धःपार्थःतदानींस्वेच्छयान्तर
दित्यर्थः १४

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१५ १६ १७ १८ नागाहस्तिनएवकूर्माः यस्यांमहाद्विपाः जलगजाश्चयस्याम् १९ २० २१ २२ २३ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायां-
द्विषष्टितमोध्यायः ६२ १ २ विकीर्णविस्तारितापताकाध्वजांचलोयस्यतेन ३ ४ पातयंतःपीडयंतः ५ पर्यवस्थाप्यस्तब्धीकृत्य इषुभिः पूरयामासुःआ

क्रोधाग्निमुत्सृजन्वीरोधार्तराष्ट्रेषुपांडवः तस्यतद्दहतःसैन्यंदृष्ट्वाचैवपराक्रमम् १५ सर्वेशांतिपरायोधा धार्तराष्ट्रस्यपश्यतः वित्रास
यित्वातत्सैन्यंद्रावयित्वामहारथान् १६ अर्जुनोजयतांश्रेष्ठःपर्यवर्ततभारत प्रावर्तयन्नदींघोरांशोणितोदांतरंगिणीम् १७ अस्थिशैवा
लसंबाधांयुगांतेकालनिर्मिताम् शरचापप्लवांघोरांकेशशैवलशाड्वलाम् १८ तनुत्रोष्णीषसंबाधांनागकूर्मांमहाद्विपाम् मेदोव
सासृक्प्रवाहांमहाभयविवर्द्धिनीम् १९ रौद्ररूपांमहाभीमांश्वापदैरभिनादिताम् तीक्ष्णशस्त्रमहाग्राहांक्रव्यादगणसेविताम् २०
मुक्ताहारोर्मिकलिलांचित्रालंकारबुद्बुदाम् शरसंघमहावर्तांनागनक्रांदुरत्ययाम् २१ महारथमहाद्वीपांशंखदुंदुभिनिःस्वनाम् च
कारचतदापार्थोनदींदुस्तरशोणिताम् २२ आददानस्यहिशरान्संदधानस्यमुंचतः विकर्षतश्चगांडीवंनकश्चिद्ददृशेजनः २३
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिअर्जुनविजयोनामद्विषष्टितमोऽध्यायः ६२ वैशंपायनउवाच ततोदुर्योधनःकर्णो
दुःशासनर्विविंशती द्रोणश्चसहपुत्रेणकृपश्चापिमहारथः १ पुनर्ययुश्चसंरब्धाधनंजयजिघांसवः विस्फारयंतश्चापानिब
लवंतिदृढानिच २ तान्विकीर्णपताकेनरथेनादित्यवर्चसा प्रत्युद्ययौमहाराजसमंताद्वानरध्वजः ३ ततःकृपश्चकर्णश्चद्रोणश्चरथि
नांवरः तंमहास्त्रैर्महावीर्यंपरिवार्यधनंजयम् ४ गगनस्थंयथासूर्यंजीमूताइववार्षिकाः ववर्षुःशरवर्षाणिपातयंतोधनंजयम् ५
इषुभिर्बहुभिस्तूर्णंसमरेलोमवाहिभिः अदूरात्पर्यवस्थाप्यपूरयामासुरादृताः ६ तथाविरवकीर्णस्यदिव्यैरस्त्रैःसमंततः नतस्य
द्व्यंगुलमपिविवृतंसमदृश्यत ७ ततःप्रहस्यबीभत्सुर्दिव्यमैंद्रंमहारथः अस्त्रमादित्यसंकाशंगांडीवेसमयोजयत् ८ शररश्मिरि
वादित्यःप्रतस्थेसमरेबली किरीटमालीकौंतेयःसर्वान्प्राच्छादयत्कुरून् ९ यथाबलाहकेविद्युत्पावकोवाशिलोच्चयम् तथागांडी
वमभवदिंद्रायुधमिवाततम् १० यथावर्षतिपर्जन्येविद्युद्विभ्राजतेदिवि द्योतयंतीदिशःसर्वाःपृथिवींचसमंततः ११ तथादशदिशः
सर्वाःपतन्गांडीवमावृणोत् नागाश्वरथिनःसर्वेमुमुहुस्तत्रभारत १२ सर्वेशांतिपरायोधाःस्वचित्तानिनलेभिरे संग्रामविमुखाः
सर्वेयोधास्तेहतचेतसः १३ एवंसर्वाणिसैन्यानिभग्नानिभरतर्षभ व्यद्रवंतदिशःसर्वाःनिराशानिस्वजीविते १४ इतिश्री०विरा०
उत्तरगोग्रहेअर्जुनसंकुलयुद्धेत्रि०ध्यायः ६३

हृतवंतः ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ स्वचित्तानिअपमहानितिनज्ञातवंतः १३ १४ इतिवि० टी० त्रिषष्टित०ध्यायः
६३

वैशंपायनउवाच ततःशांतनवोभीष्मोभरतानांपितामहः वध्यमानेषुयोधेषुधनंजयमुपाद्रवत् १ प्रगृह्यकार्मुकंश्रेष्ठंजातरू
पपरिष्कृतम् शरानादायतीक्ष्णाग्रान्मर्मभेदान्प्रमाथिनः २ पांडुरेणातपत्रेणध्रियमाणेनमूर्धनि शुशुभेसनरव्याघ्रोगिरिःसूर्यो
दयेयथा ३ प्राध्मायशंखंगांगेयोधार्तराष्ट्रान्प्रहर्षयन् प्रदक्षिणमुपावृत्यबीभत्सुंसमवारयत् ४ तमुद्वीक्ष्यसमायांतंकौंतेयःपरवी
रहा प्रत्यगृण्हात्प्रहृष्टात्माधाराधरमिवाचलः ५ ततोभीष्मःशरानष्टौध्वजेपार्थस्यवीर्यवान् समर्पयन्महावेगान्श्वसमानानिवो
रगान् ६ तेध्वजंपांडुपुत्रस्यसमासाद्यपतत्रिणः ज्वलंतंकपिमाजघ्नुर्ध्वजाग्रनिलयांश्चतान् ७ ततोभल्लेनमहतापृथुधारेणपांडवः
छत्रंचिच्छेदभीष्मस्यतूर्णंतदपतद्भुवि ८ ध्वजंचैवास्यकौंतेयःशरैरभ्यहनद्द्रुतम् शीघ्रकृद्रथवाहांश्चतथोभौपार्ष्णिसारथी ९
अमृष्यमाणस्तद्भीष्मोजानन्नपि सपांडवम् दिव्येनास्त्रेणमहताधनंजयमिवाकिरत् १० तथैवपांडवोभीष्मंदिव्यमस्त्रमुदीरय
न् प्रत्यगृण्हादमेयात्मामहामेघमिवाचलः ११ तयोस्तदभवद्युद्धंतुमुलंलोमहर्षणम् भीष्मस्यसहपार्थेनबलिवासवयोरिव १२
प्रैक्षंतकुरवःसर्वेयोधाश्चसहसैनिकाः भल्लैर्भल्लाःसमागम्यभीष्मपांडवयोर्युधि १३ अंतरिक्षेव्यराजंतखद्योताःप्रावृषीवहि
अग्निचक्रमिवाविद्धंसव्यदक्षिणमस्यतः १४ गांडीवमभवद्राजन्पार्थस्यसृजतःशरान् ततःसंछादयामासभीष्मंशरशतैःशितैः
१५ पर्वतंवारिधाराभिश्छादयन्निवतोयदः तांसवेलामिवोद्भूतांशरवृष्टिंसमुत्थिताम् १६ व्यधमत्सायकैर्भीष्मःपांडवंसमवारयत्
ततस्तानिनिकृत्तानिशरजालानिभागशः १७ समरेचव्यशीर्यंतफाल्गुनस्यरथंप्रति ततःकनकपुंखानांशरवृष्टिंसमुत्थिताम्
१८ पांडवस्यरथात्तूर्णंशलभानामिवायति व्यधमत्तांपुनस्तस्यभीष्मःशरशतैःशितैः १९ ततस्तेकुरवःसर्वेसाधुसाध्वितिचाब्रुवन्
दुष्करंकृतवान्भीष्मोयदर्जुनमबोधयत् २० बलवांस्तरुणोदक्षःक्षिप्रकारीधनंजयः कोऽन्यःसमर्थःपार्थस्यवेगंधारयितुंरणे २१ ऋ
तेशांतनवाद्भीष्मात्कृष्णाद्वादेवकीसुतात् आचार्यप्रवराद्वापिभारद्वाजान्महाबलात् २२ अस्त्रैरस्त्राणिसंवार्यक्रीडंतौपुरुषर्षभौ
चक्षूंषिसर्वभूतानांमोहयंतौमहाबलौ २३ प्राजापत्यंतथैवैंद्रमाग्नेयंरौद्रदारुणम् कौबेरंवारुणंचैवयाम्यंवायव्यमेवच २४ प्रयुंजा
नौमहात्मानौसमरेतौविचेरतुः विस्मितान्यथभूतानितौदृष्ट्वासंयुगेतदा २५ साधुपार्थमहाबाहोसाधुभीष्मेतिचाब्रुवन् नायंयुक्तो
मनुष्येषुयोयंसंदृश्यतेमहान् २६ महास्त्राणांसंप्रयोगःसमरेभीष्मपार्थयोः वैशंपायनउवाच एवंसर्वास्त्रविदुषोर- ५१
स्त्रयुद्धमवर्तत २७

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

उपावृत्यसमीपमेत्य २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ अस्त्रंबाणाक्षेपणंकर्म ४० ४१ ४२ ४३ ४४

अस्त्रयुद्धेतुनिर्वृत्तेशरयुद्धमवर्तत अथजिष्णुरुपावृत्यक्षुरधारेणकार्मुकम् २८ चकर्तभीष्मस्यतदाजातरूपपरिष्कृत
म् निमेषांतरमात्रेणभीष्मोन्यत्कार्मुकंरणे २९ समादायमहाबाहुःसज्यंचक्रेमहारथः शरांश्चसुबहून्क्रुद्धोमुमोचाशुधन
ंजये ३० अर्जुनोपिशरांस्तीक्ष्णान्भीष्मायनिशितान्बहून् चिक्षेपसुमहातेजास्तथाभीष्मश्चपांडवे ३१ तयोर्दिव्यास्त्रवि
दुषोरस्यतोर्निशितान्छरान् नविशेषस्तदाराजन्लक्ष्यतेस्ममहात्मनोः ३२ अथावृणोद्दिशःसर्वाःशरैरतिरथस्तदा किरीटमाली
कौंतेयःशूरःशांतनवस्तथा ३३ अतीवपांडवोभीष्मंभीष्मश्चातीवपांडवम् बभूवतस्मिन्संग्रामेराजन्लोकेतदद्भुतम् ३४ पांडवे
नहताःशूराभीष्मस्यरथरक्षिणः शेरतेस्मतदाराजन्कौंतेयस्याभितोरथम् ३५ ततोगांडीवनिर्मुक्तानिरमित्रंचिकीर्षवः आगच्छ
न्पुंखसंश्लिष्टाःश्वेतवाहनपत्रिणः ३६ निष्पतंतोरथात्तस्यधौताहैरण्यवाससः आकाशेसमदृश्यंतहंसानामिवपंक्तयः ३७ त
स्यतद्दिव्यमस्त्रंहिविगाढंचित्रमस्यतः प्रेक्षंतेस्मांतरिक्षस्थाःसर्वेदेवाःसवासवाः ३८ तद्दृष्ट्वापरमप्रीतोगंधर्वश्चित्रमद्भुतम्
शशंसदेवराजायचित्रसेनःप्रतापवान् ३९ पश्येमान्पार्थनिर्मुक्तान्संसक्तानिवगच्छतः चित्ररूपमिदंजिष्णोर्दिव्यमस्त्रमुदीर्य
तः ४० नेदंमनुष्याःसंदध्युर्नहीदंतेषुविद्यते पौराणानांमहास्त्राणांविचित्रोयंसमागमः ४१ आददानस्यहिशरान्संधायचवि
मुंचतः विकर्षतश्चगांडीवंनांतरंसमदृश्यत ४२ मध्यंदिनगतंसूर्यंप्रतपंतमिवांबरे नाशक्नुवंतसैन्यानिपांडवंप्रतिवीक्षितुम्
तथैवभीष्मंगांगेयंद्रष्टुंनोत्सहतेजनः उभौविश्रुतकर्माणावुभौतीव्रपराक्रमौ ४४ उभौसदृशकर्माणावुभौयुधिसुदुर्जयौ इत्यु
क्तोदेवराजस्तुपार्थभीष्मसमागमम् ४५ पूजयामासदिव्येनपुष्पवर्षेणभारत ततःशांतनवोभीष्मोवामंपार्श्वमताडयत् ४६
पश्यतःप्रतिसंधायविध्यतःसव्यसाचिनः ततःप्रहस्यबीभत्सुःपृथुधारेणकार्मुकम् ४७ चिच्छेदगार्ध्रपत्रेणभीष्मस्यादित्यतेज
सः अथैनंदशभिर्बाणैःप्रत्यविध्यत्स्तनांतरे ४८ यतमानंपराक्रांतंकुंतीपुत्रोधनंजयः सपीडितोमहाबाहुर्गृहीत्वारथकूबरम् ४९
गांगेयोयुद्धदुर्धर्षस्तस्थौदीर्घमिवांतरम् तंविसंज्ञमपोवाहसयंतारथवाजिनाम् ५० उपदेशमनुस्मृत्यरक्षमाणोमहारथम् ५१
इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेभीष्मापयानेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४ ६९ ६१

४५ ४६ ४७ ४८ कूबरंरथयुगंधरम् ४९ अपोवाह अपसारयामास ५०५१ इतिविराटपर्वणिटीकायांचतुःषष्टितमोऽध्यायः ६४

SGDF

धृतराष्ट्रपुत्रोदुर्योधनः उत्सृज्यउन्मुच्यकेतुंपताकाम् १२एकश्‍ृंगः पर्वतोयथा एकेनपर्ववतादीर्घवंशेन एकःपर्वायस्मिन्निति समासः मतुप्लोपआर्षः ३ अ-

वैशंपायनउवाच भीष्मेतुसंग्रामशिरोविहायपलायमानेधृतराष्ट्रपुत्रः उत्सृज्यकेतुंविनदन्महात्माधनुर्विगृह्यार्जुनमास
साद १ सभीमधन्वानमुदग्रवीर्यंधनंजयंशत्रुगणेचरंतम् आकर्णपूर्णायतचोदितेनविव्याधभल्लेनललाटमध्ये २ सतेनबा-
णेनसमर्पितेनजांबूनदाग्रेणसुसंहितेन रराजराजन्रमणीयकर्मायथैकपर्वारुचिरैकशृंगः ३ अथास्यबाणेनविदारितस्यप्रा
दुर्बभूवासृग्जस्रमुष्णम् सतस्यजांबूनदचित्रपुंखोभित्वाललाटंसुविराजतेस्म ४ सतेनबाणाभिहतस्तरस्वीदुर्योधनेनोत्थ
तमन्युवेगः शरानुपादायविषाग्निकल्पान्विव्याधराजानमदीनसत्वः ५ दुर्योधनश्चापितमुग्रतेजाःपार्थश्चदुर्योधनमेकवीरः अन्यो
न्यमाजौपुरुषप्रवीरौसमौसमाजघ्नतुराजमीढौ ६ ततःप्रभिन्नेनमहागजेनमहीधराभेनपुनर्विकर्णः रथैश्चतुर्भिर्गजपत्तियुक्तैः
कुंतीसुतंजिष्णुमथाभ्यधावत् ७ तमापतंतंत्वरितंगजेंद्रंधनंजयःकुंभविभागमध्ये आकर्णपूर्णेनमहायसेनबाणेनविव्याध
महाजवेन ८ पार्थेनसृष्टःसतुगार्ध्रपत्रआपुंखदेशात्प्रविवेशनागम् विदार्यशैलप्रवरप्रकाशंयथाशनिःपर्वतमिंद्रसृष्टः ९ शर
प्रतप्तःसतुनागराजःप्रवेपितांगोव्यथितांतरात्मा संसीदमानोनिपपातमह्यांवज्राहतंशृंगमिवाचलस्य १० निपातितेदंतिवरेपृथि
व्यांत्रासाद्विकर्णःसहसावतीर्य तूर्णंपदान्यष्टशतानिगत्वाविविंशतेःस्यंदनमारुरोह ११ निहत्यनागंतुशरेणतेनवज्रोपमेना
द्रिवरांबुदाभम् तथाविधेनैवशरेणपार्थोदुर्योधनंवक्षसिनिर्बिभेद १२ ततोगजेराजनिचैवभिन्नेभग्नेविकर्णेचसपादरक्षे गांडी
वमुक्तैर्विशिखैःप्रणुन्नास्तेयोधमुख्याःसहसापजग्मुः १३ दृष्ट्वैवपार्थेनहतंचनागंयोधांश्चसर्वान्द्रवतोनिशम्य रथंसमावृत्यकुरु
प्रवीरोरणात्प्रदुद्राववयतोनपार्थः १४ तंभीमरूपंत्वरितंद्रवंतंदुर्योधनंशत्रुसहोभिषंगात् प्रास्फोटयद्योद्धुमनाःकिरीटीबाणेनविद्धं
रुधिरंवमंतम् १५ अर्जुनउवाच विहायकीर्तिंविपुलंयशश्चयुद्धात्परावृत्यपलायसेकिम् नतेद्यतूर्याणिसमाहतानित
थैवराज्यादवरोपितस्य १६ युधिष्ठिरस्यास्मिनिदेशकारीपार्थस्तृतीयोयुधिसंस्थितोस्मि तदर्थमावृत्यमुखंप्रयच्छनरेंद्रवृत्तंस्मरधा
र्तराष्ट्र १७ मोघंतवेदंभुविनामधेयंदुर्योधनेतीहकृतंपुरस्तात् नहीहदुर्योधनतातवास्तिपलायमानस्यरणंविहाय १८

सृक्करक्तम् ४ ५ ६ ७ महायसेनमहाफलकेन ८ ९ १० ११ १२ अपजग्मुःपलायनंकृतवंतः १३ १४ अभिषंगात्पराभवात् द्रवंतंआलक्ष्य प्रास्फोटयत्
आस्फोटंबाहुशब्दंकृतवान् १५ तूर्याणिजयवाद्यानिनथैवेत्यादिउत्तरान्वयि १६ तृतीयःपार्थः पृथासुतोर्जुनोस्मि वृत्तंद्यूतादिषुधर्मम् १७ १८ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१९ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायांपंचषष्टितमोऽध्यायः ६५ १ पर्यावर्त्त परावृत्तवान् २ नृवीरोदुर्योधनः ३ अभिषंगीशत्रुपराभव
समर्थः ४ त्वरिताअभ्युपेयुः संधिरार्षः ५ हंसः सूर्यः प्रत्यतपत् प्रतितापितवान् ६ ७ ८ विहृत्यव्याप्य ९ १० शांतिपराःउपरतचित्ताः ११ १२ १३ अमू

नतेपुरस्तादथपृष्ठतोवापश्यामिदुर्योधनरक्षितारम् अपेहियुद्धात्पुरुषप्रवीरप्राणान्प्रियान्पांडवतोऽद्यरक्ष १९ इतिश्रीमन्म
हाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेदुर्योधनापयानेपंचषष्टितमोऽध्यायः ६५ वैशंपायनउवाच आहूयमानश्चसतेनसं
ख्येमहात्मनावैधृतराष्ट्रपुत्रः निवर्तितस्तस्यगिरांकुशेनमहागजोमत्तइवांकुशेन १ सोमृष्यमाणोवचसाभिमृष्टोमहारथेनातिरथ-
स्तरस्वी पर्याववर्त्ताथरथेनवीरोभोगीयथापादतलाभिमृष्टः २ तंप्रेक्ष्यकर्णःपरिवर्तमानंनिवर्त्यसंस्तभ्यचविद्धगात्रम् दुर्योधनस्यो
त्तरतोऽभ्यगच्छत्पार्थंनृवीरोयुधिहेममाली ३ भीष्मस्ततःशांतनवोनिवृत्यहिरण्यकक्षस्त्वरयाऽभिषंगी दुर्योधनंपश्चिमतोऽभ्यरक्षत्पा
र्थान्महाबाहुरधिज्यधन्वा ४ द्रोणःकृपश्चैवविविंशतिश्चदुःशासनश्चैवविवृत्यशीघ्रम् सर्वेपुरस्ताद्वितत्तेषुचापादुर्योधनार्थंत्वरिता
भ्युपेयुः ५ सतान्यनीकानिनिवर्तमानान्यालोक्यपूर्णौघनिभानिपार्थः हंसोयथामेघमिवापतंतंधनंजयःप्रत्यतपत्तरस्वी ६ तेस
र्वतःसंपरिवार्यपार्थमस्त्राणिदिव्यानिसमाददानाः ववर्षुरभ्येत्यशरैःसमंतान्मेघायथाभूधरमंबुवेगैः ७ ततोऽस्त्रमस्त्रेणनिवार्यतेषां
गांडीवधन्वाकुरुपुंगवानाम् संमोहनंशत्रुसहोऽन्यदस्त्रंप्रादुश्चकारैंद्रिरपारणीयम् ८ ततोदिशश्चानुदिशोविवृत्यशरैःसुधारैर्नि
शितैःसुपत्रैः गांडीवघोषेणमनांसितेषांमहाबलःप्रव्यथयांचकार ९ ततःपुनर्भीमरवंप्रगृह्यदोर्भ्यांमहाशंखमुदारघोषम् व्य
नादयत्सप्रदिशोदिशःखंभुवंचपार्थोद्विषतांनिहंता १० तेशंखनादेनकुरुप्रवीराःसंमोहिताःपार्थसमीरितेन उत्सृज्यचापानि
दुरासदानिसर्वेतदाशांतिपराबभूवुः ११ तथाविसंज्ञेषुबलेषुपार्थःस्मृत्वाचवाक्यानितथोत्तरायाः निर्याहिमध्यादितिमत्स्यपुत्र
मुवाचयावत्कुरवोविसंज्ञाः १२ आचार्यशारद्वतयोःसुशुक्लेकर्णस्यपीतंरुचिरंचवस्त्रम् द्रौणेश्चराज्ञश्चतथैवनीलेवस्त्रेसमादत्स्व
नरप्रवीर १३ भीष्मस्यसंज्ञांतुतथैवमन्येजानातिशस्त्रप्रतिघातमेषः एतस्यवाहान्कुरुसव्यतस्त्वमेवंहियातव्यममूढसंज्ञैः १४ रश्मी
न्समुत्सृज्यततोमहात्मारथादवप्लुत्यविराटपुत्रः वस्त्राण्युपादायमहारथानांतूर्णंपुनःस्वंरथमारुरोह १५ ततोन्वशासच्चतुरःसदश्वा
न्पुत्रोविराटस्यहिरण्यकक्षान् तेतद्व्यतीयुर्ध्वजिनामनीकंश्वेतावहंतोऽर्जुनमाजिमध्यात् १६

ढसंज्ञैः भीष्मादिभिः सव्यतः कृतैः उपलक्षितेऽमवतायातव्यंगंतव्यम् १४ १५ १६ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

१७ १८ १९ अयमर्जुनोमवतः विसंज्ञान् युष्मान् यथानमुच्येत् नमोचनंस्यात् तथाप्रमथ्नीतउपमृद्यात् नतुमृदितवानितिभावः २० शांतिंनष्टचित्ततां नृशंसं
कर्तुंमूढान्मारयितुंनअलंनयोग्यः तत्रहेतुः नपापेस्यमनोस्तियतोविशिष्टंश्रेष्ठम् २१ २२ अरिष्टबंधंकल्याणानुबंधिकर्म २३ २४ २५ परिहृत्यपरावृत्यशरैरेवपा

तथानुयांतंपुरुषप्रवीरंभीष्मःशरैरभ्यहनत्तरस्वी सचापिभीष्मस्यहयान्निहत्यविव्याधपार्थोदशभिःपृषत्कैः १७ ततोर्जुनोभीष्म
मपास्ययुद्धेविश्वास्ययंतारमरिष्टधन्वा तस्थौविमुक्तोरथवृंदमध्यान्मेघंविदार्येवसहस्ररश्मिः १८ लब्ध्वाहिसंज्ञांतुकुरुप्रवीरास्तंनिरी-
क्ष्यपार्थंचसुरेंद्रकल्पम् रणेविमुक्तंस्थितमेकमाजौसधार्तराष्ट्रस्त्वरितंबभाषे १९ अयंकथंस्विद्भवतोविमुक्तस्तथाप्रमथ्नीतयथानमुच्ये
त् तमब्रवीच्छांतनवःप्रहस्यक्वतेगताबुद्धिरभूत्क्ववीर्यम् २० शांतिंपरांप्राप्ययदास्थितोभूदुत्सृज्यबाणांश्चधनुर्विचित्रम् नत्वेषबीभत्सुर
लंनृशंसंकर्तुंनपापेस्यमनोविशिष्टम् २१ त्रैलोक्यहेतोर्नजहेत्स्वधर्मंसर्वेनतस्मान्निहतारणेस्मिन् क्षिप्रंकुरून्याहिकुरुप्रवीरविजित्यगाश्च
प्रतियातुपार्थः २२ मातेस्वकोर्थोनिपतेतमोहात्तत्संविधातव्यमरिष्टबंधम् वैशंपायनउवाच दुर्योधनस्तस्यतुतन्निशम्यपिता
महस्यात्महितंवचोथ २३ अतीतकामोयुधिसोत्यमर्षीराजाविनिश्वस्यबभूवतूष्णीम् तद्भीष्मवाक्यंहितमीक्ष्यसर्वेधनंजयाग्निंचविव
र्धमानम् २४ निवर्तनायैवमनोनिदध्युर्दुर्योधनंतेपरिवार्यमाणाः तान्प्रस्थितान्प्रीतमनाःसपार्थोधनंजयःप्रेक्ष्यकुरुप्रवीरान् २५ आभाषमा
णोनुनयंमुहूर्तंवचोब्रवीत्संपरिहृत्यभूयः पितामहंशांतनवंचवृद्धंद्रोणंगुरुंचप्रणिपत्यमूर्ध्ना २६ द्रौणिंकृपंचैवकुरूंश्चमान्यांश्छरैर्विचित्रैर
भिवाद्यचैव दुर्योधनस्योत्तमरत्नचित्रंचिच्छेदपार्थोमुकुटंशरेण २७ आमंत्र्यवीरांश्चतथैवमान्यान्गांडीवघोषेणविनाद्यलोकान् सदेव
दत्तंसहसाविनाद्यविदार्यवीरोद्विषतांमनांसि २८ ध्वजेनसर्वानभिभूयशत्रून्सहेममालेनविराजमानः दृष्ट्वाप्रयातांस्तुकुरून्किरीटीहृष्टो
ब्रवीत्तत्रसमत्स्यपुत्रम् २९ आवर्तयाश्वान्पशवोजितास्तेयाताःपरेयाहिपुरंप्रहृष्टः देवास्तुदृष्ट्वामहदद्भुतंतद्युद्धंकुरूणांसहफाल्गुनेन
३० जग्मुर्यथास्वंभवनंप्रतीताःपार्थस्यकर्माणिविचिंतयंतः ३१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेसमस्तकौरवाप
यानेषट्षष्टितमोऽध्यायः ६६ वैशंपायनउवाच ततोविजित्यसंग्रामेकुरून्सवृषभेक्षणः समानयामासतदाविराटस्यधनंमह
त् १ गतेषुचप्रभग्नेषुधार्तराष्ट्रेषुसर्वतः वनान्निष्क्रम्यगहनाद्बहवःकुरुसैनिकाः २ भयात्संत्रस्तमनसःसमाजग्मुस्ततस्ततः मुक्तकेशाव्य
दृश्यंतस्थिताःप्रांजलयस्तदा ३

दद्देशेपातितैरभिवाद्य २६ मुकुटंचिच्छेदेतिदुर्योधनस्यमरणमेवसूचितम् मान्यान्बाल्हिकसोमदत्तादीन् २७ २८ हेमम
लयासहितेनसहेममालेन २९ ३० ३१ इतिश्रीमन्महाभारतेविरा॰टी॰षट्षष्टितमोऽध्यायः ६६ वृषभेक्षणः वृषभदृष्टिः १ २ ३ ४ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

४ ५ ६ ७ आपतंतंपुंस्त्वमार्षम् ८ ९ १० ११ १२ सैंहंध्वजंविराटीयंतत्रस्थापितम् १३ विधाययथावत्स्थापयित्वा १४ १५ वशंपरवश्यतां आस्थिताः

क्षुत्पिपासापरिश्रांताविदेशस्थाविचेतसः ऊचुः प्रणम्यसंभ्रांताः पार्थकिंकरवामते ४ अर्जुनउवाच स्वस्तिव्रजतभद्रंवोनभे
तव्यंकथंचन नाहमार्तान्जिघांसामिभृशमाश्वासयामिवः ५ वैशंपायनउवाच तस्यतामभयांवाचंश्रुत्वायोधाःसमागताः
आयुःकीर्तियशोदाभिस्तमाशीर्भिरनंदयन् ६ ततोर्जुनंनागमिवप्रभिन्नमुत्सृज्यशत्रून्विनिवर्तमानम् विराटराजाभिमुखंप्रयांतंनाशक्नु
वंस्तंकुरवोभियातुम् ७ ततःसतन्मेघमिवापतंतंविद्राव्यपार्थःकुरुमेघसैन्यम् मत्स्यस्यपुत्रंद्विषतांनिहंतावचोब्रवीत्संपरिगृह्यभूयः ८
पितुःसकाशेतवतातसर्वेवसंतिपार्थाविदितंतवैव तान्माप्रशंसेर्नगरंप्रविश्यभीतःप्रणश्येदितिमत्स्यराजः ९ मयाजितासाध्वजिनी
कुरूणांमयाचगावोविजिताद्विषद्भ्यः पितुःसकाशंनगरंप्रविश्यत्वमात्मनःकर्मकृतंब्रवीहि १० उत्तरउवाच यत्तेकृतंकर्मन
पारणीयंतत्कर्मकर्तुंममनास्तिशक्तिः नत्वांप्रवक्ष्यामिपितुःसकाशेयावन्नमांवक्ष्यसिसव्यसाचिन् ११ वैशंपायनउवाच
सशत्रुसेनामवजित्यजिष्णुराच्छिद्यसर्वंचधनंकुरुभ्यः श्मशानमागत्यपुनःशमींतामभ्येत्यतस्थौशरविक्षतांगः १२ ततःसवह्निप्रति
मोमहाकपिःसहैवभूतैर्दिवमुत्पपात तथैवमायाविहिताबभूवध्वजंचसैंहंयुयुजेरथेपुनः १३ विधायतच्चायुधमाजिवर्धनंकुरूत्तमा
नामिषुधीःशरांस्तथा प्रयात्समत्स्योनगरंप्रहृष्टःकिरीटिनासारथिनामहात्मा १४ पार्थस्तुकृत्वापरमार्यकर्मनिहत्यशत्रून्द्विषतांनि
हंता चकारवेणींचतथैवभूयोजग्राहरश्मीन्पुनरुत्तरस्य १५ विवेशहृष्टोनगरंमहामनाबृहन्नडारूपमुपेत्यपार्थः वैशंपायनउवा
च ततोनिवृत्ताःकुरवःप्रभग्नावशमास्थिताः १६ हस्तिनापुरमुद्दिश्यसर्वेदीनाययुस्तदा पंथानमुपसंगम्यफाल्गुनोवाक्यमब्रवी
त् १७ राजपुत्रप्रत्यवेक्षस्वसमानीतानिसर्वशः गोकुलानिमहाबाहोवीरगोपालकैःसह १८ ततोपराह्णेयास्यामोविराटनगरंप्रति आ
श्वास्यपाययित्वाचपरिप्लाव्यचवाजिनः १९ गच्छंतुत्वरिताश्चैवगोपालाःप्रेषितास्त्वया नगरेप्रियमाख्यातुंघोषयंतुचतेजयम् २०
अथोत्तरस्त्वरमाणःसदूतानाज्ञापयद्वचनात्फाल्गुनस्य आचक्षध्वंविजयंपार्थिवस्यभग्नाःपरेवैविजिताश्चगावः २१ इत्येवंतौभारत
मत्स्यवीरौसंमंत्र्यसंगम्यततःशमींताम् अभ्येत्यभूयोविजयेनतृप्तावुत्सृष्टमारोपयतांस्वभांडम् २२

प्रभग्नाः १६ १७ १८ १९ २० २१ विजयेनतृप्तौ इतोऽप्यधिकंयुद्धंप्रार्थमानौ यद्वाजयेनस्वीयेनतृप्तौ आनंदिनौस्वस्यभांडं अलंकारादिकंयत्पूर्वं
मुत्सृष्टंतत्तथैवशरीरेस्थैर्येण आरोपयतां आसेवितवंतौ २२ ५ ५ ५ ५ ५

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२३ इतिश्रीम॰विराटपर्वणिटीकायांसप्तषष्टितमोऽध्यायः ६७ १ २ ३ दक्षिणगोग्रहवृत्तांतमाह धनंचेतिसभाजितः पूजितः ४ ५ ६ ७ ८

सशत्रुसेनामभिभूयसर्वामाछिद्यसर्वंचधनंकुरुभ्यः वैराटिरायान्नगरंप्रतीतोबृहन्नडासारथिनाप्रवीरः २३ इतिश्रीमन्महाभा
रतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेअर्जुनविजयेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ६७ वैशंपायनउवाच धनंचापिविजित्याशुविराटोवाहिनी
पतिः विवेशनगरंहृष्टश्चतुर्भिःपांडवैःसह १ जित्वात्रिगर्तान्संग्रामेगाश्चैवादायसर्वशः अशोभतमहाराजसहपार्थैःश्रियावृतः २
तमासनगतंवीरंसुहृदांहर्षवर्धनम् उपासांचक्रिरेसर्वेसहपार्थैःपरंतपाः ३ उपतस्थुःप्रकृतयःसमस्ताब्राह्मणैःसह सभाजितःससै
न्यस्तुप्रतिनंद्याथमत्स्यराट् ४ विसर्जयामासतदाद्विजांश्चप्रकृतीस्तथा तथासराजामत्स्यानांविराटोवाहिनीपतिः ५ उत्तरंपरिपप्र
छक्वयातइतिचाब्रवीत् आचख्युस्तस्यतत्सर्वंस्त्रियःकन्याश्चवेश्मनि ६ अंतःपुरचराश्चैवकुरुभिर्गोधनंहृतम् विजेतुमभिसंर
ब्धएकएवहिसाहसात् ७ बृहन्नडासहायश्चनिर्गतःपृथिवीपते उपयातानतिरथान्भीष्मंशांतनवंकृपम् ८ कर्णंदुर्योधनंद्रोणंद्रोण
पुत्रंचषड्रथान् वैशंपायनउवाच राजाविराटोथभृशाभितप्तःश्रुत्वासुतंत्वेकरथेनयातम् बृहन्नडासारथिमाजिवर्धनंप्रो
वाचसर्वानथमंत्रिमुख्यान् ९ सर्वथाकुरवस्तेहियेचान्येवसुधाधिपाः त्रिगर्तान्निर्जितान्श्रुत्वानस्थास्यंतिकदाचन १० तस्माद्गच्छंतुमे
योधाबलेनमहतावृताः उत्तरस्यपरीप्सार्थंयेत्रिगर्तैरविक्षताः ११ हयांश्चनागांश्चरथांश्च शीघ्रंपदातिसंघाश्चततःप्रवीरान् प्रस्थाप
यामासस्रुतस्यहेतोर्विचित्रशस्त्राभरणोपपन्नान् १२ एवंसराजामत्स्यानांविराटोवाहिनीपतिः व्यादिदेशाथतांक्षिप्रंवाहिनींचतुरं
गिणीम् १३ कुमारमाशुजानीतयदिजीवतिवानवा यस्ययंतागतःषंढोमन्येहंनसजीवति १४ वैशंपायनउवाच तमब्रवी
द्धर्मराजोविहस्यविराटराजंतुभृशाभितप्तम् बृहन्नडासारथिश्चेन्नरेंद्रपरेननेष्यंतितवाद्यगास्ताः १५ सर्वान्महीपान्सहितान्कुरूंश्च
तथैवदेवासुरसिद्धयक्षान् अलंविजेतुंसमरेसुतस्तेस्वनुष्ठितःसारथिनाहितेन १६ वैशंपायनउवाच अथोत्तरेणप्रहितादू
तास्तेशीघ्रगामिनः विराटनगरंप्राप्यविजयंसमवेदयन् १७ राज्ञस्तत्सर्वमाचख्यौमंत्रीविजयमुत्तमम् पराजयंकुरूणांचाप्युपायांतं
तथोत्तरम् १८ सर्वाविनिर्जितागावःकुरवश्चपराजिताः उत्तरःसहसूतेनकुशलीचपरंतपः १९ युधिष्ठिरउवाच दिष्ट्या
विनिर्जितागावःकुरवश्चपलायिताः नाद्भुतंत्वेदमन्येहंयत्तेपुत्रोजयत्कुरून् २० ध्रुवएवजयस्तस्ययस्ययंताबृहन्नडा वैशं
पायनउवाच ततोविराटोनृपतिःसंप्रहृष्टतनूरुहः २१ श्रुत्वासविजयंतस्यकुमारस्यामितौजसः आच्छादयित्वादूतांस्तान्मं ५८
त्रिणःसोभ्यचोदयत् २२ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ आच्छादयित्वावस्त्रादिभिरभ्यर्च्य २२ ६९

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

२३ २४ शृंगाटकेषुचतुष्पथेषु शृंगाटकंभवेद्वारिकंटकेचचतुष्पथेइतिमेदिनी २५ शृंगारवेषाभरणानास्यरसवेषभरणा शृंगारःस्फुरतेनास्यइतिमे
दिनी २६ स्वस्तिकंमंगलारार्तिकादिदधिदूर्वादिचपाणौयस्यतत्स्वस्तिकपाणिभूतंॠद्धिमद्धा २७ २८ २९ ३० हृष्टेनत्वयासहकितवेनमयानदेवितव्यम्

राजमार्गाःक्रियंतांमेपताकाभिरलंकृताः पुष्पोपहारैरर्च्यंतांदेवताश्चापिसर्वशः २३ कुमारयोधमुख्याश्चगणिकाश्चस्वलंकृताः
वादित्राणिचसर्वाणिप्रत्युद्यांतुसुतंमम २४ घंटावान्मानवःशीघ्रंमत्तमारुह्यवारणम् शृंगाटकेषुसर्वेषुआख्यातुविजयंमम २५
उत्तराचकुमारीभिर्बह्वीभिःपरिवारिता शृंगारवेषाभरणाप्रत्युद्यातुसुतंमम २६ वैशंपायनउवाच श्रुत्वाचेदंवचनंपा-
र्थिवस्यसर्वंपुरंस्वस्तिकंपाणिभूतम् भेर्यश्चतूर्याणिचवारिजाश्चवेषैःपरार्ध्यैःप्रमदाःशुभाश्च २७ तथैवसूतैःसहमागधैश्चनांदीर
वाद्याःपणवास्तूर्यवाद्याः पुराद्विराटस्यमहाबलस्यप्रत्युद्ययुःपुत्रमनंतवीर्यम् २८ वैशंपायनउवाच प्रस्थाप्यसेनांकन्याश्चग
णिकाश्चस्वलंकृताः मत्स्यराजोमहाप्राज्ञःप्रहृष्टइदमब्रवीत् २९ अक्षानाहरसैरंध्रिकंकद्यूतंप्रवर्ततास् तंतथावादिनंदृष्ट्वापांडवःप्र-
त्यभाषत ३० नदेवितव्यंहृष्टेनकितवेनेतिनःश्रुतम् तंत्वामद्यमुदायुक्तंनाहंदेवितुमुत्सहे ३१ प्रियंतुतेचिकीर्षामिवर्ततांयदिमन्यसे
विराटउवाच स्त्रियोगावोहिरण्यंचयच्चान्यद्वसुकिंचन ३२ नमेकिंचित्त्वयारक्ष्यंतेअंतरेणापिदेवितुम् कंकउवाच किंते
द्यूतेनराजेंद्रबहुदोषेणमानद ३३ देवनेबहवोदोषास्तस्मात्तत्परिवर्जयेत् श्रुतस्तेयदिवादृष्टःपांडवेयोयुधिष्ठिरः ३४ सराष्ट्रंसुमहत्स्फीतंभ्रा
तृंश्चत्रिदशोपमान् राज्यंहारितवान्सर्वंतस्माद्द्यूतंनरोचये ३५ अथवामन्यसेराजन्दीव्यामयदिमन्यसे वैशंपायनउवाच प्रवर्त
मानेद्यूतेतुमत्स्यःपांडवमब्रवीत् ३६ पश्यपुत्रेणमेयुद्धेतादृशाःकुरवोजिताः ततोऽब्रवीन्महात्मासएनंराजायुधिष्ठिरः ३७ बृहन्नडायस्ययं
तासकथंनविजेष्यति इत्युक्तःकुपितोराजामत्स्यःपांडवमब्रवीत् ३८ समंपुत्रेणमेषंढंब्रह्मबंधोप्रशंससि वाच्यावाच्यंनजानीषेनूनंमाम
वमन्यसे ३९ भीष्मद्रोणमुखान्सर्वान्कस्मान्नसविजेष्यति वयस्यत्वात्तुतेब्रह्मन्नपराधमिमंक्षमे ४० नेदृशंतुपुनर्वाच्यंयदिजीवितुमि
च्छसि युधिष्ठिरउवाच यत्रद्रोणस्तथाभीष्मोद्रौणिर्वैकर्तनःकृपः ४१ दुर्योधनश्चराजेंद्रस्तथान्येचमहारथाः मरुद्गणैःपरि
वृतःसाक्षादपिमरुत्पतिः ४२ कोन्योबृहन्नडायास्तान्प्रतियुध्येतसंगतान् यस्यबाहुबलेतुल्योनभूतोनभविष्यति ४३ अतीवसमरं
दृष्ट्वाहर्षोयस्योपजायते योजयत्संगतान्सर्वान्ससुरासुरमानुषान् ४४ तादृशेनसहायेनकस्मात्सनविजेष्यते विराटउवाच
बहुशःप्रतिषिद्धोसिनचवाचंनियच्छसि ४५

३१ ३२ अंतरेणविनापिद्यूतम् ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ब्रह्मबंधोब्राह्मणाधम ३९ वयस्यत्वात्सख्यत्वात् ४० ४१ ४२ ४३ ४४
नियच्छसिनिगृह्णासि ४५

SGDF

४६ नैवंवाच्यमिति नस्तः नासिकातः ४७ ४८ ४९ नस्ततः नासिकानाडीतः तनोतिदेहंप्रार्थयतीतितच्छब्दोनाडीवचनः पुरीततिशेतेइत्यादिप्रयोगदर्शनात् ५० ५१

नियंताचेन्नविद्येतनकश्चिद्धर्ममाचरेत् वैशंपायनउवाच ततःप्रकुपितोराजातमक्षेणाहनद्भृशम् ४६ मुखेयुधिष्ठिरंकोपा न्नैवमित्येवभर्त्सयन् बलेनप्रतिविद्धस्यनस्तःशोणितमावहत् ४७ तदप्राप्तंमहींपार्थःपाणिभ्यांप्रत्यगृण्हत अवैक्षतसधर्मात्माद्रौप दींपार्श्वतःस्थिताम् ४८ साज्ञात्वातमभिप्रायंभर्तुश्चित्तवशानुगा पात्रंगृहीत्वासौवर्णंजलपूर्णमनिंदिता ४९ तच्छोणितंप्रत्यगृण्हा द्यत्प्रसुस्रावनस्ततः अथोत्तरःशुभैर्गंधैर्माल्यैश्चविविधैस्तथा ५० अवकीर्यमाणःसंहृष्टोनगरेस्वैरमागतः सभाज्यमानःपौरैश्चस्त्री भिर्जानपदैस्तथा ५१ आसाद्यभवनद्वारंपित्रेसंप्रत्यवेदयत् ततोद्वास्थःप्रविश्यैवविराटमिदमब्रवीत् ५२ बृहन्नडासहायस्तेपुत्रोद्वार्युत्तरः स्थितः ततोहृष्टोमत्स्यराजःक्षत्तारमिदमब्रवीत् ५३ प्रवेश्यतामुभौतूर्णंदर्शनेप्सुरहंतयोः यंतारंकुरुराजस्तुशनैःकर्णमुपाजपत् ५४ उत्तरःप्रविशत्वेकोनप्रवेश्याबृहन्नडा एतस्यहिमहाबाहोव्रतमेतत्समाहितम् ५५ योममांगेव्रणंकुर्याच्छोणितंवाप्रदर्शयेत् अन्यत्रसं ग्रामगतान्नसजीवेत्कथंचन ५६ नमृष्याद्भृशसंक्रुद्धोमांदृष्ट्वातुसशोणितम् विराटमिहसामात्यंहन्यात्सबलवाहनम् ५७ इति श्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेउत्तरप्रवेशोनामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ६८ वैशंपायनउवाच ततोराज्ञःसुतोज्येष्ठःप्रावि शत्पृथिवींजयः सोभिवाद्यपितुःपादौकंकंचाप्युपतिष्ठत १ ततोरुधिरसंसिक्तमनेकाग्रमनागसम् भूमावेकांतमासीनंसैरंध्र्याप्रत्युप स्थितम् २ ततःपप्रच्छपितरंत्वरमाणइवोत्तरः केनायंताडितोराजन्केनपापमिदंकृतम् ३ विराटउवाच मयायंताडितोजिह्मो नचाप्येतावदर्हति प्रशस्यमानेयच्छूरेत्वयिषंढंप्रशंसति ४ उत्तरउवाच अकार्यंतेकृतंराजन्क्षिप्रमेवप्रसाद्यताम् मात्वां ब्रह्मविषंघोरंसमूलमपिनिर्दहेत् ५ वैशंपायनउवाच सपुत्रस्यवचःश्रुत्वाविराटोराष्ट्रवर्धनः क्षमयामासकौंतेयंभस्मच्छ न्नमिवानलम् ६ क्षमयंतंतुराजानंपांडवःप्रत्यभाषत चिरंक्षांतमिदंराजन्नमन्युर्विद्यतेमम ७ यदिह्येतत्पतेद्भूमौरुधिरंममदेहतः स राष्ट्रंमहाराजविनश्येयान्नसंशयः ८ नदूषयामितेराजन्यद्वैहन्याददूषकम् बलवंतंमहाराजक्षिप्रंदारुणमाप्नुयात् ९ शोणितेतुव्यति क्रांतेप्रविवेशबृहन्नडा अभिवाद्यविराटंतुकंकंचाप्युपतिष्ठत १० क्षमयित्वातुकौरव्यंरणादुत्तरमागतम् प्रशशंसततोमत्स्यःशृण्वतःस व्यसाचिनः ११

५२ ५३ कुरुराजोयुधिष्ठिरःकर्णंकर्णेउपाजपत् उपांशुउक्तवान् ५४ ५५ ५६ ५७ इतिविराटपर्वणिटी॰अष्टषष्ट्यध्यायः ६८ १ अनेकाग्रं
व्यग्रं २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ हेराजन्यतेतवतत्कर्मनदूषयामियत् अदूषकपरापवादहीनंहन्यादन्यायात् दूष्यमपिनदूषयामि यतःबलवंतंप्रभुंक्षिप्रंशीघ्रंदारुणंनृशंसंकर्म आप्नुयात् ९ १० ११

SGDF
Sri Gurgaonkar Digital Foundation

१२ १३ १४ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ इतिविराटपर्वणिटीकायांएकों०सप्त०ध्याय:

त्वयादायादवानस्मिकेकेयीनंदिवर्धन त्वयामेसदृशःपुत्रोनभूतोनभविष्यति १२ पदंपदसहस्रेणयश्चरन्नापराङ्मुयात् तेनकर्णेन
तेतातकथमासीत्समागमः १३ मनुष्यलोकेसकलेयस्यतुल्योनविद्यते तेनभीष्मेणतेतातकथमासीत्समागमः १४ आचार्योवृष्णि
वीराणांकौरवाणांचयोद्विजः सर्वक्षत्रस्यचाचार्यःसर्वशस्त्रभृतांवरः १५ तेनद्रोणेनतेतातकथमासीत्समागमः आचार्यपुत्रोयः
शूरःसर्वशस्त्रभृतामपि १६ अश्वत्थामेतिविख्यातस्तेनासीत्संगरःकथम् रणेयंप्रेक्ष्यसीदंतिहृतस्वावणिजोयथा १७ कृपेणतेनते
तातकथमासीत्समागमः पर्वतंयोभिविध्येतराजपुत्रोमहेषुभिः १८ दुर्योधनेनतेतातकथमासीत्समागमः अवगाढाद्विषंतोमेसुखो
वातोभिवातिमाम् १९ यस्त्वंधनमथाजैषीःकुरुभिर्ग्रस्तमाहवे तेषांभयाभिपन्नानांसर्वेषांबलशालिनाम् २० नूनंप्रकाल्यतान्स
र्वांस्त्वयायुधिनरर्षभ आच्छिन्नंगोधनंसर्वंशार्दूलेनामिषंयथा २१ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेविराटोत्त
रसंवादेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ६९ उत्तरउवाच नमयाविजितागावोनमयानिर्जिताःपरे कृतंतत्सकलंतेनदेवपुत्रेण
केनचित् १ सहिभीतंद्रवंतंमांदेवपुत्रोऽन्यवारयत् सचातिष्ठद्रथोपस्थेवज्रसंहननोयुवा २ तेनतानिर्जितागावःकुरवश्चपराजिताः
तस्यतत्कर्मवीरस्यनमयाताततत्कृतम् ३ सहिशारद्वतंद्रोणंद्रोणपुत्रंचषड्रथान् सूतपुत्रंचभीष्मंचचकारविमुखाञ्शरैः ४ दुर्यो
धनंविकर्णंचसनागमिवयूथपम् प्रभग्नमब्रवीद्भीतंराजपुत्रंमहाबलः ५ नहास्तिनपुरेत्राणंतवपश्यामिकिंचन व्यायामेनपरीप्सस्व
जीवितंकौरवात्मज ६ नमोक्ष्यसेपलायंस्त्वंराजन्युद्धेमनःकुरु पृथिवींभोक्ष्यसेजित्वाहतोवास्वर्गमाप्स्यसि ७ सनिवृत्तोनरव्याघ्रोमुंच
न्वज्रनिभाञ्छरान् सचिवैःसंवृतोराजारथेनागइवश्वसन् ८ तंदृष्ट्वारोमहर्षोमेऊरुकंपश्चमारिष सतत्रसिंहसंकाशमनीकंव्यधमच्छरैः
९ तत्प्रणुद्यरथानीकंसिंहसंहननोयुवा कुरूंस्तान्प्रहसन्राजन्संस्थितान्हृतवाससः १० एकेनतेनवीरेणषड्रथाःपरिनिर्जिताः शार्दूलेनेव
मत्तेनयथावनचरामृगाः ११ विराटउवाच क्वसवीरोमहाबाहुर्देवपुत्रोमहायशाः योमेधनमथाजैषीत्कुरुभिर्ग्रस्तमाहवे १२
इच्छामितमहंद्रष्टुमर्चितुंचमहाबलम् येनमेत्वंचगावश्चरक्षितादेवसूनुना १३ उत्तरउवाच अंतर्धानंगतस्तत्रदेवपुत्रोमहाब-
लः सतुश्वोवापरश्वोवामन्येप्रादुर्भविष्यति १४ वैशंपायनउवाच एवमाख्यायमानंतुछन्नंसत्रेणपांडवम् वसंतंतत्रना
ज्ञासीद्विराटोवाहिनीपतिः १५ ततःपार्थोभ्यनुज्ञातोविराटेनमहात्मना प्रददौतानिवासांसिविराटदुहितुःस्वयम् १६ उत्तरातुमहार्हाणि
विविधानिनवानिच प्रतिगृह्याभवत्प्रीतातानिवासांसिभामिनी १७

६९ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

मंत्रयित्वातुकौंतेयउत्तरेणमहात्मना इतिकर्तव्यतांसर्वांराजन्पार्थेयुधिष्ठिरे १८ ततस्तथातद्व्यदधाद्यथावत्पुरुषर्षभः सह
पुत्रेणमत्स्यस्यप्रहृष्टोभरतर्षभ १९ इतिश्रीमन्म॰ विराटपर्वणिउत्तरगोग्रहेविराटोत्तरसंवादेसप्ततितमोऽध्यायः ७०
वैशंपायनउवाच ततस्तृतीयेदिवसेभ्रातरःपंचपांडवाः स्नाताःशुक्लांबरधराःसमयेचरितव्रताः १ युधिष्ठिरंपुरस्कृत्यसर्वाभरण
भूषिताः द्वारिमत्तायथानागाभ्राजमानामहारथाः २ विराटस्यसभांगत्वाभूमिपालासनेष्वथ निषेदुःपावकप्रख्याःसर्वेधिष्ण्ये
ष्विवाग्नयः ३ तेषुतत्रोपविष्टेषुविराटःपृथिवीपतिः आजगामसभांकर्तुंराजकार्याणिसर्वशः ४ श्रीमतःपांडवान्दृष्ट्वाज्वलतःपावका
निव मुहूर्तमिवचध्यात्वासरोषःपृथिवीपतिः ५ अथमत्स्योब्रवीत्कंकंदेवरूपमिवस्थितम् मरुद्गणैरुपासीनंत्रिदशानामिवेश्व
रम् ६ सकिलाक्षनिवापस्त्वंसभास्तारोमयाकृतः अथराजासनेकस्मादुपविष्टःस्वलंकृतः ७ वैशंपायनउवाच परि
हासेप्सयावाक्यंविराटस्यनिशम्यतत् स्मयमानोर्जुनोराजन्निदंवचनमब्रवीत् ८ अर्जुनउवाच इंद्रस्याप्यासनंराजन्न
यमारोढुमर्हति ब्रह्मण्यःश्रुतवांस्त्यागीयज्ञशीलोदृढव्रतः ९ एषविग्रहवान्धर्मएषवीर्यवतांवरः एषबुद्ध्याधिकोलोकेतपसांचपरा
यणम् १० एषोस्त्रंविविधंवेत्तित्रैलोक्येसचराचरे नचैवान्यःपुमान्वेत्तिनवेत्स्यतिकदाचन ११ नदेवानासुराःकेचिन्नमनुष्यानराक्ष
साः गंधर्वयक्षप्रवराःसकिन्नरमहोरगाः १२ दीर्घदर्शीमहातेजाःपौरजानपदप्रियः पांडवानामतिरथोयज्वाधर्मपरोवशी १३ म
हर्षिकल्पोराजर्षिःसर्वलोकेषुविश्रुतः बलवान्धृतिमान्दक्षःसत्यवादीजितेंद्रियः १४ धनैश्वसंचयैश्चैवशक्रवैश्रवणोपमः यथाम
नुर्महातेजालोकानांपरिरक्षिता १५ एवमेषमहातेजाःप्रजानुग्रहकारकः अयंकुरूणामृषभोधर्मराजोयुधिष्ठिरः १६ अस्यकीर्तिः
स्थितालोकेसूर्यस्येवोद्यतःप्रभा संचरंतिदिशःसर्वायशसोस्यइवांशवः १७ उदितस्येवसूर्यस्यतेजसोनुगभस्तयः एनंदशसहस्रा
णिकुंजराणांतरस्विनाम् १८ अन्वयुःपृष्ठतोराजन्यावदध्यावसत्कुरून् त्रिंशदेनंसहस्राणिरथाःकांचनमालिनः १९ सदश्वैरुपसं
पन्नाःपृष्ठतोनुययुस्तदा एनमष्टशताःसूताःसुमृष्टमणिकुंडलाः २० अस्तुवन्मागधैःसार्धंपुराशक्रमिवर्षयः एनंनित्यमुपासंतकु
रवःकिंकरायथा २२ सर्वेचराजन्राजानोधनेश्वरमिवामराः एषसर्वमहीपालान्करदान्समकारयत् २३ वैश्यानिवमहाभागोवि
वशानिवरश्मिमान् अष्टाशीतिसहस्राणिस्नातकानांमहात्मनाम् २४ उपजीवंतिराजानमेनंसुचरितव्रताः एषवृद्धाननाथांश्चपंगू
नंधांश्चमानवान् २५ ५६

१२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

पुत्रवत्पालयामासप्रजाधर्मेणवैप्रभुः एषधर्मेदमेचैवक्रोधेचापिजितव्रतः २५ महाप्रसादोब्रह्मण्यःसत्यवादीचपांडवः शीघ्रंतापेन
चैतस्यतप्यतेससुयोधनः २६ सगणःसहकर्णेनसौबलेनापिवाविभुः नशक्यंतेह्यस्यगुणाःप्रसंख्यातुंनरेश्वर २७ एषधर्मपरोनित्य
मानृशंस्यश्चपांडवः एवंयुक्तोमहाराजपांडवःपार्थिवर्षभः २८ कथंनार्हतिराजार्हमासनंपृथिवीपतिः २९ इतिश्रीमन्महाभार
तेविराटपर्वणिपांडवप्रकटनंनामएकसप्ततितमोऽध्यायः ७१ विराटउवाच यद्येषराजाकौरव्यःकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः कतमो
स्यार्जुनोभ्राताभीमश्चकतमोबली १ नकुलःसहदेवश्चद्रौपदीवायशस्विनी यदाद्यूतजिताःपार्थानप्राज्ञायंततेक्वचित् २ अर्जु
नउवाच यएषबल्लवोब्रूतेसूदस्तवनराधिप एषभीमोमहाबाहोभीमवेगपराक्रमः ३ एषक्रोधवशान्हत्वापर्वतेगंधमादने सौगं
धिकानिदिव्यानिकृष्णार्थेसमुपाहरत् ४ गंधर्वएषवैहंताकीचकानांदुरात्मनाम् व्याघ्रानृक्षान्वराहांश्चहतवान्स्त्रीपुरेतव ५ यश्चासीदश्वबं
धस्तेनकुलोयंपरंतप गोसंख्यःसहदेवश्चमाद्रीपुत्रौमहारथौ ६ शृंगारवेषाभरणौरूपवंतौयशस्विनौ महारथसहस्राणांसमर्थौभरतर्ष
भौ ७ एषापद्मविशालाक्षीसुमध्याचारुहासिनी सैरंध्रीद्रौपदीराजन्यस्यार्थेकीचकाहताः ८ अर्जुनोहंमहाराजव्यक्तंतेश्रोत्रमागतः
भीमादवरजःपार्थोयमाभ्यांचापिपूर्वजः ९ उषिताःस्ममहाराजसुखंतववनिवेशने अज्ञातवासमुषितागर्भवासइवप्रजाः १० वैशं
पायनउवाच यदार्जुनेनतेवीराःकथिताःपंचपांडवाः तदार्जुनस्यवैराटिःकथयामासविक्रमम् ११ पुनरेवचतान्पार्थान्कथयामा
सचोत्तरः उत्तरउवाच यएषजांबूनदशुद्धगौरतनुर्महान्सिंहइवप्रवृद्धः प्रचंडघोणःपृथुदीर्घनेत्रस्ताम्रायताक्षःकुरुराजएषः
१२ अयंपुनर्मत्तगजेंद्रगामीप्रतप्तचामीकरशुद्धगौरः पृथ्वायतांसोगुरुदीर्घबाहुर्वृकोदरःपश्यतपश्यतेनम् १३ यस्त्वेषपार्श्वेस्यमहाध
नुष्मान्श्यामोयुवावारणयूथपोपमः सिंहोन्नतांसोगजराजगामीपद्मायताक्षोर्जुनएषवीरः १४ राज्ञःसमीपेपुरुषोत्तमौतुयमा
वुभौविष्णुमहेंद्रकल्पौ मनुष्यलोकेसकलेसमोस्तिययोर्नरूपेनबलेनशीले १५ आभ्यांतुपार्श्वेकनकोत्तमांगीएषाप्रभामूर्तिमती
वगौरी नीलोत्पलाभासुरदेवतेवकृष्णास्थितामूर्तिमतीवलक्ष्मीः १६ ततोर्जुनस्यवैराटिःकथयामासविक्रमम् अयंसद्विषतांहंता
मृगाणामिवकेसरी १७ अचरद्रथवृंदेषुनिघ्नंस्तेषांवरान्रथान् अनेनमत्तमातंगोमहानेकेषुणाहतः १८ सुवर्णकक्षःसंग्रामेदंता
भ्यामगमन्महीम् अनेनविजितागावोजिताश्चकुरवोयुधि १९

१० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९

SGDF Sri Gargeshwari Digital Foundation

२० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६

अस्यशंखप्रणादेनकर्णौमेबधिरीकृतौ अनेनतातवीरेणभीष्मद्रोणमुखारथाः २० दुर्योधनेनसहितानिर्जिताभीष्मकर्मणा अस्य
तत्कर्मवीरस्यनमयातातत्वत्कृतम् २१ एषभीतंद्रवंतंमांदेवपुत्रोन्यवारयत् अस्यबाहुबलेनास्मिजीवन्प्रत्यागतःपुनः २२ वैशं
पायनउवाच तस्यतद्वचनंश्रुत्वामत्स्यराजःप्रतापवान् उत्तरंप्रत्युवाचेदमभिपन्नंयुधिष्ठिरे २३ प्रसादनंपांडवस्यप्राप्तकालं
हिरोचते उत्तरांचप्रयच्छामिपार्थाययदिमन्यसे २४ उत्तरउवाच आर्याःपूज्याश्चमान्याश्चप्राप्तकालंचमेमतम् पूज्यंतांपू
जनार्हाश्चमहाभागाश्चपांडवाः २५ विराटउवाच अहंखल्वपिसंग्रामेशत्रूणांवशमागतः मोचितोभीमसेनेनगावश्चा
पिनिर्जितास्तथा २६ एतेषांबाहुवीर्यतदस्माकंयज्जयोमृधे एवंसर्वेमहामात्याःकुंतीपुत्रंयुधिष्ठिरं २७ प्रसादयामोभद्रंतेसानुजंपांड
वर्षभम् यदस्माभिरजानद्भिःकिंचिदुक्तोनराधिपः क्षंतुमर्हतितत्सर्वंधर्मात्माह्येषपांडवः २८ वैशंपायनउवाच ततोवि
राटःपरमाभितुष्टःसमेत्यराज्ञासमयंचकार राज्यंचसर्वंविससर्जतस्मैसदंडकोशंसपुरंमहात्मा २९ पांडवांश्चततःसर्वान्मत्स्य
राजःप्रतापवान् धनंजयंपुरस्कृत्यदिष्ट्यादिष्ट्येतिचाब्रवीत् ३० समुपाघ्रायमूर्धानंसंश्लिष्यचपुनःपुनः युधिष्ठिरंचभीमंचमा
द्रीपुत्रौचपांडवौ ३१ नातृप्यद्दर्शनेतेषांविराटोवाहिनीपतिः सप्रीयमाणोराजानंयुधिष्ठिरमथाब्रवीत् ३२ दिष्ट्याभवंतःसंप्राप्ताः
सर्वेकुशलिनोवनात् दिष्ट्यासंपादितंकृच्छ्रमज्ञातंवदुरात्मभिः ३३ इदंतुराज्यंपार्थाययच्चान्यदपिकिंचन प्रतिगृह्णातुतत्सर्वंकौं
तेयोप्यविशंकया ३४ उत्तरांप्रतिगृह्णातुसव्यसाचीधनंजयः अयंह्यौपयिकोभर्तातस्याःपुरुषसत्तमः ३५ एवमुक्तोधर्मराजःपा
र्थमैक्षद्धनंजयम् ईक्षितश्चार्जुनोभ्रात्रामत्स्यंवचनमब्रवीत् ३६ प्रतिगृह्णाम्यहंराजन्स्नुषांदुहितरंतव युक्तएवहिसंबंधोमत्स्य
भारतयोरपि ३७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिमत्स्यपांडवसंवादोनामद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२ विराटउवाच
किमर्थंपांडवश्रेष्ठभार्यांदुहितरंमम प्रतिग्रहीतुंनेमांत्वंमयादत्तामिहेच्छसि १ अर्जुनउवाच अंतःपुरेहमुषितःसदा
पश्यन्सुतांतव रहस्यंचप्रकाशंचविश्वस्तापितृवन्मयि २ प्रियोबहुमतश्चाहंनर्तकोगीतकोविदः आचार्यवच्चमांनित्यंमन्यते-
दुहितातव ३ वयस्थयानयाराजन्सहसंवत्सरोषितः अतिशंकाभवेत्स्थानेतवलोकस्यवाविभो ४ तस्मान्नग्रहणीयेयंदुहितातेन
राधिप शुद्धोजितेंद्रियोदांतस्तस्याःशुद्धिःकृतामया ५ स्नुषायादुहितुर्वापिपुत्रेचात्मनिवापुनः अत्रशंकांनपश्यामितेनशुद्धि ५८
र्भविष्यति ६

३७ इतिश्रीमन्महाभारतेविराटपर्वणिटीकायांद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२ १ २ ३ ४ ५ ६

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २० २१

अभिशापादहंभीतोमिथ्यावादात्परंतप स्नुषार्थमुत्तरांराजन्प्रतिगृण्हामितेसुताम् ७ स्वस्त्रीयोवासुदेवस्यसाक्षाद्देवशिशु
र्यथा दयितश्चक्रहस्तस्यएकएवास्त्रकोविदः ८ अभिमन्युर्महाबाहुःपुत्रोममविशांपते जामातातवयुक्तोवैभर्त्ताचदुहितुस्त
व ९ विराटउवाच उपपन्नंकुरुश्रेष्ठेकुंतीपुत्रेधनंजये यएवंधर्मनित्यश्चजातज्ञानश्चपांडवः १० यत्कृत्यंमन्यसेपार्थ
क्रियतांतदनंतरम् सर्वेकामाःसमृद्धामेसंबंधीयस्यचार्जुनः ११ वैशंपायनउवाच एवंब्रुवतिराजेंद्रेकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः
अन्वशात्सत्संयोगंसमयेमत्स्यपार्थयोः १२ ततोमित्रेषुसर्वेषुवासुदेवेचभारत प्रेषयामासकौंतेयोविराटश्चमहीपतिः १३ ततस्त्र-
योदशेवर्षेनिवृत्तेपंचपांडवाः उपप्लव्यंविराटस्यसमपद्यंतसर्वशः १४ अभिमन्युंचबीभत्सुरानिनायजनार्दनम् आनर्तेभ्योपिदाशार्हा
नानयामासपांडवः १५ काशिराजश्चशैब्यश्चप्रीयमाणौयुधिष्ठिरे अक्षौहिणीभ्यांसहितावागतौपृथिवीपती १६ अक्षौहिण्याचस
हितोयज्ञसेनोमहाबलः द्रौपद्याश्चसुतावीराःशिखंडीचापराजितः १७ धृष्टद्युम्नश्चदुर्धर्षःसर्वशस्त्रभृतांवरः समस्ताक्षौहिणीपा
लायज्वानोभूरिदक्षिणाः १८ वेदावभृथसंपन्नाःसर्वेशूरास्तनुत्यजः तानागतानभिप्रेक्ष्यमत्स्योधर्मभृतांवरः १९ पूजयामास
विधिवत्सभृत्यबलवाहनान् प्रीतोभवद्दुहितरंदत्वातामभिमन्यवे २० ततःप्रत्युपयातेषुपार्थिवेषुततस्ततः तत्रागमद्वासुदेवोवन
मालीहलायुधः २१ कृतवर्माचहार्दिक्योयुयुधानश्चसात्यकिः अनाधृष्टिस्तथाक्रूरःसांबोनिशठएवच २२ अभिमन्युमुपादाय-
सहमात्रापरंतपाः इंद्रसेनादयश्चैवरथैस्तैःसुसमाहितैः २३ आययुःसहिताःसर्वेपरिसंवत्सरो षिताः दशनागसहस्राणिरथानां
चायुतंशतम् २४ हयानांचार्बुदंतूर्णंनिखर्वंचपदातिनाम् वृष्ण्यंधकाश्चबहवोभोजाश्चपरमौजसः २५ अन्वयुर्वृष्णिशार्दूलंवा
सुदेवंमहाद्युतिम् पारिबर्हंददौकृष्णःपांडवानांमहात्मनाम् २६ स्त्रियोरत्नानिवासांसिपृथक्पृथगनेकशः ततोविवाहोविधिवद्
वृधेमत्स्यपार्थयोः ततःशंखाश्चभेर्यश्चगोमुखाडंबरस्तथा पार्थैःसंयुज्यमानाश्चनेदुर्मत्स्यस्यवेश्मनि २८ उच्चावचान्मृगान्जघ्नु
र्मेध्यांश्चशतशःपशून् सुरामैरेयपानानिप्रभूतान्यभ्यहारयन् २९ गायनाख्यानशीलाश्चनटावैतालिकास्तथा स्तुवंतस्तानु
पातिष्ठन्सूताश्चसहमागधैः ३०

२२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०

SGDF
Sri Gangeshwari Digital Foundation

सुदेष्णांचपुरस्कृत्यमत्स्यानांचवरस्त्रियः आजग्मुश्चारुसर्वांग्यः सुमृष्टमणिकुंडलाः ३१ वर्णोपपन्नास्तानार्योरूपवत्यःस्व
लंकृताः सर्वाश्चाभ्यभवत्कृष्णारूपेणयशसाश्रिया ३२ परिवार्योत्तरांतास्तुराजपुत्रीमलंकृताम् सुतामिवमहेंद्रस्यपुरस्कृत्यो
पतस्थिरे ३३ तांप्रत्यगृण्हात्कौंतेयः सुतस्यार्थेधनंजयः सौभद्रस्यानवद्यांगींविराटतनयांतदा ३४ तत्रातिष्ठन्महाराजोरूपमिंद्र
स्यधारयन् स्नुषांतांप्रतिजग्राहकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ३५ प्रतिगृह्यचतांपार्थःपुरस्कृत्यजनार्दनम् विवाहंकारयामाससौभद्रस्य
महात्मनः ३६ तस्मैसप्तसहस्राणिहयानांवातरंहसां द्वेचनागशतेमुख्येप्रादाद्बहुधनंतदा ३७ हुत्वासम्यक्समिद्धाग्निमर्चयित्वा
द्विजन्मनः राज्यंबलंचकोशंचसर्वमात्मानमेवच ३८ कृतेविवाहेतुतदाधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ब्राह्मणेभ्योददौवित्तंयदुपाहरदच्यु
तः ३९ गोसहस्राणिरत्नानिवस्त्राणिविविधानिच भूषणानिचमुख्यानियानानिशयनानिच ४० भोजनानिचहृद्यानिपानानि
विविधानिच भूमिदानंचविधिवद्गोदानानिसहस्रशः ४१ अश्वानांचसहस्राणिसुवर्णाच्छादनानिच आबालवृद्धपर्यंतंददौ-
वित्तानिकृत्स्नशः ४२ तन्महोत्सवसंकाशंहृष्टपुष्टजनायुतम् नगरंमत्स्यराजस्यशुशुभेभरतर्षभ ४३ इतिश्रीमन्महाभा
रतेशतसाहस्र्यांसंहितायांवैयासिक्यांविराटपर्वणिउत्तराविवाहोनामद्विसप्ततितमोऽध्यायः ७२ ७ ७

५९

स्यप्रमाणपारावारीणचतुर्धरवंशावतंसश्रीनीलकंठभट्टकृतेभावार्थदीपःसमाप्तः श्रीकृष्णार्पणमस्तु इतिविराटपर्वसमाप्तं ७

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation

इतिश्रीमन्महाभारतविराटपर्वसमाप्तम्. श्रीः

SGDF
Sri Gargeshwari Digital Foundation